

POLIROM

Acceptînd să intre în dialog, autorii își expun atît scriitura, cît și viața, cu împliniri și nemulțumiri, cu supărări și fericiri. Întîlnirea dintre un critic și un autor este rețeta unei discuții spectaculoase.

Volum coordonat de

Marius CHIVU

Ce-a vrut
să spună
autorul

EGO
PUBLICISTICĂ

© 2013 by Editura Polirom

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN ePub: 978-973-46-3700-3

ISBN PDF: 978-973-46-3701-0

ISBN print: 978-973-46-3534-4

Coperta: Radu Răileanu

Foto autor: Florin Lăzărescu

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată în colaborare cu elefant.ro

MARIUS CHIVU (n. 1978, Horezu) este cronicar literar, scriitor și traducător. Absolvent al Școlii Populare de Arte, clasa de coregrafie, din Râmnicu Vâlcea în 1996 și al Facultății de Litere din cadrul Universității din București în 2003.

A debutat publicistic cu recenzii literare în anul 2000 în revista *România literară* și editorial cu volumul de poezie *Vîntureasa de plastic* (Editura Brumar, 2012; nominalizare la Premiul Cartea Anului acordat de revista *România literară* și Premiul pentru debut al revistei *Observator cultural*). A publicat jurnalul de călătorie *Trei săptămîni în Himalaya* (Editura Humanitas, 2012), a inițiat și coordonat proiectul caritabil *Cartea cu bunici* (Editura Humanitas, 2008), albumul de proză scurtă și fotografie *Iubire 13* (Editura ART, 2010), volumul colectiv *Primul meu porno* (Editura ART, 2011) și este coautor al antologiei *Povești erotice românești* (Editura Trei, 2007). A tradus volumul de poezie *Melancolica moarte a Băiatului-stridie* de Tim Burton (Editura Humanitas, 2009), romanul *Unchiul Rudolf* de Paul Bailey (Editura Humanitas, 2009) și povestirile lui Oscar Wilde din audiobook-ul *Privighetoarea și trandafirul* (Editura Humanitas Multimedia, 2010).

A alcătuit, adnotat și prefațat antologiile de proză scurtă ale lui Teodor Mazilu, *Singurătatea și diavolul milos* (Editura Curtea Veche, 2004), Mihail Sadoveanu, *Ochi de urs și alte povestiri* (Editura Polirom, 2004), Cristian Teodorescu, *Maestrul de lumini și alte povestiri* (Editura Curtea Veche, 2005) și Anton Holban, *Conversații cu o moartă* (Editura Polirom, 2005). În perioada 2005-2007 a realizat rubrici de carte la televiziunile Antena 3 („Cafeaua cu frișcă”) și TVR 1 („Tentații”), în 2007 a moderat, la TVR Cultural, talk-show-ul „Se vorbește despre”, iar în 2008 a realizat emisiunea „Citește & dă mai departe!”, difuzată de TVR 1.

Din 2005 este redactor-editor la revistele *Dilemateca* și la *Dilema veche*, unde ține cronica literară, și colaborator al revistei *Elle*. Eseurile sale despre proza și poezia românească contemporană au fost traduse în engleză, spaniolă, suedeză, italiană, cehă și franceză.

Tatălui meu, Achim Chivu

Argument

Am început să fac interviuri cu scriitori în anul 2002 pentru *Revista 22*. Între timp s-au strîns multe, foarte multe interviuri, deopotrivă cu scriitori români și străini (pe unii i-am interviuat chiar de mai multe ori), de varii dimensiuni, tematice uneori, interviuri scrise de mîină, înregistrate pe reportofon sau realizate în urma unor lungi schimburi de e-mail-uri. Au fost publicate în mai multe reviste, în *România literară*, în *Cultura* (prima serie) sau în *Orizont*, cele mai numeroase însă în *Dilema veche* și în *Dilemateca*, pentru care fac interviuri în mod constant – și exclusiv – de șapte ani. Genul interviului mi s-a părut deseori mai apropiat de critica literară decît de jurnalistică, poate și de-asta îl practic în continuare cu aceeași curiozitate și plăcere.

Recitind interviurile selectate pentru acest volum am constatat că unele întrebări sînt recurente (ceea ce spune ceva despre mine) și mi s-a întărit convingerea că întrebările banale pot primi răspunsuri memorabile (ceea ce spune multe despre scriitori). Însă, pentru că n-am vrut ca volumul să fie o simplă colecție de vechi dialoguri, i-am rugat pe scriitori să recitească discuțiile noastre și să facă un „update“, comentîndu-și afirmațiile de altădată. Excepție face regretatul Gheorghe Crăciun. De asemenea, din motive de echilibrare a dimensiunilor, dar mai mult ca bonus al dialogurilor noastre, am adăugat fiecărui interviu unul sau mai multe răspunsuri prilejuite de anchetele *Dilematecii*.

Țin să aduc, în mod special, mulțumiri Gabrielei Adameșteanu și lui Mircea Vasilescu, cei care m-au motivat și mi-au publicat aceste interviuri de-a lungul anilor. De asemenea, mulțumesc fiecărui scriitor în parte pentru sprijin și bunăvoință. Această carte, de fapt, le aparține.

M.C.

Ștefan Agopian

Obsesiile scriitorului nu se epuizează niciodată

Legat de cariera dumneavoastră se crease o anume așteptare, dat fiind faptul că nu mai publicaserăți nimic de ceva timp. Cît de apăsătoare a fost această presiune și în ce măsură a determinat ea publicarea romanului Fric?

Cred că te înșeli. După '89 lumea avea alte treburi decît să aștepte cărți, mai ales de la autori români. A fost o perioadă proastă pentru literatura autohtonă, așa că *Fric*, care era gata de cîțiva ani buni, a trebuit să-și facă stagiul de sertar. Vreo șapte ani, adică. Cred că nu i-a stricat, fiindcă ar fi fost o tîmpenie să-l arunc în lume fără o editură serioasă în spate, care să nu-l facă uitat într-un depozit. Cînd Editura Polirom a spus *da*, la începutul acestui an, piața de carte începuse să se stabilizeze și nu puțini români se plictiseau deja de politică și de talk-show-uri. Era un moment propice de ieșit în lume. Nu extraordinar, dar mult mai bun decît fusese pînă atunci.

Cel puțin pînă acum, Fric a fost bine primit de critică. Vă așteptați? De fapt, cît de mulțumit ați fost de critica literară în cariera dumneavoastră?

A fost primit bine și nu. Părerile au fost împărțite. Multora nu le-au plăcut povestirile din carte. Daniel Cristea-Enache le-a considerat „de-a dreptul pornografice“. O doamnă, soția directorului revistei *Luceafărul*, a mers mai departe și a citit toată cartea ca pe o scriere scatologică. În aceeași revistă, cu o săptămînă înainte, un tînar critic, Bogdan-Alexandru Stănescu, nu vedea nimic pornografic în carte. Pentru Dan C. Mihăilescu povestirile sînt „comerț ieftin“ și nimic altceva. Simona Sora, în schimb, crede că povestirile, cărora le acordă o cronică specială, sînt o încercare de desprindere a autorului de lumea cărților anterioare, ceea ce este adevărat. Unii au scris că n-am umor în povestiri, alții că din contră, am „un simț al umorului foarte bine dezvoltat“ (Catrinel Popa). Pînă și Marian Popa, un critic literar stabilit undeva prin Germania, a catadicsit să-mi acorde o pagină într-o carte de interviuri recent apărută. Marian Popa

crede că *Fric* este o creștomație scrisă de un paranoic, ceea ce este măgulitor, dacă mă gândesc cum creștomație vine de la *chrestos* – util – și *mathein* – a învăța. O „pedagogie” scrisă de un nebun trebuie să fie măcar o carte interesantă.

Cristian Tudor Popescu a dat un interviu (vezi *Orizont*, nr. 10, 15 octombrie 2003) în care își dă cu părerea și despre ultima mea carte. Zice domnia sa: „Doamne, dacă așa se face o carte, eu mă las de proză! (...) În mod evident nu e nici un conținut și se afișează forma, provocatoare. Tot felul de imagini sexuale, scabroase, obscene, greu suportabile, care nu au nici cea mai mică justificare în economia textului. Ele sînt puse acolo cu simpla dorință de a șoca. Dacă eu îi spun că n-are nici un Dumnezeu ce el face acolo, o să-mi spună că sînt pudibond, că sînt învechit, că sînt comunist și reacționez cu violență la libertatea de expresie... Nu, domnule! Oi fi eu bătrîn, dar ce-i acolo e o prostie! Nu se face așa proză!”. Îmi cer scuze pentru citatul, poate, prea lung, dar e un punct de vedere al unui cititor pe care îl bănuiesc măcar cîstit. Pe de altă parte, ce să zic?, e îmbucurător faptul că domnul Popescu știe cum se face proza. De altfel, nu cred că l-a bănuیت cineva că ar fi vreun Monsieur Jourdain. Ceea ce mă miră este însă faptul că un tip inteligent nu și-a pus nici o clipă problema că poate eu nu fac proză. Poate că am scris un lung poem și asta l-a derutat pe cititorul Popescu. De altfel, n-am precizat nicăieri căru gen aparține *Fric*.

Mă mai întrebi cît de mulțumit am fost de critică. Ce să zic? Una peste alta, am fost mulțumit. Cel mai tare m-au mulțumit criticii care n-au înțeles nimic sau aproape nimic din cărțile mele, chiar dacă unii le-au lăudat. Nepricepînd ei nimic, au lăsat loc altora, mai tineri, care se vor strădui să fie măcar mai deștepți decît cei dinainte. Datorită criticilor mediocri sau de-a dreptul proști, cărțile au o viață mai lungă.

Ați publicat în revista Deci un articol în care formulați o posibilă teorie a vârfului de creativitate al unui scriitor, vîrf care s-ar situa în jurul vârstei de 30 de ani, un articol despre care ați vorbit pe larg și într-un interviu din Dilema. Spuneți acolo că v-ați plictisit să scrieți ca-n tinerețe, deși ați mai putea. În ce măsură e Fric un nou început?

Nu e o teorie, ci o observație care se bazează pe topul primilor o sută de scriitori, mai precis, romancieri, din secolul trecut, top realizat în anul 2000 de revista *Observator cultural*. Mi-a atras atenția faptul că cel mai bine cotate roman al unui scriitor era scris în jurul vârstei de 30-35 de ani. Romanele scrise după această vîrstă erau mai slab cotate. Sigur, există și excepții. Dacă lăsăm vîrsta deoparte și chiar și topul *Observatorului*, nu se poate să nu-ți sară în ochi

următorul fapt: după ce-și scrie cea mai bună carte (o consider cea mai bună prin unanimitatea părerilor critice), prozatorul (român, dar probabil și aiurea se întâmplă la fel) fie nu mai scrie (cazul lui Camil Petrescu după *Patul lui Procust*; consider *Un om între oameni* o comandă socială pe care, de altfel, autorul nu a finalizat-o), fie își imită la nesfârșit succesul, din ce în ce mai diluat (cazul Breban după *Bunavestire*). Sînt și eu în această situație. După *Sara* (1987), *Fric* mi s-a părut că nu aducea nimic nou sau aducea prea puțin. Și din cauza asta a zăcut atîta vreme în sertar. În timpul ăsta am încercat să scriu (folosind în continuare filonul erotic) altfel. Acest *altfel* i-a nedumerit pe critici, cînd nu i-a deziluzionat de-a dreptul. Nu pe toți. Simona Sora a înțeles foarte bine ce caută povestirile în volum și riscul pe care mi l-am asumat publicîndule. Așadar, *Fric* (textul numit așa) nu e un început, ci un sfîrșit.

Sînt un sceptic care se amăgește greu

Sînt autori care au cîteva obsesii pe care și le epuizează, estetic vorbind, după cîteva cărți, dar există și autori – mai puțini, e-adevărat – care fac cu fiecare carte altceva. Ce-i diferențiază, în profunzime, pe unii de ceilalți? Scriitorului care-și epuizează obsesiile prin scris ce-i mai rămîne de făcut? Și este el conștient că a ajuns la capăt?

Autorii care „fac în fiecare carte altceva“ nu sînt deloc puțini. Obsesia lor este să fie în pas cu moda. Chiar și Preda a căzut în capcana asta. Erau la modă romanele despre *obsedantul deceniu* (sintagmă lansată chiar de el), așa că, pentru a nu pierde pasul cu vremea, a scris *Cel mai iubit dintre pămînteni*, o carte ratată. Sînt în ea însă pagini (nu puține) extraordinare. În paginile acelea, Preda se întoarce la vechile lui obsesii. De exemplu, Preda a fost măcinat de neputința de a iubi (chiar dacă s-a străduit să iubească) opusul lui, adică femeia. Paginile în care e descris cuplul Petrini-Matilda, pagini pline de violență și ură, îl arată pe adevăratul Preda. În loc să fi scris un roman (mai scurt) despre neputința de a iubi, dar și despre încercarea zadarnică de a ajunge la iubire, ce face Preda: scrie un așa-zis roman filozofic, de-un prost gust înduioșător. E drept, publicul aștepta o asemenea carte. Pînă la urmă, concluzia ar fi că nu „obsesiile se epuizează“, ci capacitatea autorului de a le transforma în „obiect estetic“.

De fapt, cît de terapeutic poate fi scrisul? Nu cumva avem aici una dintre cele mai perverse iluzii ale scrisului: aceea că poate salva existența?

Scrisul nu e terapeutic decît în măsura în care munca are și o componentă terapeutică. Mie unul, nu știu cum or fi alții, nu-mi place să muncesc deoarece, vorba lui Cesare Pavese, *lavorare stanca*, adică *munca obosește*. Nu cred, pe de altă parte, că „scrisul poate salva existența“, decît dacă îmbrăcăm existența în „haine metafizice“. Dar asta nu e treaba artistului (a scriitorului în cazul nostru). Arta poate da o formă coerentă sau nu „existenței“, formă definită prin categoriile esteticii, dar de aici pînă la „salvare“ e cale lungă.

Care au fost cea mai mare dezamăgire, dar și cea mai mare satisfacție pe care vi le-a adus scrisul?

Dezamăgirea presupune întîi o amăgire. Sînt un tip realist, sceptic, cîteodată chiar cinic, așa că mă amăgesc greu. Nu sînt însă ferit total de o asemenea înîmplare.

Știu că îi urmăriți și pe tinerii scriitori, despre care însă nu aveți o părere prea măgulitoare. Ați spus că n-au cultură, că nu citesc și că din cauza asta seamănă între ei. Mai mult, că sînt extrem de orgolioși și că își doresc cu ardoare „puterea“. De unde această atitudine?

Este adevărat că am spus despre tineri că nu prea citesc, dar departe de mine de a generaliza cele cîteva cazuri pe care le-am întîlnit. Uite, să-ți dau un exemplu: am colaborat timp de un an și ceva cu o domnișoară absolventă de filologie și am constatat că nu citise aproape deloc literatură română. Nu m-ar fi deranjat, dar domnișoara în cauză visa să ajungă scriitor român.

Am mai afirmat că poeții tineri de astăzi seamănă prin ceea ce scriu pînă la non-identificare. De parcă ar exista un duh al poeziei care i-a fecundat identic pe toți! Rar am descoperit o voce distinctă, care să anunțe un mare poet. Ai senzația citindu-i că sînt autori anonimi înhămați la producerea unei cantități de substanță poetică, nici foarte bună, nici foarte rea. Nu știu dacă am dreptate, dar cred că lipsa de cultură și spiritul de imitație i-au condus la această uniformizare. Sînt sigur însă că, pînă la urmă, cîteva voci se vor desprinde din această nebuloasă poetică.

De ce credeți că avem în continuare mult mai mulți poeți tineri decît tineri prozatori? Sînt tinerii scriitori mai leneși și mai lipsiți de ambiții?

Ar trebui să-ți răspunzi singur la această întrebare. Însă am și eu un răspuns, dacă vrei neapărat. O poezie are ca punct de plecare *afectul*. Înțeleg prin *afect* ceea ce este definit în psihologie ca „subiectivitate a unei stări psihice elementare, neanalizabilă, vagă sau definită, dureroasă sau plăcută, care se

poate exprima masiv sau sub forma unei nuanțe, a unei tonalități“. Sigur, poezia nu se rezumă numai la afect, dar ea poate rămîne în acest stadiu. Dacă am dreptate, se poate afirma că omul (nu numai românul) este născut poet. Pe cînd proza presupune efortul de a organiza (mai mult sau mai puțin reușit artistic) o cantitate imensă de informații din toate domeniile (sau măcar din cîteva) cunoașterii omenești. În timp ce poezia poate renunța la gramatică și, implicit, la orice logică, proza nu. Ba și mai mult, poezia își poate inventa o limbă proprie, alta decît cele cunoscute. Nina Cassian a inventat și a scris poezie în *limba spargă*. O limbă care aduce, dar doar atît, cu româna: „*Au înmorigit drumatice miloave/ sub rocul catinat de niturași/ Atîția venizei de bori mărgași.../ Atîtea alne strămătînd estrave...*“. E greu de presupus că are vreun rost să scrii un roman în *limba spargă*. Nu cred neapărat că poeții sînt leneși, dar cu ajutorul poeziei te afirmi mai rapid, cu un efort mai mic. Și, cum spuneam, munca obosește.

Încă aștept schimbarea canonului literar

În Academia Cațavencu scrieți o rubrică destul de acidă la adresa celor care conduc cultura română și, în general, la ceea ce se întîmplă în spațiul cultural românesc. Ce vă mai „mînă“ în luptă, nu aveți sentimentul zădărniciiei?

Așa-i! Dar rubrica are o poveste mai lungă. Pînă în '89 nu aveai voie să publici ceva care să aibă măcar o legătură vagă cu adevărul. Mă refer la ziaristică, evident. Pînă și datele meteo erau schimbate în funcție de umorile de partid și de stat. După revoluție, mulți scriitori s-au îndreptat spre publicistică, un domeniu în care nu-și încercaseră încă talentul. Nu trebuie minimalizată opera publicistică a unui scriitor, chiar dacă publicistica este considerată un gen minor și ușor perisabil. Este și așa, dar dacă un articol de ziar este semnat de Eminescu, Caragiale, Arghezi, Camil Petrescu, Eugen Ionescu... genul capătă o dimensiune nouă. Sigur, nu toți sîntem la înălțimea celor citați, dar dacă măcar unul dintre noi va continua lista celor mari, nu e nici un păcat că scriitorii își pierd vremea și cu așa ceva. Pe de altă parte, mulți scriitori, nu contează dacă mari sau mici, au trăit și trăiesc din jurnalistică. Sînt și eu unul dintre ei. Sincer vorbind, unul dintre motivele care mă mînă în luptă este leafa.

Ce v-ați fi așteptat să se schimbe fundamental în literatura română după '89 și nu s-a întîmplat?

Mă așteptam eu la mai multe. De exemplu, schimbarea canonului literar să se producă mai rapid. Din păcate, criticii care ar fi trebuit să se înhame la treaba asta n-au făcut-o sau au făcut-o superficial. O să mă opresc numai la două nume, Eugen Simion și Nicolae Manolescu. Primul a refuzat să-și revizuiască *Scriitori români de azi*, considerînd că lucrurile sînt bătute în cuie și că orice revizuire este un atentat la literatura română. Cum Domnia Sa are o influență enormă printre profesorii de liceu, îți dai seama ce haloimăs e în capul bieților elevi. Al doilea, Nicolae Manolescu, și-a strîns o parte din articole în trei volume, dar cum, oricît de harnic a fost, n-a putut scrie chiar despre toate cărțile importante, *Lista lui Manolescu* e inevitabil lacunară. Și nu numai lacunară, ea poate crea și confuzii în mintea unui cititor neavizat. În volumul întîi, de exemplu, lui Gellu Naum, un poet foarte important, i se acordă un spațiu aproape egal cu cel pe care îl primește „poetul” Ștefan Bănuțescu. Nu e vina autorului, dar asta e situația! Despre manualele alternative nu mai discut, că mă enervez de pomană.

Vă cunoașteți cititorii tineri?

Nu prea, din păcate. Am avut totuși o surpriză. Un tînr, puțin peste 20 de ani, student la electronică, mi-a spus că mi-a citit ultima carte și chiar a discutat despre ea cu prietenii lui. Nu le-a plăcut excesul stilistic din textul numit *Fric*, în schimb povestirile le-au plăcut foarte tare. Exact invers decît majoritatea criticilor care au scris despre carte.

Dacă peștișorul de aur v-ar putea corecta trei lucruri din trecut, legate de scris, care ar fi acelea?

Constat că ar urma a treisprezecea întrebare. Nu sînt superstițios și nu cred în peștișorii de aur. Orice modificare a trecutului, fie el numai literar, ar modifica prezentul și nu știu dacă în bine. Așa că mă simt obligat să las zarurile cum au căzut.

Revista 22, nr. 716, 2003

Update

Trebuie să recunosc faptul că telefonul lui Marius Chivu prin care-mi cerea să

fiu de acord cu publicarea unui interviu pe care mi-l luase cu zece ani în urmă m-a prins nepregătit. Uitasem complet că-i dădusem un interviu la sfârșitul anului 2003. L-am rugat să mi-l trimită ca să văd cât de tîmpit fusesem – sau poate nu. Spre surprinderea mea, acum zece ani nu eram deloc tîmpit, ceea ce m-a umplut de o mîndrie ușor senilă. Sincer să fiu, nu am nimic de comentat la acest interviu. Chestia asta mi se-ntîmplă, destul de probabil, din cauză că acum zece ani nu eram încă un om bătrîn, dar acum, fiind chiar așa, mă doare-n cur de ideile care-mi treceau prin cap atunci. O să comentez totuși ceva ca să nu par total nesimțit. Acum zece ani publicasem romanul *Fric*, despre care un ziarist, Cristian Tudor Popescu, a declarat: „Doamne, dacă așa se face o carte, eu mă las de proză!”. Constat că de zece ani Cristian Tudor Popescu n-a mai publicat nici o carte de ficțiune, așa că am impresia că s-a lăsat de proză. Să-i dea Dumnezeu sănătate, că talent de prozator i-a dat deja și n-a prea făcut mare lucru cu el. Cam asta ar fi!

Bonus

Ce v-ați autocenzura?

Scriu atît de puțîn, încît, dacă m-aș mai și autocenzura, n-ar mai rămîne nimic. (*Dilemateca*, nr. 1, mai 2006)

Ce animale de companie aveți?

Nu știu cum naiba merg lucrurile, dar de ani buni mă tot potcovesc cu pisici. La început a fost Victor. Era pe vremea cînd Ciorbea (vă mai aduceți aminte de el?) se străduia să ajungă primar al Capitalei. Cu vreo trei zile înainte să ajungă, la ușa noastră s-a așezat un motănel aproape chior, bătut bine de oamenii răi care nu-l doreau pe Ciorbea primar. Am hotărît împreună cu copiii și cu Cristina, soția mea, c-o să-l luăm în casă dacă ajunge Ciorbea primar. Îl luam oricum, dar pînă la urmă bucureștenii s-au pricopsit cu Ciorbea, iar noi cu Victor, motanul. Victor n-a avut noroc, ca și celălalt Victor. Peste nici un an a fost omorît de vecini. Pe urmă a fost Rița, o motăniță neagră ca noaptea și deșteaptă foc. Mi-a sărit în brațe într-o noapte de mai, pe o ploaie cu cîini și pisici, vorba englezului. S-a așezat fular în jurul gîtului meu și așa a rămas vreun an. După un an a apărut Toma, pe care copiii l-au găsit într-un cuib de ciori, în vîrful unui copac, la Neptun. Se aciuase acolo de frica dulăilor. Toma s-

a transformat într-un motan serios mai repede decît ne așteptam noi. Drept care i-a tras-o Riței fără să clipească. A trebuit să-i facem Riței cezariană, fiindcă n-avea travaliu. Au rezultat trei pui morți și unul viu. L-am botezat Pui. Pe urmă Rița a murit din cauza unui cancer la ficat. Rămăseseră Toma și Pui, fiul lui, eram mulțumiți. Astă-vară însă, fiind noi la Rădești, reședința de vară a lui Sorin Ilfoveanu, doi mici motănei ne-au ieșit în cale. I-am luat și pe ăștia. Pe unul l-am botezat Ion, pe celălalt, Ilie. Ion a fost norocos, l-a adoptat o americană și, cel puțin deocamdată, e prin Germania, unde stăpîna lui are o bursă. Așadar, Toma, Pui și Ilie. Toma are o bronșită cronică, lui Ilie îi pute gura, iar Pui e fricos ca o broască-țestoasă. (*Dilemateca*, nr. 9, februarie 2007)

Emil Brumaru

Pe cărțile mele oamenii au făcut dragoste

Tocmai v-a apărut primul audio-book: Submarinul erotic. Cum a fost experiența înregistrării poeziilor?

Poeziile din *Submarinul erotic* au apărut inițial în rubrica „Cerșetorul de cafea” din *România literară*, rubrică pe care o țin încă din 1992. Despre înregistrare, ce să spun, a fost chinuitoare. Mie nu-mi place să citesc poezii – nu am dicție și mă și plictisește –, or, a trebuit să citesc mai multe pentru ca ei să aibă apoi de unde alege. Pe parcurs însă am început să mă obișnuiesc și să citesc poeziile normal, cu un anume afect chiar.

Infernala comedie, Submarinul erotic... Ca și Nora Iuga, pe măsură ce îmbătrâniți, scrieți tot mai erotic.

Sonetele din *Infernala comedie* sînt scrise, de fapt, în 1978, într-o perioadă de mare disperare. Nu mai puteam scrie – ritm mai aveam în mine, dar parcă mă consumasem – și atunci am încercat să mă salvez cumva folosind cuvintele nefolosite. Așa că perioada mea declarat erotică a fost cu adevărat în 1978. Cea latent erotică a fost tot timpul.

Nu v-a creat frustrări să știți că nu puteați publica acele sonete?

Tocmai pentru că știam că scriu pentru sertar mi-am luat o libertate deplină și puneam pe hîrtie absolut tot ce-mi trecea prin cap. Nu mai exista nici o cenzură și simțeam o plăcere extraordinară – plăcerea de a ști că nu poți fi publicat –, o plăcere bizară să știu că scriu numai și numai pentru mine. Unele sonete au rămas și neterminate, dar nu le-am continuat. Vremea lor trecuse, nu mai eram în acea stare. Și, oricum, nici nu le-am transcris pe toate, cred că mai sînt cîteva, pe undeva.

V-ați folosit vreodată de propria poezie pentru a cuceri o femeie?

Da, dar nu am reușit să cuceresc pe nimeni. Mă mai întâlneam cu cineva care îmi spunea că *Detectivul Arthur* – carte pe care am scris-o pentru o actriță – l-a ajutat să cucerească nu știu ce femeie și că apoi s-a și căsătorit cu ea. Cu alte cuvinte, unii chiar făceau dragoste pe cărțile mele. Însă eu, pe bune, numai pe Tamara am cucerit-o cu poezia: era foarte tânără, avea 16-17 ani și era elevă... Dar, de fapt, eu nu scriam să cuceresc femei; poezia n-o scrii ca să cucerești femei! Ce, tu scrii texte ca să cucerești femei?!

Nu scrii cu gândul ăsta, dar se mai întâmplă. Cine a spus că scriitorii sînt niște bărbați tulburați de femei?!

Am trimis odată niște poezii Valeriei Seciu, pe care i le-am și dedicat în volum; am scris și pentru Maia Morgenstern, însă nu le-am cucerit. La Valeria Seciu am ținut foarte mult. Îmi aduc aminte că după foarte mulți ani ne-am întâlnit la Iași, ea venise cu un spectacol în care recita împreună cu Ion Caramitru poezii de Eminescu și, după spectacol, m-am dus la ea în cabină. Stătea acolo foarte sfioasă și tot frumoasă era, iar eu i-am spus: „Știi, Valeria, eu chiar te-am iubit! Nu am scris pentru tine doar așa, de florile-mărului...“. Iar ea, atunci, mi-a zis pe un ton ridicat: „Da, dar lu’ aia de ce i-ai dedicat și ei poezii?“. Făcea pe geloasa...

Dacă tot am ajuns cu discuția aici, ce apreciați cel mai mult la o femeie?

La o femeie se poate aprecia absolut totul. Absolut totul: și sufletul, și trupul, și mintea...

Atunci, e ceva ce nu puteți suporta la o femeie?

Dacă-mi place, suport totul.

Așa și cu poezia

Citind cronicile scrise în timp la cărțile dumneavoastră, am observat că intră în concurs două interpretări: unii critici vorbesc despre melancolia singurătății, despre o poezie a evaziunii, alți critici spun că e vorba despre joc, că poezia dumneavoastră e, fundamental, ludică și senină.

Eu, cînd am fost fericit, atunci am scris cu adevărat poezie. Locuiam la Dolhasca și, pe vremea aceea, eram extrem de bucuros: țopăiam prin casă și îmi cîntam singur versurile. Toți scriau de tristeți, toți erau abisali, era atunci un

rîsu' - plînsu' în poeți... Dar eu am scris pe fericire și poezia mă făcea și mai fericit. Munceam mult la poeziile mele, le scriam și de cîte zece ori, apoi mi le citeam cu glas tare să văd cum sună.

Ce ați vrut să spuneți prin „cînd scriam cu adevărat“?

Cînd scriam nechinuit, ca după dictare. Scriam atunci într-un fel de inspirație de moment: dacă nu scriam imediat, pînă dimineața uitam. Și scriam într-o goană toate versurile care-mi treceau prin cap. Parcă poezia se scria singură. Lucram apoi la ea mult timp, așteptam cîte un cuvînt trei luni, poate chiar și o jumătate de an. Dar aveam timp atunci, știam și că nu pot publica... Am publicat primul meu volum de poezie la 31 de ani, și nu pentru că nu am vrut. Nu se putea.

Care e cea mai mare satisfacție pe care ați avut-o ca scriitor?

Asta a fost cea mai mare satisfacție: că puteam scrie.

Dacă acum scrisul vă chinuie, de ce o mai faceți?

Păi, de fapt, nu mai scriu. Chiar dacă scriu săptămînal, acelea nu sînt poezii noi. Mai găsesc cîte o poezie prin casă, mereu dau peste poezii scrise cine știe cînd și le mai îndrept, le mai schimb un cuvînt.

Ați obosit?

Da, am obosit.

Atunci ce altceva ați putea face?

Aș putea să citesc, dar, știi, e foarte greu să te oprești din scris! Deși e foarte bine să te oprești cînd vezi că nu mai ești cel care erai odată. Trebuie să renunți, trebuie să-ți spui gata într-o zi! Dar, apoi, ce să fac, ce să mai aștept?! Să scrii e un mod de a trăi și e greu să pui punct. Și apoi, se întîmplă ceva: dacă ai cîteva poezii foarte bune, ele luminează și restul. Pentru că nu poți scrie bine tot timpul. Ar fi monoton. Cum mi-a atras mie atenția cineva de mult că la Eminescu plac și poeziile cele mai slabe.

Am avut o perioadă cînd nici n-am mai citit, iar acum sînt foarte multe cărți bune și nu știi ce să citești mai întîi. Asta e drama celor în vîrstă: înainte n-au putut citi anumite cărți, iar acum au apărut toate deodată. E ca și cum ai primi la același telefon mai multe apeluri în același timp: sună ocupat. Așa și cu cărțile. Mereu îmi propun să citesc niște autori vechi foarte buni, să-i citesc numai pe ei, dar ce mă fac cu scriitorii noi, care și ei sînt foarte buni? Mi-ar trebui o

selecție.

Sînteți apropiat de poeții tineri și ei vă simpatizează, deși între poezia dumneavoastră și poezia lor nu există nici o legătură.

Poate avem în comun latura erotică a limbajului, poate pentru că țin eu la dînșii și țin și ei la mine, nu știu... Oricum, simpatia lor mă obligă să mă țin tare în continuare. Sînt cîțiva poeți tineri care îmi plac foarte mult și spun asta mereu. Îmi place Ruxandra Novac – îmi place și că arată mișto, dar îmi place și cum scrie – și îmi place și Acosmei, care e totuși bărbat, deci nu se poate spune că sînt îndrăgostit de el. Scrie puțin, are o singură carte de poezie. Poate o reeditează chiar Cartea Românească.

Sînteți simpatizat de mai toată lumea și vi se acordă multă atenție. Ca poet, aveți mai multe satisfacții acum decît înainte de '89?

Indiscutabil. Cu toate că atunci s-a scris mai mult despre mine. Poate și pentru că eu eram o ciudățenie. La cartea mea de debut s-au scris cam 40 de cronici și toate elogioase. Încă de atunci am fost băgat în seria poezilor serioși: Leonid Dimov, Șerban Foarță, Mircea Ivănescu. Numai lui Marin Mincu nu i-a plăcut și, cînd m-am întîlnit acum cu el, i-am spus că a fost cel mai tare dintre toți, pentru că și eu mă plictisesc cu poeziile mele. El zice însă că n-a scris. A scris și a avut dreptate.

Și acum se scrie despre mine – nu sufăr din cauza asta –, deși doar tu și Ion Bogdan Lefter ați apreciat sonetele *Infernalei comedii*. M-ai întrebat de frustrările mele de autor, uite: Simona Sora e singura mea frustrare, ea n-a scris niciodată despre cărțile mele. Crezi că e supărată cumva pe mine?

Dilema veche, nr. 96, noiembrie 2005

Update

Da, atunci, în 2005, eram chiar foarte obosit. Dovada? În 2006, prin primăvară, am făcut trei episoade depresive grave. Scurt zis, am stat de trei ori, cîte o lună, la balamuc, în pavilionul Crizis, ce interna depresivi și drogați! De fapt, drogată era numai o puștoaică din București, de prin clasa a zecea, adusă la Iași ca să nu-i mai procure prietenii droguri. Era delicată și total indiferentă față de

farmecele ei evident feminine, în sensul că puteai să-i mîngîi sîinii, fundul, orice, mă rog, „s-o umbli“; ea fuma, dusă, transportată într-o altă lume! De cîteva ori, cînd ieşeam de la toaletă, m-a chemat într-o grădină mică, ferită de privirile enervante ale asistentelor (toate veneau la serviciu cu maşina personală – aveau un spor baban, de periculozitate, la leafă, erau îmbrăcate în fustalane aduse de prin Portugalia; despre una se dusesse buhul că nu poartă chiloţi!), să tragem o iarbă! Prima dată am devenit, eu, depresivul, extrem de vorbăreţ, povestindu-i cum am fost dezvirginat pe la 17 ani – vîrsta ei – de o mătuşă de-a mea, soţie de ofiţer, sosită anume din Bucureşti la Iaşi, chemată de maică-mea, pentru misiunea asta de comando erotic! Geanina, aşa o chema, mă privea placidă, pierdută-n visul ei impenetrabil. A punctat în silă: prima oară? Eu la 12, nu-i cine ştie ce... Fumam la aceeaşi ţigară, confecţionată de dînsa, cu grijă, să n-o umezim cu salivă la capăt, ca să ţină mai mult. Din păcate, careva a pîrît-o şi a fost transferată la Suceava. Unde avea şi un proces. Eleva penală! Pe eleva porno o cunoscusem deja, pe la 34 de ani. Vremuri!

Dar să nu uit, între timp, Simona Sora a scris despre mine, puţin cam la mişto, în *Dilema veche*. Mi-a remarcat chiar un distih: „Iubito/ Am îmbaudelairit-o!“.

Bonus

Cînd v-aţi îndrăgostit ultima oară?

Cred că de pe la 7-8 ani am fost îndrăgostit permanent. Normal, iubeam fete mai mari ca mine, care nici nu ştiau că sînt adorate. Asta mă jignează enorm; în visul meu EA trebuia să ştie, doar nu degeaba o salvam de bandiţi, în plină pădure, şi dînsa cădea leşinată în braţele mele subţirele; şi eu o sărutam pe buze şi pe păr, pînă îşi revenea; era atît de uimită încît mă lua de după gît, iar eu o duceam într-un turn de piatră! Pe la vreo 13-14 ani, tot depozitîndu-le acolo, era mare înghesuială; se instalase aproape un soi de promiscuitate. Alegeam pe cine vroiam, devenisem stăpînul unui harem: majoritatea erau femei în toată firea, colege de-ale maică-mii, desigur! Cred că în vacanţa dintre clasele a şaptea şi-a opta am făcut o „pasiune“ răvăşitoare pentru o fetiţă de vîrsta mea, venită la Iaşi doar pentru o săptămînă. Sta în curtea Teatrului Naţional, la o rudă, jucam fel de fel de jocuri, săream, devenisem un portar cu reflexe formidabile în cinstea ei. Cînd a plecat ploua. Ne-am băgat într-o nişă cu trepte. Nici să vorbim nu

reuşeam. I-am dat, ca să mă țină minte, un ciot de pieptene, ră tăcit prin buzunare. Mi-a scris, am şi acum scrisorile ei. Îi scriam şi eu, dar nu la ea acasă, ci la o rudă, o mătuşă îngăduitoare. Culmea e că-i scriam în versuri, lung-lung, ceva aducînd a Minulescu. Ţin minte că locuia deasupra unui restaurant, Vraja mării. Fiindcă am fost la Bucureşti şi ne-am întîlnit! Pe urmă... Nu atît iubirile, cît începuturile lor mă tulburau. Perioada aceea în care nimic nu e sigur, gesturile parcă îmbie, cuvintele au intonaţii speciale, numai de cei doi înţelese, totul e o nesfîrşită descoperire a celuiilalt, lucrurile capătă semnificaţii necunoscute pînă atunci şi se aliază cu îndrăgostiţii, fac parte dintr-un întreg fermecat. (*Dilemateca*, nr. 10, martie 2007)

Ce visaţi?

Prin clasa a doua sau a treia, tatăl meu fiind şef de haltă la Belceşti (judeţul Iaşi), dormeam într-o cameră enormă, la etajul haltei. Mama şi tata într-un pat. Eu, în altul. M-am trezit brusc (sau poate am visat că m-am trezit!), noaptea, şi am văzut, pe cearceaf, la marginea patului lor (locul mamei), un cuţit lung, cu lama strălucitoare. Nu mi-a fost deloc frică. M-am dus să-l iau. Mama dormea pe burtă, cu cearceaful boţit, ridicat mult peste şolduri, cu cuţitul deasupra feselor, vîrfurile îndreptate fiind spre capul ascuns în părul lung, castaniu. Cînd am vrut să-l prind, palma desfăcută a cuprins carnea ei albă, moale. Mama nu s-a trezit. Cuţitul dispăruse. Însă noaptea următoare a reapărut, acum sigur în vis, cu o claritate fantastică, prelung, la fel de strălucitor, cu mînerul de lemn, cu vîrfurile în jos. Se legăna în vînt, pe un cîmp însorit, verde, proaspăt, sprijinit de un fir subţire de iarbă. Se legăna şi nu cădea. Cum de nu se rupea firul de iarbă? Nu l-am atins. Exista. Fusesse şi pe trupul mamei, între fesele ei. Visul s-a repetat de nenumărate ori... Pînă la maturitate, cînd eram scriitor... Uneori se combina cu altul, adică începea altfel. Era mai întîi o senzaţie indescriptibilă de fericire... Apoi urma ceea ce am descris deja. (*Dilemateca*, nr. 15, august 2007)

Cum arăta uliţa copilăriei?

Stînd mereu în cantoane, pavilioane CFR, hălţi, „uliţa copilăriei“ s-a ivit dramatic, pe la vreo şapte ani, după ce ne-am mutat la Belceşti. Eram chiar în primele zile de cînd sosiserăm de la Ciceu cu de toate: butoaie cu ţuică, saci cu făină albă, şunci afumate puse în pod, atîrnate de grinzi, grămezi de cartofi şi fasole cu bobul umflat, ba şi cu un porc meditabund, Guyula, şi cu o purcă nervoasă, agasantă, Roza! Nu mai țin minte cum am făcut, dar Roza a scăpat din coteţul ei şi a luat-o la goană pe drum, spre inima satului. Eram slab, ars de soare, doar în nişte pantaloni foarte scurţi, kaki. M-am repezit după scrofiţa

recalcitrantă, înspăimîntat că se va pierde. Și așa am străbătut vreo jumătate de sat, Roza avînd copituțele destul de iuți și guițăturile vesele și absolut isterice. Oamenii se uitau uluiți, nu mă cunoșteau. Am trecut de școală, de postul de jandarmi, de biserică... Pînă la urmă, careva s-a dumirit și a întors purceaua înapoi, eu reușind să o aduc, mereu în goană, la cotețul menit. Dar întreg satul a aflat că șeful haltei are un băiețel și-o purcică năbădăioasă.

Pe drumul acela, apoi, în cei doi ani cît am stat acolo, am fost la școală, la șeful de jandarmi în vizită, la biserică pentru spovedania anuală... Pe drumul acela era o casă unde locuia o fată ce făcea liceul la Iași, Cecina, mult mai coaptă, mai ales pe la sîni, ca mine, de care m-am îndrăgostit lulea. Treceam prin fața ferestrelor ei, cu inima bătîndu-mi nebunește în piept. Dînsa nu a înțeles amorul meu adînc și de Crăciun mi-a adus în dar doar o carte de povești, neluîndu-mă deloc în seamă ca bărbat! Și iarăși, pe drumul acela ne duceam în vizită la Adrian, băiatul șefului de jandarmi, unde ne jucam de-a ascunsă împreună cu vărul meu mai mare cu cinci ani, sosit în vacanță de la Curtea de Argeș, și cu Mia, o fată nălțuță, brunetă, rudă de-a lui Adrian, care se suia pe căpițe și se acoperea cu paie ca să nu o descoperim! Însă Petrică o dibuia mereu și-i plăcea să o sperie, urlînd că îi dă foc. Mia ieșea brusc, se agita, rochia ei se ridica pe coapse, îi trăda picioarele lungi, albe, strălucitoare în arșița imensă a după-amiezilor nesfîrșite. Trăiam feeric vremuri de secetă cumplită și foamete. (*Dilemateca*, nr. 31, decembrie 2008)

Care-i partea favorită/detestată a corpului dumneavoastră?

Dacă mă gîndesc bine, mi se pare un lux, la vîrsta mea, să mai încep să-mi și detest trupul în întregime sau pe fragmente; mă mulțumesc cu minimul de posibilități ce-mi fac viața acceptabilă, nu strălucitoare ca în adolescență (deși și aici e de discutat!), ci, măcar, în umbra sau penumbra acestor zile cam tîrîite, cît de cît suportabilă. Prospețimea, bucuria de a mă trezi și a sări vesel din pat, fervoarea juvenilă a celui pus pe izbînzii zănaticice și senzații scăpărînd de parșivenii, candoarea rostogolirii prin rouă a clipelor, toate au dispărut de mult timp. Starea de depresie din finalul lui 2005 și începutul lui 2006, cauzată, mai cu seamă, de un eșec literar, resimțit de mine exagerat de dur, a revenit în ultima vreme, de ce m-aș ascunde după deget? Acest veșnic disconfort sufletesc pe care mi-l dă eliminarea.

O eliminare care ia forme atît de diferite! Da, o trăiesc și într-o simplă ieșire pînă la chioșcul cu ziare sau la ghișeu de la poștă ori la piață. O să dau un exemplu. Mă duc la piață, ca tot omul. Iau fleacuri: mărar, pătrunjel, mere, poate cîțiva ardei iuți. Culmea e că, de fiecare dată, ba o babă șireată foc,

coîrjată și cu tulpă gros, ba o tînră precupeată pocnind de sănătate, roșie, cu chimir, cu buci și ȳtane revărsate, vorbind non-stop, da, domnu', sigur, domnu', în punguță de plastic, domnu', caută să mă înșele, parcă din pură plăcere, cu dezinvoltură, mă convinge să-i dau bani în plus etc. Mi se face lehamite și-i dau. Din lehamite renunț să mai și scriu. Ar trebui totuși să mărturisesc că acum, mai ales acum, ochii sînt la mare prețuire pentru mine: mă ajută să citesc! Numai că nici lectura nu mai este ce era: pagina nu-mi mai intră în trup, în minte, ca pe vremea cînd absorbam literalmente textul, îl trăiam visceral, circula prin mine împreună cu sîngele. O teamă continuă s-a instaurat în sufletul meu. Teamă asta o detest! O urăsc! Urlu prin casă de teamă... (*Dilemateca*, nr. 47, aprilie 2010)

„Frica de moarte sau frica de a muri, ce preferați?” (Julian Barnes)

Adevăru-i că nu mă prea dau în vînt să scriu despre moarte, fie ea și așa, în general, darmite gîndindu-mă la cea care-mi va fi hărăzită. Frică? Nu numai ea, ci și posibilitatea, ce m-a însoțit de cînd mă știu, de-a dilata nesățios clipele fericite, fracțiunile acelea de timp, trecînd fulgerător, ca un curent electric, prin trupul frisonat de bucurie, în care absorb cu toate simțurile realitatea pînă în cele mai mici amănunte, nebanuite (multe!) de alții. Am credința că mort nu aș percepe nici parfumul unei prune căzînd, crăpată de propria-i zeamă, fluierînd aerul găurit o secundă de ea, nici palpitul unui fluture părănd că se ia de-a moaca după ultimul vagon al trenului marfar trecut indolent peste barieră, nici zîmbetul strecurat spre colțul gurii de o elevă cărăbănind în spate, ca pe-o mitralieră de teroristă minoră, un violoncel mascat în anvelopa portocalie, nici sunetul de-abia auzit al izbirii marginii paharului plin cu apă de dinții strălucitori ai cantonierei Sultănica, nici melodiile acute ale drujbei mînuite în spatele gării, lîngă stivele de butuci. N-aș mai despărți culorile de obiecte, jupuindu-le cu tot cu amurg, ca pe o coajă sau o piele de fruct etc. E nasol să fii mort!

Prima lecție am primit-o într-o căruță care mă ducea din gara Bîrnova către sanatoriul TBC, la deal, pe la 19 ani, în mijlocul unei păduri înverzite, clocotind de triluri-liruri de păsări necunoscute, picurînd razele ca pe-un ulei incandescent printre frunzele groase, cîrnoase, senzuale de-aŵtea pofte mustoase, doldora de viață. Nu vroiam să mor, nu concepeam că pot muri! Ar fi fost o eroare profundă, nu aŵt a mea, cît a lui Dumnezeu! Fastul vegetal din jurul meu părea o gravă invitație de-a lua bine aminte, de-a mă dezmetici, de-a nu ceda romantic unei descompuneri fascinante la gingia genunii căscate și-n afară, și-n mine, fragedă, în plămînul înciorchinat în alveole pure, rupte de-o

cavernă proaspătă ca un sărut umed, periculos. Mult mai târziu, în vîrstă deja, la balamuc, după cîteva luni de depresie scîrboasă, mi-am vomitat definitiv plictiseala impardonabilă de-a muri. Țineți minte ce spunea Tolstoi? „În locul morții era lumină.“ Eu zic să-l credem pe cuvînt! Oricum dăm colțul. (*Dilemateca*, nr. 48, mai 2010)

Mircea Cărtărescu

Cel mai important e să nu fac concesii de nici un fel

Probabil mulți se întreabă: cum se împacă orgoliul diaristului Mircea Cărtărescu cu ratarea Premiului pentru Cartea Anului?

Fără nici o problemă. În primul rînd, nu sînt chiar atît de orgolios și de doritor de distincții cum le place unora să mă creadă. *Jurnalul* meu a fost citit pur și simplu într-o cheie greșită de unii dintre comentatorii lui, care s-au grăbit să identifice acel Poltergeist fantasmatic pe care l-am eliberat din mine cu persoana mea socială, etică, intelectuală etc. Au luat, de pildă, afirmații de acolo ca și cînd ar fi opiniile mele reale pe diferite subiecte, ca și cînd, dacă aș fi scris articole pe aceeași temă, aș fi transcris aceleași păreri. În realitate, nimic nu e mai străin de mine ca ființa ciudată care gîndește și simte în *Jurnal* și care e o creatură înrudită, de fapt, cu altele din cărțile mele de ficțiune (iar acolo mai curînd cu Herman decît cu Mircea...). Am publicat *Jurnalul* nu ca să fac paradă de calitățile și viciile personalității mele, ci ca să dau cititorului o carte expresivă literar. Nimic altceva nu contează.

Mă-ntorc la întrebarea ta: nu am ratat Premiul pentru Cartea Anului, pentru că nu am candidat la el. Din punctul ăsta de vedere, n-am ratat niciodată vreun premiu. Am fost nominalizat de un juriu care nu m-a întrebat dacă vreau sau nu să fiu nominalizat. Nu puteam spera anul acesta la un astfel de premiu, pentru că volumul meu *Orbitor II* nu s-a constituit într-un „moment“, nu prea a avut cronici, nici măcar negative. Știam, în schimb, că *Omul recent* a fost, dimpotrivă, în centrul atenției. Am fost convins că voi merge la festivitate ca să-l aplaud pe Horia Patapievic. L-am aplaudat pînă la urmă pe Gabriel Liiceanu, surpriză pe care juriul a știut s-o fileze pînă la capăt. E un premiu credibil dat unei cărți sincere și frumoase, demnă de toată admirația. Pînă la urmă, nu contează cîți autori buni ar fi putut să ia acest premiu (fiecare dintre cei nominalizați, după părerea mea), ci faptul că l-a luat un autor pe care-l poți respecta.

Cît de importante sînt premiile pentru scriitorul român de astăzi și în ce măsură crezi că îi influențează cariera? Dar activitatea jurnalistică?

Premiile literare sînt peste tot în lume surse de prestigiu și de cîștig financiar pentru scriitori. Mulți admiră sau detestă scriitorii. Puțini se întreabă însă din ce trăiesc ei, cum fac ei față (mai ales în lumi sărace ca a noastră) vieții de zi cu zi. Un premiu literar poate fi, direct sau indirect, o soluție. Numai că, dincolo de toată bucatăria administrativă a sponsorilor și juriilor, există un fel de viciu de fond al tuturor acestor distincții: ele se dau, de obicei, cui deja le-a mai luat, cui are deja din plin și faimă, și bani. E ca în parabola biblică: „Cui are i se va mai da, iar cui nu are i se va lua pînă și ce are“. Premiile cheamă premii, traducerile cheamă traduceri, vîrsta, relațiile, prestigiul deja acumulat absorb cu aviditate aproape toate resursele disponibile. E foarte trist: cît ești tînăr și realmente creativ te zbați în sărăcie și obscuritate, pentru ca banii și gloria să vină (în cazurile fericite) cînd nu mai ai ce face cu ele. Pentru mine, toate premiile din lume nu fac cît un vers sau un paragraf reușit dintr-o carte. Dar un mare premiu, primit pe merit, în momentul potrivit, poate fi un stimulent extraordinar, o gură de aer care te ajută să mergi mai departe. Insuccesul social și literar prelungit, mai ales cînd e nedrept, înăcrește chiar și firile cele mai pozitive.

Cît despre jurnalism, nu am destulă experiență ca să mă pronunț. N-am scris pînă acum în ziare decît ca să pot supraviețui.

Cît de mult contează cooperarea dintre scriitor, redactorul de carte și traducător pentru succesul unei cărți?

Personal, duc o carte la editură numai cînd e încheiată pînă la ultima virgulă. Unii socotesc cărțile mele prolixе. De fapt, ele sînt jignitor de concise inventare ale lumii. „Delirurile“ mele, privite mai atent, sînt construcții poate prea simetrice și raționale. Redactorii mei de carte nu au deci multe de făcut. În privința traducătorilor, merită să-ți răspund mai pe larg. Aș vrea să știi mai întîi că aproape nici un editor, în toată lumea „civilizată“, nu va publica un autor român decît dacă va fi constrîns într-un fel sau altul. Literatura română de azi nu are, pur și simplu, nici o cotă afară. Editorul străin știe mai mult ca sigur că va pierde financiar publicînd un roman românesc, fără să spere un cîștig în imagine, prestigiu etc. Despre România nu se știe mai nimic, dacă nu lucruri negative. Publicul românesc în Occident e extrem de restrîns (față de enormele comunități poloneze, ungurești etc.): nu ai cui vinde un roman românesc. Nu există nici destui autori români care să fi pătruns în Occident și să fi creat o

imagina bună a literaturii române. Și asta nu, cum se crede, pentru că puținii autori traduși ar fi niște monștri de egoism și nu ar trage după ei și pe alții (aud că și eu aș fi spus prin Germania că sînt cel mai mare scriitor român – adică mi-aș fi tăiat singur craca de sub picioare), ci pentru că, dacă ajungi să vorbești cu editorul tău vreodată, poți înșira liste întregi, cu tot entuziasmul, iar editorul va continua să se uite apatic la tine, ca și cînd ar zice: „E prea mult că ne-am încurcat și cu tine, acum mai vrei să-mi vîri pe gît și pe alții?“. Mă-ntreb, de altfel, cîți scriitori columbieni a tras după el Márquez, cîți peruvieni Llosa, cîți cehi Kundera... Or fi, dar eu nu-i știu.

Cînd găsești un editor, e o minune cerească. De cele mai multe ori, și aici voiam să ajung, ea se datorează traducătorului. E cu neputință să exagerezi importanța unui traducător bun din limba română. Dincolo de traducerea propriu-zisă, el va fi totul pentru tine în lumea în care te traduce și, mai mult, te introduce: agentul tău, prietenul tău, consilierul tău. El se va lupta cu editurile, va fi dat afară pe ușă și va intra pe fereastră. Va suporta destule umilințe pînă cînd necunoscutul dintr-o țară necunoscută pe care-l propune va obține, în sfîrșit, așteptatul contract. Va eșua de zece ori pînă va reuși o dată. Am prea mulți traducători ca să-i menționez nominal aici, dar vreau să-i elogiez colectiv, ca pe oamenii care-au făcut enorm pentru mine (ca și pentru mulți alții) și care-mi sînt deosebit de dragi. Încetul cu încetul, de altfel, și editorii mei mi-au devenit prieteni și au ajuns să-mi solicite cărțile. Înainte de toți, îi sînt foarte recunoscător lui Olivier Rubinstein, directorul Editurii Denoël, care-a crezut în mine de la început și mi-a publicat toate cărțile de proză.

De ce sînt scriitorii români atît de prost plătiți?

Onorariul scriitorilor depinde în primul rînd de piața cărții. De obicei, un autor primește o cotă-parte din vânzări, prin urmare, cu cît vinde mai multe cărți, cu atît primește mai mulți bani. E cam la fel și în străinătate. Cum însă, pe de-o parte, cărțile în România sînt încă destul de ieftine și piața e slabă, iar pe de alta, în afară nu ajungi niciodată să vinzi prea mult, e greu de presupus că un autor cîștigă și care-și face treaba cum trebuie se va îmbogăți de pe urma artei lui. Idealul, rareori atins, e să trăiești decent din munca ta în această meserie deloc „lucrativă“.

Scrisul meu nu e chiar autist

Spuneai într-un interviu că apreciezi la un scriitor „comportarea decentă în

lumea literară“ îmbinată cu o operă valoroasă. Avem astfel de scriitori?

Slavă Domnului, printre atâtea genii mai există în lumea noastră literară și oameni de bun-simț. Nu li s-a stins încă spița cu desăvîrșire. Oameni care pot fi (mie îmi sînt, cel puțin) etaloane morale, pe lîngă calitatea unică a scrisului lor. Situația ideală într-o cultură ar fi ca oamenii cei mai morali să dea și cărțile cele mai bune, pe cînd ticăloșii să scrie numai cărți proaste. Ce simplu ar fi totul atunci! Din nefericire, trăim într-o lume normală, unde fenomenul literar este paradoxal, sinuos, frustrant, îngrozitor de complex, unde mocirla poate produce nuferi și banchiza poate rămîne stearpă. Putem mai curînd alcătui o matrice cu două valori, cinste și talent, după care am defini (în orice lume literară, de oriunde în lume) patru categorii de scriitori: morali și talentați, morali și netaientați, imorali și talentați, imorali și netaientați. Ne-am distra foarte tare dacă ne-am gîndi la exemple concrete din fiecare categorie. Cum însă țin la pielea mea (și-așa destul de ciuruită în ultima vreme), o să-i las pe alții să se amuze cu asta. Ajunge să mai adaug aici că, dacă-mi vine uneori să mai fac și eu cine știe ce mic compromis, îmi iau seama repede gîndindu-mă: „Dar ce-o să spună Dănuț Stanciu? Ce-o să spună Florin Iaru? Ce-o să spună Mariana Marin?“. Știi ce bine ajută asta?

Părerile sînt împărțite în ceea ce privește implicarea civico-politică a scriitorului. Să punem discreția ta pe seama prudenței? În fond, cît de bine îi reușește scriitorului român postdecembrist ipostaza de conștiință publică?

Cred că oricine-și dă seama și cu ochiul liber cît de puțin sînt implicat în viața publică. De fapt, n-am fost și nu sînt nimic pe nicăieri. Uniunile scriitorilor mă ignoră cu desăvîrșire, nici nu mai știu dacă le mai sînt membru sau nu. La facultate mă-ntreb la-nceputul fiecărui semestru dacă nu m-or fi dat între timp afară (oricum, sînt mai departe un amărit de lector și nimănui nu pare a-i fi jenă de asta). Cred că-n PEN Club nu mai sînt de mult. Cît despre implicarea mea civică, deși în jurnalul meu sînt pagini foarte clare în sensul acesta, ele par a fi fost obscurizate de zisele „deliruri“: unii nu au vrut să le vadă, pur și simplu, dînd credit ideii că nu m-ar fi interesat niciodată „ceea ce ne interesează pe toți“. Nu este așa și voi încerca s-o probez inclusiv în scrisul meu, care nu cred că a fost vreodată atît de autist pe cît pare.

E adevărat, activitatea mea publică a fost puternic inhibată de faptul că mi-a intrat în cap, maniacal și perdant, că e important ce fac eu în primul rînd în fața foii de hîrtie. Că, deși n-o să se găsească, poate, vreun nebun care să-mi citească trilogia pînă la capăt, e important să o scriu, fiindcă dacă n-o scriu eu,

n-o s-o scrie nimeni. În această țară balcanică însă, unde dacă nu-ți dai singur importanță nu-ți va da nimeni, oamenii te prețuiesc exclusiv după cele mai vulgare și mai exterioare valori. Așa încît nu numai în lumea culturală sînt un nimeni, ci și între neamuri, vecini, cunoștințe de tot felul. „Ești singurul din generația ta care nu s-a realizat“, mi-a spus nu demult, spre rușinea mea, o rudă foarte apropiată, căreia n-am putut să-i aduc drept contraargument nici vilă, nici mașină, nici funcție și mai ales nici pe coana Joițica...

Se discută mult pe această temă și polemicile sînt destul de viguroase: este calculatorul inamicul personal al cărții? Citești mai mult decît o făceai în tinerețe?

Nu te supăra, dar mă simt foarte „în tinerețe“, de fapt, în adolescență mă simțeam mult mai bătrîn. După 40 de ani, se zice, dacă te trezești dimineața și nu simți nici o durere, înseamnă că ai murit în somn. Oi fi murit și n-am aflat încă... N-am nici un chef să mă-ncîlesc în „querella“ carte vs calculator. Mi se pare banală și sterilă. Lectura nu are ca inamic ceva din afară. Nu televizorul, computerul, ritmul vieții etc. ne fac să nu mai citim (cum trebuie), ci slăbirea generală a interesului nostru pentru existență, pentru viața interioară, hipoprosexia spiritului nostru în epoca în care trăim. La capătul zilei, cînd sîntem frînți de oboseală și cînd am făcut bătăture de atîta zapat telecomanda, ne zicem: „Ia, pînă adorm, să mai citesc și eu ceva, așa, ca să nu-mi pierd bunele obiceiuri“. Și, revoltîndu-ne împotriva superficialității noastre, avînd remușcări că ne-am pierdut vremea cu tembelizorul, luăm cărți grele și impozante, Musil, Kierkegaard, Dumnezeu mai știe ce. Și citim cîteva pagini, distrați, nu altfel decît dacă, pur și simplu, am fi dat televizorul pe un nou canal.

Lectura adevărată nu se opune decît lecturii false, superficiale, fără mai multă valoare decît simpla răsfoire mecanică a paginilor. Dacă o carte nu înseamnă pentru tine o grefă pe creier, dacă nu te implici în lumea ei cu tot trupul și spiritul tău, mai bine pentru tine e să stai în fața televizorului. Vei fi mult mai cîștigat. Agonia cărții în lumea de azi e o consecință și un semn al distrugerii vieții interioare, al agoniei omului în tot ce are mai bun și mai adevărat.

N-ai mai publicat poezie și nici nu știm dacă mai scrii. Mai crezi în poezie?

Farmecul poeziei e că e mereu pe moarte, ca Traviata, care, pînă să expieze, vocalizează la nesfîrșit. Totuși, azi poezia pare a fi într-un impas mai mare decît de obicei. Și poate că pe bună dreptate! A fost mult prea umflată, mult prea lingușită de către poeții care, prin cele mai obscure cotloane ale patriei, îi

întrețin cultul. Ah, Poetul, vai, Poezia! Salvatoarea lumii! Soluția la toate problemele! Chintesența ființei umane! Nu există tîrgușor (între care Bucureștiul însuși) în care să nu dai de poeți cu aparență de boschetari, plini de sine și mîndri de boema lor. Mistica găunoasă a poeziei, promisiunile nerezonabile făcute-n numele ei au sfîrșit prin a face publicul reticent. S-a adăugat la asta, mai de curînd, și tendința inversă, de a violenta poezia, de a o înjosi prin trivialitate, blasfemie, obscenitate – de cele mai multe ori gratuite și fără sens estetic. De ce ar mai cumpăra un cititor o carte de versuri? Numai pentru a se mînji cu conținutul ei?

Sînt de acord, poezia este una dintre căile către frumusețe descoperite de om. Dar de la acest lucru pînă la realitatea concretă a miilor de versuri proaste ce ne inundă azi e cale lungă. Tocmai de aceea am atît respect pentru poeții adevărați, pe care publicul îi cunoaște și-i citește în continuare și care știu că poezia nu este în primul rînd un text, ci o metodă.

În fine, ca să răspund întrebării tale inițiale: deși n-am mai scris versuri, cred mai departe în poezie, încerc s-o găsesc oriunde ar fi și cred că, de fapt, toate scrierile mele sînt, în cele din urmă, poeme.

Scriu cărțile care-mi sînt date să le scriu

Acum cîțiva ani ai renunțat la Cenaclul Litere, unde veneau foarte mulți tineri, și nu toți studenți. E posibil ca într-o zi să-l reiei?

Nu-mi pare deloc rău că am ținut, timp de șase ani, un cenaclu la Facultate. Am făcut-o din proprie inițiativă, fără nici o plată, fără nici un semn de apreciere din partea conducerii acestei instituții de învățămînt care, totuși, dacă a făcut vreodată ceva, a produs scriitori. Sînt mîndru acum că aproape toți autorii descoperiți de mine în acest interval (T.O. Bobe, Sorin Gherguț, Răzvan Rădulescu, Cezar Paul-Bădescu, Mihai Ignat, Doina Ioanid, Cecilia Ștefănescu, Marius Ianuș, Ioana Nicolaie sau Iulian Băicuș) sînt deja cunoscuți în lumea literaturii tinere și au publicat cărți foarte comentate. N-am vrut să fac din nici unul dintre ei un „cărătescian“, dimpotrivă, le-am încurajat originalitatea și divergența. N-am așteptat de la ei adulație, ci prietenie sinceră, și am fost fericit cînd am primit-o. Apoi am plecat din țară pentru o lungă perioadă și cenaclul, care-a mers mai departe o vreme, condus de studenții înșiși, acum nu mai există. Iar eu nu mai simt vreo nevoie de a mai ține un cenaclu.

Crezi în tinerii critici care au umplut revistele culturale în ultimii ani?

Pentru mine e mult mai important dacă *ei* cred în mine... Și îi stimez în măsura în care-i simt sinceri, în apreciere și-n contestare. Nu-i pot suferi pe cei ce-au intrat prea de tineri în politicianismul literar, cei ce-și schimbă părerile la influența vreunei eminențe cenușii sau a alteia. Pentru că în bună parte criticii tineri sînt o reproducere gen „după chipul și asemănarea“ criticilor sau autorilor influenți mai în vîrstă. Fiecare dintre aceștia și-a transmis junilor din jurul lui, mai mult sau mai puțin conștient, calitățile și metehnele. Uită-te-n jurul cui gravitează un tînar ca să-ți spun ce fel de critic va ajunge. Cum cei vîrstnici sînt foarte amestecați (și s-au amestecat și mai mult după 1989), nu mă aștept la cine știe ce paradis (sau infern) critic de acum înainte.

Reprezintă climatul cultural destul de confuz de astăzi un avantaj pentru ei?

Nu, și criticii tineri, atît cît am ajuns să-i cunosc, țin de o anume „normalitate“, au părți bune și rele. Cutare e laborios, dar cam greoi. Altul e bătaios, dar superficial și infatuat. Unul e foarte serios, cam influențabil însă. Altul e inteligent, dar nu prea știe carte. Dincolo de orice calități și defecte, un critic din orice generație va cîștiga respectul meu dacă va fi *obiectiv*. Nici inteligența, nici cultura, nici subtilitatea nu valorează cît această independență a judecății, care este semnul sigur al criticului de vocație. Asta înseamnă, de exemplu, să prețuiești mai departe un scriitor bun chiar dacă-ți devine între timp adversar, să nu-l nedreptățești din motive de politică literară, să nu-l înfunzi ca să-l ridici pe altul pe cadavrul lui. Am întîlnit o mulțime de astfel de răsturnări de judecată critică în ultimii ani, pe unele le-am trăit pe pielea mea și pot să-ți spun că nimic nu e mai amar. Te simți trădat și înjosit, ți se face rușine de rușinea fostului tău prieten.

Dincolo de ce se poate citi în jurnalul tău, care-i autorul român pe care-l recitești constant?

Recitesc mereu, de la 16 ani înapoi, un grup mic de cărți, determinante pentru mine, și cred că aceasta e partea cea mai solidă a lecturilor mele (care altfel sînt foarte eteroclite). Pentru că, firește, adevărata lectură e relectura, iar o carte adevărată e cea care rezistă și la a zecea lectură, ba chiar devine mereu mai tulburătoare. De-asta sînt atît de mirat cînd aflu că, de pildă, cineva a citit *Orbitor II* în tren, în două ore, atît de bine și de complet, încît poate să se lanseze într-un comentariu al ei. Și îi dă, pe loc, și verdictul. Printre autorii români (moderni) pe care-i iubesc în mod deosebit îmi vin imediat în minte Arghezi, Blecher, Urmuz, Mateiu Caragiale, Nichita Stănescu, Leonid Dimov, Mircea Horia Simionescu, Emil Brumaru, Șerban Foarță, optzeciștii (dă-mi

voie să fiu aici sentimental și strategic totodată și să-i numesc în bloc), Cristian Popescu, Simona Popescu, Ioan Es. Pop.

N-aș vrea, ca în nefericitul caz al *Postmodernismului...* meu, să creadă cineva că alți scriitori foarte buni nu mai există. De fapt, sînt foarte mulți și între cei cu care eu am mai puține afinități. Iar dac-ar fi să aleg un singur nume care mi-a determinat cariera literară, n-aș ezita să-l numesc pe cel pe care, într-adevăr, îl recitesc cel mai des: Tudor Arghezi.

Consideri că ai un avantaj față de ceilalți scriitori? Cum te împaci cu celebritatea, ești totuși o vedetă literară?

Dacă pe mine mă numești „celebru“, cum îi vei numi pe Márquez, Rushdie, Coelho, Llosa, Pynchon, Kundera etc. etc., cu care eu nu mă compar nici în vis? Sau fie și pe cei mai apropiați nouă, Pavić, Esterházy, Nádas, Kadare, Makine sau Stasiuk, care sînt și ei incomparabil mai cunoscuți și mai traduși decît mine în Europa. Nu mă-mbăt cu apă rece! Faptul că am pînă-n prezent volume traduse în mai multe limbi, între care cîteva la edituri care înseamnă ceva, nu îmi dă dreptul să mă consider „celebru“. Știu foarte precis unde mi-e locul. Cel mai bun fel de a-mi defini situația actuală ar fi următorul: sînt un autor încă tînăr, pe o pantă ușor ascendentă și care nu și-a ratat încă toate șansele ca în zece sau douăzeci de ani să înceapă să însemne ceva. Iar această situație mă mulțumește pe deplin. Trebuie oare să mai spun că pentru mine important înainte de orice e să nu fac concesii de nici un fel și să scriu cărțile care-mi sînt date să le scriu? Am auzit spunîndu-se că mă autopromovez obsesiv în afară. În realitate, toți traducătorii mei m-au avertizat că direcția scrisului meu merge-mpotriva intereselor mele. Că să scrii o trilogie de peste o mie de pagini e o catastrofă, nimeni n-o va publica vreodată în străinătate. Ar fi trebuit, dac-aș fi vrut un succes rapid și facil, să scriu cărți subțiri, care să se strecoare mai ușor... Dar nu vreau să fiu un simplu autor de succes, chiar și european, nu sînt nici chiar așa de modest.

La cealaltă întrebare aș răspunde că am mai multe avantaje față de destui autori români, fapt care mă întristează uneori. În primul rînd, am mult timp liber. Deși nu stau pe roze cu banii – cîștig, ca venit fix, sfînta sută de dolari pe lună a românului –, nu sînt totuși silit să-mi duc viața alergînd de la o slujbă la alta, hăituit și exasperat, să scriu la comandă cearșafuri de articole, să fug ca să iau interviuri „vedetelor“ etc. ... Apoi, am editor. Nu trebuie să mă umilesc, nu trebuie să cultiv prietenia nimănui ca să-mi pot publica scrierile. Relația mea cu Editura Humanitas este una realmente ideală. E aproape singurul loc din țara asta în care m-am simțit de la-nceput respectat și prețuit, atît ca om, cît și ca

scriitor. Reversul e că port în cârcă, pe lângă resentimentele stîrnite de biata mea persoană (și care-ar fi de ajuns să gîrbovească pe oricine), și pe cele (de necrezut de puternice) îndreptate împotriva Editurii Humanitas. De cînd știu însă că, orice-aș face, nu voi scăpa niciodată de condamnarea (literară, morală etc.) a unora dintre confrăți, pentru că nimeni nu scapă, sînt mult mai senin. Pentru că, dacă nu ești un mediocru, vei fi urît întotdeauna, cel mai bun lucru pe care-l ai de făcut nu este să răspunzi urii cu ură, injuriei cu injurie, ci, ignorîndu-i pe adversari, să te-ndrepti cu nesfîrșită recunoștință către cei ce te citesc și te iubesc așa cum ești. Și, slavă Domnului, am încă mulți și dragi prieteni.

Revista 22, nr. 674, 2003

Update

Am recitit interviul de acum exact zece ani și n-am găsit ce să comentez. E OK, e ca o secvență dintr-o scanare a unui trup: așa eram atunci. Ca să comentez ce s-a schimbat în lume și-n mine în acești ani mi-ar trebui mai multe volume ale unei cărți. În momentul ăsta n-aș putea să mai dau un interviu asemănător tocmai din cauza asta: n-aș putea să mai spun în cîteva pagini unde sînt și ce e cu mine. Am învățat prea multe în ultimii ani, totul mi se pare acum prea complex pentru ca orice minte (cu atît mai puțin a mea) să poată face o sinteză. Nu-mi imaginam pe-atunci cum aveam să fiu peste zece ani, dar măcar știam că aveam să prelungesc liniile deja limpede conturate în acel moment cînd mă aflam într-un punct privilegiat, pe creasta dealului, de unde puteam vedea cu claritate și trecutul, și viitorul. Cine voi deveni peste încă zece ani mi-e, acum, cu neputință să spun, căci deodată îmi dau seama că nu mai pot fi sigur de absolut nimic: va mai exista literatură peste zece ani? Voi mai fi în viață? Mă va mai interesa să scriu cărți? Nu știu. Ce știu acum e că lumea, așa cum am cunoscut-o de cînd am început să scriu literatură, s-a schimbat complet în ultimii doar 5-6 ani. Pînă acum eram angajat în lume cu toate puterile mele, scriam din tot trupul, credeam din toate baierile inimii, trăiam utopia scrisului mai intens decît utopia lumii. Acum trăiesc ca și cînd n-aș trăi și scriu ca și cînd n-aș scrie într-o lume care deodată a căpătat consistența pufului de păpădie. Poate că a fost mereu așa, dar înainte puful era organizat măcar într-un glob ce

dădea impresia unui plan, al unui sens, al unei geometrii necesare. Acum un copil a suflat în glob și toate micile parașute s-au risipit aleatoriu în curenții de aer. Trăiesc pe una dintre ele și văd cum toate celelalte se-ndepărtează la întâmplare.

Bonus

Care-i desenul animat favorit?

Mi-e greu să aleg între *Yellow Submarine* și *The Point* (cunoscut la noi ca *Oblío*), dar îl aleg totuși pe al doilea pentru melodiile atât de originale și de „haunting“ ale lui Harry Nilsson și pentru vocea lui Ringo Starr în rolul de povestitor. Cine n-a fredonat vreodată *Me and my Arrow*? Fiul meu le știe, oricum, pe amîndouă pe de rost și le-ar vedea la nesfîrșit, ceea ce pentru mine e încă o dovadă de ce gusturi rafinate am... (*Dilemateca*, nr. 42, noiembrie 2009)

Ai nostalgii?

Un prieten mai în vîrstă m-a vizitat de curînd. Era pe seară. I-am arătat straturile de flori din curte: „Simți cum miroase? E regina-nopții!“. Domnul masiv, cu lavalieră, nu s-a arătat impresionat. „Regina-nopții?“, m-a întrebat. „Mai există regina-nopții?“, a clătinat din cap sceptic, cu tot riscul, pe care nu și-l lua de fapt niciodată, de a fi nepoliticos. Și deodată, pe cînd îl conduceam în casă, mi-am dat seama că avea dreptate: regina-nopții ale mele, un pîlc stingher balansîndu-se în mijlocul curții, nu mai miroseau ca florile de altădată. Nu păstrasera din floarea mea preferată decît forma modestă: tulpina păroasă, frunzele mereu moleșite de căldură și floarea ca o steluță de hîrtie, roz pe o parte, albă pe cealaltă. Prea puțin însă din mirosul celor care se legănau cîndva, cu 45 de ani în urmă, în lădițele de lemn putred, mereu profanate de cîte-un pui de pisică, de pe balconul părinților mei. Atunci se profilau ca niște buruieni de rînd, ziua întregă, pe fundalul Morii Dîmbovița. Dar în nopțile de august, cînd se aprindea în zare steaua roșie din vîrfurile Casei Sîcintei și începea să pîlpîie uriașul ecran de pînză de la cinema-ul în aer liber de pe Stadionul Dinamo, florile de regina-nopții prindeau să miroasă neînchipuit de puternic, amar, mai intens decît crinii pe care-i scoți afară din cameră, de fapt mai intens decît orice altă floare. Pentru mine, acea mireasmă amară și cu ceva înspăimîntător de trist în ea a rămas una dintre cele mai sfîșietoare senzații pe care le-am avut

vreodată. Astăzi, fără îndoială, cum fructele nu mai au gust, nici muzica nu mai are melancolia celei din anii '60, nici florile de regina-noptii nu mai au același miros. Dar e, firește, doar o jumătate de adevăr. Cealaltă jumătate e ce se petrece cu noi. Mai avem noi simțul mirosului de-atunci, din lumea aceea simplă și brutală? Ne mai bucurăm de ceea ce făcea farmecul vieții noastre amărâte de-atunci? Mă tem că, dacă florile mele din curte ar începe într-o seară să miroasă la fel de puternic ca reginele-noptii de atunci, m-aș întoarce acolo, în balconul alor mei, și n-aș mai reveni niciodată. (*Dilemateca*, nr. 65, octombrie 2011)

Livius Ciocârlie

Suferința altora îmi dă un sentiment de vinovăție

Dintre școală, scris și familie, ce a fost pe primul plan în viața dumneavoastră? Se spune că un intelectual le împacă greu pe una cu alta.

Încep cu o paranteză. Plecînd de acasă, nevastă-mea mi-a spus: „Ai grijă să nu faci pe obositul, pe blazatul... Să fii obiectiv!“. M-am gîndit: păi ăsta – obositul, blazatul – sînt! Pe deasupra, sînt temele mele cu variațiuni. Însă mai sînt și vesel și nepăsător, tot eu.

Venind la întrebarea despre școală și rolul ei concurențial față de familie și de scris, îmi amintesc ce ne-a povestit Marin Preda nouă, unora, într-un rînd. Tocmai se întorsese cu Mircea Dinescu de la o întîlnire literară ținută la Slobozia. Acolo, din una în alta, se ajunsese la ezitățile țăranilor cînd s-a cooperativizat agricultura. El, Marin Preda, a spus: „Țăranii români n-au ezitat nici un moment“. Și pînă să apuce „forurile“ să se bucure de declarația asta, a adăugat: „Ei au fost împotrivă, toți“. Așa și eu: nu m-am împăcat cu școala nici o zi. Poate de aceea am avut parte de ea vreo șaizeci de ani.

Cît despre familie și scris, sînt în planuri diferite, nu pot să le confrunt. Sînt familist de multă vreme, cam de cînd am început și n-am mai încetat să scriu.

Cu toate astea, ați anunțat că Bătrînețe și moarte în mileniul trei este ultima dumneavoastră carte originală. Ce înseamnă că nu mai simțiți nevoia să scrieți? Gîndindu-mă la „formula“ cărților, scrisul dumneavoastră nu părea să aibă un final exact.

Nu este ultima dacă mai găsesc editor. Mai am două volume nepublicate. Ce i-am spus lui Ovidiu Șimonca este că nu intenționez să mai scriu. N-aș fi crezut că va fi așa. Îmi închipuiam că voi continua pînă la sfîrșitul natural. S-a întîmplat ceva neprevăzut. Dintr-un imbold care n-a fost al meu, am recitat anul trecut tot ce am scris ca prozator. Am ajuns la două concluzii. Și pe acestea i le-am comunicat lui Ovidiu Șimonca, nu spun nimic o singură dată. Prima

concluzie: literatura română ar putea fi concepută și fără cărțile mele. A doua, cum zic, mă repet îngrozitor. În situația asta, am hotărât ca în veșnicul balans dintre a scrie și a nu face nimic să dau câștig final de cauză leneviei. Tot nu mă mai simt în stare să mă scol ca de multă vreme la ora cinci.

Deși, să nu zic vorbă mare. Jurnale sigur n-am să mai scriu. De curînd însă, după ce am încercat să pun în ordine niște eseuri mai vechi și m-am plictisit, s-a ivit ceva neașteptat. Recitind *Clopotul scufundat*, mi-am dat seama cît de harnic a lucrat cenzura. Am început să compar dactilograma cu textul apărut. E atît de pasionant să constai ce, de la un cuvînt pînă la pagini și capitole întregi, extirpa, încît am parcă chef să fac un comentariu. Nu va fi un studiu, dacă va fi. Am să scriu – repet, dacă am să scriu – așa cum am scris despre rețetele culinare ale mamei mele. În fond, și cenzura tot după rețetă proceda. Mi se pare interesant ca cineva care n-a trăit în epoca aceea să afle ce ne era interzis.

Nu puneți la mare preț literatura dumneavoastră, spuneți că nu vă considerați mare scriitor și că, cel mai adesea, cronicile bune sau rele vă lasă rece. Atunci nu vă îngrijorează criticii care scriu frumos despre cărțile dumneavoastră? Nu vă contrariază și nu vă stînjenește efortul lor de a vă lua în serios?

Nu e bine spus că mă lasă rece cronicile ce se scriu despre mine. Nu mă puneți rău cu cronicarii! E drept, nu prea iau cunoștință de existența criticilor mei – sau poate nici nu prea există –, dar, în principiu, prefer cronicile favorabile celorlalte. Nu știu alții cum sînt. Nu mă îngrijorau criticii care scriau frumos despre mine, dar mă puneau în încurcătură. Ar fi trebuit ca eu însumi să mă iau în serios, ceea ce ar fi fost fatal felului meu de a scrie.

Atunci sînt criticii dumneavoastră niște caraghioși?

Nu, nu erau caraghioși criticii binevoitori. Ei aveau dreptate pînă la un punct. Cărțile mele nu sînt rele (recunosc: cu vreo două, recitindu-le, m-am opintit). Alta e problema. Există măcar trei trepte virtuale în destinul cărților. E, mai întîi, la apariție, înîmpinarea. În general, m-am descurcat bine cu ea. Am inocența de a crede că nu fără motiv. Dacă-i așa, criticii nu greșeau. Urci însă apoi, sau nu urci, a doua treaptă. Ajungi sau nu ajungi acolo unde se vorbește și se scrie și în anii următori despre cartea ta. Despre ale mele nu s-a scris. Cu timpul, îmi făcusem un nume, dar de scris nu se scria decît cînd apărea o nouă carte. Intrasem într-un impas. Ca neprofesionist, nu avea mult rost să continui dacă nu-mi durează cărțile – cărțile, și nu numele – nici măcar cît trăiesc. Asta cu atît mai abitir cu cît sînt de părere că nu merită să scrii decît ce va dura și

după ce nu vei mai fi. Sigur, dacă vreau, pot să mă iluzionez. Dar, vorba lui Moromete, pe ce mă bazez?

Asistînd la propria mea prestație și înregistrînd (lacunar) ecourile stîrnite de ea, am avut sentimentul că sînt receptat mai curînd ca un personaj decît ca un scriitor. Un personaj greu de crezut pe cuvînt. Am început să mă întreb dacă nu sînt într-adevăr un personaj. Dacă nu e o ciudățenie să scrii ce crezi despre tine, iar cine te citește să te asigure că te prefaci.

În primul rînd, nu cred că puteți anticipa foarte exact cît vor dura cărțile dumneavoastră bazîndu-vă exclusiv pe receptarea momentului și nici nu cred că sînteți cel mai în măsură să o faceți, fiind direct implicat... Apoi, nu aveți totuși satisfacția literară, în fond, de a fi creat un personaj unic în „antipatia“ sa?

În ura lui de sine, vreți să spuneți. Nu, nu mă urăsc. Mă iau așa cum cred că sînt. Spun *cred* fiindcă pot să greșesc. Nu e sigur că ne cunoaștem sau, ca să nu spun vorbe mari, că eu mă cunosc. Poate greșesc. Dar spun exact ce cred. În viața de toate zilele mi se întîmplă să mint sau să ascund. De altfel, dacă nu ne-am minți nu am putea trăi împreună. Civilizația, nu numai civilitatea, te obligă să nu spui tot ce gîndești. Nici în scris nu spun tot ce gîndesc, dar nu spun niciodată ce nu gîndesc. Orice cuvînt scris e sincer. Nu spun și adevărat. N-am de unde să știu. În ceea ce privește faptele relatate, cu memoria mea deficitară sigur le mai încurc.

Cît despre unicitate, să nu vorbim. Am o relație naturală cu mine. Fiind tot timpul dedublat, sînt ca într-un menaj în doi. Uneori mă scot din sărite, alteori mă înveselesc. De exemplu, gîndul la „unicitatea“ mea mă face să rîd. Aș fi preferat să fie unice, adică bine individualizate, cărțile mele. Se pare că n-a fost să fie așa.

Eu ce să fac acum, să vă iau partea contrazicîndu-vă?! Cărțile dumneavoastră contează – așa cum le văd eu – nu atît ca titluri individuale, cît ca un interesant ciclu cvasiautobiografic întins pe un număr de ani.

Dacă-i așa, e un motiv în plus să închei. Chiar și cît este ciclul ăsta e prea lung. Continuînd, aș risca să nu mai pot fi cuprins, cum nu e cuprins Saint-Simon, ale cărui memorii ocupă un raft. Măcar despre el se spune că e un prozator extraordinar. Oricum, apreciez amabilitatea dumneavoastră. Să fii autorul unui ciclu nu-i de colea...

Sînt amestecat

Spuneți că suferința vă dă un sentiment de vinovăție pentru că în viață nu ați suferit prea mult. Dar frivolitatea, tocmai cea care vă apără de lucrurile grave, nu vă face și ea să vă simțiți vinovat?

Suferința altora îmi dă un sentiment de vinovăție pentru că mă face să mă simt – eu, care n-am suferit mult – un privilegiat. În schimb, împotriva firii mele degeaba aș cîrți. Așa sînt și gata. Altul n-am. Și nu sînt numai frivol. Sînt amestecat. Și frivol, și grav, și nepăsător, și neliniștit. Presupun că așa sîntem mai toți.

În viața publică n-am suferit din cauza unui paradox. Cu cît deveneam mai cunoscut, cu atît eram mai ferit. Faptul de a fi pomenit de Europa Liberă, în loc să te expună, te proteja. Securitatea, cu paranoica ei frică de acest post de radio, te trata cu grijă. Nu se temea de ce făceam fiindcă nu făceam nimic. Se temea de ce aș fi putut să fac.

Nu e și egoism în căutarea cu orice preț a anonimatului? Sau vanitate, de vreme ce credeți că puteți trăi singur, fără ceilalți?

Nu caut anonimatul, dar îl prefer. Să fii cunoscut mi se pare prea obositor. Cu toate că... Zilele trecute am intrat într-un restaurant arhiplin cu un prieten foarte cunoscut. Imediat a apărut o masă liberă, pentru noi. Din cînd în cînd nu-i rău să fii celebru, am spus înfulecînd.

Afară de asta, nici nu prea simt nevoia să caut anonimatul. Vine el singur. Iar dacă așa stau lucrurile, nu mai poate fi vorba de egoism. Ba chiar am făcut o încercare. În 2000 mi-am spus că era nevoie de contribuția tuturor ca să nu ne pomenim iar cu regimul Iliescu. Am început să scriu în *Revista 22*, să vorbesc la BBC. N-a lipsit mult să devin cunoscut. În schimb, regimul Iliescu tot a revenit. Era o dovadă că, deși devenisem cunoscut, nu fusesem ascultat. Lăsînd gluma la o parte, n-aș zice că a fost o probă de egoism faptul de a renunța la ce nu mi se potrivește și nu servise la nimic. Am vanități mele. Am preferat să mă întorc la singurătatea mea.

Vă place singurătatea?

Singur, mai ales în condițiile noastre haotice, n-aș rezista un an. În viața practică sînt un asistat. Că-mi place singurătatea e altceva. Singurătatea printre cărți, singurătatea în doi, singurătatea cu prietenii... După altă lume, cu sau fără remușcări, nu mă dau în vînt.

Vorbiți mult despre faptul că nu prea vă luați în serios, despre fuga de responsabilități... Nu e aici și o anume lașitate? Nu v-a fost niciodată „rușine“ după o carte publicată?

Sînt lucruri diferite aici. Că nu mă iau în serios nu știu cui i-ar putea dăuna. Numai mie, dar și asta doar la prima vedere. S-ar zice că, neluîndu-mă în serios, nu produc mai mult sau mai bun. În realitate, abia în condiții de neseriozitate dau atît cît pot. Cînd împrejurările mă obligă să mă iau în serios, sînt imediat mediocru și lipsit de originalitate. Oricît ar părea de sofisticat, e o iresponsabilitate să-mi asum responsabilități. Praful se alege de ele. Și totuși, uneori mi le asum, exclusiv din slăbiciune. Fiindcă m-a rugat un prieten, fiindcă mi-e jenă să refuz ceea ce se consideră că ar trebui să mă bucure, ba să mă și onoreze. Caz tipic: am acceptat să fac parte dintr-un consiliu de onoare al purtătorilor unei decorații despre care habar n-am cînd mi s-a oferit și unde se află. Una peste alta, cred că e sănătos pentru toată lumea să fugi de responsabilitățile pentru care nu ești potrivit. Dacă tot am ajuns la înțelepciunea de a nu discrimina minoritățile de orice fel, de ce n-aș cere să li se respecte dreptul de a fi aiuriți celor aiuriți? Mie, altfel spus.

Lașitate, ziceți? S-ar putea să fie. Nu sînt un om curajos. Mă bucur că în epoca lui Ceaușescu n-am făcut nimic de care să-mi fie rușine, singurul lucru de care mi-e rușine fiind acela că n-am făcut nimic. Curios este că în cealaltă epocă, mult mai primejdioasă, epoca Dej, am fost chiar temerar. Odată n-a lipsit mult să fim, un prieten și cu mine, arestați. M-aș fi ales, poate, cu un angajament de informator.

Rușine de ce să-mi fie? N-am scris la beție pentru ca, trezindu-mă, să regret. Am scris ce am crezut de cuviință sau, mai exact, ce mi-a trecut prin cap. Rușine ar putea să-mi fie că nu sînt mai bune cărțile mele. Dar nu știu cum sînt. Am numai impresia că nu sînt rele și că, totodată, nu fac gaură în cer.

Spuneți într-o frază foarte frumoasă din Bătrînețe și moarte... că succesul literar v-ar deranja de vreme ce literatura dumneavoastră se datorează „sălbăticiei propriiei vieți“.

Am spus așa ceva? Parcă aș zice că, dacă am scris, am mințit. Că de rîndul acela chiar m-am alintat. Dar nu țin minte. Altceva îmi amintesc. Nu succesul pe care l-aș putea avea mă deranjează, ci succesul pe care îl am, atît cît îl am. Succes de impostor nevinovat. Eu strig că împăratul e gol și mi se răspunde: „Che bella voce!“. Altfel, odată acest contratimp înlăturat, aș zice mai curînd lăsați succesul să vină la mine, ca orice autor.

Ce voi fi vrut să spun cu „sălbăticia propriei mele vieți”? Nu-mi dau seama. Viața e sălbatică îndeobște, iar mica mea „teorie” este că n-o potolesc decât *pragurile de moarte*, adică stările superioare, când alte lucruri ni se par mai importante decât faptul că trăim. Omul se desprinde de sine, de animalul din el, prin înfrînarea voinței neînduplecate de a trăi. A trăi cu orice preț și oricum.

Nimic nu poate fi mai trist

După ce am scris cronica la Bătrînețe și moarte..., Emil Brumaru m-a întrebat indignat cum pot eu să scriu, la 27 de ani, cu atîta dezinvoltură despre frica de bătrînețe a unui vîrstnic. Recunosc că atunci m-am panicat puțin, nu voiam să fi fost impertinent și să vă fi ofensat în vreun fel. V-ați simțit vreodată deranjat la modul intim de un comentariu literar?

Paranteză: nu de bătrînețe mi-e frică, ci de posibilul ei efect.

Îi sînt recunoscător lui Emil Brumaru pentru acest gest delicat. Referindu-se la vîrsta dumneavoastră, poate că a vrut să spună că nu înțelegeți bătrînețea la 27 de ani. Însă dacă bătrînul s-a apucat să scrie o carte despre bătrînețe, implicit a autorizat pe oricine să se pronunțe. Afară de asta, am o mare înțelegere pentru critica de întîmpinare. Mi se pare o ocupație riscantă, aș propune să se instituie o primă de pericolozitate pentru ea. Criticul de întîmpinare se găsește singur, neapărat de nimeni, în fața unei cărți noi. El riscă să greșească și chiar greșește de multe ori. E firesc să se întîmple așa și totuși criticul nu va fi iertat de posteritate. Sainte-Beuve n-a fost iertat pentru Baudelaire și Flaubert, Lovinescu pentru supralicitarea unui Gh. Brăescu, G. Călinescu pentru minimalizarea lui Mateiu Caragiale etc.

Revenind la vîrstă, cred că în literatură nu există raporturi de acest fel. Odată intrați în literatură, sîntem toți pe același teren. În viața literară e altceva. Acolo sînt și eu de părere că s-ar cuveni ca mai tînărul să aibă o anumită deferență față de cel mai bătrîn. Dar cronica aparține literaturii, nu vieții literare. Eu le sînt îndatorat celor care scriu despre mine, oricum ar scrie, și sînt uluit cînd văd scriitori care protestează pentru felul în care au fost receptați. Obligatorie ar trebui să fie numai o anumită civilitate. Să nu insulti, dar să-ți spui părerea răspicat. În ce mă privește, cum m-aș putea supăra că nu sînt înțeles cînd eu însumi nu înțeleg?

De ce vă e frică să trăiți mult?

Am asistat la două senilizări în familia mea. Una intervenită târziu, după 95 de ani, căreia totuși nu i-aș zice firească, și alta, a tatălui meu, în urma unor accidente nefericite, la 75 de ani. Nimic nu poate fi mai trist. Este imaginea însăși a iremediabilului și a neputinței de a te apăra. Deși, e adevărat, văzute din partea cealaltă, e posibil ca uneori lucrurile să se vadă diferit. Zilele trecute l-am urmărit cîteva clipe pe un handicapat mintal. Rîdea tot timpul. Părea fericit. M-am cutremurat.

Mai e ceva. Senilizarea e mai mult undă decît corpusul. Aluneci în ea. Nu e ușor s-o observi și să-ți spui: pînă aici mi-a fost! Și să ai acest curaj. De exemplu, știu eu dacă hotărîrea de a nu mai scrie nu este un mod de a-mi ascunde că nu mai pot să scriu? Ar fi un început.

E important să-ți fie frică de moarte?

Nu-mi dau seama la ce poate fi bun să-ți fie frică de moarte. Poate numai la a te pune bine, din timp, cu Dumnezeu. Sau poate greșesc. Este și aceasta o experiență și orice experiență își are bogăția ei. La urma urmei, cred că în cazul meu frica de a nu-mi fi frică e mai întîi o vanitate. M-ar umili să-mi fie frică. Însă și frica de a nu-ți fi frică e o experiență. Își are și ea bogăția ei. La mine se leagă de umilința pe care am îndurat-o, fără să reacționez, sub comuniști. Dacă atunci mi-a fost frică, de ce nu mi-ar fi frică și acum? Îmi spun. Mai este și ceva instinctiv. Dintotdeauna m-au crispat marile texte ale fricii de moarte, cum ar fi *Moartea lui Ivan Ilici* și *Regele moare*. Cum avem tendința de a ne identifica cu personaje, aceste texte m-au jignit. Nu știu să explic de ce.

*„Ca să trăiască, omului îi e necesară capacitatea de a se iluziona.”
Dumneavoastră cum v-ați iluzionat?*

Asta e o idee cioraniană pe care, sceptic fiind, o împărtășesc. Lumea îmi apare clădită pe un strat de vid. Cînd mă gîndesc că odată și odată din ea nu va mai rămîne nimic, nu va rămîne nici o urmă din Rembrandt și din Shakespeare, am sentimentul că acest strat e foarte gros și e pe punctul de a ne învălui în ceața lui. În această stare de spirit, a te hotărî să faci ceva, orice ar fi, presupune iluzia că acel lucru merită făcut. Mi se întîmplă des să mă iluzionez. Scriu o pagină ce mi se pare bună și ies pe stradă mîndru de mine ca un cocoș. Îndată îl văd pe cerșetorul de la colț și mi se face rușine că m-am iluzionat.

Există și remedii la sentimentul vanității lucrurilor, am încercat s-o spun în carte. Din orice parte ai privi lucrurile, a alina o suferință nu poate să-ți apară ca ceva inutil de făcut. De aceea, suferința este, zic eu, esența vieții și șansa omului ca, alinînd-o, să-și găsească un rost pe care perspectiva dispariției vieții

pe pământ să nu-l poată contesta.

Cum nu prea alin eu multă suferință, mi se oferă altă soluție: momentul trăit. Momentul trăit nu-mi poate fi luat și nu poate fi atacat de vid. De câte ori ești conștient de el, își are plenitudinea lui. E ceea ce vrea să spună adagiul „Clipă, stai!“. Numai că îndată ce ți-ai spus-o, te-ai și iluzionat.

Orizont, nr. 10, octombrie 2005

Update

Am urmărit cu interes convorbirea și am făcut două constatări. De cîtva timp tot spun că nu am idei, am numai păreri. Ideile mi-ar cere să le consolidez în eseuri, ceea ce, mai ales la vîrsta mea, ar presupune prea mult efort. Părerile reprezintă ce-mi trece prin cap. Ele îmi permit să fac literatură și nu-mi impun să fiu consecvent. Părerile au voie să se schimbe oricînd. Ei bine, constat că nu prea se schimbă. Rămîn la aproape tot ce v-am spus, iar excepția nu mă surprinde. E drept, a existat o perioadă – și e a doua constatare – cînd tot „amenințam“ că voi renunța la scris. Odată, am și făcut, fără intenție, șantaj sentimental. I-am spus lui Gabriel Liiceanu despre dactilograma *Paradisului provizoriu* că era încheierea. Ce era să facă bietul om, bine-crescut, decît să-mi propună publicarea! După aceea mi-au mai apărut vreo zece cărți. Serios vorbind, cred că era efectul conștiinței încărcate de pe urma felului nemulțumitor cum trăisem în Epocă. Mi se părea, poate, că nu mi se cuvine să scriu. Că ar trebui să ispășesc. Trecînd timp, starea aceasta de spirit s-a estompat. De aceea n-aș mai spune că voi renunța. Nu-i vorba de comentariul la cenzurarea *Clopotului scufundat* la care mă refeream. Pe acela l-am scris și, neplăcîndu-mi, l-am abandonat. (Din păcate, în loc să arunc comentariul, am aruncat din greșeală dactilograma cu varianta inițială a cărții. Ducă-se! Ce altceva pot să mai zic?) E vorba de actualele însemnări. Mă amuză prea mult „fleururile la foc mărunț“ ca să renunț. Ca să încetez, ar trebui să mi se întîmple – și e puțin spus că sper să nu fie așa – ce i s-a întîmplat tatălui meu.

Bonus

Ce aveți în comun cu fetele dumneavoastră?

Am două fete care scriu. Cu Alexandra, cea mai tânără, am și colaborat, în calitate de editor. Pe la opt ani era poetă, cu opera cum ar fi acest haiku: „O lampă se certa c-o clampă/ Care-i mai rotundă/ Care-i mai burgundă“ sau ca acest distih: „Ce te-nterezează/ Dulce sfîrlează?“. O culegere succintă a apărut, tardiv, în volumul & comp., semnat de mine, scris de mai mulți. Ca și Mircea Cărtărescu, Alexandra a trecut curînd de la poezie la proză. Este autoarea romanului *Leoaica și puii ei cu optsprezece pagini*, pe care l-am editat numaidecît, ducîndu-l și la legătorie, într-un singur exemplar. Mai nou, vai!, aceeași autoare publică studii și eseuri într-un domeniu, literatura latină, în care nu sînt competent. Cu cealaltă fată, Corina, relația literară a fost mai aspră. Întrebată ce și-ar dori, a răspuns că ar vrea caietul meu, ca să-l pună pe foc. De unde s-ar deduce că am fost un tată absenteist. Mult mai tîrziu, cînd am anunțat în casă că renunț la critică pentru proză, a exclamat: „Dumneata? Fugi, domnule, de-aici!“. Totuși, m-a lansat pe o orbită internațională în țara în care se scrie, franțuzește, despre sentimentul frontierei și spiritul nomad. A fost coorganizatoare a festivalului literar de la Mondorf. Acolo, după Sorescu, Dinescu, Cărtărescu – deși neînzestrat cu strămoșescul *escu* –, hop! și tatăl ei. (*Dilemateca*, nr. 23, aprilie 2008)

Care-i personajul dumneavoastră animal favorit?

Dacă întrebarea mi-ar fi fost pusă la timp, adică în copilărie, cînd tatăl meu îmi smulgea lacrimi citindu-mi baladele lui Coșbuc, răspunsul ar fi fost simplu: El-Zorab. Acum îl prefer pe Bubico. Îmi place să-mi închipui că scena s-a petrecut în vreuna din călătoriile lui Caragiale în Ardeal, unde se gîndea să se stabilească, și parcă-l aud pe un localnic de pe la Bințiști cum, asistînd la ea, va fi exclamat: „Fu cum fu, da-mi plăcu cum zbură!“. (*Dilemateca*, nr. 38, iulie 2009)

Cum v-ar plăcea să petreceți sfîrșitul lumii?

Dintotdeauna perspectiva unui sfîrșit al lumii m-a îngrozit mai mult decît aceea, firesc inevitabilă, a propriului meu sfîrșit. Am și scris despre sentimentul ăsta în vreuna din cărțile mele. Dacă e ca dezastrul să se întîmple, sper ca măcar să nu fie atît de apropiat încît să-l prind și eu. Admițînd convenția, s-ar potrivi să folosesc răgazul pentru a citi încă o dată *În căutarea timpului pierdut*. Acum vă dau și versiunea mai relaxată a doamnei T: „Mi-aș lua lumea în cap!“.

(*Dilemateca*, nr. 69, februarie 2012)

Andrei Codrescu

Visul meu acum e să trăiesc cu cârți și animale!

În ultimii ani s-au tradus câteva dintre cărțile dumneavoastră importante; aveți feedback din România?

Cititorii mei români au fost buni. Cronicile publicate în România au fost deștepte și mi-au plasat scrisul în contexte cunoscute mie – însă cam invizibile în State –, dar și neașteptate. Am citit cu plăcere infantilă cronici despre ce și cum scriu, aceeași plăcere infantilă cu care citeam în copilărie și în tinerețe recenzii despre poeți în gazetele timpului. Criticii tineri români care au recunoscut avânturile mele romantice și nepoliticoase mi-au prins grozav de bine, au fost ca un pluton de sprijin care apare în momentul critic pe deal. Momentul critic însemna, pentru mine, distrugerea enormei plictiseli cu superficialitatea criticii literare americane contemporane. Și nu numai în ceea ce mă privește, ci în general.

Mai știți ce se scrie în literatura română? Sînteți la curent cu polemicile intelectualilor de la noi?

Am un apetit anormal pentru literatura voastră. Devorez revistele și cărțile pe care le primesc și citesc ziarele pe Internet. Polemicile au grade mai mari sau mai mici de importanță pentru mine. Nu prea știu cine sînt mulți dintre combatanți și de ce sîrnesc o vehemență atît de mare, pentru că la voi există obiceiul enervant de a comenta diverse lucruri nenumite. Citesc cîteodată un întreg articol de ironii fine și atacuri șlefuite, dar nu am nici o idee care sînt crimele originare. Polemicile în care am avut și am un interes sînt cele dintre autohtoniști și cosmopoliți, dintre tradiționaliști și așa-zii postmoderni (care la voi sînt mai mult un pretext polemic decît o literatură) și înfruntările politico-culturale între urmașii lui Noica și restul poporului cu carte.

În politică urmăresc fiecare zvîcnire a naționalismului tip Vadim și legionar, pentru că-i periculos pentru România. M-a surprins atacul regimentelor de foști

comuniști împotriva lui Vladimir Tismăneanu – a avut accente vădit antisemite și a dezgropat un limbaj de partid (comunist și legionar) pe care-l credeam mort. Urmăresc și progresul României către UE și mă simt jenat enorm de minciunile oficiale menite să păcălească Vestul despre succesele României în economie, eradicarea prejudecăților împotriva minorităților, situația copiilor din orfeline, masacrul găinilor etc. Am avea nevoie de o căruță plină de ghilimele cu care să înconjurăm aceste soiuri de „progres“.

În ce relații sînteți cu artiști români răspîndiți prin lume, cum ar fi Norman Manea, Herta Müller, Andrei Șerban, Matei Vișniec, Gabriela Melinescu, pentru a numi doar cîțiva?

Îl prețuiesc enorm pe Andrei Șerban. L-am întîlnit la New York chiar cînd venise să-și monteze primele piese la „La Mama“, *Ubu Roi* și *Andrew of Faversham*. Pe Vișniec l-am întîlnit acasă la Denisa Comănescu și Nae Prelipceanu, în București, în 2005, și i-am citit o carte de piese extrem de frumoase. Am citit un roman al Hertei Müller despre o femeie care se duce la sediul Securității într-un autobuz – mi-a dat fiori de paranoia, ca și cum stăteam lîngă ea în autobuz. Am citit și poeziile Gabrielei Melinescu din anii '70 – mi-a adus cineva un volum la San Francisco – și-mi amintesc de intensitatea muzicală a versurilor care mi-au plăcut enorm. Dar nu asta m-ai întrebat. Răspunsul la întrebare este: nu am nici un fel de relații personale sau profesionale cu cei pe care-i numești. Cititor, cam atît.

Abilitatea de a te juca

Ajuns în America anilor '60, faptul că erați poet evreu exilat v-a conferit vreun avantaj?

Pentru mine exilul și sărăcia au fost bune fiindcă a trebuit să mă reinventez. Că eram evreu nu știa nimeni în America, pentru că numele meu a fost și este „Codrescu“. Dimpotrivă, mulți americani au crezut că eu eram antisemitul legionar „Codreanu“ și, din cauza asta, unii nu m-au luat în seamă, iar alții au avut nevoie de explicații. Nu am fost avantajat de faptul că eram „evreu“, dar am fost mult dezavantajat de confuzia cu legionarul român.

Privind în urmă, considerați un „noroc“ faptul de a fi cunoscut, direct sau indirect, trei forme social-politice – fascismul, comunismul și capitalismul –, fiecare opresivă în felul ei? În ce măsură sînteți un scriitor politic?

Acest „noroc“ (cum a spus undeva Cioran) istoric de a cunoaște diverse forme de guvernare mi-a priit scrisului. E facil să enumeri aceste sisteme de guvernare ca și cum ar fi echivalente. Fascismul nu l-am cunoscut – m-am născut în 1946. Comunismul timpuriu nu prea m-a atins datorită faptului că eram copil protejat de veștile rele. Am fost critic al unor forme de capitalism care degradează mediul și oprimă oamenii, dar am fost entuziasmat de democrație și de capitalismul cu conștiință (care exista). Am scris o mulțime de eseuri politice și vorbesc liber în poezie și în ficțiune despre idei politice. Mă face asta scriitor politic? Da și nu. N-am fost niciodată chemat să scriu cuvântări pentru un politician.

N-am pus semnul echivalenței în enumerația de mai sus. A fost doar o formulare stîngace.

Virgulele sînt inamicul suprem al poeziei. La școală, prima lecție pe care o fac este despre exterminarea virgulelor. Restul lecțiilor se ocupă de eliminarea ortografiei în general. Poeții mei scriu coloane curate cînd termină cursul – sensul vine din inflexiune. Cu proza și cu eseurile e mai complicat – acolo s-a mutat ortografia de la latină încoace și se simte acasă. Glumesc, desigur, dar sînt și extra-atent la nuanțe cînd văd umbrele uriașe ale Conceptelor Mari pe pereții chiliei.

Sînteți deopotrivă un spirit supraréalist și livresc-borgesian, dar și un beatnic ancorat în real. Ați vorbit despre imaginația care-l salvează pe exilat, dar v-ați afirmat și îndoiala că imaginația ar exista cu adevărat... La ce bun, astăzi, imaginația?

Mă încurci. Nu știu ce să fac cu acest „spirit supraréalist și livresc-borgesian“. Îmi plac cîțiva supraréalisti (Gherasim Luca în primul rînd) și Borges, dar ce fel de etichete pun ei pe spiritul meu? Preocupările mele și ceea ce scriu s-au format cu mult înainte de lectura acestora. Am fost posedat de un *dybbuk* (spirit exclusiv evreu) la Sibiu în muzeul Bruckenthal, care, ajutat de Argezi, Bogza și Coșbuc, m-a lansat pe orbita scrivnărească. Așa îmi imaginez acum începuturile imaginației cu care depășeam Sibiul, familia, școala și patria. Imaginația este abilitatea de a te juca. Cînd am fost copil am supraviețuit prin joacă și asta a devenit rutină. Oamenii fără imaginație nu pot comunica cu copiii. Oamenii care nu pot comunica cu copiii sînt morți spiritual. Spiritul și imaginația sînt chestii copilărești, jucării. Fără ele nu putem trăi. Cînd depășim (sau tăiem) legătura dintre viață și joc, murim.

Spun că sînteți un spirit livresc-borgesian în primul rînd datorită filtrului cultural-literar cu care discutați lumea, apoi și datorită „ecumenismului“, atenției culturale acordate tuturor religiilor și încrederii în scris ca un act oarecum magic, ce influențează și schimbă realitatea... Și, nu în ultimul rînd, pentru că versul dumneavoastră „the poet’s job is to short-circuit the imaginary globe“ mi-a amintit de cel borgesian „metafora poetului ia prin surprindere imaginația“.

Comparațiile mă flatează, dar perspectiva pe care o vezi a crescut în mine din experiența generației mele, atrasă de experiment cu droguri psihedelice. Experimentul nostru s-a născut (sau a renăscut în America) din revolta împotriva adulților ipocriți (părinții) care ne trimiteau într-un război fără noimă (Vietnam). Noi am fost obligați să reinventăm realitatea zilnic (din cauza sărăciei) și să învățăm cum să trăim din raze de suflet cu cinci dolari pe săptămînă. Ne-am ales, ca sprijin literar și artistic al poezilor, în primul rînd pe Whitman. La sfîrșitul anilor '60, armata tinerilor era bine echipată cu o muzică nouă, cu o poezie nouă (Ginsberg, Snyder, Rothenberg etc.) și cu o viziune ecumenică în care tot ce e viu e sacru și toate religiile au un aspect al celebrării sacralului în indivizi și în natură. De acolo au venit multe din ideile contemporane despre mediu, despre guvernare, despre „world without borders“. Am eliminat – imaginar, se vede – granițe de tot felul. Internetul și ecologia nu ar fi fost posibile fără convingerile noastre.

Eu am avut în plus darul pur românesc – moștenit de la Caragiale și de la Tzara – de a descoperi absurdul în chiar cele mai evlavioase formulări ale propriilor noastre idei. În același timp, experiența oglinzilor borgesiene, spiralele Crick-Watson, Escher și Gödel, toate acestea le găseam în perdele, dar, frumos spuse, și-n Borges și-n *Bhagavad Gita*.

Acum e ora poeziei

Este ficțiunea, astăzi, concurată de realitate?

Sigur că realitatea depășește literatura, dar asta a făcut-o întotdeauna. Pretențiile apologetilor modernismului despre „autonomia literaturii“ sînt absurdități critice, „hubris“. Însă literatura nu a făcut niciodată concurență realității, cu excepția, posibil, a unui anotimp victorian, vienez sau parizian într-o cafenea din centrul orașului pentru exact 25 de minute. În același timp, realitatea este ficțională fiindcă răspunde la adierea fiecărui gînd. E paradoxal,

dar, chiar născută din ficțiune, tot realitate rămîne.

Cum v-ați apucat de proză? Ce satisfacție specială vă aduce romanul?

Am scris dintotdeauna proză – jurnal, schițe, scrisori. Am început să scriu un roman la 20 de ani, dar am avut nevoie de cinci ani să-mi dau seama despre ce era vorba – l-am abandonat. Îmi place formula romanului fiindcă-i o pivniță: pot pune înăuntru tot felul de lucruri pentru care nu-i loc în casă.

Dar poezia: trebuie ea citită maselor cu megafonul în mînă? Cine mai sînt azi cititorii de poezie?

Poezia e de două feluri: șoptită (de Ungaretti) și zbierată (de Maiakovski). Prefer vocea normală. Cititorii de poezie azi sînt studenții și pușcăriașii, cam ca în toate timpurile.

Se discută în America despre vreo criză a poeziei?

În America se discută *ad nauseam* despre criza de poezie, dar discuția este purtată în mediile revistelor academice, la întîlnirile dintre edituri și scriitori, pe forumuri, unde nu se elucidează nimic din cauză că așa-zisa „criză“ nu are nimic de-a face cu poezia sau cu creația. Ultimul poet cu adevărat popular a fost Allen Ginsberg, un rock star al poeziei. Criza este a cărții, nu a poeziei. Performanța „vie“, Internetul, blogurile, site-urile literare, iPod-urile, transmisiile de tot felul (curînd telepatice), acestea sînt mediile prin care se transmit poezia și gîndirea acum. Trăim o renaștere a formelor literare poetice, dar nu în pachetul obișnuit.

Problema editurilor este cu romanul, nicidecum cu poezia: romanele nu se vînd pentru că-s prea lungi și prea plictisitoare. O mînă de romane atrag atenția și adapă motorul publicitar cînd se face film din ele, dar sînt, de obicei, proaste sau explicații anecdotice ale unor idei poetice. Acum e ora poeziei, amurgul e al romanelor. Romanele există mai bine în cărți, pe Internet poeziile-s mai accesibile; noua generație are atenție multilateral scurtată și circuite rapide.

Ați scris numeroase reportaje din toată lumea; care e relația dintre reportaj și poezie? Este călătoria numitorul lor comun?

Bine zis. Călătoria le leagă, cum leagă, de altfel, totul: omul de poveste, povestea de întîmplări... E și chestie de timp: carnetul se umple de semne.

Fericirea e o zi ploioasă în provincie

Vă place profesoratul? Despre ce le vorbiți studenților?

Depinde de an și de clasă. În ani buni cu studenți buni facem lucruri frumoase, ne jucăm, e o comunitate intimă. În alți ani suferim. Citim mult, eu fac liste lungi de cărți și le cumpăr pentru ei dacă ei nu au bani. Programul mic de *creative writing* la universitatea unde predau este o umbrelă, îi pune pe tineri la adăpost pentru puțin timp.

Știu că scrieți o carte despre Tristan Tzara; de ce tocmai despre el?

Acum doi ani am citit poeziile lui Tzara, pe care credeam că le citisem deja, și am descoperit un poet mare pe care nu-l citisem deloc. Era ascuns și de notorietatea lui literară. Ideea mea a fost să călătoresc prin locurile unde a trăit Tzara, să-i citesc poeziile și să scriu ceva despre experiență. Am vreo două carnete, dar e un proiect lung, nu cred că-l realizez într-o carte.

În România sînteți o poveste cu final fericit: tînărul evreu cu o copilărie grea, obligat la exil, ajuns un scriitor renumit în America. Sînteți perceput ca un model de succes care inspiră și dă curaj. Vă considerați un scriitor împlinit?

Așa se zice în România? Dau curaj și românilor, și evreilor? Bine, atunci am reușit. Țelul meu (cum spuneau tovarășii) a fost să ajung într-un viitor unde tinerii de toate etniile să creadă ca pot reuși cu *chutzpah* și cu obrăznicie. Asta-i numai pe jumătate glumă. Răspunsul (de la Radio Erevan și Vocea Americii) este: da, sînt fericit fiindcă se aude de mine în România, unde am început să visez la destinul de scriitor! Mă bucur că ceea ce scriu se publică în ambele limbi, în engleză și în română. De cîteva ori îmi pare și rău că se publică ceea ce scriu. Atunci visez la autocenzură.

Vă plictisiți vreodată, aveți momente de depresie? Cum vă închipuiți fericirea?

În afara scrisului, sînt om în regulă, „who puts his pants on one leg at a time“, cum spunea Ted Berrigan. Am plăceri și neplăceri, și timpul e cam necruțător cu carnea. Fericirea e o zi ploioasă în provincie într-o cameră de hotel cu domnișoara Z.N.

Știu că aveți nostalgia Sibiului, dar v-ați gîndit vreodată că v-ați putea întoarce pentru mai multă vreme?

Acum vreo cinci ani mă gîndeam la o întoarcere în Sibiu – am avut o fantezie despre un centru de poezie americană, o casă-bibliotecă cu un

apartament pentru un poet american care să stea vreo lună-două, să împrumute cărți tinerilor, să discute poezie, să se facă serate etc. – un fel de cenaclu de poezie în engleză și în română. Locuiam și eu acolo, la etajul doi. Acum vreau numai să mă ascund într-o peșteră în munți, să citesc și să scriu fără întrerupere. Nu știu ce a intervenit. Conștiința mortalității, probabil. Nu cred că am destul timp. Visul meu acum e să trăiesc cu cărți și animale.

Dilemateca, nr. 3, iulie 2006

Update

Văd că n-am răspuns *in toto* la întrebarea de atunci cu scriitorii români răspîndiți prin lume. N-am zis nimic de Norman Manea, dar nici nu-i nimic de adăugat. Pe vremea aceea eram un pic enervat de succesul lui financiar venit prin premiile care i se dăduseră în State, inclusiv Premiul MacArthur, care-i vreo 250.000 de dolari. Mie mi se părea că aș fi fost un candidat mai bun, dar am realizat că juriile și premiile sînt arbitrar, nu au nimic de-a face cu „calitatea” literară, un concept abstract. Am fost membru al juriului din 2010 pentru National Book Award, împreună cu alți patru scriitori, și pricep cum se desfășoară lucrurile: rezultatul este un compromis, nu necesar o afirmare. Premii bănești ca MacArthur-ul sînt decise în secret de o gașcă de profesori. Asta nu spune însă nimic despre Norman Manea, scriitorul sau omul, care-mi rămîn necunoscuți, fără resentimente.

Cît despre călătorii, atunci vorbeam metaforic, bineînțeles. Călătoriile azi sînt coșmaruri de tot felul. Din fericire, Internetul se apropie de ideea din *Star Trek* despre „transporter”, mecanismul instantaneu de călătorie. O să devenim cu toții niște provinciali statornici, călătorind prin electroni din peșteră-n peșteră. Din nefericire, acest mod de transport sugerează din noi informație ca să ne vîndă bucățică cu bucățică unor negustori anonimi. Călătoriile fizice azi ne obosesc corpul de carne, dar cele din viitor o să ne fure independența spiritului. Carnea n-o să fie obosită de drum și furtună, dar o să fie grasă, imobilă și ușor de manipulat.

Atunci credeam că eseul meu, care a ajuns să se numească *Manifestul Dada Postuman: Tzara și Lenin joacă șah*, era o carte numai despre Tzara, pe care îl citeam obsesiv. La un moment dat el s-a găsit la o masă de șah cu Lenin, artistul

și ideologul aplecați asupra unui joc vechi și important. După un secol în care se părea că a câștigat Lenin, Tzara a revenit și se vede că a fost adevăratul învingător.

Noutățile zilei: trăiesc cu cărți și animale. Cei trei câini se cheamă Sally, Lula și Gulliver. Cărțile se cheamă „turnurile din Pisa“ și mă amenință cu prăbușirea dacă nu le citesc.

Bonus

În ce ați vrea să vă transformați peste noapte?

Adevărul e că te transformi în fiecare noapte în ceva mai puțin decît erai cînd te-ai culcat. La vîrsta mea se celebrează faptul că te trezești. Cîteodată mă trezesc mai tînăr, dar cînd pipăi locurile întinerite găsesc inevitabil că aparțin altuia. Posibilitatea de a te trezi un altul e și ea ocazie pentru sărbătoare. Dacă aș avea un elixir, l-aș folosi să mă trezesc într-un locșor diferit, oraș sau țară, în fiecare dimineață, cu hainele necesare atîrnate în cui și o plasă pentru cumpărături exotice din piața din colț, unde se vorbesc zeci de limbi. Da, și să alternez între bărbat și femeie, cu excepția duminicii, cînd mi-ar plăcea să fiu asexuat. Un elixir mai bun ar fi și unul care ți-ar permite să te trezești în corpul unei vedete răsfațate care-i îmbăiață în lapte și linsă de jivine cu limbi catifelate (sau aspre, de pisică) de două-trei ori pe zi. (*Dilemateca*, nr. 13, iunie 2007)

Credeți în astre, zodii, amulete?

Era un sculptor de amulete șamanice în New Orleans, care vindea niște figuri de argint pentru a fi purtate la gît. El a dispărut după o lună, dar cea pe care am cumpărat-o eu, un „humpback flute player“ (simbol indian Hopi), era atît de puternică încît m-a aruncat jos pe scări. O lecție, c-am fost OK. În San Francisco am cumpărat însă două pietre japoneze înscrise cu simbolurile pentru „compasiune“ și „longevitate“ ca să le dau lui Lawrence Ferlinghetti la aniversarea 50 a librăriei lui, City Lights. El s-a uitat lung la amîndouă, după care mi-a dat-o înapoi pe cea cu „longevitate“. Mi-a zis: „De longevitate n-am nevoie – el are 92 de ani –, dar păstrez «compasiunea», că nu prea știu ce-i, deși Allen (Ginsberg) vorbea de ea tot timpul“. Acum țin „longevitatea“ în buzunar permanent. (*Dilemateca*, nr. 20, ianuarie 2008)

Cum v-ar plăcea să petreceți sfârșitul lumii?

Întrebarea presupune că avem timp să facem ceva înainte de sfârșitul lumii. Dacă am o săptămână la dispoziție, aş recrea o comună hipiotă care să funcționeze așa cum era concepută: indivizi frumoși într-o pădure vărătică cu droguri 99% pure, fructe și gustări furieriste în coșuri pe mese rustice și un vînt senzual care să dea plăcere nebună comunarzilor, să facă dragoste pînă la sfîrșit, cu pauze numai pentru muzică... Dacă am numai o zi, aş face același lucru în miniatură, dar de șapte ori mai intens. Dacă am numai o oră, *ditto*. Un minut, o piruetă. O secundă, invenția unei deități explozive creînd un nou Univers. Din păcate, nu cred în sfîrșitul lumii decît ca pretext să nu mori singur. (*Dilemateca*, nr. 69, februarie 2012)

Dan Coman

Scrisul e dinamică pură pentru simțuri

Fost fotbalist, potențial filozof, actual profesor de educație antreprenorială, soț și tată a doi copii, poet listat... Ce se-nțelege de aici?

Se-nțelege că scrisul este strâns legat de condiția fizică. De disciplina tehnico-tactică. Și se mai poate-nțelege că nu te așezi la masa de scris oricum: e nevoie de o strategie clară de marketing: publicul-țintă, analiza concurenței, a trendului, titluri-slogan. Numai așa poți să ajungi un poet listat. Și numai ca poet listat îți poți permite timp excedentar pentru cărțile tale, pentru citit și lenevit. De aici se poate înțelege și că, scriind, ai putea duce o viață normală. Cîteva ore la școală, predînd educație antreprenorială, utilizînd discursul didactic pentru ca rolul acesta să fie important, fermecător și exact. Apoi multă vreme în prejma familiei, schimbînd registre, ghidînd și asigurîndu-ți bucuria. Și mai apoi cafeaua cu cei cîteva prieteni, pentru echilibru.

Doar că, pînă și atunci cînd toate acestea funcționează impecabil, de-a lungul capului tău se rostogolește ceva mărunț și rece, care nu te lasă în pace, o realitate nedefinită, un zgomot de fond care te urmărește pînă și-n cele mai profunde bucurii. Încerci să-ți precizezi despre ce este vorba, te gîndești că poate poezia te va ajuta să-ți explici. Scrii în continuare și zgomotul de fond se amplifică. Nu mai scapi de el.

Și așa se face că ultimele tale cărți – un (fel de) roman, un poem în proză, o antologie de poezie – sînt atît de diferite? Înseamnă asta o reorientare printre genuri, o căutare, o reinventare a ta ca scriitor?

Înainte de cărți să ne-oprim mai întîi la cafeaua de noapte. Ninge, copiii au adormit, se aude bîzîitul frigiderului, în blocul vecin toate luminile s-au stins. Abia de-acum încep să am răbdare cu mine. Însă nu, nu fără tutun. Puțini sînt cei cu care poți bea, tîrziu în noapte, o cafea (dacă preferi ceai, să spui).

Lucrez acum la o carte pentru copii, mă încîntă ideea. Îmi face o mare

plăcere să scriu cartea asta, mereu cu gîndul la cei doi ai mei. Scriu pentru că mă încîntă gestul. Întotdeauna a fost așa. Și scriu cu gîndul la cîțiva oameni, Marin și John, Ana și Mara și Crina și Alex, la ce-o să zică ei cînd vor citi. Asta e toată strategia mea în ceea ce privește literatura. Așa mă orientez zi de zi, în funcție de asta se-nîmplă celelalte lucruri din viața mea.

Tot ce știu e că trebuie să scriu pentru a fi funcțional acasă, în cafenea, la școală sau la cumpărături. Iar cînd poezie nu se poate (și, întocmai cum se cuvine, asta se poate foarte rar), mă joc cu altceva. Așa se face că, după trei cărți de poeme, am scris un jurnal (*Irezistibil*), o (pseudo)monografie (*Parohia*) și mi s-au făcut, în 2012, trei antologii (una, *ghinga*, publicată-n Germania la capătul lui octombrie, în traducerea lui Georg Aesch; o broșurică simpatică apărută în vară, *Zacatek*, în Slovenia lui Aleš Mustar, și *Erg*, la Charmides-ul lui Gabriel Țărmure, odată cu iarna).

S-a oprit frigiderul și am tresărit.

Scrisul e o obișnuință stranie, poate nu foarte diferită de obișnuința stranie a omului de a umbla în două picioare, de a mînca, de a colecționa șervețele. Am văzut mai întîi cîtă bucurie aduce cititul, apoi am simțit din plin complicata plăcere a propriului scris. Obișnuința plăcerii așadar, greu de contracarat. Mă preocupă foarte mult reînnoirea acestei plăceri. Erotismul din vremea scrisului. Pofta. Mica vinovăție de după. Nu pot face decît poezie. Nu mă interesează cu adevărat decît poezia.

Nu mai ninge. La una din ferestrele blocului vecin s-a aprins lumina. S-o fi trezit cineva să citească?

Spuneai undeva că ești incapabil să scrii proză, acum spui că nu te interesează cu adevărat decît poezia; totuși, și în Irezistibil, și în Parohia pagini întregi sînt proză (scurtă). De ce te încăpățînezi să te agăți de poezie? Crezi cumva că poezia ar fi superioară prozei?

N-am scris niciodată poeme, cu atît mai puțîn proză (scurtă). Întotdeauna am construit cărți. Blocuri aspre, monolitice, în care partea n-are decît o relevanță minoră. Mi-ar plăcea enorm să reușesc din cînd în cînd niște versuri pe care să le pot savura. Să le pot lăsa să aștepte, în cap sau pe-o bucată de hîrtie, atît cît e nevoie ca să se-nchege poemul în jurul lor. Apoi, cînd s-ar aduna suficiente, să le pun împreună într-un volum, să le ordonez frumos, să aleg titlul, să am de unde alege cînd citesc la lecturi, în funcție de tipul de public.

Din păcate, n-am putut lucra niciodată așa. Eu văd prima dată întregul, abia apoi construiesc detaliul. Am subiectul, îl întorc pe toate părțile, încerc să-l duc cît de departe pot. Cînd mă așez să scriu nu pornesc de la ideea de-a scrie un

poem sau o povestire, ci o carte. Un singur text, cu o temă pe care s-o împing pînă-n pînzele albe. Ține asta de poezie sau de proză?!

Sigur, aș fi încîntat să pot scrie proză. Nu roman poetic, nu poeme în proză, ci proză din aia adevărată, consistentă, cît se poate de clară. Am o mare admirație față de cei care reușesc asta, îi invidiez cu adevărat. Dar mie nu mi se potrivește. N-am instrumentele necesare. Mă interesează doar poezia, da. Așa numesc eu scrisul ăsta al meu grăbit și întortocheat, pe alocuri ilizibil, așa îi spun orice-ar fi. Forța uriașă a propoziției care nu e dusă pînă la capătul rîndului, sau care e dusă mult dincolo de capătul rîndului, monotonia agonizantă a setului redus de limbaj cu care prefer să lucrez. Simt atunci puterea cum clocotește în mine, gata-gata să dea pe dinafară, împingîndu-mă acolo unde oamenii deștepți și care se pricep la literatură spun că nu e voie. Adrenalina care crește imediat ce trec granițele și pe care am simțit-o prima și prima dată undeva în copilărie (să fi fost printr-a cincea, a șasea?) – atunci cînd, scriind în caietul meu secret de compuneri o poezie despre mama, m-am trezit spunînd negru pe alb că ea e singura femeie din lume la fel de frumoasă ca Elena Ceaușescu. Știam că nu se cade, că nu e voie, simțeam cumva că am călcat pe bec – dar tocmai asta mă făcea să-i dau înainte, chiar dacă uimit de ceea ce tocmai scriam.

Cît privește cărțile la care te referi, dă-mi voie să mă îndoiesc serios cum că acolo ar fi de-adevăratelea proză. După cum nu sînt foarte sigur că, de exemplu, *ghinga* e o carte de poezie. *Irezistibilul* l-am scris ca pe un jurnal, folosind doar mecanismele de suprafață ale prozei pentru a sonda, cu instrumentele proprii poeziei, pînă unde poate merge eșecul poeziei. Iar *Parohia* e o simplă monografie – și dacă e acolo literatură (acea atmosferă densă și stranie pe care-o caut eu în literatură), asta se datorează tot poeziei.

Observ tot mai des această preocupare a scriitorilor de a-și păzi scrisul de categoriile de gen, de convențiile formale, de etichetele limbajului critic, ca și cum scrisul ar fi o formă vizuală de tăcere care, precum în ghicitoarea cu pricina, s-ar risipi atunci cînd i-ai rosti numele. Există cumva aici și teama de o eventuală dezvrăjire a actului scrisului?

Cred totuși că-n cele mai multe cazuri lucrurile sînt cît se poate de clare: avem, pe de-o parte, cărți curate de poezie, proză etc. și, pe de altă parte, discursul critic, bine structurat, cu instrumente bine adaptate, potrivite unor asemenea operațiuni. Uneori însă apare cîte un text pe care nu prea știi de unde să-l apuci, cu o logică internă absolut nouă, numai a lui. Cărți stranii, neîncadrabile, pentru care aceste categorii (proză, poezie) se dovedesc a fi prea

înguste (sau, cine știe, poate mult prea largi). Și nu mă refer aici la tipul de cărți mari care modifică paradigme, care înnoiesc radical un anumit gen, căci ele sînt tot cărți de poezie sau proză. Mai degrabă mă gîndesc la un soi de cărți foarte fragile, foarte singure, care apar în vuietul ăsta al literaturii așa cum ar apărea într-o bună dimineată o buburuză pe perdea – și nici n-ai apuca să te bucuri, căci o clipă mai tîrziu ar fi sute, mii de buburuze foșgăind pe deasupra perdelei, un singur nor dens și mișcător întunecînd pentru cîteva secunde camera, dezechilibrînd liniștea începutului de zi, nedumerind. Apoi ar dispărea brusc, lăsînd perplexitate-n urma lui.

Sînt texte care depășesc, prin structura lor contorsionată, neobișnuită, orice încercare de a le măsura cu unitățile deja testate. În cazul lor, critica trebuie să-și modifice radical perspectiva, să-și înnoiască armele, să găsească alte instrumente pentru a le analiza, altfel le ratează. Ce sînt, de pildă, *În zahăr de pepene* sau *Cartea tuturor intențiilor* sau *De ce fierbe copilul în mămăligă*? Nici poezie, nici proză, cu atît mai puțin proze poetice ori poeme în proză. Cărțile de genul ăsta se sustrag imediat ce încerci să le decodifici prin grilele existente. Se ascund și tac – abia apoi atacă, infiltrîndu-se de-o parte și de alta a genurilor, ademenindu-le doar ca să le submineze. Lucrînd cu armele și în numele literaturii, dar creînd panică pe teritoriul ei atît de solid.

Sînt aceste „cărți foarte fragile, foarte singure“ expresia unui scriitor la fel de fragil și singur? Tu, spre exemplu, scrii pentru că ești tare sau cum?

Orice om are combinația asta de fragilitate și forță. Nu e vorba neapărat despre a fi puternic sau slab, deși expunerea la scris dezechilibrează raportul, probabil în favoarea fragilității. Cînd scrii domină forța, dar tot ceea ce scrii amplifică cealaltă parte. După cum, știm prea bine, scrisul e strîns legat de puterea pe care ți-o dau cărțile altora. Ele îți oferă energia și încrederea necesare scrisului. Senzația clară că asta trebuie să faci. Și merită atîta vreme cît durează gestul. Mai apoi e posibil ca forța asta enormă pe care o ai cînd scrii să se transfere unora din cei care te citesc, dîndu-le curaj și putere, dar ceea ce deja ai scris pe tine nu te mai ajută deloc.

O formă foarte sofisticată de erotism

„Pentru poezia mea sînt cel mai mare dușman, fiindcă, dacă trăiesc eu ca om, poezia dispare și invers – și atunci cînd scriu, gestul ăsta e absolut inuman“, declarai tuundeva. Se opune structural poezia vieții și umanului; de unde

această opoziție?

Scrisul duce în zone unde, vorba poetului, omenirea încetează. Asta lasă urme adânci. Dezechilibrează orice alt gest pe care-l faci în afara scrisului. O răfuială asiduă și fără sorți de izbândă cu microbul ăsta teribil, cu boala care-ți intră în oase odată cu el, cu neputința de-a mai da înapoi. Nici măcar să renunți nu mai poți. „Cei care nu mai scriu nu scapă de paloarea fiarei“, o spune Iris în *Cartea tuturor intențiilor* a lui Marin Mălaicu-Hondrari.

Cînd scrii e încă bine, plăcerea gestului capătă sens. Dacă și textul iese așa cum trebuie, plăcerea și încrederea în viață se pot prelungi. Reușești să fii fermecător aproape o zi întreagă. Cu cei de-acasă, cu colegii, cu vînzătoarea de la colț. Ești în stare să te oprești și să admiri, cu voce tare, orice lucru din afara hîrtiei. Dar nu trece noaptea și *Perturbatoarea* începe să-și lase semnele în preajma ta.

Iar atunci cînd ai altceva de făcut, cînd trebuie să te îngrijești de propria ta viață, totul se face în grabă, neîmplinit, ciulind întruna urechile. Ajuns în afara hîrtiei nu-ți dorești nimic mai mult decît să revii, să fii singur ca să poți scrie. Și dacă nu poți să scrii, atunci totul devine jalnic. Dorința de a fi singur și-a scrie devine jalnică. Umiliința extremă a scrisului. Ritmul lui rece, care pătrunde încet-încet pînă și-n cele mai casnice activități.

Mișcările astea epuizează. Mișcările astea fac prăpăd în viața cea de toate zilele. Merită? Cărțile celorlalți confirmă cu vîrf și îndesat că merită.

Aduci mereu în discuție cărțile altora. Ce sînt acestea pentru tine, cum acționează, uman și creativ, asupra ta?

Dintotdeauna prietenia mea cu Marin Mălaicu-Hondrari și John Florin Partene, cu Teodor Dună sau Claudiu Komartin s-a bazat pe cărți. Mai întîi entuziasmul în fața cărților altora, abia apoi bucuria stîngace a propriului scris (Dumnezeule, ani întregi n-am vorbit decît despre literatură, ca apucații! Pînă cînd, într-o seară, ne-am dat seama că noi, bărbați în toată firea, n-am discutat niciodată, de exemplu, despre femei, altfel decît ca personaje-n cine știe ce carte. Pur și simplu ne-am speriat. Am hotărît imediat că trebuie să fim mai atenți unii la ceilalți).

Scrisul e provocat de citit. Și cum scrisul înseamnă rigurozitate, trebuie să înveți aproape fiecare mișcare ca să-ți poți delimita vocea. Cititul e esențial pentru asta. Așa afli ce ți se potrivește ție ca scriitor. Cărțile celorlalți determină strict tipul de literatură pe care-l vei face (are dreptate Teodor Dună, poate dac-am fi dat la începuturi de O'Hara și nu de Trakl, cu totul altfel ar fi scrisul

nostru acum). Evident, unele cărți te învață ce și cum să scrii, din altele înveți cum și de ce să te ferești.

Cum vezi această relație dintre scrisul ca act profund personal și intim și prezența scriitorului în public ca personaj „irezistibil“? Este aici un paradox, o fatalitate, un efect absurd?

La mijloc e acel orgoliu exacerbat care te face să crezi că poți încînta. Nu-ți vine să apari în public dacă nu-ți admiri suficient opera. Unii își citesc textele abia audibil, modelînd o voce pe care n-o folosesc peste zi, alții cîntă și strigă; unii gîndesc happeninguri care să șocheze, alții, prea copleșiți de importanța momentului, abia silabisind. Cîte trei, cîte 15 într-o seară, nu toți ascultîndu-se între ei, aproape toți convinși de importanța operei lor. În cazul unora, prezența publică este un mare avantaj pentru ceea ce scriu, în cazul altora – dimpotrivă. Și peste toate acestea cititorii, cu prezențele lor generoase. Un spectacol. Ceea ce rămîne însă sînt cărțile. Și e foarte bine așa.

Ce promisiuni îți face ție poezia, ce urmărești cu scrisul, dincolo de plăcerea și încrederea efemere despre care vorbești?

Doar gîndul la poezie mă poate face încă să cred că într-o bună zi, vorba tînarului Alex Văsieș, „voi ieși de după perdea, voi fi ofensiv ca Eric Cantona“.

„De cîte ori vreau să-mi recitesc volumele – nu reușesc. După primele pagini mi se face foarte rușine – și atunci aș arunca tot-tot.“ Rușine de ce n-ai putut spune sau de ceea ce ai îndrăznit să spui?

Poate rușine e prea mult spus. E mai degrabă un fel de disconfort care apare îndată ce, împins de micile răbufniri de entuziasm și încredere, îmi deschid cărțile. Și disconfortul ăsta nu apare pentru că mi s-ar părea slabe textele de acolo, ci pentru faptul că n-am reușit să mă desprind încă de mecanismele lor. Mă enervează pentru că revin la ele deși nu m-ajută cu nimic. Nu simt c-am învățat ceva de pe urma lor. De aia nu pierd nici o ocazie, publică sau privată, ca să le subminez consistența, poate așa voi reuși, în sfîrșit, să mă desprind.

Nici nu mă pot opri să scriu, pentru că, dacă cititul e o formă casnică de tandrețe, scrisul, în cazul meu, e o formă foarte sofisticată de erotism.

Un erotism generos împărțit cu ceilalți sau egoist, suficient sieși?

Erotismul suficient sieși e o găselniță, n-are nici un rost. Dar nici un erotism prea generos nu se cade. E, în definitiv, foarte simplu: așa cum unii au nevoie de filme sau cărți sau de cine știe ce alte năstrușnicii pentru a-și provoca corpul,

eu folosesc (și) scrisul. Pînă la plăcere mai e nevoie însă de cel puțin un alt corp.

Scrisul provoacă sau calmează simțurile?

Scrisul e dinamită pură pentru simțuri. După nici o carte ajungi să vezi cu forța a patru ochi, să auzi cu opt urechi și să simți fiecare modificare de temperatură ca și cum n-ai mai avea piele. De aici oboseala clinică cu care te ridici uneori dintre hîrtii.

Lumea crede că scriind o carte ai făcut-o (și) în scop terapeutic, că te-ai „vindecat”; alteori se așteaptă ca scrisul să fie pur act de cunoaștere. Sînt acestea niște clișee? În fond, cîtă vindecare și cîtă cunoaștere ți-au oferit ție propriile cărți?

Cu fiecare carte scapi de ceva, fie și măcar de tensiunea scrierii acelei cărți. A scrie e o formă de catharsis, doar că, pînă și atunci cînd reușești să te „vindeci”, rămîne trauma tratamentului, a îndelungatei terapii.

Scrisul e și o formă de cunoaștere, dar de la un punct încolo apar cel puțin două căi: pe de o parte, sînt cei care, scriind, devin mai buni, găsind nebănuite resurse de umanitate în realitățile pe care le sondează. Să scrii ca să descoperi liniștea și împăcarea – de admirat și de dorit. Pe de altă parte, e drumul care duce în zone tulburi – descoperindu-le și notîndu-le, nu faci altceva decît să amplifici neîncrederea care te-a provocat să sondezi. Ar fi preferabil să se ajungă cît mai rar aici, e greu de suportat ceea ce ajungi să știi. Doar că alegerea nu-ți aparține.

Foi veline albe, A4

Ești încă tînăr, dar crezi că poate un scriitor renunța la scris sau scrisul renunță la el: cine pe cine epuizează?

Știu că e un clișeu, dar cred că alegerea nu aparține scriitorului. Lui îi aparțin doar motivele pe care, dacă blocajul e absolut, le inventează, explicînd o decizie care numai a lui nu mai e. Dar gestul ăsta reprezintă, probabil, ultimul pe care-l mai poți face pentru literatura ta. (Deși, totuși, ce gînd cumplit acesta, că ar putea veni o zi în care să nu mai ai ce să scrii!)

Scrii din obișnuință, din nevoie, din obligație? Scrii pentru, în ciuda sau împotriva a ceva?

Scriu din plăcere, după cum fumez din plăcere. Astfel de plăceri provoacă obișnuință. Nu m-am gândit niciodată să renunț – și nici nu cred c-aș putea s-o fac. Deși ambele, utilizate în exces, fac foarte mult rău. Iar eu fumez excesiv și mă gândesc la scris în mod excesiv. Scriu pentru plăcere, în ciuda nocivității ulterioare a gestului. Totul împotriva mea ca să pot fi cât mai aproape de mine.

De ce ai nevoie ca să scrii și ce anume ar pune capăt scrisului as you know it?

Am mare nevoie de cafea. De foi albe, A4, pix cu gel negru, L&M roșu. De întâlniri repetate cu Marin Mălaicu-Hondrari, Ana Dragu, John Florin Partene în Class Café. M-ar impulsiona și niște bomboane Solano, cu unt și cacao. Uneori mi-ar prinde bine și câte un deadline. Apoi trebuie să nu fie vară. Să nu fie bolnavi copiii, să știu că ea mă așteaptă pînă spre ziuă. Alteori e suficient să citesc un poem bun. Mai e nevoie de curaj, de intransigență și de răbdare. Cînd toate astea se vor fi dus, scrisul va fi rămas în urmă.

Dar în urma scrisului ce rămîne?

O vreme mai rămîn cîteva amintiri. Ale tale și ale scrisului tău. Dar timpul trece repede. Nici patru generații după tine – și întunericul va înfuleca totul.

Și de ce foi veline în loc de pagini liniate?

Foi veline, da, minim A4. Dacă sînt și mai mari, cu atît mai bine. Simt că nu pot respira pe altfel de suprafețe, mă enervează liniile alea care par că-mi dictează pe unde să trec, îmi limitează zvîcnirile. Pentru un poem folosesc o grămadă de hîrtii. Dacă scriu un singur vers și nu-s mulțumit, arunc hîrtia. Orice tăietură, ștersătură, încercuire mă blochează. Am nevoie de cît mai mult spațiu alb – și de rînduri curate pentru a avea perspectivă asupra textului pe care urmează să-l scriu.

Și ce antidot conține vara de nu scrii?

Da, vara nu. E prea cald, prea aproape corpul de minte. Prea multă transpirație, prea multă forfotă. Vara-i bine pe terase, în pantaloni trei sferturi, la mîneacă scurtă. Cum să-ți vină să scrii astfel echipat?

Unde scrii cel mai adesea: în cafenele, în bucătărie, pe marginea altor cărți, la tine în cap?

Scriu doar în bucătărie, pentru că doar aici se mai fumează. Întotdeauna de mînă, numai cu pastă neagră. Dacă primele două cărți le-am scris exclusiv

noaptea (și-ntr-o cameră care azi nu mai există), acum nu mai pot scrie decât dimineața foarte devreme. În fiecare zi mă trezesc la ora 4, pregătesc cea mai bună cafea la ibric din lume, exersez.

„Cel mai mult mi-ar plăcea s-o întâlnesc pe Angela Marinescu pe când avea treizeci de ani“, ai declarat undeva. Te gîndești la posteritate, aspiți la postura de a fi vizitat în timp de un tînăr poet din viitor?

Mă gîndesc la posteritate și iată ce văd: peste 95% din cei care scriem vom avea exact soarta unor Theodor Șerbănescu, Samson Bodnărescu ori Nicolae Volenti... Nu va rămîne nimic, nu e nici o șansă pentru procentul mai sus amintit. Și nu știu dacă, bătrîn fiind, mi-ar plăcea să fiu deranjat de poeți tineri și entuziaști și gălăgioși care să-mi citească din opera lor. Mai degrabă retras, atent la lucrurile mărunte pe care doar boala le poate face vizibile.

Ce-i asta, resemnare, indiferență, modestie, aroganță?

E doar o perspectivă. Una dintre posibilități. Trecerea timpului mă irită de pe-acum. Numai ideea că va veni o zi în care corpul acesta s-ar putea să nu mai poată (sau, și mai aiurea, să nu mai vrea) să facă dragoste, să fumeze, să umble de unul singur încoace și-ncolo mi se pare insuportabilă. Fără prezența și bucuriile corpului nu văd rostul scrisului. Cu atît mai puțin al discuțiilor despre scris.

Știe corpul mai mult, vorba lui Gheorghe Crăciun?

Poate nu știe neapărat mai mult, dar „corpul meu e singurul lucru al meu“, cum zice-un poem. De-aia duce el greul.

Tu ce defecte sau vicii incorigibile ai – în afară de cafea, fumat și scris?

Încă mă afectează cronicile la cărțile mele. Mă bucur excesiv sau mă supăr excesiv citindu-le, deși mi-am tot promis că voi fi mai atent la asta. Nu mă pot opri din jucat FIFA. N-aș putea dormi liniștit dacă n-aș avea măcar o pungă de bomboane în preajmă. Sînt dependent de Internet. Trebuie să am mai mereu ultimul cuvînt.

Apropo de cronici, știu că te irită expresia, deseori folosită de critici, „una dintre cele mai bune cărți ale anului“, dar există ceva precum superlativul absolut în literatură?

„Un roman interesant“, „o carte de care vom mai auzi“, „una dintre cele mai proaspete“ sau, mai nou, „o carte frumoasă“... Ce-s astea, dacă nu moduri de a

nu-ți asuma, în definitiv, mai nimic? Școala de filologie, care ne-nvață să nu fim radicali, mai bine evazivi, că nu se știe niciodată... Și nu se știe niciodată, e drept, dar tocmai de aia merită să fim radicali! De-aia există superlativul absolut, ca să fie spus răspicat.

Dacă ți-ai tatua pe corp un vers sau o frază din literatura română, ce ai alege?

„tu dormi dragostea mea. sînt singur am inventat poezia și nu mai am inimă.“

Dilemateca, nr. 80, ianuarie 2013

Update

Mai întîi de toate, să spun că interviul acesta e primul în care (încerc să) evit glumițele fără cap și fără coadă pe care le-am tot folosit, cînd mai baroc, cînd mai *art nouveau*, în interviurile de pînă acum. Mi s-a părut mereu total neresios să-mi pună cineva întrebări atît de serioase. Căci, pe cît de încruntat sînt în ceea ce scriu, pe atît de superficial sînt cînd mi se cere, oarecum oficial, să vorbesc despre scris. Singurele momente cînd pot discuta serios despre literatură sînt cele în care beau cafea alături de cei trei prieteni ai mei. Doar că acum, în cazul acestui interviu, am făcut un pariu cu soția mea. Stîngăciile tale din interviurile celelalte, a zis ea într-o dimineață, vin fie din nesiguranță, deci dintr-o neîncredere flagrantă în ceea ce scrii (ceea ce ar fi explicabil, dar atunci evită să accepți alte propuneri), fie din incapacitatea ta de a lega două vorbe teoretice despre literatură în general (iar eu una nu cred că există autori consistenți, așa a zis, care să nu poată face asta). Imediat după ce am acceptat propunerea de a răspunde la interviul acesta, am și făcut pariul. E, de altfel, primul interviu pe care soția mea l-a citit înainte de a fi publicat. A părut mulțumită. M-am bucurat și eu, recitindu-l în ediția tipărită: în mare măsură am reușit să evit fandările greoaie pe care le-am tot utilizat. Nu în totalitate, desigur, încă mai e de lucrat, dar, am căzut amîndoi de acord, e un bun început.

Gheorghe Crăciun

Un scriitor adevărat este un masochist incurabil

Afirmați undeva că „scriitorul este monstrul din fiecare om“, dar și că vă repugnă maleficul și „negativitatea socială a vieții“. Ce fel de scriitor sînteți?

Cred că sînt un scriitor normal, în sensul tare al cuvîntului. Nu sînt un scriitor hedonist, de duminică. Asta nu înseamnă că pentru mine literatura e o ocupație care pune plăcerea între paranteze. Cred că un scriitor adevărat este un masochist incurabil. Luîndu-și în serios menirea, el suferă și se bucură în același timp.

Cît despre monstrozitatea ascunsă în fiecare dintre noi, dar mai ales în ființa scriitorului, aici ar fi de luat în considerare implicațiile etimologice ale termenului. Tot ceea ce se dă pe față și se arată în toată goliciunea manifestărilor sale, bune sau rele, e într-un fel sau altul *monstruos* (îngrozitor, inacceptabil, dar și – pentru vechii latini, cel puțin – uimitor, magic). În general, oamenii devin monștruoși atunci cînd își scapă natura de sub control și depășesc cadrele prescrise ale moralei publice. Însă noi știm bine, nu-i așa, că această morală e de cele mai multe ori conformistă, filistină, depersonalizatoare. Raportați la ea, „eroi“ ca Hamlet sau Doamna Bovary, să spunem, vor fi percepuți întotdeauna ca niște monștri umani. Omul comun respectă convențiile date, viața în colectivitate e o luptă pentru echilibru interior și o cît mai bună imagine exterioară, deci un continuu compromis existențial. Or, în opinia mea, scriitorul nu are dreptul la așa ceva. Gria de a-ți confecționa o imagine publică, „de defilare“, e un semn că vrei să te minți, că ești dispus să renunți la o parte din autenticul tău și că, de fapt, nici nu-ți pasă prea mult de precaritățile, complexele și crizele tale interioare.

Pentru că tot am dat cele două exemple, aș îndrăzni să spun că în orice scriitor adevărat se ascunde atît un Hamlet, cît și o Doamnă Bovary. Și din „suferința“ monștruoasă a scriitorului se naște o nouă viață. Și scriitorul e un arivist ratat. Și e firesc ca această condiție de ins care-și „plantează negi pe

figură“ (vezi opinia lui Rimbaud despre rostul poetului) sau de *performer* care-și taie negii cu lama – cum mi s-a întâmplat să afirm eu la un moment dat – să se hrănească în bună măsură din „maleficul și negativitatea socială a vieții“. Răul din tine este răul cunoașterii negative. Scrii și vrei să-l elimini. Modernitatea literară e, printre altele, construită pe o propoziție fundamentală, în care n-am încetat nici acum să cred: „Eul e ceva demn de a fi urât“. De aici apare probabil monstruoșitatea celui care scrie.

Spuneți că teoria v-a blocat interior, v-a depersonalizat și v-a transformat într-un manufacturier al literaturii. Asta mi-a amintit de Jean Paulhan, care afirma că autorii foarte inteligenți sînt predispuși la o literatură rece, uneori mediocră. Cît de mulțumit sînteți, în fond, de ceea ce scrieți?

Este adevărat că teoria și în general toate textele mele care nu țin de literatură ca atare îmi fac foarte mult rău ca scriitor. Din păcate, nici ocupația mea „oficială“ de o viață (profesoratul), nici prea accentuata mea conștiință literară nu mă lasă să-mi văd liniștit, fără crispări, de proza pe care o scriu. Am avut, recunosc, nu o dată senzația că scriitorul din mine riscă să cadă în manufactură, mai exact spus, în stereotipie retorică. Am început să mă suspectez, iertată fie-mi această trufie, că scriu prea bine și că știu prea multe despre felul în care se poate scrie o carte bună, „rece și mediocră“ – dacă-mi permiți să reiau, prin observația ta, cuvintele lui Paulhan. Dar la ce bun să scrii astfel de cărți? La ce bun să alimentezi, ca orice profesionist cuminte și calculat – acesta a devenit scriitorul astăzi –, foamea de literatură a unui public ahtiat după ficțiune, poveste, noutate ieftină și perisabilă și tot soiul de aspirații telenovelistice? Cred că, prin mizele pe care mi le-am propus, sînt un scriitor ușor anacronic. Sînt poate un modernist întîrziat care prețuiește prea mult forma, construcția, teleologia discursului – cum spunea Aristotel –, durabilitatea estetică a textului literar. Caut însă tot timpul noi forme de coagulare narativă a fantasmelor mele.

Vă sînt fidele cărțile?

Cărțile pe care le-am scris nu-mi sînt fidele, nici poveste! Dar infidelitatea lor e motorul donjuanismului meu în continuare posibil. Pentru că nici eu nu le pot fi fidel. Sînt un gurmand și un bulimic al textualizării infinite a vieții. E prețios spus, dar e adevărat.

Așadar, sînteți un prozator introspectiv, metareflexiv, prea puțin preocupat de epic. Cum supraviețuiți totuși fără să povestiți?

Oricît de mult aş vrea să cred altceva, epicul mi se pare frivol. Epicul rezumat la faptic e pentru un prozator o invitație la automutilare. Nu pot să spun că nu-mi place epicul, dar nu suport scheletele epice la vedere. Mie îmi place densitatea scrisului, carnalitatea lui. Știu că sînt un prozator cu o imaginație narativă destul de redusă. Fac eforturi să-mi depășesc acest handicap, însă descopăr că aptitudinile mele converg spre narațiunea descriptivă, spre un tip de discurs românesc care permite subiectivizarea, analiza, oprirea în loc, adîncirea faptelor povestite prin detalii semnificative. Așa că supraviețuiesc cum pot, multiplicat în personajele mele, acestea suferind ca și mine de viciul miopiei existențiale și nereușind – poate cu excepția Leontinei, personajul principal din *Pupa russa* – să-și transforme viața într-o poveste.

Capacitatea de a simplifica lucrurile

Vă recitiți cărțile? Care carte a dumneavoastră vă este cea mai dragă sau vă reprezintă cel mai bine? Pe care ați vrea s-o faceți uitată?

Îmi recitesc cărțile pe sărite. Recitesc, de fapt, pagini, scene, secvențe. Nu știu de ce o fac. Din cînd în cînd simt această nevoie irepresibilă. Paradoxul e acela că dorința de a-mi regăsi vechile cărți apare nu atunci cînd mă simt slab, ci atunci cînd mă simt puternic și inspirat. Poate că aceste reveniri intermitente la cărțile mele deja clasate ascund o nevoie suplimentară de oxigen. Poate că vreau să mă reasigur – înainte de a cădea în groaznica senzație că nu mai știu să scriu, pe care mi-o provoacă orice început de carte nouă – de buna situație a resurselor mele creatoare. N-am însă niciodată conștiința că, scoțînd o anume carte din raft, acea carte ar fi în vreun fel reprezentativă pentru identitatea mea. Fiecare carte mă reprezintă doar atunci cînd o scriu. Pentru mine, scrisul e o formă de re-prezentare *hic et nunc*. După publicare, cărțile se eliberează de mine, iar eu mă eliberez de ele. E un proces firesc și necesar. Nu pot însă să-mi șterg din memorie stările care le-au generat.

În capitolele „Epurei pentru Longos“ din romanul *Compunere cu paralele inegale* am investit o enormă cantitate de energie pozitivă. În *Pupa russa* dimpotrivă. Cartea care m-a chinuit cel mai mult, ca o boală din care nu credeam că mai scap, a fost *Acte originale/Copii legalizate*, cartea de debut. Și poate că da, aş vrea să fac uitată o carte de eseu, *Cu garda deschisă*, mult prea improvizată pentru exigențele mele de acum.

Din Desantul de odinioară doar Cristian Teodorescu mai scrie proză scurtă.

De ce nu mai scrieți proză scurtă?

Nu mai scriu proză scurtă pentru că... nu mai am timp de pierdut. M-ar solicita prea mult la nivelul construcției. Pentru mine, orice text, oricât de redus ca număr de pagini, e un ansamblu complicat și complex. Nu mai am răbdare să mă concentrez pe ansamblurile mici. Romanul, ca spațiu al infinitei invenții, mi se pare mai generos. Caracterul lui absorbant îmi convine. Dar cel mai mult mă atrage faptul că romanul e o structură care se poate edifica în mintea cititorului, cu condiția ca acesta să nu piardă pe drum dispozitivele de asamblare.

Ați abandonat definitiv poezia? De ce nu încap scriitorii într-un singur gen?

Am debutat ca poet, dar pentru ce voiam eu de la literatură poezia mi s-a părut prea constrângătoare și am abandonat-o. Uneori mici intuiții, anumite stări de curentare interioară mă fac să revin la poezie. Asta mi se întâmplă de câteva ori pe an. Nu mă consider însă un „poliliterator“ (scuză-mă pentru barbarism!). Nu cred că voi scrie vreodată teatru. Aș vrea să scriu scenarii de film, dar îmi lipsește capacitatea de a simplifica lucrurile. Cred că mi-ar plăcea să descriu sau să povestesc filme care nu există, gândite de mine ca filme, dar niciodată puse în operă.

În literatura română, Pupa russa este, cred, cel mai serios și coerent caz de dedublare narativă: un bărbat scrie din perspectiva unei femei. Care este, atunci, paritatea dintre talent, corporalitate și diferența de gen care, se spune, își impune propriile rigori asupra scrisului?

O întrebare de o sută de puncte. Jos pălăria! Dar să vedem, mai întâi, ce înseamnă să fii un bărbat care scrie din perspectiva unei femei. Eu cred că monstrozitatea scriitorului înseamnă, printre altele, și capacitatea – pe care, n-am nici o îndoială, o dețin virtual toți oamenii – de a-ți asuma identități, alte moduri de a fi. Când Fernando Pessoa a început jocul său de-a heteronimii n-a făcut altceva decât să-și valorifice această capacitate. Tolstoi a scris o nuvelă, *Holstomer*, în care viața oamenilor e privită cu ochii unui cal. Nu poți să te numești Kafka și să scrii *Metamorfoza* fără să te fi gândit serios ce înseamnă să fii un gândac care simte și gândește ca un om. Și așa mai departe. După cum se vede, încercarea mea de dedublare narativă poate fi înscrisă într-o tradiție. Cred că am putea găsi și unele exemple autohtone. Oricum, măcar acest lucru e clar: scriitorul e prin definiție o natură proteică. De fapt, el e alteritatea întruchipată.

Când am citit, în urmă cu ceva ani, o mărturisire făcută de Nathalie Sarraute,

potrivit căreia, atunci cînd scrie, ea nu se simte nici femeie, nici bărbat, nici cîine, nici pisică, ci o ființă indeterminată care se confundă pînă la contopire cu ceea ce face, am rămas cu gura căscată. Și eu simțisem că așa stau lucrurile, dar nu avusesem curajul să o spun.

Așa că, iată, răspunsul la întrebarea ta s-a simplificat: caracterul masculin sau feminin al unei scriituri nu vine neapărat din mărcile noastre de gen. Vine și de acolo, dar faptul e foarte vizibil abia în cazul naturilor monocorde, închise în propria lor biologie psihosexuală. Importantă rămîne capacitatea de a-ți asuma și alte condiții de existență. Cred că printre trăsăturile timpului ar trebui să includem și fenomenul despecificării scrisului, pe linia caracteristicilor de gen, specie, sex, rasă etc.

Ați scris cîteva articole împotriva autonomiei criteriului estetic, o discuție despre canon care se încinsese la un moment dat. Bătălia canonică s-a încheiat, s-a suspendat?

Bătălia canonică nu s-a încheiat încă – și tu știi bine acest fapt! –, dar sînt prea puțini cei care-i înțeleg cu adevărat rosturile. Pe lîngă combatanții care văd în asta o simplă competiție de poziționare, există și critici și scriitori în cunoștință de cauză, care nu confundă canonul cu prescripția normativă, noutatea cu valoarea, imaginea publică cu autoritatea. N-aș vrea să aduc încă o dată în discuție poziția mea în cadrul acestei discuții. Și așa sînt mereu suspectat de parti-pris generaționist, de antielitism etc.

Dar nu sînt deloc un contestatar al autonomiei esteticului, cum spui tu. În ceea ce am scris pînă acum pe tema canonului am încercat să arăt că rezumarea strictă la estetic e în această dezbatere păguboasă și că din momentul în care autenticitatea a devenit o valoare literară și un concept critic uzual nu mai putem gîndi ca în urmă cu un sfert de secol. Vorbind despre noul canon, personal prefer întotdeauna să pornesc de la noțiunile teoretice redescoperite sau puse în circulație de scriitorii și criticii anilor '80. Acesta mi se pare, în continuare, cel mai important punct de plecare al discuției. După care se poate stabili și ce mai înseamnă esteticul azi.

Oriunde aș fi, să privesc viața

Am citit foarte prins Trupul știe mai mult, mai ales paginile în care spuneți că scrisul nu salvează de la sinucidere, că, de fapt, abia scrisul e o agonie sinucigașă, că literatura v-a abrutizat, v-a transformat într-o „brută livrescă“.

Sînteți de-a dreptul revoltat: „Nu mai vreau ca scrisul să sugă din carnea mea viață“. Nu știu cîți scriitori români ar fi avut curajul unei asemenea fraze. Este scriitorul o ființă predispusă la nefericire?

Îmi pare rău, dar eu nu sînt capabil să fac o legătură directă între fericire/nefericire și condiția scriitorului. Fericii sînt cei săraci cu duhul, conștiințele neproblematică. Or, scriitorul e un om „care are o problemă“. Înainte de a se prosti și de a-i scrie poeme kilometrice lui Lenin, Maiakovski spunea undeva că „problema“ scriitorului nu face obiectul de activitate al nici unei instituții publice, de la ministere la școlile elementare. Ceea ce nu înseamnă că această problemă nu există. Toți oamenii o sesizează, nimeni nu-i poate formula conținutul exact și singurii care se încumetă să o exploreze și să-i găsească răspunsuri sînt scriitorii și artiștii. Ei bine, și *Trupul știe mai mult* e o carte care încearcă să se apropie de această problemă informulabilă care ne fisurează iremediabil viața. Ai văzut cu ce implicații și consecințe...

Sînteți preocupat de relația scriitorului cu propriul corp, dar o relație cu locul în care trăiește, cu corpul urban, nu există? Se poate face literatură în Crîngași?

Ceea ce numești tu „corpul urban“ e o realitate care în același timp mă fascinează și mă umple de neliniște. Oricît de civilizat s-ar manifesta ea, mulțimea e forță browniană, imprevizibilă, pînă la manifestări stihiale. Piețele, stadioanele, gările, aeroporturile îmi produc aproape întotdeauna stări aprehensive. Gregaritatea mă descumpănește. Îmi place strada ca spațiu sui-generis, dar în alte orașe decît cele din România. Cartierul Crîngași e cel puțin suportabil, nu ți se pare? Sigur că nu mor de dragul lui și în general prefer să-i simt pulsul din camera mea de lucru de la etajul 8.

Ce citiți cînd sînteți nervos? Există lecturi de alungat plictiseala? Cu ce carte vă împlînzii tristețile? Mai citiți din pura plăcere a lecturii?

Cînd sînt nervos devin alt om. Totul mă curentează, inclusiv cărțile. Plictisit n-am fost niciodată, deși am dese momente cînd nu-mi găsesc locul și aș vrea să fac ceva, fără să știu prea bine ce. Îmi plac tristețile, nu simt nevoia să mi le împlînzesc. Le consum pînă la capăt cu ochii în gol și mintea aiurea. Cărțile care-mi sîrnesc pura plăcere a lecturii sînt tot mai puține. Ultimul autor care mi-a dat frisoane de plăcere: Javier Marías.

Ce citiți noaptea, înainte de culcare? Dar dimineața la cafea?

Înainte de culcare încerc să citesc cărți cât mai dificile, pentru că nu-mi place să adorm repede. Dimineața, la cafea, câteodată recitesc pagini din agendele mele cu însemnări intermitente. Deși de cele mai multe ori mă las fascinat de fenomenul revenirii la viața diurnă. Mă uit la mine ca la o ființă străină și mă bucur că pot să am această detașare.

Lăsînd literatura deoparte, ce pasiuni secrete aveți? Sînteți un om grav sau aveți voluptatea lucrurilor simple?

Te voi dezamăgi încă o dată, dar sînt o persoană destul de banală, n-am pasiuni secrete. Îmi place să desenez și din cînd în cînd îmi iese cîte ceva. Am fost pasionat de filatelie, chitară și fotografie, dar le-am abandonat rînd pe rînd. Mi-a plăcut să joc handbal și am fost un montagnard de anduranță, pînă cînd am fost obligat să accept că timpul trece și energia tinereții nu mai e aceeași. Acum ascult muzică, citesc și scriu. Îmi place la țară, cît mai aproape de natură. Îmi plac animalele. Din păcate, cea mai mare parte a timpului mi-o petrec în București.

Ce faceți vara?

Vara lenevesc pe unde pot, trăiesc adică *à l'aise*, într-un fel de dulce iresponsabilitate. Oriunde aș fi, îmi place să privesc viața, s-o încetinesc prin analiză și reflecție. Întotdeauna intru în conflict cu gravitatea din mine. Caut voluptatea privitului, dar ochii mei par anume făcuți să transforme totul în propoziții. N-am reușit încă să scap din acest cerc vicios.

Dilemateca, nr. 4, august 2006

Bonus

Ce animal de companie aveți?

Cînd ai un pisoi pe nume Tigru, în coada căruia și-au dat întâlnire zvicnetul nervos și atent al cotoiului de curte cu lentoarea birmaneză a motanului de divan și pernă de catifea, ar trebui să te declari un om fericit. Pentru că o pisică la casa omului, mai ales a celui de la bloc, lux, calm și voluptate se cheamă. Luxul de a urmări pas cu pas ce face ființa patrupedă, care se frăsuiește una-două pe lîngă tine sau se închide brusc într-o somnolență molipsitoare și, urcată

pe fotoliu, îți face de acolo cu ochiul, e – ce-i drept – destul de rar. Calmul vine odată cu cuibărirea posesivului personaj de origine maidaneză-aristocratică în poala ta și cu gestul lui de a-și întoarce capul „peste umăr“, pentru a se uita la tine ca un om cu ochi galbeni și întrebători. Voluptatea în raport cu o pisică? Desigur, voluptatea mîngîiatului, a scărmanatului, a smotocitului, fluidul electric care unește mîna ta cu blana lui. Și multe alte delicii din aceeași zonă a alterității tactile. Tigru e un pisoi cu tabieturi. Dimineața îți cere să-i deschizi geamul cu plasă pentru a lua o gură de aer curat. Cînd soarele începe să urce pe cer, începe talk-show-ul lui înspăimîntat cu vrăbiile. Tigru nu știe ce e pămîntul, el cunoaște doar alunecuşul parchetului, așa că vrăbiile de pe acoperișul blocului (patrupedul cu gheruțe tăiate de două ori pe lună – și atunci, ce spectacol al falsei supușenii, și asta doar din simpatie față de tine! – locuiește la etajul 8) sînt niște ființe de invidiat. De aici probabil și dorința lui expresă de a sări după acești mici monștri cu aripi, mai ales vara, cînd ei își învață puii să zboare. Nu sare niciodată, ci se pregătește la nesfîrșit, dar vocea lui e atunci sălbatică, elegiacă, amenințătoare, o voce de felină rătăcită de drumurile vieții domestice. E singura ocazie în care Tigru își arată la propriu colții. În rest, doarme și visează, se linge pe bot în somn sau geme ca un copil răsfațat. Cînd se trezește, nu stă mult pe gînduri și-ți oferă cu mărinimie ceva din natura lui inefabilă: te mușcă în joacă, îți palpează degetele cu mustățile lui interminabile, urmărește alături de tine monitorul calculatorului, îți plimbă coada pe la nas în semn de solidaritate, îți răspunde la ce-l întrebi în zeci de feluri, potrivit stărilor lui (care sînt, firește, în primul rînd stările tale) de spirit și îți arată tot timpul că ceea ce și-ar dori mai mult și mai mult în viața asta ar fi să învețe arta vorbirii. (*Dilemateca*, nr. 9, februarie 2007)

Cătălin Dorian Florescu

Oriunde aş merge am o viaţă cu accent

Toate cele patru romane ale tale de pînă acum publicate în limba germană au subiect românesc; ce înseamnă mai exact acest lucru?

Înseamnă că o mare parte din mine a rămas acasă, înseamnă că am România în sînge, înseamnă că părţile româneşti din mine au mai multă substanţă decît celelalte. Poate că acesta e un semnal că România este încă un acasă puternic în inima mea. De altfel, munca de documentare e minimă atunci cînd e vorba să scriu ceva românesc.

Apoi, mai e vorba şi de o necesitate artistică. Aş fi bucuros să găsesc altundeva poveşti atît de puternice precum cele româneşti. Sînt un scriitor europenizat: poveştile care mi se dau vin de aici şi n-am o problemă să le scriu acolo. De altfel, definiţia mea de autor include particula „şi”: scriitor european de limbă germană, care s-a născut şi a trăit în Timişoara şi care acum trăieşte în Elveţia. Dacă discutăm în termeni de centrul Europei vs marginile Imperiului, poveştile au mai rămas prin curţile interioare, pe la periferii, dar au murit povestitorii. Societatea vestică s-a specializat în prestările de servicii, iar cultura oralităţii a dispărut. Încerc să compensez, prin originea, sensibilitatea şi talentul meu, acest aspect.

De ce cauţi poveşti, de ce nu le inventezi?

În primele mele patru cărţi prioritatea era alta. Noul meu roman este însă ficţiune pură. A fost în logica dezvoltării proprii să mă învîrt mai întîi în jurul meu. E important, ca autor, să faci asta, atît timp cît nu rămîi autist. Să începi cu tine, dar apoi să ieşi în lume. O carte e un dialog, o încercare de comunicare la alt nivel. Văd scrisul meu ca o vorbire subliminală, de aceea încerc că creez în scris aceeaşi densitate ca în actul vorbirii. Încerc să evit timpul mort.

Am început cu un roman biografic, dar de la roman la roman m-am despărţit de biografia explicită. *Maseurul orb* a fost o carte în care o poveste a

mea se împletea cu una externă. Întors la Zürich, după ce am aflat povestea maseurului orb, m-am întrebat care ar fi rolul meu în această poveste, cum mă raportează eu la ea. Dacă nu răspunzi bine la astfel de întrebări, riști să treci la milimetru pe lângă poveste. Trebuie să simți dialogul tău cu povestea respectivă, altfel vei rata romanul. Iar răspunsul meu a fost că nu voiam să scriu un roman exotic din Carpați, habar nu am ce înseamnă să fiu orb și asta oricum nu era prioritatea mea. Așa că am inventat un personaj, un alter ego, care se întoarce acasă și îl cunoaște pe maseur. În *Zaira* am făcut un pas întreg în afara biografiei, romanul acesta deja nu mai are legătură cu mine.

Cum ajung poveștile acestea la tine: ți se dau, le cauți, le găsești întâmplător?

Le caut, dar nu încrâncenat. Sînt convins că există o responsabilitate a găsirii propriei povești. Scrisul începe cu mult înainte de a scrie tu prima frază, începe cu personalitatea ta, însă adevăratul contact cu lumea este întotdeauna aici și acum. Ca scriitor, sînt convins că atunci cînd lucrez la opera de artă lucrez, de fapt, la mine și la relația mea cu lumea. Îmi mobilizez toate simțurile: merg prin țară, ascult oamenii, miros orașul (apropo, în Elveția orașele nu au miros), văd lumina... Am curiozitatea de a întreba, sînt curios cum funcționează lumea. Toate acestea depind de cum sînt eu ancorat în prezent. Nu mi-am permis niciodată să nu fiu treaz. Așa că, atunci cînd aflu o poveste (cum a fost cea spusă de Robert Șerban despre un maseur orb care avea o bibliotecă de 30 de mii de cărți și care, timp de 40 de ani, făcea masaje contra cititului cărților), simt o vibrație. Nu caut poveștile, doar că nu trec pe lângă ele.

Nu ți-a fost teamă ca poveștile tale să nu fie prea românești?

Am multe temeri, dar nu și pe aceasta. Știu că există avantaje – există mereu un public interesat de povești aduse de departe –, dar știu că există și pericolul ca aceste povești să fie văzute ca fiind periferice, la propriu și la figurat. Eu însă m-am urmărit pe mine în aceste cărți.

Sînt fie la mijloc, fie niciunde

De ce te-ai urmărit?

Pentru că e o chestiune de identitate. Sînt de origine estică, dar scriu în germană și aparțin unei culturi mici în continuare – cultura elvețiană este, prin

comparație cu cea germană, considerată minoră. Noi, elvețienii, ne uităm mereu dincolo, la germani. Știu acest lucru, uneori mă și doare. Apoi, întotdeauna cînd e vorba de mine se amintește de migrație, sînt pus să vorbesc despre migrație, uneori sînt prezentat elvețienilor drept un imigrant de succes și atunci primul lucru pe care-l spun e că sînt un intelectual care de 30 de ani trăiește în țara lor, nu sînt un exotic, un fel de pasăre rară ca și cum nimic din mine n-ar avea de-a face cu ei. De fapt, totul are de-a face cu noi toți.

Ce înseamnă partea elvețiană din tine?

Punctualitatea, gîndirea logică, neasociativă, felul în care socializez, modul în care relaționez cu oamenii, toate acestea sînt cu totul vestice. Însă oriunde aș merge am o viață cu accent, accentul denotă peste tot că sînt un altul. Prin nume rămîn mereu un altul, dar acesta sînt și nu pot fi altfel.

Percepția lor e însă legitimă, de vreme ce cărțile tale vorbesc despre migrație, iar tema ta predominantă este călătoria: plecarea, trecerea graniței, dezrădăcinarea, exilul...

E adevărat, acestui clișeu i-am adăugat și eu cîte ceva scriind despre alte locuri decît cele în care trăiesc. Dar nici Herta Müller n-a scris încă un roman al Berlinului, deși trăiește acolo de 20 de ani. Mai toți scriitorii imigranți cumva tot de acasă își scriu cărțile. Din fericire, oamenii sînt interesați să le citească pentru că aceste cărți îi oglindesc, de fapt, pe ei și societatea lor.

Ești poliglot, vorbești cinci limbi străine, a existat un moment în care te-ai întrebat în ce limbă vei fi scriitor?

Nu m-am întrebat și nu am ales: germana m-a ales ea. Știu că sună cochet, dar așa este. Ajungînd la 15 ani în Elveția, o țară cu dialect, iar limba română rămînînd acasă, riscam să devin mut. Dacă alegeam dialectul elvețian, îmi dau seama acum, mi-aș fi ratat posibilitățile de a deveni scriitor. La 15 ani însă nu știam că voi deveni scriitor, știam doar că vreau să mă arăt, să ies în lume. Și am învățat germana. Dar n-a fost propriu-zis o decizie, nu mi-am pus întrebarea în ce limbă să scriu, germana m-a luat în cultura ei precum curgerea unui afluent. Trei ani mai tîrziu am început să scriu primele texte în germană.

Apoi, contactul meu puternic cu lumea se realizează prin limba germană. Dacă aș fi vorbit dialectul elvețian, aș fi avut prieteni nemți și aș fi stat într-o cafenea scriind, într-un sentimentalism schizofrenic, într-o română vorbită pînă la 15 ani, toate acestea mi-ar fi diminuat contactul cu lumea. Prezentul meu e german. Dacă aș veni în România, prezentul meu ar fi altul și, în cîțiva ani, aș

scrie în românește.

Revenind la tema călătoriei, să-l iau ca exemplu pe eroul lui Homer: Ulise călătorește îndelung pentru a se întoarce acasă, dar uneori avem impresia că întîrzie voit și apoi, odată întors acasă, oricum pleacă din nou. Aceeași senzație o am și citind romanele tale: personajele se întorc în locuri unde nu le așteaptă, de fapt, nimic și atunci se întorc o dată în plus în exilul lor relativ... Ca și cum întoarcerea, călătoria sînt mai importante decît destinația.

În romanele mele, în *Drumul scurt spre casă* și în *Zaira*, întoarcerea e deopotrivă un sfîrșit și un nou început. Experiența migrației m-a dus departe de orice naționalisme. Pe mine nu mă poate lua nimeni cu astfel de cuvinte și teorii. Pentru mine nu există separări, numai apropieri...

Ubi bene ibi patria?

Nu, patria poate fi și acolo unde suferi de patrie. Suferința e un lucru important pentru mine: mă face să mă simt în viață. Nici Elveția, nici România nu sînt patriile mele exclusive, pentru că în fiecare îmi lipsește cealaltă jumătate. Primii 15 ani trăiți în România sînt importanți pentru formarea senzorială, pentru deprinderea densității limbii... Asta mă desparte pentru totdeauna de elvețieni. De români mă desparte cotidianul, dar nu la nivel culinar nostalgic, să zicem, ci acea realitate în care creezi ceva și unde riști să eșuezi. Această experiență de a trăi și a crea și a înfrunta greul alături de ceilalți ca și tine e parte integrantă din sentimentul de acasă. Or, acest sentiment nu-l am față de români pentru că, atunci cînd mă întorc acasă, plec repede înapoi. Sînt fie la mijloc, fie niciunde.

Am mai remarcat în cărțile tale multietnicitatea, dar niciodată conflictuală...

Există totuși o scenă în *Zaira* cînd Zsuzsa și Josef se laudă că „domnul Hitler“ e austriac, iar Zaira spune că războiul i-a făcut în acea după-amiază să-și descopere originile.

Dacă aș trăi în Germania, unde există ghetourile imigranților și unde culturile interacționează mai puternic, poate că ar exista și în cărțile mele mai mult conflict interetnic...

În Elveția tocmai ați votat împotriva minaretelor...

Da, însă e prea devreme să vorbim de conflict. Poate că va deveni o temă, cine știe! Woody Allen spunea că drama e comedie plus timp. În ciuda acestui

vot politic urît, Elveția rămîne o țară omogenă. Oricum, acum în Elveția cea mai mare imigrație este cea germană. Xenofobia este îndreptată mai degrabă împotriva nemților, care caută aici o calitate a vieții superioară, decît împotriva bulgarilor, românilor sau arabilor. Se vorbește de delincvență juvenilă în rîndul imigrației, dar eu nu am vibrat încă la această temă. Politic însă, în eseurile pe care le public în presa de limbă germană, m-am raportat și la această realitate. Deocamdată nu și în roman.

Scrisul, un cadou născut din neșansă

În ce măsură se datorează decizia ta de a scrie literatură și bolii?

Nu decisiv, dar e adevărat că tot ceea ce sînt s-a creat în raport cu boala mea. Tot acest mod de a vedea lumea, de a fi conștient, dorința de a intra în lume și a-l ajunge pe celălalt, dorința de a nu fi mut, de a avea un limbaj, de a mă exprima bine, de a avea curajul unei integrări, toate acestea vin și dinspre boală. Povestitorul din mine însă e genuin. Am descoperit de mic că îmi place să ademenesc lumea și să povestesc. Dar e-adevărat că nici n-am avut prea multe opțiuni. Mi-ar fi plăcut să devin saxofonist, să merg pe bicicletă în jurul lacului Zürich... Mi-a fost mai ușor să-mi găsesc vocația pentru că multe s-au exclus. Cine are toate posibilitățile vieții își descoperă mai greu adevăratul talent. Într-un anume fel, pentru mine scrisul a fost un cadou născut din neșansă, am descoperit că a sta în scaun și a scrie e cel mai bun mod de a călători.

Scrisul răscumpără, compensează?

Dacă scrisul ar compensa, aș face permanent autoterapie, dar continui să cred că dorința de a povesti e genuină, iar scrisul, acel ceva natural ce îl leagă pe oricare scriitor de strămoșii noștri care odată povesteau pentru a descoperi sensul vieții. Nu mă simt mai bine, nici mai rău scriind.

Te revendici ca povestitor de la cineva din familiei?

Bunicul din partea mamei, care a orbit pe la 30 de ani, era antropozof. L-am cunoscut puțin, dar el scria și toți din familie îmi spun că de la el provine această tentație a scrisului. Scria sonete (cred că s-au păstrat pe undeva), iar bunica îi bătea la mașină sonetele. Clămpănitul gîndurilor lui era însoțit de clămpănitul brațelor mașinii de scris...

Ai avut un bunic orb, dar ai scris povestea unui orb străin?

Bunicul a murit prea devreme pentru a avea vreo influență asupra mea. Fiind și antropozof, mama m-a ținut departe de ideile lui ciudate. (*Rîde*) Aveam doar șase ani la moartea lui.

Am observat că în romanele tale bărbații beau destul de mult...

(*Rîde*) E-adevărat. Eu nu beau mai deloc. Probabil că, în scris, compensez ceva ce eu nu fac; probabil că am o anumită simpatie față de bărbații care își îneacă necazul în alcool (atît timp cît rămîn în roman, căci știm cu toții foarte bine cît rău pot face aceste persoane în realitate...). Am avut un unchi care a murit din cauza băuturii, apare în *Drumul scurt spre casă*.

O altă temă recurentă a literaturii tale este iluzia visului american?

Încep printr-o paranteză: adevărata Zaira, pe care am întîlnit-o la Washington acum 4-5 ani, chiar era nefericită. Altfel, sînt foarte sceptic cînd e vorba de paradisuri terestre. Am fost în State de nenumărate ori și știu că poate fi iadul pe pămînt, pentru mulți chiar este. America din filme e o legendă.

Dar eu sînt un european, îmi plac distanțele mici, îmi place să merg pe jos, să traversez strada ca să ajung la cafenea, îmi place să mă întîlnesc la colțul străzii cu un prieten... Îmi plac dimensiunile europene făcute după om. Pustietatea americană e impunătoare, iar orașele, copleșitoare. Nu sînt un inamic al Americii, știu prea bine tot ce a făcut pentru Europa și cît îi datorăm cu toții. Dar am fost la New York, orașul lui *Taxi Driver*, și am privit acei zgîrie-nori ca niște pietre mortuare... Probabil și din motiv de 11 septembrie. Oricum, orașul te zdrobește cu adevărat prin dimensiuni...

Dar New York-ul nu este doar orașul lui Taxi Driver, ci și orașul filmelor lui Woody Allen, că tot l-ai evocat...

Și al multor altora, de acord. Simt însă că în America solitudinea poate fi mai mare decît în Europa. Critic și America politică, dar nu exclud că pot fi mai dur tocmai pentru că mi-e suficient de prietenă. Încrederea în roman i-o datorez, în fond, Americii; aceluia principiu conform căruia „If you can, make it big!“.

Singurătatea casei mă împovărează

La fiecare doi-trei ani trebuie să publici cîte un roman pentru a te întreține din

scris. Tu însuși spuneai undeva că încerci să nu devii dependent de succes, așa că te întreb nu dacă această situație te predispune la compromisul comercial, ci cum resimți presiunea de a ști că ai nevoie ca romanul tău să se vîndă.

După *Vremea minunilor*, carte spontană și naivă, ca orice carte de debut, totul a devenit mai greu. Nu mai sînt inocent. Acum cunosc de zece ani piața, coborîșuri, urcușuri, căutări, disperări, temeri... Știu că în două luni romanul este deja vechi, se scoate din librării și se trimite înapoi la editură dacă nu s-a vîndut, cunosc și munca crîncenă de promovare a unei cărți, dar pentru mine formula vestică a cărții ca marfă nu a fost determinantă. Dacă ar fi așa, cititorii mei n-ar vedea în mine literatura autentică pe care o scriu.

Sînt fidel temelor mele – cărțile mele au un aer comun – și încerc să-mi cîștig publicul făcînd romanele bogate, adăugînd ceea ce cred eu că e bogat. Poveștile mele rămîn românești, nu mă pot distanța de originile mele est-europene și nici nu încerc să scap de ele. România a fost o pată culturală necunoscută pînă de curînd în spațiul german. În afară de Herta Müller, nu se știa mai nimic. Apoi au apărut scriitorii și regizorii români, așa că acum cărțile mele au cîștigat un aer mai familiar.

Chiar așa, citești literatură română?

Încă nu. Dar știu că Mircea Cărtărescu are o imagine foarte bună pe piața de carte germană, știu că Dan Lungu și Filip Florian au fost publicați la edituri bune, știu că peste tot în spațiul german s-au făcut festivaluri de filme românești și că s-au organizat lecturi cu scriitori români.

Filmele românești le-ai văzut?

Da, însă eu, fiind un fellinian educat cu *Amarcord* și *8 1/2*, le găsesc cam austere, fără poezie, fără muzica mișcării. Teoria mea e că această estetică a neorealismului auster e însă singura posibilă după realismul comunist.

Ai primit cumva oferte de ecranizări din țară după vreun roman de-al tău?

Cu Cătălin Mitulescu, pe care l-am întîlnit la Bologna, sînt în contact pentru o posibilă ecranizare a *Maseurului orb*.

În spațiul german ai primit cronici bune și cîteva premii literare, dar ți se pare că ai trecut, ca scriitor, proba calității în România?

Voi simți pînă la sfîrșit că nu. Așa cum nici în Elveția nu mă simt sigur. Fiecare carte, fiecare lectură e o probă. Mi-am dorit mult ca *Zaira* să fie tradusă

și promovată cum trebuie (iar Editura Polirom s-a ocupat cu profesionalism de publicarea ei), deși există o parte elvețiană în mine care tinde spre simplitate, care cere modestie și cumpătare, spre deosebire de cea românească ce mă îndeamnă să ies în față, să mă impun. (*Rîde*)

Îmi place faptul că scrii în cafenea; cum așa?

Nu exclud însă ca în timp să mă retrag din cafenele. Prima versiune a noului meu roman a fost scrisă în cafenea, iar acasă la computer l-am rescris total. Între cafenea și acasă s-a produs o mare schimbare și nu știu dacă voi continua să lucrez în această manieră. Am ales să scriu în cafenele pentru că singurătatea casei mă împovărează. La cafenea caut oamenii și zgomotul de fond...

Iată, tot despre o călătorie e vorba și aici...

(*Rîde*) Da, pentru că în vacarm n-ai șansă să supraviețuiești decît dacă te concentrezi direct proporțional cu zgomotul din jur. Scrișul la cafenea e un exercițiu mental intens. Acasă, în liniște, concentrarea s-ar dilua.

Te recunosc chelnerițele?

Da, am întotdeauna o masă rezervată și mă întrebă mereu cum merge scrisul.

Te citești?

Nu. Patronul cafenelei mi-a cerut cărțile, a spus că vrea să le aibă, dar apoi nu mi-a vorbit niciodată de ele. (*Rîde*)

Thomas Mann, James Joyce, Elias Canetti, toți au trăit și au scris la Zürich, orașul Cabaretului Voltaire... Cum te simți într-un oraș cu o asemenea tradiție literară?

(*Rîde*) Mai liniștit și mai împăcat oricum decît acum cîțiva ani. Zürich e un oraș bogat, e plin de bănci și de cluburi, are o viață de noapte intensă, astfel că acum trei ani mă gîndeam să plec. Zürich e o mică cușcă pe care o cunosc prea bine și cred că fiecare om ar trebui să plece, la un moment dat, de acasă, să-și părăsească, măcar o dată în viață, liniștea și siguranța familiei, să plece în alte locuri pentru a se regăsi.

Update

La doi ani distanță am putea continua interviul de unde l-am întrerupt. Între timp mi-a apărut în spațiul german al cincilea roman, tradus și în română cu titlul *Jacob se hotărăște să iubească*. A primit premiul pentru cea mai bună carte a anului 2011 în Elveția. Prin el, literatura mea a fost popularizată enorm. Mă simt mai aproape ca niciodată de Elveția și de orașul în care locuiesc de peste 30 de ani.

De curînd am fost invitat de Primăria Zürich-ului să țin discursul oficial pentru cei care anul acesta au primit cetățenia elvețiană și care trăiesc în acest oraș. Cîteva sute de oameni din zeci de culturi. Atît ei, cît și elvețienii prezenți (prieteni lor, politicieni etc.) mi-au mulțumit călduros. Pentru a mă pregăti, am citit mult și din nou istoria Elveției, să înțeleg cum s-a format în sute de ani această nație în mijlocul Europei. Dincolo de orice clișee, pe care le cunoaștem cu toții. Acest lucru m-a ajutat să-mi asum și mai profund viața elvețiană.

Un *happy ending* hollywoodian? Nu. Existența mea este mult mai ambivalentă decît s-ar putea aștepta cineva după 31 de ani de cînd am părăsit țara. Zilele trecute mi-am dat seama de acest lucru într-un mod dureros. Iată împrejurările destul de banale. După cum știm, Elveția este văzută ca o țară foarte organizată. Acest lucru e bun cînd face să funcționeze societatea și e mai dificil cînd înăbușă spontaneitatea și relațiile umane. Acest spirit organizatoric se întrepătrunde cu toate: cu serviciul, familia, cuplul, blocul în care trăiesc mai multe familii. Unul din simbolurile acestui spirit gospodăresc bolnăvicios, pe seama căruia există multe anecdote, este spălătoria de la subsol, unde au acces toți chiriașii. Există un plan săptămînal și fiecare își cunoaște ziua și orele cînd poate spăla. Cheia spălătoriei trebuie dată la timp următorului chiriaș, altfel pentru unii se prăbușește lumea. De curînd, din cauza unei neînțelegeri, lumea s-a prăbușit și în casa noastră. M-am făcut vinovat de actul cel mai neelvețian posibil: am ocupat fără vină timpul altuia de folosire a spălătoriei. Iar vecina care urma să spele a uitat bunele maniere. Nu m-a făcut străin, dar izul acestei inculpări plutea oarecum prin aer. Este nevoie de foarte puțin pentru ca stratul de civilizație să crape. E nevoie doar de niște rufe nespălate la timp.

Iată existența mea, undeva între invitația Primăriei orașului Zürich și vecina mea, get-beget elvețiancă. Nu voi fi niciodată acasă aici. Dar nu voi fi acasă nici în țară, pentru că multe lucruri mă despart de ea: accentul, mentalitatea și un mod străin de a scrie. Chiar dacă apar la Editura Polirom drept autor român, situația rămîne ambiguă. Un *acasă* bine conturat nu mai este posibil.

Ca să nu-mi risipesc energia cu realități care nu pot fi schimbate, schimb subiectul și mă întorc la meșteșugul scriitoricesc. De curînd, la o întâlnire cu alți scriitori din cîteva țări europene, cineva a spus, pe urmele lui Günter Grass: „Chiar și o carte necitită de nimeni schimbă lumea“. Ce provocare! Vă întreb: să fie oare așa?

Bonus

Ce îți lipsește din România?

A întreba un emigrant ce-i lipsește din România este precum s-ar întreba însetatul ce calitate ar trebui să aibă apa. În primul rînd vrea apă. Pentru exilat, acest soi de apă este un lichid sfînt, primordial, care cîndva a fost întrerupt: în momentul plecării. Un amalgam alcătuit din mirosuri, gesturi, chipuri și voci, peisaje, pe care le poate numi „la mine acasă“. Emigrantului îi lipsesc întotdeauna cîteva sarmale. Iar dacă găsește la Chicago, Paris sau Zürich foi de varză, acestea nu vor fi niciodată precum cele de acasă. El are un raport magic, nostalgic cu un „acasă“ îndepărtat. În acest stadiu mă găseam eu la primele mele călătorii prin țară după căderea comunismului. Între timp, lucrurile s-au mai clarificat. În Elveția, partidul de dreapta Schweizerische Volkspartei (SVP) își mobilizează numeroșii alegători împotriva acordării dreptului de liberă trecere României și Bulgariei. Pînă de curînd, România lipsea de pe harta interioară a unui vestic din clasa de mijloc. Acum sînt rugat de ziare să scriu articole pentru a clarifica ce este, de fapt, România și pentru a alunga frica elvețienilor care se văd încolțiți de bandiți români. La campionatul european de fotbal, cînd Zürich-ul era plin de români, un tînăr elvețian îi spunea prietenului lui: „Păi, ăștia sînt toți țigani“, țiganii fiind pentru ei simbolul sărăciei, al infracțiunilor și al lipsei de cultură. Văzută prin prisma vesticului, România este un fel de cutie a Pandorei care nu trebuie deschisă. De lipsă de cultură nu poate fi vorba și de ceva vreme apar în Vest scriitorii, regizorii, muzicienii români, iar aceștia corectează puțin acest prejudiciu.

Pentru mine, lucrurile sînt mult mai complexe. România are încă lipsuri, dar și calități. Lipsește o societate civilă puternică, pentru a face diferența între bunul personal și cel obștesc, al doilea fiind la fel de important precum primul. Gospodăriile țăranilor, apartamentele puse la punct contrastează cu imaginea

orașelor devastate, cu mizeria și cu delăsarea generală. Ca să nu mai vorbim de îmbogățirea nerușinată a pușinilor pe spatele mulților. La nivel individual, egoul românului este prea plin de sine, umflat ca un balon gata a se sparge. El ține cu plăcere monologuri, se reprezintă cu emfază numai pe sine. Înjurătura, bădărană, sictirismul, anecdotismul, sexismul sînt răspîndite nu numai în clasele de jos, dar foarte mult și în cele așa-zis „cultivate“. Prin acestea, bunul-simț, simțul estetic și al valorilor se aplatizează. Mi-aș dori un ego românesc mai modest, tolerant, blînd, curios, temerar și care pune mîna pe lucru. Un ego puternic, dar nu prin egocentrism. Un ego interesat a purta un dialog, și nu a se auzi numai pe sine. La nivel politic încă lipsește o justiție independentă și curajoasă, care să aducă la suprafață crimele trecutului și pe cele prezente. Numai așa se poate însănătoși întreaga societate. Prin urmare, lipsesc din închisorile românești multe personaje dăunătoare poporului. Dar atît timp cît omul de rînd face bișniță, el va permite celor de sus un afacerism de anvergură.

Dar există și o mare bogăție: fantezia, poezia, mii de povești cum nu se mai găsesc altundeva, bunătatea și credința multor oameni. României îi datorez ca scriitor aproape totul. (*Dilemateca*, nr. 33, februarie 2009)

Șerban Foarță

Sînt un cal de curse cu obstacole, cînd nu sînt, eventual, un cal de circ

În tinerețe ați practicat ciclismul, apoi ați debutat cu critică literară, v-ați propus ulterior să faceți holorime, să scrieți despre Ion Barbu și să-l traduceți pe Mallarmé. V-ați împlinit/epuizat destinul literar?

Mai curînd în copilărie și, în parte, în adolescență am practicat, pe lîngă alte sporturi (înotul, mai cu seamă – care e, de fapt, mai mult decît un sport, fiind un atavic mod de viață!), și ciclismul. De „demicurse“, însă, nu de curse. Am apucat, de altfel, „paradisul“ ciclismului, în deceniul VI al veacului trecut, cînd camioanele, în Turnu-Severin, treceau, pe străzi, din oră-n oră, iar „mașinile mici“, de patru ori pe zi. (Exagerez; nu, însă, foarte.) Practic, și azi, ciclismul (cameral). E o emblemă, dacă vreți, a țării noastre: pedalezi și nu ajungi niciunde!

Cît despre critică, am cam abandonat-o, în urmă cu aproape trei decenii: nu eram, cît trebuie, de „rău“. Holorime am făcut, într-adevăr; am scris, într-adevăr, despre Ion Barbu (ba chiar și despre omonimu-i din Petrila: *le style c'est l'homonyme, – n'est-ce pas?*); într-adevăr, l-am tălmăcit pe Mallarmé, fo(a)rînd admirațiunea lui Cioran: „Șerban Foarță s'est attaqué à l'impossible et a réussi grâce à son talent et aux vertus poétiques de la langue roumaine. Notre peuple a tout raté, sauf graiul“ (termenul din urmă, *en roumain dans le texte*) – Destinul literar, cu toate astea/toată oastea (!), nu mi l-am împlinit/epuizat. Nu pentru că, vorba lui Malraux, doar moartea schimbă viața în destin. Ci pentru că mai am proiecte. Și poate că și zile.

V-ați simțit vreodată vinovat din cauza poeziei dumneavoastră „frivole“? Chiar dumneavoastră ați spus undeva că e „cvasigratuită“. Este poezia dumneavoastră antimetafizică?

Încep prin a vă pune, și eu, o întrebare: *frivol* e sinonimul lui *antimetafizic*? Nu vreau să spun, cu asta, decît că poți să fii frivol, fără a fi și antimetafizic. Antimetafizica implică, prin definiție, un sistem, o *Weltanschauung*, o „filozofie“, un program, pe cînd frivolitatea este un simplu mod de-a fi. Unii sînt morocănoși, alții frivoli. Antimetafizici pot fi numai, conform accepției schilleriene, „sentimentalii“ – nu „naivii“, care pot să fie și frivoli (ca, pe ici, pe colo, Sfîntul Francisc), avînd, în loc de *Weltanschauung*, o (cu o vocabulă cvasifrivolă) *Zveltanșaug*. Apoi, după o vorbă a lui Ernest Renan (greu compatibil totuși, el, cu frivolitatea): „La philosophie est, selon les jours, une chose frivole ou la seule chose sérieuse“. „Filozofia“, *metafizica* adică (la rigoare și simplificînd).

În rest, în ochii înșilor serioși, ai „oamenilor gravi, gravi, gravi“ (vorba lui Charles Cros, „cet inventeur du phonographe, de la photographie des couleurs“ ș.cl.), ai filistinilor de pretutindeni și oricînd, ai numeroaselor pragmatice pramatii, frivolă este *toată* poezia (inclusiv proza), nu doar madrigalele frivole sau „acrostihurile indolente“, pe care continui să le fabrici atunci cînd „marii barbari bălai“ sapă la rădăcina Imperiului agonice. Nu mai puțin, în ochii unui mistic (ceea ce nu-i totuna cu metafizician), ca, bunăoară, Blaise Pascal, totul e divertisment frivol, matematicile inclusiv – în afara rugăciunii și, sub haine, a unei tîrșîne (sau ciliciu) care, la fiecare pas ce-l faci, *doare* asemenea unei cununi de spini. Nu alta pare atitudinea lui Platon, cu diferența că acesta, ca artist, e „gelos“, poate, pe Homer & comp. Ceea ce e, din parte-mi, o similitudină, o frivolitate! Altminteri, am avut (mai am) ocazia să mă simt de-aîteia și-aîteia vinovat, încît bănuiesc că „frivolitatea“ ar fi, să zicem, „mon moindré défaut“. (Dar unul *fără* ironia din fabula lui La Fontaine, unde furnica – este cusuru-i cel mai mic! – „n’est pas prêteuse“, nu dă, adică, bani cu împrumut, pe gaj.) În orice caz, de m-aș simți de-a binelea nevinovat (dar nu din cauza absenței totale a frivolității din ceea ce am scris și scriu), n-aș fi răspuns atît de lung și mult prea circumlocutoriu la întrebarea dumneavoastră foarte scurtă, directă și liniară ca „dreapta simplă“ a lui Barbu.

Dacă poezia nu e frivolă, atunci e cumva atee?

A(ia)sta, în nici un chip! Trebuie, de altfel, să adaug că termenul „frivol“ mi-e mai simpatic decît acela de „ateu“. Ateismul e un grobianism, unul (să-i spunem) transcendent. Îi prefer, în treacăt fie spus, *asteismul* (care semnifică „urbanitate“; și figurează, în bătrînele retorici, ca ironie fină, subtilă, nu grosieră). Ce legătură are Dumnezeu cu buna creștere, cu gentilețea rezultă, între altele, din faptul că Assisiatul, pomenit mai sus, ne asigură că „la cortesia

è una delle proprietà di Dio“. Iar cea mai mare mojie fa  de Dumnezeuul nostru, care e unul *personal*, nu e aceea a ateului patetic, a credinciosului „pe dos“ (pasibil, în orice clipă, de convertire  i de redempțiune), nici chiar a „ateistului  tiin ific“ (care combate cu  arie ceva ce, după el, nici nu există), dar a scepticilor de salon, a liber-pansi tilor... frivoli, care cultivă ateismul în chipul cel mai amuzant, superficial  i ultra-„soft“. Or, „softangiii“   tia sînt ni te simpli moftangii.

Unuia, nu mai  tiu căruia dintre ace tia,  i aparține un p rdalnic titlu (de studiu academic), *Arghezi, poet nereligios*. La care primul contraargument, din nu  tiu c te, e strofa următoare,  i anume: „G tit  masa pentru cină, / R m ne pusă de la pr nz. / Sînt, Doamne, prejmu t ca o grădină, / în care pa te-un m nz“. Tetrastih căruia, fără îndoială, nu invoc ia „Doamne“  i conferă caracterul foarte religios, ci sentimentul unei  ştept ri perpetue  i *sine die* („dies illa“), nu mai puțin, însă, jubulatorii  i fragede ca m nzul (rubliovian). Cu care, nu am demonstrat, desigur, că poezia mea n-ar fi „cumva atee“. Eu, unul, n-a  dori să fie astfel. E vorba, oare, de un simplu bovarism? Mă aflu în situația lui Stavroghin, care, „dacă nu crede, nu crede că nu crede“?! Trebuie să  tim mult prea precis dacă ( i c t anume) credem? Ar fi să i ne cam substituim Sf ntului Duh, carele „suffl  unde vrea“. Antiateu (adică credincios?) nu voi fi fost, în ultimă instanță, în „rimelarea“ ce, emul nd cu *Argumentul ontologic*,  i adaugă (logic  i „la rece“) un altul, zis „criminologic“: „Afle-mi, azi, orice eglise, / ca  i cel de nici un rit / (minus insul împietrit / înde sine, ca o gresie), // postulatul neumbrit, / de sofism  sau regresie / infinită, –  n impresie / albă, pe fundal umbr t: // Dacă este Dumnezeu, / nicio crimă nu-i perfectă. / Dar niciuna nu-i perfectă; / deci, există Dumnezeu“.

Poate că mai religios,   *mon insu*, fusesem atunci c nd, regăsindu-mi o anume ingenuitate, copilăria, „sufletul serafic“ (cu o expresie a lui Călinescu), voi fi scris o carte, *Simpleroze*, poeziile căreia, într-un *envoi* (datat 8 iulie 1978!) pe pagina de gardă a *Oceanului  ntors*, Radu Petrescu le nume te „mistice“ (!), în vreme ce N. Steinhardt  az , în antetul unei epistole (din 7 octombrie 1982) către mine, bineînțeles, opt versuri din placheta amintită, pe care le transcrie, caligrafic, cu cerneală roșie,  i anume: „Dacă, însă, lăsăm lest: / r ut  i /  i neghiobii, / va redeveni celest, / el, / iar noi, / ni te copii!“. Citez, în continuare, din misivă, care-i un fel de „atestat“ din partea unui „specialist“,  a a-zic nd, în cele sfinte: „Mult iubite domnule  erban Foar  [ ...], vă propun, neobrăzat, să redăm viață  otiei hot r ite acum un sfert de veac, la C mpulung, cu Al. Paleologu: să ne considerăm de azi înainte,  i-n ciuda uria ei deosebiri de vîrstă, prieteni din copilărie  i dintotdeauna (Ergo, pentru totdeauna)“...

Consolator în felul unei dulci minciuni pioase

Bacovia a fost prima dumneavoastră mare iubire și v-ați caracterizat undeva drept „poet sentimental“. Cu toate astea, sînteți și cel mai tehnic dintre poeți. Cît emoție, cît sentiment poate purta un limbaj atît de pretențios?

Grea întrebare, dificil răspuns. Încep cu începutul – trecînd, altminteri, cu vederea faptul că Bacovia va fi fost (mai este încă) una din nu prea multele-mi iubiri... „Poet sentimental“ mă dădeam, însă, într-o accepție mai degrabă schilleriană. Nu „cînt cum pasărea“, ca Goethe. (Aaug că, după Cocteau, „privighetoarea cîntă prost“.) Tehnica îmi suscită fantezia sau, baremi, ingeniozitatea. Nu uitați că sînt și interpretul unor poeți extrem de dificili. Traducerea din Mallarmé este un slalom veritabil. Nu sînt un simplu cal de curse, ci unul de curse cu obstacole, să zicem – cînd nu sînt, eventual, un cal de circ. Limbajul „atît de pretențios“, cum spuneți, naște o serie de tensiuni, iar emoția însăși e tensiune. Ș.a.m.d. Altminteri, cel mai mare neajuns sau handicap al unor astfel de răspunsuri este că ele, subiective fiind, par fie mult prea infatuate, fie irelevante, adică nule și neavenite.

Uneori aveți probleme în a fi înțeles – ca scriitor vorbesc – de contemporani. Cum vă împăcați cu ideea posterității?

Ca toți ai noștri, bineînțeles. Odată, întîlnindu-l în premieră pe un critic ce mă anulasă, acesta afirmînd *ore rotundo* că se bucură să mă cunoască, i-am replicat că-mi pare foarte rău că nu puteam să mă ridic la nivelul exigenței lui. Ceea ce era, în fond, adevărat – avînd eu sub mine, în penibilul moment al întîlnirii, un scaun de pe care nu mă mai ridicasem la nivelul înățimii sale. (În paranteză fie spus, Alex. Leo Șerban, cîndva, îmi spunea că respectivul critic ține la cratima dintre cele două nume, de familie, foarte banale, ale dumnealui, mai abitir decît vor fi ținut, la a lor proprie, prinții de Talleyrand-Périgord!)

Despre posteritate, ce să spun? E un fenomen incontrollabil, capricios și, uneori, consolator în felul unei dulci minciuni pioase.

Literatura aduce mii de cititori, premii, burse, invitații la conferințe și festivaluri, la emisiuni TV, călătorii în străinătate, glorie, poate chiar bani... Dar ce anume nu se vede din meseria de scriitor? Ce nemulțumiri sau poate chiar necazuri și regrete v-a adus literatura?

Încep prin a vă tempera oleacă entuziasmul: nu, neapărat, al dumneavoastră, cît al incipitului întrebării dumneavoastră, care e un pic cam festivist. Căci

miile de cititori sînt, dacă sînt, numai o mie; iar mia asta e o sută, sută – cîteva zeci sau, poate, zece. Un zece care e, adesea, nouă (ca pentru mine, în copilărie, cînd credeam că pe sergentul care pleacă, cu ceilalți nouă, din Vaslui îl cheamă... Zece, neînsușindu-se noimii anterioare!). În ceea ce privește zadarnicele premii, acestea poartă mult prea mult pecetea, stigma (*brand-ul*) vremii; iar invitațiile la festivaluri și conferințe nu prea curg în valuri. (Ceea ce, de fapt, e foarte bine, mondenitățile sau oficializarea fiind, pentru domnul scriitor, mortale.) Emisiunea de televiziune nu e misiunea unui om, avînd, de obicei, altă viziune asupra lumii decît teleașt(r)ii; iar voiajurile în străinătate nu ne prea mai atrag pe unii care, ca mine, am „ieșit“ numai o dată (în *iepoca dă aor*) din țară, la Varșovia, în '80. Apoi, aidoma atîtor premii, gloria e extrem de relativă, „conul de umbră“ fiind, mai totdeauna, ploconul ce ți-l face moartea, la vreo trei zile după funeralii. Cît despre, -n fine, bani – la anul și la mulți ani! S-ar putea crede că răspunsurile astea sînt expresia unei maxime frustrări, resentimentare (și cam acrimonioase). Nici gînd de asta, vă implor să-mi dați crezare.

În rest, întreg tacîmul de dezavantaje, nemulțumiri, necazuri și regrete intră în, dacă vreți, normalitatea oricărei meserii, profesii, vocații sau cariere. Regretele se manifestă, îndeobște, în cazul unui scriitor, față de ceea ce a scris din inerție, din complezență sau oportunism. Sînt nu puține paginile care te fac (sau te pot face) să roșești. Iar ceea ce ai scris e de neșters. *Quod scripsi, scripsi*. Punct. Palinodiile au gustul, nu o dată, al lacrimii de crocodil (din care nu-mi voi fi dorit să gust). Profesia noastră de *cuvîntători* (în ultimă instanță, doar scriitorul, el, *cuvîntă* realmente, ca și, cu unele excepții, filozoful) o face mai discreditaibilă, se pare, decît oricare alta. Devenit calfă de cizmar, scorniceșteanul, dacă meșterul i-ar fi permis-o, n-avea decît să irosească toval sau talpă cu nemiluata. Nu s-ar fi descalificat decît ca simplu artizan, ar fi rămas, adică, un cîrpaci. Cei care, însă, l-au slăvit, vreo 25 de ani în șir, drept infailibil și genial Cîrmaci n-au făcut decît să-și bată cuie-n talpă, fie și cînd, ca Zaharia Stancu, nu vor fi umblat decît... desculți. (Pentru puțin amuzament, îngăduiți-mi să transcriu o epigramă, de două versuri, a lui Victor Eftimiu, după ce Stancu publicase, în '48, *Desculț*: „Și zici c-ai fost desculț, cu anii?/ O să te-nalțe-americanii!“.)

Dacă mă întrebați cam ce regrete am, sub acest aspect, v-aș spune *două*: o recenzie din noiembrie '62, în care descriam, inept, o scriere, și mai ineptă, despre marele vecin și prieten de la Est, a lui Demostene Botez, ex-simbolistul (pe care, -n anii-mi de ucenicie, îl citisem, admirîndu-l oarecum, și aveam, acum, ocazia, recenzîndu-i o carte de călătorie, să disertez, în voie, despre...

Xavier de Maistre, cu voiaju-i „autour de sa chambre“!); o alta, din februarie '63, despre faimoasa grevă din urmă cu trei decenii – o antologie de versuri amărîte (la care-și da partinicul obol și, dacă nu mă-nșel, Nichita). O recenzasem într-un spirit obiectiv, ba chiar parodiind, pe ici, pe colo, limba de lemn în care era scrisă.

Mai mult crezusem în URSS-ul, nu al lui Demostene Botez, ci al lui Hrușciiov, tot Nikita, care părea să... „perestroikizeze“, pe plan politic, dar și literar. Eram entuziasmați de Piața Pușkin, de libertățile (pînă la urmă, aparente) ale unor Evtușenko, Vosnesenki, Rojdestvenski sau Ahmadulina. Din primul tradusesem un poem, mai mult sau mai puțin nonconformist, care, publicat într-o gazetă de perete, o *stengazeta*, universitară (adică din incinta facultății a cărei parte componentă era peretele proscris), constituise, dimpreună cu alte capete de acuzare, o culpă pentru care trecusem printr-o sumedenie de anchete, interogat, la ceas de seară, de către tov-profesori încruntați, pe post de mici inchiזורi, ca și de către activiști în „geci“ de piele și posomorîți. „Corpul-delict“ fusese, mai cu seamă, ultimul catren al poeziei (cu subiect, să zicem, parizian): „Voi beți, citindu-l pe Verlaine, voi beți,/ Cu burta rotunjindu-se, enormă./ Uci-deți-i, uci-deți pe poeți,/ Îi veți putea cita și p'ormă!“. Toate acestea pot să pară, astăzi, nimicuri sau copilării; nu, însă, și atunci, cînd unul dintre poeții foarte tineri, care citise, la cenaclu, prin una mie nouă sute și șasezeci și doi îmi pare, o compunere primăvăratic-inocentă despre Pădurea Verde (ce este denumirea oficială a unui cîrng din estul Timișoarei), avea a fi muștrat, tovarășește, că verdele pădurii e, vai, interpretabil, în calitatea-i de culoare legionară. (Aș mai adăuga, în paranteză, că tovu l între două vîrste fusese, în junețe, *camarad*!)

În fine, propoziția-cheie a întrebării dumneavoastră e cea medie: „Dar ce anume nu se vede din meseria de scriitor?“. Ceea ce poate fi o mică mare dramă. Căci, în afara unor scrieri (bune/proaste), nu se prea vede mai nimic.

Sînteți unul dintre puținii scriitori care n-au amestecat viața cu literatura, în sensul că poezia dumneavoastră nu are miză autobiografică. Ați trăit mai bine decît ați scris sau viceversa?

N-am fost, totuși, chiar așa niznai de viață, de „viața ce se viețuiește“, în propria mea literatură. În ceea ce-i privește pe esteți, pe criticii artiști și rafinați, mă preferau ca scriitor (dar și ca prieten). După Mircea Zăciu, de exemplu, aș fi întruchipat „dandysmul critic“. „Trăiriștii“, precum Lucian Raicu, mă preferau ca individ, ca om, considerîndu-mă, în ipostaza asta, superior literaturii proprii. Mi-a spus-o Livius Ciocârlie, într-o seară. Nu criticul ce mă simpatiza ca ins și

ca, din cînd în cînd, conviv, mai mult decît ca literat. În rest, nu cred că am trăit mai bine decît am scris, în cazul că scriu bine. În caz contrar, să fi trăit mai bine decît ai scris e lucru derizoriu. Ar fi, oricum, un simplu cabotinism, din partea-mi, să spun ca Ady Endre, fie și dacă m-ar tenta s-o fac: „Vai, am trăit așa urît,/ Vai, am trăit așa urît;/ Ce mort frumos o să mai fiu,/ Ce mort frumos o să mai fiu!“ (Tălmăcirea poeziei îi aparține lui E. Jebeleanu.)

Mi se părea un greiere dansant

De ce What a wonderful world a lui Louis Armstrong este cea mai falsă melodie a lui? Așa mi-ați spus mie odată.

Pentru că lumea nu e, totuși, „wonderful“, decît în, eventual, cîte-un (fru)MOSFILM, ca și la, îndeobște, Hollywood, în, așadar, „the American dream“. Cînd acest „dream“ este „a drama“, drama devine, cel mult, melodramă (ca în cazul siroposului de Spielberg), în beneficiul, bineînțeles, al optimismului „gîndirii pozitive“. Spre deosebire, pe cît cred, de propaganda roșie/brună, care e(ra) una de tip *hard*: agresivă, mobilizatoare, belicoasă sau, măcar, cazonă („Nu sta pe gînduri,/ Intră în rînduri...“, i proci, i proci), cea americană-i una *soft*, dulceagă, mai ales, și kitschuristă.

N-am la îndemîină, din păcate, songul lui Armstrong, text și melodie; dar mi-l aduc aminte îndeajuns de bine. Cum reușește epocalul trompetist (despre care Steinhardt afirmă undeva că, dacă goarna Judecății de Apoi fi-va făcută să răsunе de către-un simplu muritor, atunci acela ar fi tocmai Louis!) să-și compromită propria puternică armă: *strong arm*, și, în loc să facă uz de forță: *strong-arm* (de forța geniului pe care-l are), să se dilueze într-un verde ecologic și într-un languros albastru, de feerie vapoasă, rămîne, pentru mine, ca și, de altfel, pentru dumneavoastră, o lamentabilă enigmă... În plus, dacă l-ați și văzut (nu numai ascultat) cîntînd, veți fi băgat de seamă că marele Louis Armstrong involuează brusc, prin ochii de o bunătate lăcrimoasă și, mai ales, prin albu-i „zîmbiți, vă rog!“ de negru, la condiția unui „bon sauvage“, a unui Vineri inocent recompensat, din timp în timp, de Robinson. Atenție: nu e vorba, n ocurență, nici de rasism, după cum nici de *tiers-mondisme*!

Am avut privilegiul să vă urmăresc dansînd chiar pe Mica Țiganiadă. În tinerețe v-ați visat vreodată Fred Astaire?

Aș fi preferat, poate, să mă fi auzit cîntînd la pian. Dar nu-s o loază nici ca

dansator. O moștenesc pe mama și la acest capitol. Pe Fred Astaire îl adora, ca toată generația ei. Dansa ea însăși admirabil, făcând pereche, uneori, cu un frate-al său, „pilote de guerre“ (și, finalmente, deblocat), la fel de suplu ca americanul. Cu care eu n-am emulat nicicând. Mi se părea un greiere dansant, în ciuda taliei lui de viespe. La început îl luasem drept femeie, căci, nevăzându-l încă, îi despărțeam numele în... Freda Ster! Silueta-i, însă, e(ra) de invidiat. Abandonând fumatul, acum doi ani de zile, am devenit tot mai ventripotent, motiv în plus să am o admirație pentru o siluetă ca a lui. Or, amintindu-mi că, prin Timișoara, voluminoșii se chemau, pe vremuri, *dundi* (termen de-a cărui proveniență, nemțească poate, nu sînt sigur) și că, în vîrstă, însuși lordul Brummel luase proporțiile de care își rîsesse în cazul viitorului George al IV-lea, tot ce-mi rămîne e să ticluiesc un distih final (și, poate, nostim): *Sic transit gloria mundi:/ Din dandy ajungi dundi!*

Dar atunci cînd ați început să o iubiți pe Rita Pavone?

Dar, domnule, nu am iubit-o niciodată! În primul rînd, era (mai e?) prea scundă. Nu că eu aș fi un tip înalt; dar că, la braț cu-o *mult-prea-scundă*, încep (nu rîdeți!) să mă simt culpabil. Nu-mi plac femeile pe care (ca să nu pierd ocazia de-a fi puțin vulgar) le pierzi prin pat. Apoi, nu fac amoruri la distanță. *Amor de lonh* mă poate tulbura; dar nu mă farmecă nici o *princesse lointaine*. Dragostea e imediatețe, pentru mine: o accesibilă proximitate...

Rita era, în fine, explozivă, iar eu prefer temperamentele mai calme, mai indolente, mai catifelose. Apoi, nici nu era prea atracțioasă: aeru-i *garçon* nu-mi surîdea. Poil de Carotte, Gavroche & Co. păreau să-i fie genul proxim. Cu primul, Rita împărțea pistruii. Era unul din puținele-i detalii fizionomice care-mi erau pe plac. Nu doar în calitatea-mi de semibaudelairian: „Pour moi, poète chétif,/ Ton jeune corps maladif,/ Plein de taches de rousseur,/ A sa douceur“ (*À une mendiante rousse*). Iubisem, în adolescență, eu însumi, o „frumoasă roșcovană“ (e drept că nu și cerșetoare), cu ten, firește, lactescent, păr de un roșu-cupru, aidoma lițelor de siguranțe, ochi verzi-smarald și numeroase efelide. O țin mai bine minte, oricum, decît pe Rita – figura căreia, n memoria mea, cred că va fi pălit cu totul. Nici vocea-i nu-mi mai sună în auz. Să tragem, așadar, cortina!

Nu înainte de a vă cita un vers din *Cliquet*: „lumea e un capriciu“. Literatura ce e?

Un passe-temps!

Update

S-o iau, după mulți ani de zile, șapte, de la vărsare spre izvor, vîslind, adică, în amonte.

Așadar: literatura NU e un *passe-temps* – decît în caz că lumea-i „un capriciu“. Însă capriciul cui? Al bosonului lui Peter Higgs, zis și „particula lui Dumnezeu“?! Căci al fratelui lui Charles-Maurice, mai mic, dl Boson de Talleyrand ș.cl., evident că nu! • Am fost, poate, prea rău cu Armstrong și cu (orice s-ar spune) cam prea dulceagu-i song. Căci trebuie să ținem cont, mereu, de complexe atavice, adesea, pe care poate să le aibă (vorba lui Fundoianu) „copilul piele-roșă bătut la cur la albi...“! • Epigrama lui Victor Eftimiu este a unui cu mare haz, ce-i drept, dar, la rîndu-i – din cinism –, oportunist. • Semnul exclamării de după 8 iulie [1978] se datorează faptului că data respectivă e a aniversării mele (ceea ce Radu Petrescu nu știa) – Vorba lui Bacovia: „Poezie sau destin? “ • Deunăzi, Marcel Tolcea vorbea, și el, într-un eseu din cartea omagială alcătuită de Călin-Andrei Mihăilescu, anume *Foartă-n față*, despre Șerban, misticul: „Poezia lui Șerban Foartă [...] este apăsător «mistică», fiindcă vine dinspre și propune o viziune holistică a lumii în care toate își corespund. [...] Ea are «grație», deci este amprentată divin, fiindcă vede unire și sens acolo unde ochiul comun nu discerne decît pleonastica diferență“. Or, dacă o afirmă un inițiat, ca Tolcea, în „les études traditionnelles“, se cade, cred, să-l credem. • Approposito de „mînzul rubliovian“, într-unul ca acesta vedea Rilke, într-un *Sonet către Orfeu*, întreg, aș spune, duhul „Maicii Rusii“: „Ce-ți bîigui, Doamne, -i lucru-aproape calp,/ după ce tu, fapăturile s-audă/ le-ai fost deprins!... Era-ntr-o seară udă/ de primăvară,-n Rusia... Un cal alb// venea din sat, încetinit în goana-i/ de funia piedicii, – fără stăpîn,/ dorind să pască,-n noapte,-n pajiști, fîn;/ ah, cum mai unduia, buclată, coama-i// pe lungul său grumaz, în cavalcada/ lui frîntă,-n timp ce sîngele-i havuz/ era, sau spumeg aprig cum cascada.// Erau într-însul vastele întinderi,/ întreaga-ți sagă o avea-n auz./ Icoana asta e – n-o afli-altinderi!“ • În fine, citîndu-l pe Nichita între rapsozii Griviței Roșii insurgente, n-o fac pentru-a avea un alibi. Numai că, la răstimpuri, un mare, un genialoid poet ca el, cîntînd cu trupa, devenea un pernicios exemplu, ca, din păcate, Sadoveanu, Călinescu

și, după un, aproape, deceniu de tăcere impusă, Tudor Arghezi (și mulți alții). Or, e cam greu, la 20 de ani, să nu urmezi pilda unor mari maeștri. Când vezi că până și un „idol“ al tău (al nostru), ca Ion Barbu, închină un imn (în care, stilistic, e *tot el*) „Republicii Române Populare“, începi să emulezi cu dumnealui! • Cît despre un anume filorusism al meu, acesta (nu intrați în panică, români!) se datora (pe lîngă alte circumstanțe, de ordin, mai ales, artistic și, dincolo de politică, uman) faptului că bruma de destalinizare a lui Hrușciiov ne-ar fi făcut, și nouă, bine. Ca semicolonie sovietică, de altfel, metropola dădea tonul; iar noi, altminteri obedienți, nu-l auzeam cînd era, cît de cît, benefic, guvernanții intuind perfect că o fisură, cît de mică, în sistem ar fi dus, cu timpul, la dezmembrarea lui. Stafia comunismului, de altfel, avea să se destrame, peste ani, taman acolo unde se urzise!

Bonus

Cînd ați fost prima dată la cinematograful?

Știu și cînd, și unde, și cu cine, și ce anume am văzut: august 1946 (împlinisem patru ani în iulie), la căderea serii, la grădina (unde rulau și filme) a Ateneului din Turnu-Severin, cu mama,-n dreapta căreia stăteam, pelicula (color) fiind *Cezar și Cleopatra* (care datează – știu acum – din '45, cu, în rolurile principale, Claude Rains și Vivien Leigh, și în regia lui Gabriel Pascal). Singurul dubiu este dacă-l voi fi *văzut* într-adevăr. Copiii (ca și cîinii, vorba lui Leonid Dimov) „n-au epic“. Dacă-i pui să-ți povestească, *după*, filmul confabulează, nu-l descriu. E ca și cum ar povesti un vis; și tot astfel, „ca prin vis“ adică, ne-aducem, uneori, aminte de, eventuale, *déjà-vu*-uri ale noastre. Apoi filmul, popular altminteri, era, nu mai puțin, savant. Or, faimosul cuplu Cezar și Cleopatra nu mi-era foarte familiar... Zic „foarte“, căci fusesem instruit, de bine, de rău, de mama în legătură cu protagoniștii – ceea ce, vai, nu prea avea să descrețească varza din capul meu! Cam asta-i tot. (*Dilemateca*, nr. 36, mai 2009)

Radu Pavel Gheo

Un intelectual înregimentat nu mai contează

În anul 2000 ai câștigat la Loteria Vizelor din SUA și totuși, în timp ce-ți făceai un rost în State, scriai: „Mă tem că o să mă trezesc din obositorul vis american abia pe la 80 de ani, plictisit de viață, stors de idealuri, eventual cu satisfacția timpă că am muncit din greu ani în șir, ani în care am uitat sau n-am vrut să mă bucur...”. Acum, după câțiva ani, regreti?

Aș fi regretat dacă aș fi rămas. Întoarcerea nu o regret – nici un strop. Pe de altă parte însă, nu pot să neg șansele pe care le oferă Statele Unite unui străin. Nu cred că există vreo altă țară unde să fii acceptat cu atîta ușurință cînd vii din afară. Americanilor le lipsește în mare măsură percepția străinului ca inamic invadator. Apoi, în ciuda derapajelor inevitabile, SUA sînt – cred cu tărie – țara cea mai apropiată de democrația ideală, în sensul consacrat al cuvîntului. Acolo cetățeanul de rînd contează, știe asta și își exercită puterea ori de cîte ori are impresia că e cazul. Dar, revenind la mine și la Alina (fiindcă decizia de a pleca și cea de a ne întoarce n-au fost doar ale mele), noi doi pur și simplu nu ne-am potrivit acolo, din motivele pomenite în cartea din care ai citat, *Adio, adio, patria mea...*, și din altele. Nu ni s-a părut că lucrurile bune din America și care lipsesc aici compensează absența lucrurilor bune de aici.

Anul ăsta, la Bookfest, m-am întîlnit cu Bogdan Suceavă, care a reușit să facă o carieră universitară de succes în Statele Unite și să fie scriitor valoros în literatura română. Am discutat puțin la o cafea și mi-a povestit cum a reușit. Așadar, se poate și așa. Dar se poate și altfel. Noi am ales altfel și nu regret nici că am fost acolo, nici că ne-am întors. *Rien de rien*, ca să citez o clasică.

Ești redactor al Editurii Polirom, unde te ocupi de traducerile din limba engleză, și faci publicistică în reviste din toată țara. Te vezi făcînd asta toată viața?

Se poate spune. Se poate spune și că nu. Și habar n-am cum vor evolua

lucrurile. Acum vreo zece ani nu mă imaginam făcînd nici una, nici alta. Pe atunci eram profesor de limba engleză la un liceu din Timișoara. Am scris o vreme și critică literară. Am teoretizat – mai mult despre science fiction, fiindcă e un domeniu destul de puțin studiat la noi. Apoi, printr-un accident fericit, am început să scriu publicistică în Iași, la cotidianul *Monitorul* – la început pentru bani, dar apoi am văzut că îmi și place. Printr-un alt accident fericit, am început să traduc la Polirom – tot pentru bani, dar mi-a plăcut. Ce-o să urmeze habar n-am. Nu știi niciodată ce accidente îți rezervă viitorul.

Se poate spune că trăiești din scris?

Da, îmi place s-o zic. Onest însă ar fi să precizez că trăiesc și din scrisul meu, și din scrisul altora, parazitînd cumva. Cînd traduc o carte de proză, de exemplu, nu mă consider autorul variantei românești nici măcar în proporție de 10%. Bine, nu traduc poezie, care e într-adevăr re-creație, ci proză, care-i mai degrabă transpunere.

Mi-ar plăcea să ajung să trăiesc doar din ce scriu eu, adică din ce imaginez sau creez. (Din scris, adică nu din faptul că, grație scrisului sau posturii de scriitor, aș obține o sinecură, o slujbă de stat și de șezut, în care să am timp să născocesc povești.) Așa ceva a fost posibil odată chiar și în România și cred că o să mai fie. Cu puțin noroc și dacă sînt în stare să scriu suficient de bine, aș putea prinde un asemenea moment. Deocamdată nu se prea poate. Dar aș minți dacă aș spune că nu sînt mulțumit. Momentul în care Raluca de la Polirom, de la contabilitate, îmi scrie că mi-a mai virat în cont niște bani ca drepturi de autor face să-mi tresalte inima și acum. Mulți, puțini, ei sînt un fel de certificat profesional. Nu banii sînt importanți, ci conștiința faptului că oamenii sînt în stare să plătească pentru ceva impalpabil și foarte personal: pentru șirurile de cuvinte pe care le-ai conceput și care, înainte de a le gîndi tu, nici n-au existat.

Faci publicistică pe diverse teme, cu talent și, mai ales, cu umor și cu un echilibru extrem de rare la noi. Cum te raportezi la România: te provoacă, te lasă perplex, te dezgustă? Cum rezisti tentației de a fi radical?

„Cu talent și, mai ales, cu umor și echilibru“, zici. Uite că-mi vine să răspund cu o ironie, să ricanez un pic, deși n-aș fi corect. Se știe că unui scriitor îi stă bine să fie modest. Vai, lăsați, nu era cazul, ei, fie, poate că am un pic de umor și sigur că încerc să fiu imparțial, dar nu, ah, nu știu dacă sinceritatea mea... Serios vorbind, încerc să scriu cu umor. Sau mai degrabă cu ironie, care implică o anumită detașare de subiect. Iar radicalismul îmi repugnă. E drept, îmi repugnă și relativismul, fiindcă nu totul e relativ. Încerc să mă raportez mai

degrabă la bunul-simț, deși sînt convins că uneori pot să exagerez sau să greșesc. Îmi asum riscul.

În comentariile politice, de exemplu, nu pot să fiu echilibrat sută la sută. Prefer ceea ce aș numi, cu o doză de machiavelism, „implicarea pragmatică“. E drept că acolo nu mă simt neapărat scriitor, ci mai mult cetățean implicat. Poziția de scriitor mă ajută doar să-mi fac vocea auzită mai ușor. Uite, în conflictul politic din primăvara lui 2007, dintre președintele Traian Băsescu și guvern plus Parlament, m-am situat de partea președintelui dintr-un motiv pragmatic simplu: în momentul actual acțiunile lui mi se par mai utile societății românești decît cele ale adversarilor săi. Adică Traian Băsescu, cu poziția lui proamericană, cu acțiunile de condamnare a comunismului și de desecretizare a arhivelor PCR, mi se pare mai util pentru România contemporană decît tabăra adversă. Nu mă interesează dacă a avut chef sau nu să facă lucrurile respective și nu vreau să despici firul în patru. Important e că le-a făcut, fie și la presiuni exterioare. Alții nu le-au făcut și nici nu dădeau semne că ar fi vrut decît după ce au fost făcute deja. Știi, după război apar vitejii necunoscuți. Politicienii sînt de fapt niște instrumente cu care operează societatea, nu niște lideri care și-o subordonează. Niște unelte care, atunci cînd se strică, trebuie aruncate. Nu eu mă subordonez unei tabere sau alteia, ci ele îmi sînt subordonate mie, ca simplu cetățean, iar prin atitudinea mea aprob sau dezaproab felul în care acționează anumite unelte din astea vii – politicienii.

Divagația de mai sus s-a vrut a fi o mostră de echilibru. Dar cred că ți-ai dat seama (și-ar da seama oricine), după cum m-am pornit, că România de azi e într-adevăr provocatoare. Nu doar pentru mine. Cred că e provocatoare și pentru oficialii Uniunii Europene. Oamenii ăia trebuie să-și pună serios mintea la contribuție ca să poată lucra cu al 26-lea (sau al 27-lea?) stat membru al UE. Iar pentru un scriitor, jurnalist ori eseist România e mană cerească. Se poate mîncă o pîine cu ea. Bun, odinioară credeam că *numai* România, că restul țărilor europene sînt atît de bine organizate, de monotone și de eficiente, încît nu poți scrie decît ode și panegirice gen „Cîntare Germaniei“ sau „Slavă Italiei“. Azi îmi dau seama că există articole de opinie despre realitatea românească pe care, doar înlocuind numele de persoane și toponimele, le poți transforma în comentarii despre realitatea spaniolă sau italiană.

Ideologiile mi se par restrictive

Cum de nu te-ai lăsat „corupt“ de vreo ideologie (ecologie, corectitudine

politică, anticomunism ș.c.l.) într-o vreme în care tinerii caută să aparțină neapărat unui grup, unei direcții?

Nu-mi place să mă raliez unui grup clădit pe baze ideologice. Nici să mă subordonez lui și nici măcar să-l conduc. În primul rînd, cred, fiindcă nu mai sînt tînăr. Nu mai am vîrsta entuziasmelor de gașcă. Mi-a descoperit Alina în jurnalul din adolescență un comentariu despre „o tipă bătrînă, de vreo 30 de ani“. Ca să vezi: acum am eu însumi aproape 38. Sînt deja bătrîn de vreo opt ani, după propriile mele criterii. E, dar cînd eram într-adevăr tînăr! Da, atunci m-aș fi raliat în mod sigur unei ideologii. Îmi amintesc că prin liceu, adică în '86-'87, înainte de Revoluție și de căderea comunismului, hotărîsem împreună cu un coleg să înființăm un partid: Partidul Neocomunist Român. Îndoctrinați cum eram, mintea noastră nu ne-a dus altundeva. Raționaserăm astfel: cum comunismul propune egalitatea tuturor oamenilor (idee generoasă, cu care eram întru totul de acord), iar realitatea din România socialistă e exact pe dos, înseamnă că de fapt comunismul e o idee bună, dar greșit aplicată. Noi doi și PNCR, partidul nostru (adică tot noi doi), urma să provocăm cumva o revoluție și să instaurăm comunismul autentic. Să știi că ne-am și documentat. Am luat de la biblioteca liceului *Manifestul Partidului Comunist și Capitalul*, care adunaseră pe ele praf de trei degete. Bibliotecara, care ne plăcea, s-a uitat cam ciudat la noi, dar nu ne-a păsat: noi aveam o misiune măreață. Cu *Manifestul...* a mers relativ ușor. La *Capitalul* însă am renunțat repede. Ni s-a părut greoi. Din păcate, revoluția n-am știut cum s-o începem. Oricum, am fost niște precursori ai lui Ion Iliescu, cu convingerea noastră că ideea de bază a comunismului e bună, dar a fost greșit aplicată. Atunci, la 16-17 ani, noi eram la nivelul ideologic al Domniei Sale din 1989. Acum știu că o asemenea ideologie nu poate fi aplicată *decît* greșit, fiindcă acolo ceva e greșit din start, de la tezele întemeietoare. Dar mi-am trăit și eu bucata mea de activism politic.

Dar cum te raportezi la ideologii?

Ideologiile mi se par restrictive. Blochează libertatea de mișcare. Și ar mai fi cîteva lucruri. Mai înfîi că nu ai nevoie de o ideologie, cu o etichetă pe ea, ca să poți acționa cum se cuvine. În al doilea rînd, orice ideologie conține și elemente care contrazic unele din convingerile personale ale individului – pe ale mele sigur –, fiindcă un individ e mai complex decît o ideologie. Acceptarea necondiționată și înregimentarea presupun renunțarea la o parte din convingerile personale. În al treilea rînd, ideologiile sînt suspecte fiindcă nu pot fi decît simpliste în comparație cu varietatea vieții sociale, iar militantismul

poate dăuna grav sănătății. Dau și un exemplu concret: poți proteja sau apăra natura și fără să te înscrii (politic) în mișcarea ecologistă, iar asocierea ecologiștilor din multe țări cu stînga socialistă nu-mi inspiră încredere. Cînd ecologismul se combină cu antiamericanismul și cu antiglobalizarea, începe deja, scuze, să pută.

E drept că m-am educat și în credința că intelectualul trebuie să adopte permanent postura critică, să fie mereu în opoziție, să fie atent la derapajele din societate și să le critice, ca un fel de cîine de pază al democrației – unul autentic. Un intelectual înregimentat nu mai contează, fiindcă nu mai poate fi obiectiv – sau e silit să devină părtinitor – și își pierde credibilitatea.

În DEX-ul și sexul faci o listă de subiecte/subiecți ai intelectualului snob: Nichita Stănescu, Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici, Nicolae Manolescu, Mircea Cărtărescu, Blow-up, postmodern/postmodernitate, lăutarii din Clejani/Fanfara de la Zece Prăjini, lupta între generații, Vama Veche, perioada interbelică roz, franțuzismele, condiția intelectualului român... Aceste „teme“ sînt false, nocive, supralicitate sau cum?

Nu, temele sînt foarte în regulă. Pe mine mă supără – sau mă amuză, în funcție de dispoziție – previzibilitatea lor. Nu zic că e rău dacă se discută despre condiția intelectualului român, dar să se *discute*, nu să se schimbe clișee. Temele enumerate acolo sînt clișee la modă, care permit utilizarea altor clișee conversaționale. Le știi și eu și le știi și tu. Nu e vorba de faptul că Mircea Cărtărescu e un scriitor extraordinar de bun (fiindcă e). Nu mă deranjează extazul cu care se vorbește despre lăutarii din Clejani. Fariseismul și falsele competențe pot fi însă supărătoare. De obicei sînt penibile. Uite, să luăm cazul lăutarilor din Clejani, care cîntă bine, mersi la ei acasă de mai multe generații. Au fost descoperiți, mi se pare, de Speranța Rădulescu prin anii '80, iar apoi un etnomuzicolog elvețian scoate în străinătate un CD cu muzica lor. După revoluție ei continuă să cînte în străinătate, aproape nebăgați în seamă la noi, pînă cînd cineva își va fi dat seama că, i-auzi, țigani ai ăștia au succes în străinătate. Băi, frate, dar atunci trebuie să fie ceva rafinat! Sigur că-s ceva rafinat, dacă plac la franțuji. Deci trebuie să ne placă și nouă. A, da, sînt extraordinari! Inegalabili! Autentici! Oameni buni, erau la fel de inegalabili și autentici și acum douăzeci de ani. Asta e problema...

Faci parte din generația tînără de scriitori; te fletează, ai rețineri față de această percepție pe criteriul vîrstei?

Din perspectiva istoriei literare, așa cum e ea la noi, chiar fac parte din ceea

ce azi se cheamă generația tânără de scriitori. „Generația tânără” e o sintagmă care, în accepția ei actuală, acoperă un palier larg de vârste. Între cei mai tineri și cei mai vîrstnici există diferențe de pînă la 20 de ani. Dar aici e vorba de momentul lansării și al impunerii în lumea literară, nu de vîrsta biologică propriu-zisă. Un debutant sub 40 de ani e perceput automat ca „tînăr scriitor”. Bine, lucrurile sînt mai complicate, fiindcă există, într-adevăr, niște tendințe generale, niște perspective mai mult sau mai puțin comune asupra literaturii sau/și asupra scrisului, cu tot ce implică el, și există și un anumit *brand* care le e util atît scriitorilor, cît și publicului – măcar pentru orientare.

Acum o să repet ce am mai scris în *Românii e deștepți* ca să concentrez o idee: scriitorii așa-numiți tineri sînt scriitorii care n-au apucat nici să publice și nici măcar să *încerce* să publice înainte de 1989. N-au cunoscut cenzura și s-au apucat să scrie ca și cum ea n-ar fi existat niciodată. Au citit cărți apărute după 1990 și care în regimul comunist n-ar fi apărut niciodată. S-au format și maturizat într-o altă lume, fără să apuce să cunoască foarte bine rigorile impuse înainte de Revoluție. Cred că asta ar fi coordonata comună, care provoacă o ruptură imensă între felul în care se scria înainte de 1989 (fie că e vorba de anii '60, '70 sau '80) și după 1989. Nu tehnicile, temele sau vîrsta contează. Lumea de după 1989 e cu totul alta, iar scriitorul format în ea e cu totul altul. E o problemă de sociologie literară, nu de teorie literară.

Mai există și un alt aspect, cel de marcă, foarte bun pentru promovarea unor scriitori. Aici n-am ce face, trebuie să-mi laud editura care m-a angajat, fiindcă de la campania aceea din 2004 a Poliromului cu „Votați literatura tînără!” au început și discuțiile despre scriitorii tineri. Au fost polemici, discuții nesfîrșite, dar au apărut și cărți, iar unele dintre ele au ajuns să fie vîndute și traduse în străinătate, după toate regulile comerțului cu cartea. Rezultatul mi se pare benefic pentru toate taberele. Nu știu cînd s-a mai vîndut în străinătate într-un timp atît de scurt un număr atît de mare de autori români cum a făcut Editura Polirom acum. Pe undeva, e și normal: chiar mai crede cineva că dacă străinii vor să descopere literatura română, o să înceapă cu Dosoftei sau cu Creangă? Traseul e de fapt invers: de la literatura contemporană (cît mai contemporană) spre autorii consacrați, spre clasici și spre istoria unei literaturi.

Sînt tinerii scriitori supralicitați?

N-aș zice asta. Poate doar că sînt pe val, așa cum e și normal. Așa au fost și tinerii optzeciști, și tinerii șaptezeciști... iar rezultatul n-a fost rău nici atunci. Iar eu n-am nimic împotriva etichetei de tînăr scriitor, mai ales fiindcă include adjectivul „tînăr”. Pe măsură ce avansezi în vîrstă, îl prețuiești tot mai tare. Și

cred că eticheta le e utilă și scriitorilor mai maturi: atunci când îi spui unui autor de aproape 40 de ani „tînăr scriitor“, ți se pare că nici vîrsta de 60-70 de ani nu te aruncă chiar în groapa vîrstei a treia (și nici n-o face, nu?).

Mi-aș fi dorit să fac muzică

De ce ți-ai făcut blog?

Poveste lungă. Am explicat-o în detaliu chiar pe blog, pe Gheoland (pot să-i dau adresa?). Nu am pornit cu intenția să-mi fac blog. A venit intenția de blog peste mine. Pe scurt, am dat peste pagina personală a Ljiljanei Nikolovska, fosta solistă a formației de muzică pop Magazin, din fosta Iugoslavie. Pagina era pe *myspace* și, ca să pot intra în contact cu ea, trebuia să mă înscriu și eu, cu un cont – gratuit, dar cu parolă etc. etc. Așadar, m-am ales cu un cont acolo și în el era inclus și un blog. Dacă am văzut că-l am, am început să-l folosesc. Așa, crezînd că nu mă vede nimeni, ca să testez și eu fenomenul. Ei bine, m-au prins! Nu știu cum, dar m-au găsit. Apoi amicii mei de la *Suplimentul de cultură* mi-au propus să trec blogul acolo, la *Supliment...* și-acum nu mai puteam spune că n-am chef de blog, fiindcă dacă n-aveam chef, de ce aveam blog? Și uite cum m-am procopsit cu blogul.

Ce-i drept, m-au mai încurajat tot felul de prieteni din spațiul virtual. Luciat, cronicarul și comentatorul meu literar preferat de pe blogosferă, laolaltă cu alți tipi (sau tipe) care vin pe-acolo, pe *luciat.wordpress.com*. Știu că și tu...

Constrîns de împrejurări nu tocmai elegante... Altfel, prefer să nu. Blogurile sînt prea cronofage pentru mine și am constatat că, oricum, scrisul pe blog creează confuzii la tot pasul: vorbele sînt răstălmăcite, nimeni nu e dispus la dialog, toți au certitudini... Revenind, ai scris un roman fantasy foarte bun; vei mai scrie literatură?

Vei mai mânca ovăz, calule? Sigur că da, dar nu știu ce calitate o să aibă. Deocamdată scriu schițe, proze foarte scurte, „clipuri“, cum le-am zis la cele ce apar în revista *Noua literatură*. E din cauza timpului, adică a lipsei lui. Traduc – e și asta important. Redactez. N-am timp. Sau, cum se observă ușor, caut scuze ca să nu mă apuc să scriu ceva mare, impozant, cum își dorește scriitorul. Dar nu, adevărul e că nu am în minte nici un proiect literar de mari dimensiuni.

În adolescență aveai freză de punker, ascultai Depeche Mode, rock sîrbesc, erai un „wild boy“... În Cartea roz a comunismului afirmi chiar că rockul și muzica pop occidentală erau „ideologia“ care te-a ajutat să supraviețuiești „în ciuda atmosferei din jur“. Mai ascuți rock?

Cum să nu mai ascult? În mintea mea rockul nu e numai o formă de muzică. E și o atitudine socială. Cred că nici la ora actuală nu ne dăm seama ce influență a avut muzica rock asupra mișcărilor revoluționare din a doua jumătate a secolului XX. Mie mi-au rămas în minte spusele lui Václav Havel, la întrebarea adresată de Salman Rushdie, dacă îi place chiar așa de tare precum se zice formația Velvet Underground. Havel a răspuns, aparent în răspăr: „Păi, de ce crezi că ne-am numit mișcarea «Revoluția de Catifea»?“. Și, din cîte se pare, nu glumea.

Nu ascult numai muzică rock. Ascult și pop, și populară, îmi place foarte mult Enya și chiar mi-aș fi dorit să fac muzică. Mi se pare o artă mult mai completă și mai directă decît literatura. Dar deja sînt prea pretențios...

Dilemateca, nr. 14, iulie 2007

Update

Acum pot să mărturisesc că am mințit cu seninătate cînd am fost întrebat dacă voi mai scrie literatură. Sau să zicem că nu am mințit: am folosit o antifrază.

Era în 2007 și, după ce am pomenit de clipurile la care lucram (și din care a ieșit pînă la urmă volumul *Numele mierlei. 50 de clipuri vesele și triste*), am scris senin: „adevărul e că nu am în minte nici un proiect literar de mari dimensiuni“. Adevărul era însă că exact atunci – chiar în timp ce răspundeam la interviu – lucram îndîrjit taman la un proiect despre care știam c-o să fie masiv. Pe atunci avea titlul provizoriu *Fericiți cei de Dincolo* și a mai durat vreo doi ani și ceva pînă l-am terminat. În cele din urmă, proiectul-romanul s-a numit *Noapte bună, copii!* și a apărut în 2010. Îl consider cea mai importantă carte a mea. Dar, cum am mai spus, am și eu o mică superstiție: nu vorbesc niciodată despre o carte la care lucrez, fiindcă un proiect în lucru nu e încă o carte și există riscul să nu fie niciodată (cîte proiecte trîmbițate în ajun n-au murit pe drum?).

Altfel, îmi citesc opiniile de acum destui ani și îmi amintesc de proverbul

cinic care spune că numai boii sînt consecvenți. Acum, în 2013, mă recunosc fără rest în cel din 2007 și mă întreb dacă n-o fi de vină vîrsta, dacă n-am înțepenit în consecvență acum aproape un deceniu. Mai ales cînd văd că și acum, ca și atunci, traduc, redactez, am foarte puțin timp și, oricum, nu am în minte nici un proiect literar de mari dimensiuni. Fără antifrază.

Bonus

Unde și cînd ți-ar plăcea să călătorești în timp?

Acum vreo 20 de ani n-aș fi fost în stare să aleg un moment anume. Aș fi mers oriunde, aș fi vrut să văd orice. Între timp am îmbătrînit. Am devenit și mai pragmatic. Așa că... Dacă aș avea ocazia să fac doar una-două călătorii în timp, aș face în felul următor. Aș împrumuta de la o bancă vreo 30-40.000 de dolari, aș merge înapoi în timp în anul 1990 și aș cumpăra vreo patru-cinci apartamente cu două camere în București. Aș reveni în 2008, le-aș vinde la prețurile actuale și aș câștiga vreo 300-400.000 de dolari. Apoi m-aș duce iarăși în 1990 și, cu banii câștigați, aș cumpăra vreo treizeci de apartamente similare și aș reveni iarăși în 2008. Apoi aș vinde rapid (sper) și cele treizeci de apartamente, aș deveni milionar în euro, aș cumpăra o casă într-un loc liniștit și călduros dintr-o țară liniștită și călduroasă, m-aș muta acolo și aș scrie. Poate chiar despre călătoria în timp. Da, odinioară aș fi încercat să mă duc în tot felul de momente-cheie ale istoriei umane. Gîndindu-mă însă mai bine, îmi dau seama că, în lipsa distanțării în timp, s-ar putea să nu-ți dai seama de fapt la ce asîști, ba chiar să nu apuci să asîști la nimic. Mergi la bătălia de la Waterloo și vezi niște încăierări sîngeroase, izolate și deloc lămuritoare. Te duci și-l ucizi pe Stalin, iar în locul lui apare un alt dictator, la fel de sîngeros, din specia de care Rusia n-a dus lipsă niciodată. Vrei să vezi căderea Bastiliei și ajungi într-o gloată zdrențăroasă și beată, cu o sticlă de băutură proastă, după care vomîți pe o grămadă de paie... Eventual, aș mai putea încerca să mă duc în anii în care eram adolescent și să-mi dau niște sfaturi. Dar cine știe ce pocinoage îmi fac... Cine îmi garantează că sînt mai deștept acum decît eram atunci? (*Dilemateca*, nr. 22, martie 2008)

Nora Iuga

Viața impune reacțiile trupului

S-a spus despre poezia dumneavoastră că are un parcurs surprinzător, de la onirism și expresionism la biografism și confesivul prozaic, dar că s-a păstrat – salvator – tânără în spirit. Cum ați reușit?

Un poet care trăiește mult are avantajul de a trece prin multe mode, ceea ce îl face – comparația cu o femeie n-ar fi aici riscantă – să-și schimbe nu numai garderoba și fardul, ba chiar fizionomia pentru că trăsăturile feței, gesturile, ținuta urmează un stil; altfel calci în pantofi cu vîrf ascuțit și altfel în saboți, altfel te miști cu gambele ascunse și altfel cu coapsele la vedere, altfel stă trupul pe scaun într-un corset cu balene și altfel face cu ochiul un buric dezvelit, pînă și zîmbetul, luminat de o culoare stridentă, e diferit de cel luminat de o culoare estompată. Aș putea s-o lungesc așa la infinit, pentru că sînt perioade cînd se plînge pe față și perioade cînd se plînge pe ascuns, pentru că viața ne impune reacțiile trupului.

N-ai văzut ce zgomotos se rîde din disperare? Gata! M-am născut cu darul de a mă plictisi repede, de a nu fi foarte statornică, cu alte cuvinte, nu am răbdare să încremenesc în proiect. Întotdeauna mi-a plăcut ce e nou și zgomotos, așa cum își făcea pe vremuri intrarea circul pe ulițele bătrînelor provincii și copiii căscău gura și credeau că-l văd pe Dumnezeu. Mi-a plăcut, firește, onirismul la vremea lui – acel striptease tulburător al subconștientului, care nu se dezbracă niciodată de tot, expresionismul, cromatica lui atroce și obscenă, cred că am făcut de toate, dar mereu, mereu m-am spus pe mine, așa că prozaicul confesiv, cum îi spui tu, e ceșcuța ciobită pe care o luam cu mine în ghiozdan în clasele primare și pe care o păstrez și azi cu sfințenie, aș zice obiectul meu cel mai drag. Da, mă iubesc pe mine la nebunie, de aceea biografia mea mi se pare teritoriul cel mai interesant și inepuizabil din cîte cunosc – cred că am trecut la proză, nu fiindcă m-a lăsat poezia, ci fiindcă, odată cu trecerea anilor, drumul pe care l-am bătut mi se luminează tot mai

mult, mă regăsesc tînă. Am o plăcere grozavă să-mi suprapun gîndurile peste cele ale nepotului meu de 16 ani și să văd că i se potrivesc încă, i se potrivesc, nu în totalitate, dar oricum în proporție de peste 50%. Nu-i rău!

Cea mai mare parte din poetele anilor '60-'70 nu prea mai au priză la cititorul tînăr de poezie. Cît de important este pentru dumneavoastră să-l seduceți pe cititor?

Poetele din anii '60 și '70 nu mai au priză nici la poeții tineri, pentru că ele seamănă cu Solveigh. Pe Solveigh am găsit-o întotdeauna plicticoasă. O prefer pe Anitra, ea știe cel puțin să danseze. Și bieții tineri... Cine colindă orașul își dă lesne seama că limbajul care ne intră în urechi se schimbă de la un an la altul. Să lăsăm, pentru Dumnezeu, limbajul de pe stradă să ne intre și în poezie, dar numai cu limbajul n-am făcut nimic. Trebuie să iubim, nu numai ce a trecut, ci și ce a venit. Trebuie să ne arătăm așa cum sîntem, să avem curajul de a face nudism și la 70 de ani, ca turiștii nemți pe plajă la 2 Mai, fără să ne sinchisim de ridicol. Omul urît e mai interesant decît omul frumos.

Apropo de seducție, cred că seduc prin naturalețe și prin sfidarea oglinzii, care e o convenție. Dar să revin de unde am plecat. Poezia e o jucărie care încă nu funcționează cu baterie. Trebuie să o întorci cu cheia să meargă. Dar pe unde o fi cheia aia?

Sînt adepta adulterului literar

După atîtea volume de poezie vă considerați mai înțeleaptă, mai profundă, considerați că abia acum aveți cu adevărat ceva de spus?

Eu nu pot să vorbesc la modul general. Vorbirea la modul general ucide gîndul. Nu pot vorbi decît referindu-mă la mine. Mă feresc de înțelepciune ca de foc; cu cît știi mai mult, cu atît te miri mai puțin, și dacă nu te miri, cum să scrii poezie? Nici prea profundă nu pot să fiu, pentru că m-am născut și cu darul de a le face pe toate ușor. Mă refer numai la ce ține de mine. Trec lejer peste nenorociri. Traduc repede, direct în mașină – în domeniul tehnicii nu țin pasul cu prezentul –, dar nu neglijez, în ciuda unei aparente superficialități, calitatea. Pot să scriu pagini întregi de literatură fără ștersături. Controlul mi-l fac în gînd concomitent cu scrisul. Lipsa unor eforturi mari, a unor căutări îndelungate și chinuitoare m-a făcut adesea să mă consider nu tocmai profundă. În orice caz, îmi place la nebunie să simplific lucrurile. Cred că asta e și un semn de

inteligență. După multă poezie ai mai multe de spus? Nu cred. Aș zice dimpotrivă. După multă viață, da! Dar asta e întristător. Firește, nu să trăiești mult, ci să știi prea mult. Dacă nu sîntem în stare să ne păstrăm cu obstinație tinerețea – culmea, asta se poate și cu voință – poezia ne părăsește. Nici un poet nu-și poate părăsi poezia dacă nu-l lasă ea pe el. Dar nu știu dacă am răspuns la întrebare.

Există, pînă la urmă, o vîrstă propice poeziei?

Se spune că vîrsta propice poeziei, mai ales la femei, e, în cazuri fericite, pînă către 50. Am citit undeva că o poetă de 50 de ani e o calamitate. Poezia nu se face cu capul sau, mă rog, ca să nu supăr prea mult, nu numai cu capul. Chiar dacă prietenele mele poete vor strîmba din nas la afirmația mea – a făcut-o și Nina Cassian la vremea ei –, sînt convinsă că aici glandele se descurcă de multe ori mai bine decît creierul. O puternică amprență hormonală e aur pentru o poetă. Și totuși libidoul se poate recrea prin reprezentare. Să ne imaginăm deci că sîntem, că avem, că încă mai putem.

A existat un moment în care să simțiți că trebuie să alegeți între poezie și proză?

În fața acestei întrebări mă simt derutată. Ce e poezia, ce e proza? Niște recipiente, niște vane în care ne deșertăm dumnezeirea și abjecția deopotrivă pînă la confuzie. Unii privesc dependența noastră de un mediu dat drept o problemă de fidelitate care îți pune automat și o ștampilă. Ce mult îmi place mie cînd o aud pe Angela Marinescu spunîndu-mi: „Tu nu ești nici poetă, nici prozatoare, nici eseistă etc., tu ești mai mult decît atît, pentru că ești de toate...“. Oricum asta înseamnă și mai puțin. Dar nu-mi place să cred că o opțiune devine automat și o captivitate. Nu pot suporta să fiu captivul unei opțiuni inițiale, a nici unei opțiuni. Aici sînt adepta adulterului. Putem iubi personaje diferite pentru că ele ne răspund unor necesități diferite. Pînă la un punct, poezia mi-a ajuns, m-a încăput pe de-a-ntregul. La un moment dat însă, am descoperit că mi-au crescut niște membre în plus pe care nu le prevăzusem și apa a început să dea pe-afară. Trebuia să schimb vana, nivelul apei și temperatura, să mă pot bălăci în voie. Cred că așa am ajuns la proză.

Dar ce tot spun aici! Ce mă dau eu mare că aleg poezia, că aleg proza, cînd, de fapt, bieții de noi, sîntem aleși de tot ce ne iese în cale în astă lume! Și totuși există ceva ce rămîne definitiv al nostru, ceva de care nu putem scăpa ca un semn din naștere. De ce toți oamenii care-mi citesc proza spun că se vede că e scrisă de un poet?

Ador gratuitatea poemului

De ce poetul n-ar trebui să aibă popularitatea vedetei?

Marele meu vis a fost să fiu actriță. E normal că am rîvnit o viață întreagă ieșirea la rampă, coșurile cu flori, aplauzele. Cîta nevoie am cînd pun punct unui text, adică la lăsarea cortinei, să văd o sală care se ridică în picioare, glasuri strigînd „bravo“! Poate de aceea pun imediat mîna pe telefon și le citesc prietenilor în aparat acel text cald încă, la fel cu sîngele care-mi bate în tîmple, cu degetele care se desprind cu greu de pix, așteptînd să aud manifestarea sonoră, fizică, a entuziasmului lor. Critica se pronunță întotdeauna fîrziu, cînd te-ai distanțat prea mult de emoția actului în sine. Referința critică e abstractă, devitalizată, ne amăgim că textul scris rămîne. Pentru curiozitatea cui? Pentru bucuria cui? De aceea ador acele seri de lectură cu public organizate în casele de literatură, în marile biblioteci, în bisericile și cafenelele orașelor occidentale. Acolo poetul e și actor în același timp. După o asemenea lectură la Solothurn, în Elveția – Ioan Es. Pop a vorbit pe larg în interviul lui despre acest eveniment –, am fost strigați pe nume, opriți pe stradă, îmbrățișați de oameni necunoscuți. Le-au rămas în memorie limba noastră, glasul nostru, emoția noastră a trecut în emoția lor. Nu știu dacă popularitatea vedetei mă interesează, cît pătrunderea direct, imediat, în sensibilitatea celuiilalt.

Dacă arta nu poate coborî la omul comun, iar omul comun nu are timp și interes să fie ridicat de artă, ce-i mai rămîne scriitorului?

Iată o întrebare pe care mi-am pus-o eu însămi de multe ori și răspunsul meu a fost, în acest caz, de fiecare dată elitar. Eu cred că mediile n-ar trebui să coboare, de dragul audienței, arta în troacă, ci să insiste atît de mult și exclusiv pe valoare, pînă cînd cel ce n-are urechi să audă va începe să audă și ce nu-i place, pentru că n-are încotro. Mă văd însă contrazisă de foarte tinerii și talentații Adrian Urmanov și Andrei Peniuc, care, cu utilitarismul poetic, vor să reazeze relația producător-consumator de poezie urmărind pătrunderea mesajului poetic în conștiința omului comun, văzînd în acest demers singura modalitate de a reda poezia cititorului – nu ca poezie, ci ca simplu mesaj uman – și pe cititor poeziei, pentru a o scoate din zona gratuității și a o face utilă. Un demers temerar, o constrîngere democratică – mi-e frică de constrîngerile democrației. Ce să fac, ador gratuitatea, și ce poate fi mai gratuit decît un poem! Dar poate și asta e o prejudecată.

Spuneați într-un interviu că literatura tinerilor e „stridentă și nonșalantă“,

dar și „lipsită de complexe“, iar excesivul anulează enigmaticul. Se poate vorbi aici de un posibil impas al literaturii tinerilor?

Cînd le atribui tinerilor atuul stridenței, al nonșalanței, al lipsei de complexe, cred că sînt și puțin subiectivă. Astea sînt exact țintele pe care am vrut să le ating întotdeauna. Nu știu dacă vechea mea dorință răzbate din poeziile mele. Marius Ianuș mă face cuminiță și moderată. El n-are de unde să știe ce mult îmi plăcea mie, îmi place și acum, să scandalizez. În orice caz, le atribui tinerilor trăsăturile prin care vreau să mă știu confirmată. „Excesivul omoară enigmaticul.“ Am spus eu asta? E foarte frumos. Parcă-l aud pe tata mare spunînd: „Cînd își ridică puțin tivul fustei să urce în tramvaiul cu cai și i se vedea glezna strînsă bine în botină, ah...“, ceea ce nu înseamnă că o fustă mică de o palmă, dezvelind curba fermă a coapsei, nu te face să uiți de toate enigmele.

Unde găsiți mai multă poezie: în trecut sau în prezent?

Nu am chef să mă lansez acum în căutarea unei definiții a poeziei. Au existat atîtea etape în stabilirea valorii unui text poetic: de la „Margot a plîns“ la strălucirea metaforei, de la patosul ditirambic la albul pe alb al porțelanului japonez, de la ineditul imaginii la totala insolitare, de la sfînta rugăciune la ceremoniile animalice ale fiziologilor noastre. Iată că poezia este cîtă este dintotdeauna și senzorii lumilor viitoare stau ascunși în celule secrete, gata s-o recepteze în vecii vecilor amin!

Oameni în toate felurile

Ca traducătoare, trebuie să știți mai bine: ce are scriitorul german și nu are cel român sau invers?

Doamne, ce întrebare grea pentru mine, care nu știu să teoretizez. Nu vreau să se creadă din ce voi spune aici că Germania se află, datorită înaltului grad de civilizație și unui nivel material – ce-i drept, acum în oarecare scădere – atins de puține țări din Europa, la acel prag al excesului care anunță primele simptome ale decadenței. Am adus în discuție acest subiect pentru că se știe că în perioadele de decadență artele și literele ating apogeul rafinamentului, al fanteziei și luxurianței. În mod sigur Germania, la ora actuală, nu ne oferă un asemenea exemplu. Dar ce izbește, în acest context, un scriitor venit din părțile noastre răsăritene este obsesia experimentului, preocuparea pentru formă. Tot

ce am frecventat în materie de artă vizuală, teatru sau literatură este marcat de spargerea violentă a vechilor convenții, care îngrădesc arta și, în ultimă instanță, gândirea umană, pentru descătușarea actului creator din chingile rațiunii, ale simțurilor, ale sentimentului.

În literatură, firește, se duce bătălia pentru eliberarea limbajului, ajungându-se pînă la dezarticularea și restructurarea lui. Prin diferite formule de o precizie matematică, textul literar se configurează în cu totul altceva decît sîntem noi obișnuiți, apelînd la anagramă, palindrom, paragramă, cromogramă, tautogramă, prin care cuvîntul își adaugă infinite valențe, deschizînd căi noi de receptare a unei realități ce depășește limitele gândirii, programată oricum pentru mult mai mult decît putem recepta cu simțurile, cu logica și cu fantezia, care au, se pare, o bătaie prea scurtă pentru tot ce există în univers. Este vorba de un experiment care are avantajul de a elibera artistul de tirania emoției, a imaginației, a inspirației.

Eu îndrăznesc să văd aici chiar o tentativă de a ieși de sub tutela sufletului. Totul pare de un absurd total. Dar ce spectacol! Cînd asîști la o lectură publică a textelor lui Oskar Pastior, de pildă, ai impresia că asculți o muzică ciudată, deplină, totul comunicîndu-ți-se dincolo de cuvinte, unde limbile care învrăjbesc oamenirea devin de prisos. Este și asta o cale de acces a poeziei către cititorul ei. Am dat aici doar un exemplu dintre nenumăratele încercări ale scriitorilor germani de a revoluționa poezia și limbajul. Dar să vedem ce spune auditoriul german după ce participă la o seară de poezie românească. Mai întîi e fermecat de limba melodioasă și remarcă imediat asemănarea izbitoare cu italiana, apoi, cu o undă de regret în glas, mărturisește că poezia germană e mai rece, mai rigidă, prea calculată, fără emoție, pe cînd cea românească are culoare, te face să simți și e atît de senzuală. N-aș vrea să se creadă, după ceea ce am afirmat aici, că poezia în Germania e numai așa. Poezia e pretutindeni în toate felurile, pentru că noi, oamenii, sîntem pretutindeni în toate felurile, altfel nici nu ne-am înțelege.

În jurnalul berlinez vă arătați fascinată de lumea germană. Ce înseamnă „frivolitatea balcanică“?

Nu știu dacă sînt chiar fascinată de lumea germană. În jurnalul berlinez am nenumărate pagini în care îmi exprim dezaprobarea pentru excesiva lor naturalețe în gestică sau vestimentație, care, pentru unul de la noi, preocupat să-și asorteze cu minuțiozitate ridicolă cravata la cămașă și să pună mîna la gură de fiecare dată cînd cascadează, se confundă lesne cu lipsa de educație, ca să mă exprim eufemistic. Sînt multe lucruri criticabile la nemți; nu înțeleg ironia, au

bancuri stupide, nu au elasticitate în gândire, încremenesc, dintr-o prea mare consecvență, în proiect. Poate de aceea, în contul unor vechi polițe de plătit, francezii își bat joc de ei, de englezi ce să mai vorbim. În schimb, nemții nu bîrfesc ca românii, sînt mult mai săritori ca noi, sînt foarte deschiși, gata să-ți facă de la prima întîlnire confesiuni intime, dar ești naiv dacă îți închipui că te-au și considerat prieten. E puțin mai dificil cu ei, dar cînd le-ai cucerit încrederea sînt în stare de orice sacrificiu pentru tine. Știu ca nimeni altul să recunoască valoarea și caracterul și să le prețuiască.

Ce să mai spun eu aici despre lumea noastră balcanică, pe care o cunoaștem cu toții! Cine mai bîrfește ca noi, cine trece fără să arunce o privire pe lîngă bătrînul căzut pe trotuar, cine are zeci de prieteni, fiecare prietenie reprezentînd o relație profitabilă? Cine se descurcă mai bine ca noi transmițînd din generație în generație confortabila lozincă: „merge și așa“ și unde valoarea și caracterul sînt mai pierzătoare și mai demne de batjocură decît la noi? Scuză-mă, aș prefera să nu mai continui pentru că sîntem prea isteți!

Oscilațiile poeziei

Spuneți undeva că vedeți, mai degrabă, fața disperată a lumii decît umorul ei, dar că aveți și o mare capacitate de a vă bucura. Care au fost, de pildă, bucuriile dumneavoastră din acest an de pînă acum?

Întrebarea asta se leagă cumva de cea dinainte. În Germania mergeam des la cinema, ceea ce în București nu fac cu anii. Spectatorii, dintr-o prea mare naturalețe și permițîndu-și orice îi face să se simtă bine, își sprijină în timpul filmului picioarele de speteaza scaunului din fața lor și rîd, și rîd întruna fără noimă. Stam în sală pe întuneric și nu pricepeam de ce rîd. Eroul din film nu avea familie, nu avea serviciu, nu avea casă, dormea pe o bancă, vindea ziare și suga tot timpul dintr-o sticlă de Obstler. După fiecare propozițiune rostea cuvîntul „căcat“. Asta îi făcea pe nemți să se prăpădească de rîs. Iar eu înțelegeam că pentru lumea în care trăim nu mai există salvare. Cînd se aprindea lumina muream de rușine. Aveam impresia că sînt proastă pentru că nu vedeam ce văd ei. Dar mă bucur, sigur că mă bucur de viață, așa de rahat cum ni se pare uneori. Cred că sînt cea mai fericită femeie. Peste o săptămîină plec la Berlin cu o bursă de două luni, pe urmă la Stuttgart, unde îmi apare cartea de poezie *Autobuzul cu cocoșai*, în traducerea lui Ernest Wichner. În prima decadă a lunii iulie am să fac un turneu de lecturi alături de Herta Müller în Hamburg,

München, Frankfurt și Berlin. Ei, prietenii mei germani, m-au făcut să înțeleg ce înseamnă să fii scriitor și să cunosc prestigiul pe care ți-l conferă această calitate. Și când te gîndești că am 72 de ani!

La această vîrstă, care e cel mai mare orgoliu al dumneavoastră?

Care este cel mai mare orgoliu al meu? Ei bine, m-am cam plictisit de atîta seriozitate. Îmi dai voie să fiu puțin frivolă? Cel mai tare mă mîndresc cu tinerețea mea, care nu se vede, dar se simte, „e caldă și moale ca o plăcintă cu brînză” – mi-a venit spontan continuarea unui vers început așa într-un poem din *Autobuzul cu cocoșați*. Mă mîndresc că atunci când mă uit în oglindă, speriată de moarte de ce am să văd acolo, pot să mai spun „nu e chiar atît de rău”. Mă mai mîndresc cînd la o masă, în fața unui pahar cu vin, văd încă în ochii unui bărbat plăcerea de a mă asculta, de a mă privi. E mult, e puțin? Eu cred că e tot.

Și acum o întrebare pe care știu că vă place să o puneți prietenilor dumneavoastră scriitori: ce e mai important pentru dumneavoastră, existența sau poezia?

Am mai pomenit eu ceva de poezie în răspunsul anterior? Ce demonstrează asta? Numai bucuria și suferința cărnii. Poezia e un fel de pendul care oscilează între bucuria și suferința cărnii. Nu am să pot spune niciodată „Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei”. Dar gîndesc atît de banal, mai mare rușinea pentru o poetă. Ce să fac, eu mă cutremur de ce simte trupul cînd își pierde existența!

Revista 22, nr. 701, 2003

Update

Citind interviul încerc aceași stupefacție pe care am simțit-o cu puțin timp în urmă, cînd, făcîndu-mi ordine într-un scrin vechi, am dat peste un jurnal intim din 1954. Aveam 23 de ani și predam limba germană la Sibiu. Am avut revelația să constat că acele întrebări, foarte puține, la care încercam să-mi răspund atunci sînt cele la care revin mereu în tot ce am scris și, mai ales, în permanenta mea conversație cu mine. „Conversația e sufletul lumii”, spunea un bătrîn armean din Minsk. Cu cît te fixezi la mai puține probleme esențiale,

consider eu, scara înălțimii tale crește. Pe treapta cea mai de sus cred că se află cei care o viață întreagă sînt chinuiți de o singură idee. Veți spune că fac elogiul celor cu idei fixe. Îmi vine în minte Erasmus din Rotterdam. Vedeți, nu pot trăi fără să mă autopersiflez.

Apropo de înțelepciune, mă feresc ca de foc de ea, fiindcă, în accepția pe care i-o dăm noi, e semnul bătrîneții ireversibile; dar există și o înțelepciune a bucuriei. Suferința, ghinionul, nedreptatea țin balanța vieții în echilibru. Convalescența am considerat-o întotdeauna o stare de grație, de care nu aș fi avut parte fără să fi cunoscut boala. De aceea pe lumea asta totul e calculat pînă în cele mai mici detalii, nimic nu e absurd, mecanismul e perfect, noi, oamenii, îl stricăm, ne străduim să facem natura după chipul și asemănarea noastră, refuzînd cu obstinație să ne cunoaștem chipul adevărat. Prea ne luăm pe noi în serios și tot ce ne înconjoară în tragic. Zorba se bucura de tot ce primea de la viață. El e singurul înțelept în care mă regăsesc.

Și încă ceva. Din păcate, nu mă mai prinde frivolitatea, am scris demult un vers: „eu dintre frivole cea mai tristă“. Acum îmi vine mînușă.

Bonus

Cu cine din istoria literaturii române v-ar fi plăcut să fi avut o aventură?

Mărturisesc, după o oră de căutare în care m-am tîrît ca un păianjen bătrîn și cam uituc prin cutele îngălbenite ale scoarței mele, doar-doar oi găsi printre bărbații și femeile literaturii noastre un personaj care să-mi reaprindă dorința uitată nu mai știu în care sertar, mi-am dat seama că efortul meu e zadarnic, fiindcă toate personajele astea sînt atît de fade, de comune, de neinteresante... Ce dezolant! La ruși găseam imediat un Mîșkin, un Ivan Karamazov, la americani, un Rhett Butler, la francezi, un Fabrice... Se pare că românii nu prea au nimic seducător pentru mine, nici în cărți, nici pe stradă.

Singurul care iese din uniformitatea asta de chibrituri stinse și care scapără e Mendebilul, dar, dacă îndrăznesc să-mi exprim public această opțiune, mă vor cataloga drept pedofilă și s-ar putea să primesc și propuneri de viol. Așa că, dacă tot am făcut-o de oaie, o să merg pînă la capăt, cu riscul de a fi acuzată de zoofilie. Mi-ar plăcea să stau pe o banchiză alături de Fram, ursul polar, cam zgribuliți, sub un soare gri, ca acei *oameni sărmani* (Teodor știe la cine mă refer, sper că și dumneavoastră) și să descoperim cît de multe întîmplări pot

lega viața unui om de un urs. Sînt atîtea întîmplări între mine și Fram, între momentele lui de glorie sub lumina reflectoarelor, în ropotele de aplauze și surghiunul în pustietatea amenințătoare a nopții lui polare, încît sînt sigură că afinitățile – histrionismul nostru, ascunzătorile noastre, unicitatea noastră, care poartă semnul lui Cain și ne hrănește orgoliul, și, în cele din urmă, superioritatea minoritarului asupra majorității, a opoziției asupra celor la putere, acel amănunt invizibil care se revoltă și se distinge – m-ar fi făcut să vreau să-l țin de labă, să ne privim ochi în ochi și să povestim. Dar ce păcat că Fram nu știe să scrie scrisori!

P.S. Culmea, dacă aș fi avut porniri lesbiene, nu mi-aș fi putut dori o aventură decît cu Lebăda cu două intrări. Vedeți, nici de data aceasta cu un om! (*Dilemateca*, nr. 67, decembrie 2011)

Florin Lăzărescu

Mă consider un povestaș și chiar îmi place să fiu privit astfel

Ai câștigat un premiu de poezie al Asociației Scriitorilor din Iași, iar în studenție ai mărturisit că visai la o carieră universitară. Ce s-a întâmplat între timp?

Îmi amintesc că în cadrul Cenaclului Outopos, pe care îl înființasem în studenție împreună cu vreo câțiva prieteni, eu aveam mai degrabă preocupări de teoretician decât de creator. OK, mai scriam și eu poezie, ca tot omu', dar cred că eram privit în primul rând drept „criticul“ cenaclului pe care l-am și moderat vreo doi ani. Însă din momentul în care am scris prima povestire, am renunțat cu totul la poezie. Nu pentru că proza mi s-ar fi arătat „mai tare“ decât poezia, ci pentru că mi-am dat seama imediat că asta mi se potrivește mie mai bine, că-mi place mult mai mult, că-mi asigură libertatea maximă de exprimare. După o experiență neplăcută din timpul masteratului (nici nu are rost s-o pomenesc aici) mi-a dispărut cu totul și visul meu legat de cariera universitară. Și vreun an de zile – ca să mă exprim poetic – am rămas singur cu proza, profesor la țară, timp în care am și scris cartea mea de debut, *Cuiburi de vîsc*.

Înțeleg că Dilema te-a încurajat să scrii proză?

În primul rând, *Dilema* mi-a deturnat o idee – clasic românească, extrem de periculoasă pentru dezvoltarea ulterioară – în care începusem să cred: oricît de bun ai fi, dacă n-ai pile, nu reușești. După facultate „bombardam“ cu felurite articole sau povestiri toate revistele culturale importante din România. Și-am fost plăcut surprins să văd modul firesc în care, deși fiind un total necunoscut, *Dilema* a prins să-mi publice textele, mai întâi la „dilematici“, apoi chiar în interiorul revistei, la temă. Da, la momentul respectiv a contat mult pentru mine confirmarea „oficială“, de dincolo de lumea în care trăiam, că mă pot impune doar prin puterea textului pe care îl scriu.

Ești unul dintre puținii autori care au primit girul criticii literare încă de la debut. În ce măsură acest fapt a fost pentru tine constructiv, intimidant sau, poate, suficient?

Pe de o parte, sînt tentat să cred că am o psihologie de Bănel Nicoliță. Dacă s apreciat, dacă-mi iese, joc din ce în ce mai bine. Pe de altă parte, mă gîndesc că nici nu rămîn dărîmat cînd îmi dau autogol sau cînd mă înjură tribuna. Mă motivează în egală măsură și aprecierile, și criticile, și reușitele, și nereușitele. E foarte important că m-am simțit întotdeauna în joc, indiferent de cum mi-au comentat ceilalți forma. Și că, știi clișeul fotbalistic, simt că mai am multe de spus.

Critica literară spune că ești un bun povestitor; tu cum te-ai descrie ca prozator? Știi să faci descrieri de natură, portrete, să realizezi introspecții, să te documentezi luni în șir pentru un subiect anume?

Mă consider un povestaș. Și chiar îmi place să fiu privit astfel, atîta vreme cît termenul nu e văzut ca o incapacitate de a pune în pagină ceea ce se consideră, școlărește, că ar reprezenta marea și adevărata literatură. Adică polifonie, construcții epice pe sute de pagini, teme majore... mă rog, toate clișeele însușite de unii artificial, în liceu, din cărțile de sinteze și comentarii literare pentru bac și ridicate la rang de virtute – prost înțeleasă – imediat după terminarea Facultății de Litere.

Știi să fac tot ceea ce îmi cere miza poveștii pe care mi-am propus să o spun. Ar fi stupid să mă apuc de descrieri de natură sau să pretind că n-am ieșit un an din bibliotecă pentru a putea povesti lumea văzută prin ochii unui copil, așa cum se întîmplă în „Lampa cu căciulă“. Pe de altă parte, cum a fost cazul *Trimisului nostru special*, povestea și personajele m-au obligat să mă documentez. De exemplu, o bună parte din poveste are legătură cu un trecut pe care nu l-am cunoscut personal și-atunci a trebuit să citesc despre perioada respectivă. În ceea ce privește personajele, Antonie mi-a solicitat să cunosc în detaliu argoul ziariștilor și felul lor de a acționa; Mohammad, să citesc Coranul etc.

Mă întreb însă cît s-o fi documentat Dostoievski pentru *Jucătorul* sau Raymond Carver pentru povestirile sale. Aș zice că anumite subiecte solicită documentare, altele, în primul rînd un spirit de observație aparte.

Am avut și multă baftă

Am să te întreb ca și pe ceilalți congeneri ai tăi intervievați aici – Dan Lungu sau Lucian Dan Teodorovici: ești unul sau dintre cei mai traduși scriitori români ai momentului, ești invitat la lecturi în străinătate, ai călătorit pe la festivaluri inclusiv ca scenarist; ai ajuns unde ți-ai dorit?

Sincer, nu știu ce să zic. N-am scris niciodată pînă acum cu gîndul să fiu tradus. Normal că mă bucură traducerile, însă pentru mine ideea de succes literar înseamnă să dau peste oameni obișnuiți, în carne și oase, care îmi spun că s-au bucurat, s-au întristat, mă rog, au simțit ceva atunci cînd m-au citit...

De exemplu, am întîlnit la o lectură din Franța o femeie de vreo 50 de ani care venise de la vreo 200 de kilometri, cu trenul, ca să mă cunoască și să-mi vorbească despre *Trimisul nostru special*. Era franțuzoaică de la mama ei, luase cartea întîmplător în mînă (cumpărată în ediția franceză de o studentă romîncă pe care o ținea în gazdă). Evident că nu știa nimic despre mine, nici măcar despre România sau despre literatura romîună. A citit vreo două pagini mai mult din plictiseală și mi-a spus că apoi a stat peste noapte să o termine. Mi-a comentat-o entuziasmat, la detalii pe care chiar și puțini dintre cei care mă cunosc o făcuseră. Țsta e succesul literar maxim imaginat de mine, ceea ce-mi doresc: să am o carte așezată pe o masă, pe un raft, fără alte referințe decît textul în sine, care îl atrage, îl ține pe cititorul necunoscut din momentul în care a deschis-o și măcar vreo două zile după ce a închis-o.

Cititorii au scriitori favoriți, de ce n-ar avea și scriitorii dreptul la niște cititori favoriți?!

Cînd scriu am în cap personajele și întîmplările pe care le pun în scenă. Le văd, le aud, mi-e imposibil să mă mai gîndesc la altceva. Favorit devine cititorul care va vedea și va auzi ca mine în momentul în care mă citește.

Spuneai acum cîțiva ani că tinerii prozatori împărtășesc „o obsesie a subiectivității, un fel de căutare a individualității pierdute“. În ce măsură te regăsești tu în această descriere?

Glumind, aș spune în aceeași măsură în care am rostit-o. Serios vorbind, mă refeream la impresia că scriitorii apăruiți în ultimii ani nu se mai raportează la o estetică de grup, ci încearcă să-și construiască una personală.

Mai afirmai într-un interviu că tinerii prozatori „sînt prea încrîncenați de «revoluție» încît pierd din vedere propria evoluție“. Tu cum simți că ai evoluat?

Întîi să punem lucrurile mai clar în context: spuneam asta într-un interviu

din 2002, când nu citisem – și nici n-aveam cum – nici una dintre cele vreo sută de cărți ale tinerilor autori apărute după 2004. Era părerea mea despre o parte din tinerii pe care apucasem să-i citesc pînă atunci, în mare parte pe net, pentru că alții, publicați de vreo editură cît de cît cunoscută, nu prea existau.

Cît despre evoluția proprie, îmi place să cred că felul meu de a scrie a cîștigat mult în maturitate de la primele la ultimele povestiri, de la primul la ultimul roman. Dar nu-i treaba mea să susțin asta public, ci a cititorilor și a criticii literare.

Definește-ți maturitatea, în cîteva cuvinte măcar.

Simplu spus, pe măsură ce trec de la o carte la alta, îmi descopăr singur și nu mai repet greșelile făcute anterior.

Guy de Maupassant se plîngea că nu există suficiente moduri de a scrie o frază, Will Self declară că scrie cu dicționarul pe masă, Răzvan Petrescu recunoaște că rescrie de cîteva ori o povestire. Tu cît de preocupat ești de limbă și de stil?

Dacă e să confundăm calofilia cu stilul, cum îmi pare că se întîmplă uneori, înseamnă că-s mai puțin interesat de stil. Dacă discutăm despre „stil“ în sensul lui adevărat, întrebarea mi se pare puțin retorică: nu cred că există artist care să nu fie interesat de modalitățile proprii de exprimare. Să ne-nțelegem bine, nu-i acuz de calofilie pe scriitorii pomeniți mai sus, am tot respectul pentru cei care-și elaborează fraza (eu însumi fiind foarte atent la asta), însă consider că e un lucru care ține de bucătăria fiecărui scriitor. Iar re-facerea poate fi chiar și irelevantă pentru calitatea produsului final. Nimeni nu-ți garantează că, dacă tragi o sută de duble într-un film, ultima va fi neapărat și cea mai bună. Dacă modifici la nesfîrșit nuanțele unei picturi, există riscul să obții doar un gri nedefinit. Nimeni nu se duce la un concert ca să aprecieze cîte repetiții a făcut pianistul, ci pentru a asculta muzică. Cam la fel stă treaba și cu (re)scrisul.

Cînd zic stil mă refer la acele mărci (lexicale, de sintaxă etc.) care fac unicitatea unui scriitor. De pildă, stilistic vorbind, pe Mircea Cărtărescu, pe Ștefan Agopian sau pe pe Matei Florian nu i-ai putea confunda niciodată cu nimeni altcineva, chiar dacă ai citi textele lor nesemnate. Este asta doar calofilie?

Nu, chiar deloc. Însă acele mărci stilistice de care vorbești nu se nasc din acribia cu care lucrezi o frază. Dacă ar fi așa, cei mai buni scriitori ar ajunge contabilii.

Nu sînt de acord, eu consider că stilul este și o chestiune de elaborare. Trec însă mai departe. S-au înscris tinerii prozatori români într-un trend sau sînt chiar atît de buni pentru cîte traduceri li s-au făcut în ultimii ani?

Aș observa că nu doar scriitorii mai tineri au fost traduși recent în străinătate. În ultimii ani, pe fondul publicării mult mai multor cărți, al unei promovări mai profesioniste și al unui context istoric mai fericit (cum e aderarea României la UE), literatura română beneficiază în mod firesc de o mai mare atenție din afara granițelor țării.

Talent sau (și) baftă, care e totuși raportul?

Nu-i deloc OK să stabilesc eu raportul dintre talent și baftă pentru cei vreo 20 de scriitori români care au fost traduși în ultimii ani în toate colțurile lumii. Pot vorbi însă în ceea ce mă privește: oricît mi-ar plăcea să cred că-s un scriitor bun, trebuie să recunosc că am avut și multă baftă. De exemplu, *Trimisul nostru special* a apărut în franceză pentru că Olimpia Verger, traducătoarea și editoarea romanului, l-a cumpărat din librăria Cărturești, i-a plăcut și l-a propus spre publicare. În slovenă a apărut pentru că un alt traducător, Aleš Mustar, „mă știa“ citindu-mi blogul. La fel, a cumpărat cartea din librărie, i-a plăcut, a tradus un fragment și l-a propus unui editor sloven. Însă nu pot spune că-i doar meritul unor traducători sau al unor întîmplări, ci și al Poliromului, care m-a publicat. Dacă apăream la o editură oarecare, în condiții oarecare, probabil niciodată cartea mea nu ar fi ajuns în Cărturești sau poate chiar în nici o librărie din România.

Apoi, în ultimă instanță, cred că am bafta de a face parte dintr-o literatură română vie, cu mulți scriitori de valoare, din toate generațiile. Asta mă bucură, mă provoacă și îmi oferă și mie șanse de afirmare. Cît despre talentul meu, atît cît e, trebuie să vorbească – mă repet – cititorii și criticii.

Comunismul, un zgomot de fond

Dat fiind succesul scurtmetrajului Lampa cu căciulă, nu ești tentat să mai scrii și alte scenarii după prozele tale?

Am făcut scenariul *Lămpii cu căciulă* cu entuziasmul începătorului. Astăzi, după ce am cîțiva ani de experiență în domeniu, știu bine că n-are rost să scrii scenarii de amorul artei și că trebuie să aștepți să-ți ceară un producător sau un regizor să faci asta. Nu duc lipsă de „comenzi“, dar pînă acum nu mi-a mai

cerut nimeni să fac unul după o povestire de-a mea.

La cât de buni și vechi prieteni sînteți tu și Lucian Dan Teodorovici, nu v-ați gîndit niciodată să scrieți ceva împreună, altceva decît scenariu TV?

Îmi amintesc că ne gîndeam la asta cu mult înainte de a ne apuca de scenariu, în studenție, cînd discutam/comentam/ne certam pe marginea literaturii zile întregi, fără întrerupere. Astăzi sîntem oameni cu programe atît de diferite, încît abia apucăm – destul de des, e drept, dar atît – vreme de-o cafea împreună. Și nu de puține ori, în jumătate din acest timp petrecut față în față, sîntem nevoiți să vorbim la telefon cu altcineva. Scenarii de film la patru mîini avem în plan, o carte, deocamdată, nu.

Îl ultimii ani s-au făcut cîteva filme despre comunism și s-au publicat și cîteva cărți de ficțiune plus istorii orale și memorii colective (inclusiv tu); este aici o nevoie interioară, o modă, o constrîngere/motivație socială?

În tot ceea ce-am făcut eu, comunismul e doar un zgomot de fond, niciodată o melodie. E prezent în mine și în scrierile mele, dacă vrei, precum schije de război pe care le avea în corp un bătrîn din copilăria mea. Mi-a povestit că, dacă i le-ar fi scos vreun doctor de-acolo, i-ar fi sfîșiat nu mai știu ce organe vitale. Omul își vedea de viața lui, doar atît că, pe vreme mohorîță, se mai plîngea că-l „dor schijele“, că „se mișcă“ prin el.

OK, toate întîmplările din *Lampa cu căciulă* se petrec în comunism, dar nu mi-am propus acolo nici o secundă să descriu ori să analizez sistemul. Pe de altă parte, într-adevăr, există cîteva cărți care surprind comunismul și viața oamenilor în acele vremuri, dar mi se pare firesc, atîta vreme cît există zeci de milioane de oameni – nu doar la noi, ci în toată Europa – care l-au trăit și nici măcar azi nu-s dumeriți ce li s-a întîmplat. Asta nu înseamnă automat că, dacă scrii o carte despre comunism, stîrnești interesul public și ai succes.

Și pe mine mă irită cei care cred că tema comunismului vinde automat o carte sau un film, comunismul fiind compromisul comercial absolut al artei contemporane. Revenind, ai un blog, de ce: care sînt nevoile, satisfacțiile, motivațiile scrisului pe blog?

Un blogger obișnuit are cel puțin o postare pe zi, eu am în medie una pe săptămîină. Deci nu-s chiar așa activ, ci mai degrabă vechi în domeniu: am avut, cred, primul blog (mai bine zis, stră-blog, pentru că tehnic arăta diferit de cele de azi) din România, pornit în ianuarie 2003, pe site-ul meu personal. Sincer, am descoperit pe-atunci roata. Habar n-aveam de bloguri, pur și simplu am

transferat online clasicul jurnal de scriitor, intitulat *Jurnal intim*. Era o ironie, pe de-o parte, la adresa scriitorilor care-și scriu jurnalele „intime“ vădit interesați în fiecare secundă de viitoarea publicare a lor, pe de altă parte, pornind de la ideea că, fiind chiar online, oricum nu te citește nimeni. Însă motivația a fost aceeași plăcere de a scrie pe care o am și când mă ocup de literatură. Pe formatul actual de blog am trecut de anul trecut, din motive practice: era mai ușor de actualizat.

Te-a ajutat blogul să te lași de fumat?

Cu lăsatul de fumat prin postări pe blog era o glumă. N-am crezut că-i posibil așa ceva, din păcate, nici o clipă.

Mergi cu bicicleta, economisești apa, reciclezi, mănânci bio, feng-shui, ceva?

Merg cu bicicleta. Atît.

O chitară spaniolă adevărată

Lucian Dan Teodorovici și Radu Pavel Gheo scriu despre politică în Suplimentul de cultură, în schimb, tu povestești de-ale tale. În ce măsură un scriitor, mai ales după ce atinge o anumită notorietate, ar trebui să-și asume și responsabilități publice, sociale, politice?

Într-un sistem totalitar mi se pare chiar musai ca scriitorii să facă asta. Teoretic, într-o lume liberă, într-o țară normală, cred că măcar unii scriitori ar trebui – sau ar fi bine – să-și asume responsabilitățile pomenite de tine. Practic, în zilele noastre, într-o țară pitorească precum România, scriitorul ar trebui să zică mersi că are o preocupare atît de serioasă și de frumoasă precum scrisul. Țin mult la o butadă pe care mi-a spus-o Liviu Antonesei: „Românii nu pot avea decît o justificare estetică“. Moral, social, economic, politic, cred că sîntem singura nație care bifează categoria „așa ceva nu se există“. Poate și de-aia sîntem un popor așa misterios-frumos într-o țară în care una dintre puținele preocupări serioase pe care poți să le ai e să fii artist. Restul e în mare parte bășcălie, ca să nu zic bătaie de joc. În aceste condiții, pentru ca un scriitor să se implice public, social și politic, cu rezultate și fără să fie terfelit, mă tem că e imposibil.

La un moment dat voiai să te înscrii la Conservator, să-ți desăvîrșești

studiul de chitară clasică; ai renunțat?

Pe-atunci, din păcate, n-aveam bani de-a doua facultate. Apoi mi-am dat seama că-i prea târziu pentru a-mi asuma două lucruri serioase pînă la capăt. Rămîn, fără regrete, la literatură. În privința muzicii, mă mulțumesc cu faptul că mi-am putut permite o chitară spaniolă adevărată, cu bucuria de a putea interpreta decent, în rezonanța excelentă din bucătăria mea, o bucată de Bach, Piazzolla sau Albéniz.

Ce chitariști ascuți la maximum?

Apreciez în mod deosebit chitariști precum Julian Bream sau Ana Vidović, dar n-am fost niciodată maniacul unui singur interpret și nici măcar al unui singur gen de muzică.

La o bere, cîndva, discutînd despre stiluri și tehnică, eu am zis Hendrix, tu ai zis Malmsteen; ei bine, îți ofer acum ocazia să recunoști că am (avut) dreptate!

Îți dau dreptate, în sensul că Malmsteen e doar un circar talentat. Tehnica nu înseamnă doar să interpretezi notele repede și precis. Cred însă în continuare că Hendrix folosește cam 20% – e drept, cu măiestrie, dînd impresia că știe mai mult – din potențialul unei chitare. Spre deosebire de Julian Bream sau John Williams, de exemplu, pentru care chitara nu mai are nici o taină. Dar nu mă stîrni cu asta, că e nevoie de o discuție de vreo două zile.

Ai fi fost emo?

În afară de-o freză mai ciudată – pe care n-am avut-o –, mă tem că nu știu nimic despre fenomenul emo.

Prozele și blogul tău evocă numeroase nimicuri amuzante, lucruri banale, cotidiene, kitsch-uri, anecdote... Care sînt fleacurile care te fac fericit în viața de zi cu zi?

Le-aș spune, dar mă tem să nu fiu acuzat că o plagiez pe Mihaela Rădulescu. Nimicurile cu adevărat importante pentru mine ca individ sînt intime, de nepovestit, și-i bine să le păstrez așa.

Ai scris odată un mic elogiul curiozității – te-am admirat atunci –, așa că îți pazez o dilemă personală: crezi că depinde de vîrstă curiozitatea?

Nu. Omul se naște, trăiește și moare curios.

Zici că toți oamenii sînt, în mod egal, la fel de curioși? Curios lucru.

Dacă toți oamenii sînt curioși – cum cred –, asta nu înseamnă însă că-s toți și la fel de curioși.

Spuneai undeva că vrei să fii „un om liniștit, echilibrat, un om fără frustrări“, îți iese?

Om fără frustrări mi-a reușit pe deplin, cred. Rar mai există vreo „frustrare“ care să mă țină mai mult de-un ceas, cînd mă aprind, să zicem, la vreo discuție de-o bere. În schimb, experiența pe care am avut-o în ultimul an și jumătate prin spitale, cu părinții mei, m-a adus foarte aproape de limitele umane ale liniștii. Pe zona asta mă tem că e un război continuu, toată viața, pentru orice om.

Povestașul din tine are îndoieli?

Ca scriitor, cred că nimeni nu mi-a făcut pînă acum reproșuri mai mari și mai valabile decît îmi fac eu. Poate părea paradoxal, dar lucrul acesta îmi îmbină și siguranța, și îndoiala într-o formulă armonioasă care mă îndeamnă să-mi văd mai departe de treabă.

Dilemateca, nr. 47, aprilie 2010

Update

Cînd mi s-a cerut să fac un update acestui interviu, am cam fost nedumerit: „Păi, ce-aș avea de adăugat, că abia ți l-am dat?“. „Păi“, zice el, „au trecut trei ani de atunci“. Sincer, credeam că nu e mai mult de un an. Despre interviu în sine nu mai am ce spune. Doar că a fost fără dubii cel mai de succes dintre zecile pe care le-am dat de-a lungul vremii. Și nu neapărat pentru ce am spus acolo, ci pentru că acesta a apărut însoțit de poza mea mare pe coperta lucioasă a *Dilematecii*. Drept urmare, o mătușă de-a mea care trăiește în străinătate, venită într-o scurtă vacanță în Iași, a mers din chioșc în chioșc și a cumpărat toate exemplarele *Dilematecii*, ca să le dea cadou „străinilor“, să vadă ei ce oameni „nasc și la Moldova“. Iar pe ultimul exemplar din Iași, cred, l-a cumpărat mama, după vreo două luni de la apariție, de la poarta unui spital, ca să-l arate colegelor de cameră.

Trei ani sînt, pe de o parte, o pocnitură din degete. Pe de alta, între timp s-au întîmplat multe. Am devenit ipohondru și-am mers și mai mult cu bicicleta. Am mai scris cîteva scenarii de film, *Trimisul nostru special* a mai apărut în alte trei limbi, am mai avut lecturi publice în vreo zece locuri din Europa, vreo două burse de creație (oferite de state străine), am mai terminat un roman, am conceput, am pus în practică și administrez www.romanianwriters.ro, dar s-a întărit și mai mult convingerea lui Manolescu ori Prelipceanu că sînt un autor minor, finanțat subversiv de fosta mafie ICR. Că tot veni vorba, ICR a murit și, din cîte am auzit, nici *Dilema veche* nu se simte prea bine.

Ce-a rămas pentru mine la fel e acea senzație continuă – despre care am mai pomenit într-unul dintre primele mele interviuri – că ceva cu adevărat important îmi scapă.

Bonus

Care a fost primul disc cumpărat?

De la o vreme – iar vremea aceea a cam venit și pentru mine – nu mai poți paria pe propria memorie. Țin minte exact, de exemplu, bucuria pe care am avut-o cînd am cumpărat împreună cu mama un pick-up Tehnoton sau o bătaie cu discurile bunicii (transformate într-un fel de *freesbies* numai bune de spart capul prietenilor, despre care am scris în *Lampa cu căciulă*). În schimb, dintr-o negură mai deasă decît fumul de cauciuc, îmi vin în minte două discuri cumpărate de mine, fără să pot spune precis care dintre ele a fost primul. Unul ar fi cu *Boleroul* lui Ravel. Nu-mi amintesc cînd l-am cumpărat, ci doar că l-am luat pentru că-l ascultasem la o soră de-a mamei, chiar înainte de a avea eu pick-up, iar ritmul ăla obsesiv al tobelor mă făcuse să-l tot încerc pe orice se putea bate (castron, lighean, carte cu coperti groase, banca de la școală; în treacăt fie spus, nu mi-a ieșit niciodată, nici măcar după ce am avut *Boleroul* meu). Despre celălalt îmi amintesc foarte bine cînd și de unde l-am cumpărat (dintr-un magazin pe Strada Gării din Iași, se afla într-un colț, sus, pe ultimul raft; vînzătoarei i-a trebuit o scară ca să mi-l poată da), dar n-am nici cea mai vagă idee de ce am făcut-o. Era un disc cu o compilație de New Orleans Jazz. Cînd l-am ascultat – o singură dată și doar pe sărite – mi s-a părut cea mai mare porcărie auzită vreodată. Am aruncat discul într-o cutie și poate că l-aș fi uitat pentru totdeauna dacă nu s-ar fi întîmplat ca acum cîteva luni să-mi amintesc cu

drag de el, în timp ce umblam de-aiurea pe-o stradă din New Orleans.
(*Dilemateca*, nr. 57, februarie 2011)

Dan Lungu

Talentul este capacitatea de a rămîne tu însuși

Ești unul dintre cei mai traduși scriitori români ai momentului, editurile străine îți cer cărțile, ești invitat la lecturi în străinătate... Este ceea ce ți-ai dorit?

Hmm, cum să spun, e departe de ceea ce mi-am dorit... Am visat de mic să devin scriitor, însă îmi imaginam asta cu totul altfel. Abia îndrăzneam să mă gîndesc că într-o bună zi îmi va fi publicată o carte, că voi citi în fața unor oameni și voi fi prezentat drept „scriitorul Dan Lungu“. Mă gîndeam doar accidental la asta și „cu coada ochiului“, dacă pot spune așa. Eram mai cu seamă obsedat de ceea ce scriu – de stil, structuri, personaje – și eram fericit trei zile dacă un prieten în gustul căruia aveam încredere îmi spunea: „Băăă, bucata asta e foarte mișto!“ sau „Ești tare, bătrîne!“. Apoi au început să-mi apară cărțile și criticii literari să mă ia în serios. A fost un moment important pentru mine, de maturizare a conștiinței artistice. Ideea publicatului în străinătate, asta nu mi-a trecut niciodată prin minte. La mai puțin de zece ani de la debut, timp în care am scris cu ferve, mi-a apărut prima carte într-o limbă străină. Pe neașteptate. Apoi au urmat alte traduceri, iar critici literari din Franța, Germania, Austria sau Elveția văd că mă iau în serios. Deocamdată mă simt ca într-un vârtej, nu m-am dezmeticit...

Ca să revin la întrebare, tot ceea ce mi se împlinse în ultima vreme – publicații și lecturi în străinătate, burse de creație, drepturi de autor ș.a. – e departe de ceea ce mi-am dorit, în sensul că e mult mai mult.

Atunci cum te împaci cu succesul?

Succesul? Din fericire, am avut ocazia să-mi dau seama că ceea ce pare succes în România în altă parte e normalitate. Asta m-a ajutat să nu mi se urce la cap. În plus, am o repulsie naturală față de megalomanie și genii închipuite. Un amic englez, scriitor, tradus în peste 20 de limbi, mi-a spus: „Să nu-ți imaginezi că sînt un mare scriitor; doar am un agent literar bun și încerc să

trăiesc dintr-o activitate care îmi face plăcere: scrisul“. Altceineva îmi povestea despre o poetă care nu mai scrie nimic de ani buni și care face turul celor mai importante festivaluri literare din lume, recunoscînd cu franchețe că o interesează mai mult partea turistică a deplasării decît poezia. Asta m-a lecuit de prejudecata că numărul traducerilor în străinătate, al premiilor sau al participărilor la festivaluri ori lecturi publice constituie o măsură a valorii literare. Ceea ce nu înseamnă că anonimatul, tirajul confidențial și (auto)izolarea sînt, în mod automat, semnele talentului sau ale genialității neînțelese.

Partea cea mai dureroasă a succesului, atît cît este el, e faptul că te lasă fără o parte dintre prieteni. Cu asta mă obișnuiesc cel mai greu...

Ai scris deja două romane despre comunism plus un studiu sociologic; nu ți-e teamă că vei deveni prizonierul unei singure teme?

Raiul găinilor și Sînt o babă comunistă! sînt și despre comunism, dar nu numai. De pildă, *Sînt o babă...* este în egală măsură un roman despre nostalgiile paradoxale sau despre istoria complicată a unei abțineri la vot. „Tema“ în ceea ce scrii cred că e o falsă problemă sau, în fine, una minoră. Adesea tema e relativă și polimorfă. Există autori mari care nu au scris decît despre ceea ce numim comod și convențional „război“. Asta e o cutie în care pot intra o groază de lucruri.

Nu, nu mi-e teamă că voi deveni prizonierul „comunismului“. Voi reveni la el ori de cîte ori voi simți nevoia, ori de cîte ori voi avea ceva de spus despre. Acum scriu la un roman care nu are nici o tangență cu comunismul; este, măcar pe jumătate, un roman de dragoste... Anul acesta aș vrea să reeditez *Proză cu amănuntul*, volum în care, zic eu, se află în germene următoarele mele romane. Pe viitor m-ar tenta să scriu o carte pentru copii, ceva năstrușnic și plin de haz. Am o sumedenie de proiecte, multe idei de roman, simt că sînt abia la început de drum...

Aaa, era cît pe ce să uit: împreună cu Radu Pavel Gheo coordonez un volum care focalizează „experiența feminină în comunism“, volum ce va apărea în primăvară la Polirom. Cum am spus, nu mă feresc de temă, atît timp cît simt că se poate veni cu ceva nou.

Ești unul dintre pușinii autori care au primit girul criticii încă de la debut – ai luat premiul pentru debut al UR, iar critica literară apoi ți-a susținut cărțile constant. În ce măsură acest fapt este, pentru tine, constructiv, intimidant sau, poate, suficient?

E adevărat, *Cheta la flegmă*, debutul în proză, a sîrnit ecouri peste așteptările mele. În privința titlului am primit cîteva bobîrnace, dar în rest a fost OK. Alex Ștefănescu a scris o pagină întreagă în *România literară*, iar foarte tînărul pe atunci Daniel Cristea-Enache, una în *Adevărul literar și artistic*. Paul Cernat a făcut o cronică tușantă în suplimentul *Vineri* al *Dilemei* (unde aveam să publicăm și manifestul Clubului 8), iar Costi Rogozanu, un semnal în *Observator cultural*. În fine, au fost multe înfîmpinări favorabile, și asta în condițiile în care volumul era publicat la „faimoasa” editură Outopos și nu intrase decît în cîteva librării din Iași. A fost un moment încurajator și decisiv pentru mine. Am realizat că sînt pe cale de a deveni scriitor, așa cum visam. Că literatura nu-i doar un joc singuratic și adolescentin. Că lumea chiar crede că am talent și trebuie să văd ce naiba fac cu el. În fine, o groază de probleme!

Nu mă pot plînge, la mai toate cărțile mele criticii au reacționat. Iar eu, n-o ascund, sînt un autor care urmărește ce spune critica literară despre el. Cred că uneori te ajută să te cunoști mai bine, să-ți evaluezi mai corect resursele, să-ți conștientizezi atuurile. Asta nu înseamnă că trebuie să-ți înlocuiești propriul tău proiect de scriitor cu ceea ce așteaptă critica literară de la tine. Așa cum nu poți răspunde întru totul așteptărilor publicului fără să-ți destructurezi identitatea. În ambele cazuri, gratificațiile sînt tentante (cronici elgioase/premii sau tiraje), dar prețul e același – nu mai ești tu însuși. Eu cred că talentul este în bună măsură capacitatea de a te asuma pînă la capăt, de a rămîne tu însuși, adică de a fi autentic. Evident, de la talent la literatură drumul este lung, iar critica îți poate da o mîna de ajutor. Dar a-ți interioriza – tu, ca scriitor – mizele criticii literare e ca și cum ai vrea să te căsătorești cu consilierul familial pentru a scăpa de problemele din căsnicie.

Așadar, urmăresc atent critica literară, dar cu o anumită detașare. De pildă, nu dau credit cronicilor care judecă un scriitor pentru un proiect pe care nu și l-a asumat, care nu e al său, indiferent dacă sînt favorabile sau nu. Cînd un critic vrea să îndese în mintea cititorului, cu binișorul sau cu forța, propria sa viziune asupra literaturii (superioară, adevărată, înaltă, nobilă ș.a.m.d.), ignorînd tenace textul despre care scrie, îmi vine să strig: „Săriți, oameni buni, viol!”.

La noi se discută foarte mult despre compromisul scriitorului cu publicul, dar nu se conștientizează defel cel cu critica literară. A scrie pe placul criticii literare, în opinia mea, e la fel de castrator ca și a cînta în strună publicului. În perioada comunistă, cînd publicul juca un rol minimal în cîmpul literar, compromisul autorului cu critica literară a atins rafinamente bizantine. Estetismul evazionist, nutrit dintr-o autonomie estetică ce și-a pierdut în timp atributele anticomuniste, convenabil deopotrivă criticii literare (care își

prezervă monopolul asupra principalei resurse în construcția canonului, anume istoria formelor literare) și puterii politice (care își ține astfel scriitorii departe de realitatea socioeconomică), a fost numit elegant rezistență prin cultură. Cred că încă avem o problemă în a regândi literatura în termeni de libertate, de aventură a spiritului, de atitudine personală. Și s-ar putea ca asta să nu fie doar o consecință perversă și târzie a compromisului politic practicat în anii comunismului, ci și a „compromisului“ cu critica. Uneori am sentimentul că sub mantaua securizantă a canonului ne mulțumim să clocim ouă prăfuite, fără bănuț.

O anumită „sălbăticie“

Ce handicap au scriitorii români în Occident?

Cum investitorii economici vorbesc de „riscul de țară“, cultural vorbind (în sens larg, antropologic), există o identitate atribuită, o sumă de reprezentări eminamente negative, care joacă rol de „handicap de țară“. Scriitorii împărtășesc și ei, ca orice român, acest handicap de țară. Dar asta ține de o logică neindividualizată, colectivă. Pe măsură ce scriitorul reușește să-și personalizeze relațiile cu occidentalii, reticența cu care a fost întâmpinat se poate transforma în entuziasm. Chiar la nivelul publicului. Momentan nu cred că trebuie să ne plîngem, există o deschidere relativ mare față de România și interesul este în creștere. Porțile editurilor occidentale sînt permeabile, iar publicul e curios. ICR-ul a început să-și profesionalizeze intervențiile, ceea ce înlesnește pătrunderea pe piața occidentală. O editură precum Poliromul nu stă nici ea degeaba. E un moment propice pentru ca literatura română să-și cîștige un statut în Europa și să-și construiască propriul sistem de impunere a valorilor. Probabil că în cîțiva ani avantajul noutății va dispărea și vom beneficia deopotrivă de avantajele și dezavantajele unei percepții și ale unui sistem rutinate.

Pentru scriitorul est-european oferit de piața de carte occidentală există compromisuri necesare?

Scriitorul din Est este interesant pentru editori prin ceea ce are specific, prin experiența personală și stilul propriu. Eventualul compromis făcut cu piața occidentală l-ar deposeda chiar de atuurile sale. Numai un autor care nu cunoaște această piață s-ar putea gîndi la așa ceva. Unde trebuie el să se

schimbe nu e în ce scrie, ci în modul de a se raporta la promovarea cărții. Aici are multe de învățat.

Noi aici vorbim cu mare dispreț de autorii comerciali, ca și cum România ar fi plină de ei. Ca și cum orice scriitor consacrat, dacă și-ar încorda mușchii nonestetici, mâine ar scrie *Alchimistul*, *Codul lui Da Vinci* sau *Harry Potter*. Tare mi-e că ar da chix! Apoi uităm că Yukio Mishima, de exemplu, n-a scris numai capodopere, ci și o groază de cărți comerciale. Eu am un anumit respect pentru autorii într-adevăr comerciali. Mai triști mi se par cei din zona gri, care nu sînt validabili nici în zona „esteticii pure“ și nici vandabili pe piață.

Așadar nu ți-e teamă de eticheta „autor comercial“?

Nu mi-e teamă că voi deveni autor comercial – pur și simplu nu am abilitățile necesare. Altminteri, cred că mi-ar fi plăcut să scriu „în timpul liber“ un roman comercial, un bestseller internațional, iar cu banii câștigați să fac o editură în Occident, la care să public pe capete autori români.

În Construcția identității... ai un capitol în care vorbești despre exilul interior, despre izolarea la care recurgeau scriitorii într-o epocă totalitară. Care sînt lucrurile de care scriitorul de azi tinde să se izoleze? Tu te „exilezi“?

Da, am scris despre „exilul interior“ ca strategie de evitare a compromisului politic. Cred că într-o societate democratică lucrurile sînt radical diferite. A te ține „de(o)parte“ nu înseamnă a te „exila“.

Am anumite lucruri de care mă feresc. Ele sînt valabile pentru mine, nu le-aș extrapola asupra „scriitorului de azi“. Evit politețea excesivă – care mă poate duce spre ipocrizie –, mondenitățile, cancanurile, hipercomunicarea, suprasocializarea. O anumită „sălbăticie“ te ajută să nu-ți risipești timpul, stimulează (auto)reflecția și îți menține proaspăt simțul observației.

Spuneai într-un interviu recent că din banii câștigați cu cărțile tale ai început să-ți construiești o cabană unde speri că-ți vei găsi liniștea necesară să scrii. Nu e aici un mic paradox?

Eu am nevoie de liniște pentru a putea scrie, nu pot să o fac pe fugă, pe un colț de masă. De aceea am perioade de izolare. Mă retrag cu o anumită bucurie mocnită, vecină cu iritarea, fremătînd de nerăbdare... Cele mai multe pagini le-am scris închis în casa părintească de la Botoșani sau prin vreo cameră de la Viena, Paris, Lille, Mont Noir, pe unde am fost cu burse. Într-un apartament de 70 de metri pătrați, cu doi copii, unul care învață să meargă și celălalt care-ți pîndește computerul pentru a intra pe mess, îți garantez că personajele își

găsesc cu greu cuvintele. Plecărilor în străinătate îți dau o anumită liniște, însă depărtarea de familie nu e întotdeauna ușor de suportat. O cabană în apropiere de oraș ar putea împăca nevoia de izolare și proximitatea familiei. Mă gîndesc că așa aș putea scrie fără a sta departe de ai mei. Nu e deloc un moft. Chiar zilele trecute citeam că tot mai multe rezidențe de creație se întreabă dacă n-ar trebui să găzduiască scriitorii cu tot cu familiile lor...

Mai spuneai că încep să se facă bani din literatură în România, „ceea ce nu-i exclusiv bine“. Adică?

Un autor spaniol care locuiește la Paris mi-a mărturisit că, iată, după opt ani de trăit de pe urma scrisului s-a hotărît să se întoarcă la meseria dinainte, jurnalismul. Motivul este că sub presiunea financiară a început să se gîndească prea mult la tiraje, să scrie grăbit, să construiască insuficient și să facă modificări în text după gustul editorului. A încheiat spunînd că preferă totuși să trăiască pentru scris decît din scris (literatură).

Pe măsură ce în România se vor putea cîștiga tot mai ușor bani din literatură, asemenea fenomene vor deveni tot mai frecvente. De aceea „nu-i exclusiv bine“. Dar oricum e mai bine decît să se primească bani pentru ode închinat partidului. Poate că e dezirabil să cîștigi din scris, dar să nu trăiești exclusiv din scris... Nu știi...

Sînt o babă comunistă! va fi ecranizat după un scenariu de Lucian Dan Teodorovici. De ce n-ai scris chiar tu scenariul? Nu ești tentat să scrii scenarii după prozele tale scurte?

Stere Gulea s-a interesat de carte nu cu mult timp înainte să plec la Villa Marguerite Yourcenar în rezidență literară. Voia rapid un scenariu, pentru a prinde sesiunea CNC-ului. Eu aveam deja ca proiect să lucrez la un nou roman în rezidență, eram pregătit să-i dau drumul și nu voiam să renunț. În plus, nu aveam deloc experiență de scenarist. Atunci mi-a venit ideea salvatoare: Lucian Dan Teodorovici. Mă tentează mult să scriu scenarii, am chiar și cîteva propuneri, însă mai întîi vreau să termin romanul la care m-am înhămat.

Ce așteptări ai de la film?

Aștept un film neideologizat și provocator, care să propună o viziune relaxată și atipică asupra totalitarismului.

Deși cineasții noului val au făcut filme extraordinare, de ce la noi nu se scrie despre revoluție?

Nu știu, e greu de judecat. Mă gândesc că, estetic vorbind, înainte de căderea comunismului, literatura română era mai conectată la trendurile occidentale decât cinematografia. Optzecismul vorbea de deconstrucție, postmodernism, (auto)ironie, subminarea marilor narațiuni ș.a.m.d. Poate de aceea scriitorilor le este mai greu să abordeze teme majore, iar cineăștii și-au găsit mai ușor un specific estic, cu nișă pe piața occidentală. E doar o ipoteză...

O anumită incommensurabilitate

„După câteva luni de travaliu redevin un om rezonabil“, spuneai undeva cu privire la scrisul tău...

Nu știu alții cum sînt, dar izolarea mea, atunci cînd scriu, nu are de-a face cu nefericirea. E o stare de concentrare și febrilitate, uneori enervantă, dar în fond plăcută. Solitudinea temporară nu vine dintr-o atitudine față de lume, ci din rațiuni pragmatice – așa îmi pot mobiliza mai bine resursele. E drept, în acele momente, pentru cei din jurul meu, nu sînt o persoană prea agreabilă: mă gândesc doar la ale mele și sînt irascibil. Scufundat pe trei sferturi în lumea pe care o construiesc, am mereu un aer buimac.

Este scriitorul un om normal? Mai este predispus la solitudine și nefericire, cum spune clișeul romantic? Sau scriitorul de azi e mai expus capriciilor pieței decât angoaselor interioare, devenind mai degrabă un manufacturier de texte?

Da, cred că scriitorul este un om normal. Într-o lume a omogenității, el făcea figură discordantă, însă acum, într-o lume a diferențelor, este cît se poate de normal. De fapt, lumea era anormală, nu scriitorul. Acum lumea și-a revenit în privința asta. Dar echilibrul între angoasele interiorității și provocările exteriorității a fost întotdeauna greu de ținut. Extremitățile sînt mai curînd construcții teoretice, eventual speculate ideologic, însă ele nu există în stare pură și spontană. Între textele inspirate și cele manufacturate varietatea dozajelor e infinită. Altminteri, trăim într-un echilibru estetic-ecologic dinamic, abia restabilit după o glaciațiune cumplită, așa că e prematur să ne pronunțăm.

„De mic am pus o mulțime de întrebări și nu mi-a fost ușor să suport toate răspunsurile“, spune personajul narator din Cheta la flegmă. Dacă nu sînt prea indiscret, care sînt îndoielile tale de scriitor?

Nu e vorba de (in)discreție, însă există o anumită incommensurabilitate a îndoielilor personale, pentru care tăcerea e cea mai potrivită. Ele pot să fie foarte profitabile în ordinea creației, însă, odată formulate, să-și piardă rezonanța lor adevărată.

Tot tu spuneai, referindu-te la tine, la Teodorovici și Lăzărescu, că sînteți prima generație postbelică de scriitori ieșeni care nu sînt tentați de București. Cum se vede Bucureștiul de la Iași?

Asta poate fi o adevărată temă de cercetare. Bucureștiul, cred, este văzut foarte diferit de la Iași, Cluj și Timișoara, să zicem... Capitala unei țări centralizate, (re)modernizată într-un regim în care este privilegiată capacitatea de redistribuire a bunurilor, nu poate inspira decît un amestec variabil de fascinație și revoltă. În Franța, chiar după eforturi considerabile de descentralizare, tot a rămas o vorbă de duh: „Desigur, la noi totul e descentralizat, mai puțin succesul – acesta se face doar la Paris“.

În timidele mele cercetări asupra lumii literare ieșene, am putut vedea că, după război, dorința de a pleca spre București a fost constantă. Capitala era investită cu un soi de monopol al oportunităților, ceea ce, probabil, nu era departe de adevăr. Outputurile provinciei literare, cimitirul și gara, constituiau un laitmotiv în evocările subiecților mei. De ce e pe cale să se nască o generație de scriitori care nu vrea să părăsească Iași? Poate pentru că timidul postmodernism est-european a mai adăugat două outputuri, aeroportul și Internetul, iar o înțîmplare fericită a plantat Poliromul la Iași.

Prozele tale pun mare preț pe amănunte, pe nimicuri, pe lucrurile banale, cotidiene... Care sînt lucrurile mărunte și fleacurile care te fac fericit în viața de zi cu zi?

Am meditat mult asupra „amănuntelor“, „detaliilor“... În ceea ce scriu, cred că ele nu se încadrează într-o viziune behavioristă sau într-un minimalism de tip american. Ele nu reprezintă proiecția vizibilă a invizibilului psihologic și nici așchii de realitate lipsite de istorie. Aș spune, mai curînd, că sînt articulațiile unui dublu proces, de structurare și destructurare simultană a realității, de coagulare a particularului în general și de răsfrîngere a generalului în forme individuale. La mine, „amănuntele“ vin dintr-o viziune constructivist-culturalistă. Observația nu e doar a ochiului, ca în pozitivismul clasic, ci și a urechii sau a minții. „Spiritul de observație“ nu e eminent vizual, ci se îndreaptă către fundamentele culturale ale situației de interacțiune și către logica înlănțuirii evenimentelor. E o privire oblică asupra realității *in progress*,

în care lucrurile sînt moi.

Asta nu înseamnă că nu savurez cu sfințenie hedonistă cafeaua de dimineață. Practic, ea reinventează pentru mine realitatea în fiecare zi. Așa cum familia îmi reinventează cotidian societatea.

Dilemateca, nr. 21, februarie 2008

Update

Au trecut cinci ani de cînd am răspuns acestor întrebări și, în lucrurile esențiale, parcă aș fi răspuns ieri la ele. Nu mă simt un altul, deși percep mici schimbări de identitate. Temele celor două romane care au apărut între timp – *Cum să uiți o femeie* și *În iad toate becurile sînt arse* – m-au îndepărtat de gaura neagră a „scriitorului despre comunism“. În același timp, *Sînt o babă comunistă!* se bucură de o carieră internațională pe care n-aș fi bănuț-o niciodată. Scenariul despre care vorbeam abia în acest an s-a transformat în film, urmînd să aibă premiera pe 23 august, cu Luminița Gheorghiu în rolul principal, o alegere mai mult decît inspirată a lui Stere Gulea. Cabana s-a transformat într-o casă și e aproape de final. De la începutul acestui an am intrat într-un pariu administrativ, ca director la Muzeul Literaturii Române din Iași, încercînd să reinventez această instituție încremenită și ajunsă mult sub demnitatea sa. O văd în primul rînd ca pe o datorie restantă de pe vremea Clubului 8, cînd am deschis polemici necruțătoare cu privire la viața literară ieșeană. Săptămînile acestea termin de ținut primul curs de scriere creativă din Iași, focalizat doar pe proză, și lansez la Muzeul Literaturii Române programul „Școala de bune maniere literare“, cursuri de scriere creativă pentru poezie (Emil Brumaru), text dramatic (Olița Cîntec), science fiction și fantasy (Dan Doboș), reportaj (Viorel Ilișoi), scenariu de film (Lucian Dan Teodorovici), precum și cursuri pentru benzi desenate (JUP – Lucian Amarii). Desigur, am și proiecte literare. Despre ele, cu altă ocazie.

Bonus

Ce ai fi vrut/putut să fii dacă nu ai fi fost scriitor?

Copil fiind, am fost tentat de „meserii“ destul de bizare, atît pentru vîrstă, cît și pentru epocă. Dintre cele pe care mi le amintesc acum, sînt cea de bancher (n-aș putea spune cum am ajuns la această dorință „reacționară“) și cea de cowboy (fără să fac, bineînțeles, vreo legătură cu văcarul autohton). În cele din urmă, iată-mă-s scriitor și sociolog, după ce puțin a lipsit să ajung inginer. Evenimentele din '89 au produs schimbări în multe cariere profesionale ale generației mele și eu n-am scăpat acestui fenomen. Altminteri, acum aș fi fost, probabil, scriitor și inginer.

În România este destul de greu să fii scriitor „profesionist“, dacă prin asta înțelegem să-ți câștigi pîinea de zi cu zi din scris, așa că majoritatea scriitorilor au, de fapt, dublă ocupație. Fenomenul nu este strict românesc. Nici în Europa Occidentală autorii nu trăiesc doar din cărțile lor. Ba mai mult, nu puțini scriitori consideră că o a doua meserie le asigură o anumită independență față de piața și de gustul editorilor și că adevărata operă literară nu se poate face decît în contextul acestei independențe. Așa că a doua meserie, execeptînd cazul moștenitorilor bogați, este adesea văzută ca o resursă în cultivarea valorii estetice, și nu ca un blestem sau ca o slăbiciune a sistemului editorial/cultural, cum pare a fi tendința în rîndul scriitorilor români. Ca să revin, pot spune că pentru o a doua meserie îmi pot imagina o mulțime de variante, însă în loc de scriitor nu-mi pot închipui nimic altceva. Deocamdată. (*Dilemateca*, nr. 5, septembrie 2006)

Angela Marinescu

Sînt o «doamnă» frustrată, agresivă și melancolică

La un moment dat v-ați mărturisit regretul de a nu avea o formație filologică, dumneavoastră fiind licențiată în psihologie. V-ați simțit în vreun fel trădată, nesatisfăcută de propria literatură?

Mereu mă simt trădată de ceea ce întreprind. Fie că e vorba de literatură sau orice altceva. Posed o nesiguranță nevrotică fundamentală de toată frumusețea. Nu aș vrea să crezi însă că m-aș lăsa intimidată de oricine. Am și spirit critic și autocritic în așa măsură încît pot deveni „agresivă“, la o adică, și cu mine, și cu alții. Adevărul adevărat este că am avut o nevroză infantilă gravă pînă pe la 14 ani. Copilăria mi-a fost penibilă, eu m-am manifestat penibil – am tot scris despre nevroza mea și nu mai repet și aici felul în care s-a manifestat –, familia o resimțeam ca fiind penibilă. Exact la 14 ani și jumătate, cînd s-a mai atenuat penibilul nevrotic, am intrat cu dreptul în lumea celor grav bolnavi de tuberculoză. Boala m-a ținut aproape 13 ani, timp în care am trăit momente de neîncredere absolută în viitorul meu, deși eram foarte tînără. Începusem să nu mai cred în reperele morale. Derapam cu groază și extaz. Cel mai greu a fost să suport gîndul că nu voi mai putea avea o familie, deoarece cel mai dezvoltat și mai constant sentiment al meu a fost acela al datoriei.

Pînă la 20 de ani am citit enorm: Dostoievski, Tolstoi, Stendhal, Gogol, Gonțarov, pînă și *Fenomenologia spiritului* a lui Hegel, deși atunci nu am înțeles aproape nimic, în afara unei rigori pe care o intuiam și care m-a fascinat. După prima recidivă nu am mai crezut în nimic. Am devenit confuză, obsedată, neliniștită, de un erotism mereu la limită. Nimic, după aceea, nu a mai fost normal pentru mine. Cînd ești foarte bolnav vrei să evadezi, în toate sensurile. Eu am evadat în scris, și la început scrisul mi-a fost aproape calofil, aproape senin, aproape naiv, dar, în subtext, cu un extaz ușor paranoic, dat de suferință, ce prevestea evoluția mea ulterioară. Mă refer în special la evoluția spirituală. Nu am mai reușit niciodată de atunci să pot fi atentă, la propriu. Am reținut, de-

a lungul timpului, doar ceea ce mă izbea în moalele capului, atunci când citeam. Nu stil, nu frumusețe, nu seninătate, nu armonie.

Când pun mîna pe creion devin, brusc, imprevizibilă. În fața hîrtiei nu mă pot controla. Nu am suficientă informație și nici liniște interioară, iar creierul nu mi l-am putut „spăla“ astfel încît să pun jos un text care să fie încadrabil, măcar valoric. Or fi textele mele anticulturale, contraculturale, subculturale?! Paranoice, prea sumbre, prea exaltate, așa cum nu-i stă bine unei „doamne“. Sînt o „doamnă“ frustrată, agresivă și melancolică. Cu greu îmi pot reveni după ce pun pe hîrtie o asemenea frază.

Există această constantă voluptate a maladivului în poezia dumneavoastră; un fel de „cîtă boală, atîta poezie!“. Dar, în toți acești ani, poezia n-a „vindecat“ chiar nimic? Nu visați să scrieți o carte senină, de dragoste, optimistă?

E urît visul, sper să pot duce la capăt ideea de a nu mai scrie deloc. Nu mă interesează și nu-mi este proprie o carte de poezie senină, de dragoste și optimistă! Adică, pentru cine ar trebui să scriu astfel?! Am scris mereu ca să uit că a trebuit să scriu pentru a mă echilibra, redresa, remonta, renunța, reveni. Am vrut să uit de scris scriind. Cam greu, pentru cîtă obstinație am pus în ambele direcții. Totuși, mă consider unul dintre cei mai optimiști scriitori din literatura română. Mă rog, dacă mi se acordă dreptul de a aparține literaturii (române). Această expresivitate totală și întunecată fîșnește, pur și simplu, nu e contrafăcută și nici provocată artificial, ceea ce presupune existența unui optimism fundamental. Altfel, de unde expresivitate și poezie și luptă cu boala etc.?

Sînt însă sigură de un lucru. Întunecarea mea treptată, dar și jocul de lumină și umbră, cît este în scrisul meu, sînt prelungiri firești ale creierului meu construit într-un anume fel. Nu au deloc de-a face cu boala. Mai cred că boala fizică mi-a fost oferită de propriul creier, drept garanție pentru autenticitatea trăirilor ce mi s-au dat. Drumul pe care am mers și pe care îl parcurg chiar în momentul de față îmi provoacă momente de o plăcere incomensurabilă. Se pare că, din afară, drumul meu pare irespirabil.

S-a scris despre dumneavoastră ca despre o scriitoare gravă, întunecată, aproape masculină în expresie și obsesii, exhibiționistă, nevrotică... Dar cît de mult vă reprezintă această imagine?

Mă reprezintă ceea ce vor vedea în poezia mea, atît cît este, cei de peste cîteva zeci de ani. Nu am curajul să avansez cifre mai seducătoare. Cred că sînt

și așa, și așa, și ce spui tu, cel ce crezi astfel, și ceea ce cred eu despre mine când mă văd neputincioasă, de o blîndețe agresivă, bolnavă, bătrînă și naivă.

Într-un eseu publicat la începutul acestui an vorbeați despre „limbajul întrerupt“ și despre existența unui limbaj feminin. Există scriitura feminină sau e doar o cochetărie teoretică?

Mă vezi pe mine cochetînd teoretic?! Asta puteți voi, tinerii critici și esești supradotați intelectual. Eu cochetez cu viața de-a dreptul. Nu știu cum se face că jocul meu se termină întotdeauna rău. Jocul teoretic este un joc cu mărgele de sticlă la care nu am acces. În altă ordine, există în scris și aiurea un specific feminin, altfel de ce ar mai exista femei și bărbați pe pămînt?! Se întrevede mereu diferența (și repetiția) deleuziană, amprenta strălucitoare a fiecăruia din timpul muncii sale. Ah, ce chestii scriu, prețioase și futile, niște corpuri străine în poezia mea, ca niște fire de praf în ochi!

Un orgoliu tăiat în două

V-ați simțit vreodată neglijată de criticii literari sau neînțeleasă de cititori? Ce e mai important pentru dumneavoastră: recunoașterea oficială, adică premiile, fidelitatea cititorilor, împăcarea cu sine?

Pentru mine, toate acestea sînt importante. Împăcarea cu sine vine, îndeobște, după „îndeplinirea“ celorlalte două alternative. E-adevărat că, după o anumită vîrstă, chiar otrăvit fiind din pricina ratării sociale, profesionale etc., apare un surogat al împăcării cu sine. Și asta dintr-o rațiune exterioară ție, ce ține de trecerea timpului, de reordonarea priorităților, de nepăsarea patologică și de apariția, ca din senin, a gîndului morții ce te poate relativiza fără rest. Dar se poate să nu se îndeplinească astfel, nici măcar la 80 de ani, dacă nu ești sănătos la minte. Să-ți stea mintea tot la nimicuri existențiale ce țin de sentimentul puterii sociale și financiare.

Eu mă simt tot timpul neglijată, neînțeleasă etc. de către ceilalți, colegi, critici literari și, exact în același timp, mi se cam filfîie. Oricum, nici un premiu nu conferă valoare scrisului tău și mai degrabă îți stă pe cap. Găștile ce s-au format pînă să primești un premiu – primul premiu l-am primit la 55 de ani – mărșăluiesc după aceleași criterii ce pot avea de-a face sau nu cu premiantul mai mult sau mai puțin fericit. Pe mine nici Premiul Nobel nu m-ar satisface, din mai multe motive, pe care nu le mai înșir. Ca să se știe că nu numai unii se

pot raporta la un asemenea eveniment, ci și eu, subsemnata, A.M.

Spuneți-mi măcar un singur motiv pentru care nu vă satisfac premiile.

Posed sentimentul gratuității în cel mai înalt grad, iar scrisul, pentru mine, nu este o meserie, ci o ultrameserie. Adică ceva ce pulsează în jurul profesionalismului, al unei metode, al unei științe, al unui exercițiu, prin aceea că a irumpt dintr-o necesitate pe care mi-a dat-o extrema mea libertate de a fi. Prin scris îmi controlez viața și libertatea. Nu m-a satisfăcut, niciodată, nimic altceva, decât o anumită dialectică între scris și nonscris. Scrisul m-a ajutat să rezist pe marginea precară a limitei sensibilității, adică a unui sens, oricare ar fi el. Și la mine orice limită reprezintă o demarcație, o răspîntie, în speță, a scrisului și a antiscrisului. Pe franțuzește spus, cu întunericul eseistic de rigoare, dar și de stînga, îmi plasez scrisul între viață și moarte. Pe marginea filiformă a limitei cu pricina mergi îngîndurat, îngrijorat și plin de voluptate, deoarece totul este nesigur.

Ce mai reprezintă un premiu pe lîngă voluptatea de care vorbeam?! Am o idee: Domnilor, dați-mi banii conveniți pentru premiu, dar fără premiu! Pe șest. Aș fi fericită. Mi-aș asuma un orgoliu tăiat în două și o bunăstare materială pe măsură.

Ați afirmat odată că ați renunța la scris dacă v-ar da cineva 100.000 de dolari. V-ați trăda cititorii? Este scrisul, la urma urmei, o corvoadă?

Scrisul este o corvoadă, dar, cînd trece timpul în același stil, cu aceleași probleme, cu aceleași obiective și cu aceleași rezultate, te obișnuiești cu îndeletnicirea practică. Și îi creezi acestei îndeletniciri rigori tot mai mari, legi mereu mai necruțătoare, o perfecționezi ca să fie așa pe zi ce trece și, cînd vezi că nu mai ai ce inventa nici aici, că obiectul muncii tale devine mereu mai mic, mai altfel, mai disimulat, mai lipsit de sens, mai disipat, mai devalorizat, începi să lucrezi la distrugerea lui cu aceleași rigori și cu aceleași legi. Nu m-am priceput decât să trăiesc în spiritul muncii pentru a mă putea detașa de o plăcere prea mare ce mi-a creat dependență.

Am scris odată într-o cronică literară că în poezia dumneavoastră egocentrică există totuși o anume nostalgie religioasă. Știu că ați fost intrigată. Este literatura dumneavoastră atee?

Doamne ferește, cum să fie atee literatura?! Nu-mi amintesc să fi fost intrigată de observația ta. Adică scrie Marius Chivu despre mine și eu fac mutre!? M-aș mira. Poate că nu am înțeles, mai degrabă. Sînt poeți religioși,

asta e o treabă, și toată poezia adevărată este mistică, asta e o altă treabă. Eu am accente mistice crîncene și paranoice, recunosc. Așa mi-a „ieșit“. Parfumul visceral de misticism a îmbrăcat toată poezia mea într-un vâl înșelător. N-am ce să fac.

Cineva, încercat de suferință și boală, conștient adică de ceea ce ar putea reprezenta în ordinea lumii și suferința, și boala, simte mereu nevoia irepresibilă de a evada, cu o vitalitate din ce în ce mai mare, pe măsură ce și sentimentul suferinței devine mai insuportabil. Vitalitatea exacerbată care, presupun, aparține tuturor artiștilor adevărați se cere a fi executată. Și oare nu arta este aceea care, prin obligațiile pe care ți le impune practicarea ei (adică retragerea în singurătate), te ajută cel mai bine să-ți canalizezi o trăire, inumană prin intensitate, într-o lucrare bine circumscrisă, bine modelată, pînă la crearea unui anumit „frumos“ ce plutește apoi, ca un aer necesar?! Chiar dacă mai mult sau mai puțin împușit. Exercițiul execuției vitalității nu poate fi decît mistic.

„mi se filfîie de toți tinerii ce vor să mănînce/ din poezia mea fără să plătească o minimă taxă de intrare/ în frunte cu oricine îmi dă bani acum pentru ce/ nu a fost atunci“... Tînăra generație de poeți v-a recunoscut drept unul dintre modele. Vă fletează? Vă provoacă? Vă sperie/amenință această apropiere literară?

Sigur că mă fletează, sigur că mă provoacă, așa cum și eu i-am flatat și i-am provocat pe tineri (și pe alții, poate). Interacționez în lume, nu stăm să ne uităm unii la alții ca blegii. Dar nu mă sperie, nu mă amenință, nu trăim într-un ring de box. Nu gîndesc ideea competiției în acest mod. Cunosc și lupta, dar am și sentimentul gratuității în cap. În numele lui sînt competitivă și în numele lui competiția mea nu are obiect (vizibil). Competiția mea este o noncompetiție într-un spațiu al competiției cu niște legi pe care le cunosc și tocmai de aceea vreau să le distrug. Prin noncompetiția mea.

Voluptatea insuportabilă a vieții

În ultima vreme se tot vehiculează cifre ale scriitorilor care ar fi colaborat cu Securitatea. Ce părere aveți despre această dosariadă?

Părerea mea, pe cît de personală, pe atît de modestă, este că, la noi, în lipsa unei tradiții a existenței unei intelectualități și a unui proletariat ce ar fi putut pune în valoare, pe lîngă altele, o anumită solidaritate de idei, de dependență, de

scopuri, disidența noastră scriitoricească s-a produs într-un mod limitat la un grup al unei așa-zise elite sociale. Această elită a rezultat ca urmare nu atât a valorii profesionale, cât a unei valori date din afară, de către alt grup social ce se ocupa cu promovarea elitelor, pe criterii aleatorii, de cele mai multe ori. A precumpănit posibilitatea de a fi într-un anumit fel din punct de vedere emoțional, de a putea fi iute la replici, de a avea un umor dubios ori o boemă ce nu se lipește de tine decât dacă ești sănătos tun ori un „aristocratism“ înfumurat și tern. Pe deasupra, trebuia să fii neapărat oportunist prin vocație, iar scrisul tău, înconjurat de atâtea vietăți mai mult sau mai puțin subtile, ieșea la iveală din mormanul de smoală clocotită din cazanul păzit numai și numai de draci. De unde îngeri?

Instinctul vedetistic al elitei noastre sociale din rîndul scriitorimii a invadat ca o caracatiță lumea literară, s-a infiltrat cu precizie de laser acolo unde viclenia, oportunismul și disprețul față de adevăr „dădeau pe dinafară“ și, astfel, disidența, dintr-o revoltă nobilă a unor sclavi ai regimului, a devenit o întrecere între cei mai bine plătiți și mai bine asumați scriitori ai regimului comunist. Ei, ce au dus-o bine înainte de '89, o duc la fel de bine și acum. Nu ți se pare comic?!

Noi, cei „mici“, care nu voiam să fim „reprezentanți“, căci eram chiar „poporul“, am rămas pe dinafară, incapabili să ne exprimăm revolta și să fim protejați de cei din Occident ce „țineau“ spatele așa-zișilor disidenți. „Spatele“ era foarte sigur și foarte necesar. Nimeni nu a vrut să facă disidență cu prețul vieții. Eram intelectuali și ne era frică. A fi intelectual înseamnă, în primul rînd, să-ți poată fi frică și, abia apoi, să ți-o poți controla. Noi nu am reușit să ne trimitem textele peste hotare; elita de care vorbeam nu ne-a ajutat în această privință. Har Domnului că noi,ăștia mici, mai puteam scrie, și încă într-un asemenea hal încît putem spune că scrisul nostru a devenit politic, adică viu, eficient, economic și, vorba lui Urmanov, utilitar. Acesta este scrisul nostru: acțiune concentrată la maximum pe centimetru pătrat de cuvînt. Un fel de politică a penumbrei.

Ați spus undeva că iubirea cea mai pură există numai între persoane de același sex. De ce? Vi se pare frustrant sau, dimpotrivă, reconfortant?

Am spus asta?! Nu-mi amintesc, dar, recunosc, părerea mea este că relația homosexuală, din pricina apropierii ei de o limită a inumanului, este cea mai pură formă a iubirii, mă rog, reprezintă puritatea aceea sacră. Nu cred că între partenerii homosexuali ar putea încăpea trădarea, rușinea, viclenia, decât cu prețul luării vieții celui ce trădează. Tribunalul muncitoresc și socialist nu are ce

căuta aici. Dar nu am disponibilități homosexuale decât la nivelul gândirii.

Vă place să gătiți, să mergeți la piață, să îngrijiți florile din ghiveci? Ce faceți când nu scrieți/citiți poezie?

În afara scrisului, cel mai mult îmi place să mă cert (să discut adică, sînt complicată din rațiuni obscure) și să nu fac nimic. Mie îmi place cel mai mult să nu fac nimic chiar și cînd scriu. Adică scriu cu gîndul că odată mă va salva de la voluptatea insuportabilă a vieții pe care o trăiesc, pe care mi-o amintesc mereu ca pe un trecut infinit (scriam asta în deschiderea la *Skanderbeg*). Mă simt străină în lume la vîrsta asta și lumea o resimt, în capul meu, ca profund străină.

Mai ascultați jazz?

Ascult tot ceea ce îmi întreține și îmi provoacă și mai mult, dacă se poate, melancolia. Chiar și jazz. Și în jazz cel mai mult îmi place saxofonul. Saxofonul este instrumentul perfect al melancoliei.

Dilemateca, nr. 5, septembrie 2006

Update

Interviul de atunci a fost unul dintre cele mai coerente pe care le-am dat vreodată. Mă și mir. Probabil în mare parte datorită întrebărilor care m-au provocat. Aș putea adăuga o mie de lucruri sau poate n-aș mai adăuga nimic. Totuși, simt cumva o degradare galopantă a vieții. În toate privințele, în toate direcțiile. Nu realizez că am scris ceea ce am scris. Mă plasez acum, în mintea mea, la margine. Nu mai am nici o perspectivă. Nu mai am legături normale cu lumea. Nu prea mai am ce căuta pe aici. Și nu numai viața a ajuns o îndelungată noapte rece. S-a insinuat și frica de necunoscut. Necunoscutul contorsionat al decrepitudinii. Este o stare de așteptare de o mare patimă. Politica, structurile statale, structurile substatate s-au degradat. Clima s-a degradat. Animalele parcă au devenit mai agresive. Cîinii și pisicile mă îngrozesc. Mă sfîșie. Dar mie-mi place. Resimt sfîrșitul ca pe niște pași care-și pierd treptat conturul.

Cînd v-ați îndrăgostit ultima oară?

Ultima oară m-am îndrăgostit cu adevărat acum 28 de ani. Tot romantismul adunat în capul meu de-a lungul timpului și tot fanatismul erotic al trupului au venit în împlinirea aceluia moment în care feminității mele i s-a părut că a înțîlnit tot ce-și putea dori de la un tip de cealaltă parte a baricadei (nu-mi place cuvîntul *mascul* sau *bărbat*; îmi place *fiu*). Pentru că amîndoi eram căsătoriți cu altcineva (deși el era mult mai tînăr decît mine), am divorțat și ne-am căsătorit. Eram atunci dispusă să renunț la scris, căci într-o relație adevărată scrisul femeii nu are ce căuta. Eram copleșită de prezența lui, pentru că emana o forță a gândirii pe care n-o mai înțîlnisem pînă atunci. Sau cel puțin așa mi se părea. Căci am avut de-a lungul vieții capacitatea de a trăi în imaginație. Un mic amănunt era de ajuns pentru ca o poveste, ce nu exista în realitate, să se desfășoare însă în capul meu și să o trăiesc intens. Dacă reușește să trăiască la intensitate mare alături de un bărbat, atunci cînd intervine luciditatea și relația se distruge brusc, femeia nu mai poate repeta aceea experiență decît de la acel nivel al intensității în sus. (*Dilemateca*, nr. 10, martie 2007)

Care-i partea favorită/detestată a corpului dumneavoastră?

Pentru că sînt mamă, pot spune că iubesc mult (nu că îmi place) partea „cea mai slabă” a trupului meu așa cum iubesc un copil mai puțin reușit, mai slab, vulnerabil, și aceea parte, ai ghicit, este creierul meu. Dar pentru că am făcut și medicina, știu cum creierul este un desfășurător pliant la maximum al întregului corp, unde tot ce ține de trup devine semn, semnificație, prezență severă. Dacă eu sînt cum sînt, asta înseamnă că mizerabilul, dar și adoratul meu creier este cum este: slab, desuet, melancolic, decadent, degradat, paranoic. Partea pe care o detest cel mai mult este aceea care „scapă”, n-aș putea spune cum, de sub controlul invaziv al creierului. Acea parte nu doar că o detest, dar mă și atrage. Acea parte ar putea fi și scrisul. De ce n-ar fi scrisul o parte a trupului meu? (*Dilemateca*, nr. 44, ianuarie 2010)

„Frica de moarte sau frica de a muri, ce preferați?” (Julian Barnes)

Paradoxal, sănătatea este cel mai imprevizibil status-quo al trupului. Și apoi, din senin, te trezești că ți-e frică de moarte, așa cum ți-e frică să și mori. De-acum, cele două temeri se suprapun. Înainte era doar voluptatea morții (neîndurătoare), acum, după încercări și tatonări în abisul propriu, simți cum se

insinuează frica. Deoarece frica se învață. Devii fricos ca un iepure, din dependent de plăcere (a iubirii și a morții) devii precaut în ce privește urmările plăcerii. Frica de moarte devine îngerul tău păzitor ce te însoțește pretutindeni. Frica de moarte a devenit instinctul tău civilizator. Frica de moarte s-a convertit în frica de a muri. Deoarece moartea reprezintă momentul întreruperii vieții, iar frica de moarte este instinctul continuității absolute. Preferi oboseala extremă, durerea de toate felurile, sinusurile arse, preferi să nu te mai poți hrăni absenței lor, ceea ce ar însemna și absență a relației tale, atât de necesară, cu necunoscutul, cu „întunericul spațiilor negre“. Viitorul meu nu-l mai pot gândi decît în termenii neliniștiți ai fricii de moarte. Altfel spus, numai moartea poate avea viitor. Iar frica de a muri este cîntecul de lebădă al fricii de moarte. Dar întrebați-mă ce mai prefer: frica de după moarte sau frica de a muri după moarte? (*Dilemateca*, nr. 48, mai 2010)

Marin Mălaicu-Hondrari

În budoar și în literatură e nevoie de exces

Ce-ai făcut înainte de a fi scriitor?

Înainte de a fi scriitor am fost copil, nu-mi amintesc dacă eram un copil fericit, dar probabil că eram, din moment ce nu-mi amintesc. Pînă la cinci ani am locuit cu bunica mea într-o casă, pe un deal, fără curent electric. Aveam o lampă cu petrol și un radio. Coboram atît de rar de acolo, încît sora mea mai mică, atunci cînd mă vedea în casa părintească, îmi cerea să plec, le spunea părinților: „Asta nu-i a noastră!“.

De unde ți s-a tras, care e momentul în care s-a declanșat totul?

Nu știu exact de unde mi se trage faza cu scrisul, nu am reținut un anume moment, știu doar că înainte de a merge la școală eram obsedat de citit; ceea ce destul de straniu, pentru că la noi în casă nu se găsea nici o carte, doar Biblia și din cînd în cînd cîte un ziar. Mama îmi povestea că mă așezam în pătuț cu un ziar și începeam să spun cuvinte dispartate, ca și cum aș fi citit pe sărite. Apoi, pe la 12-13 ani, am scris un micro-roman SF, *Arma anti-laser* i-am zis, era calchiat după celebrul film *Războiul stelelor*. Apoi m-am apucat de poezie.

Înainte s-o scrii tu, ce poezie citeai?

Citeam ce era în programa școlară, apoi, prin clasa a noua l-am descoperit pe Bacovia și tot ce știam eu s-a dat peste cap. Povestește Borges că a pățit-o așa cînd l-a descoperit pe Walt Whitman și cum toți poeții pînă la el i se păreau niște cîrpaci. Mie nu numai că toți poeții pe care-i citisem pînă atunci (mult mai puțini decît citise Borges, fără îndoială) mi s-au părut cîrpaci, dar am ținut morțiș să mă comport în spiritul poeziei bacoviene. Dintr-un copil zburdalnic m-am transformat, în cîteva săptămîni, într-un adolescent melancolic care frecventa pădurile din preajma Sîngeorzului și unul dintre cimitirele orașului, plasat pe un deal. Într-o toamnă ploioasă am umblat atît de mult prin ploaie,

încît mama a zis că o să putrezească impermeabilul pe mine (impermeabil care nu era deloc impermeabil). Apoi am dat peste un roman de Leonida Neamțu, *Legenda cavalerilor absenți*, un roman în care apare gruparea de la revista *Steaua* de pe vremea lui A.E. Baconski, și am început să citesc revista și *Corabia lui Sebastian* de Baconski și *Panorama poeziei universale contemporane*. Umflat de poezie, așa cum alții se umflă de la droguri, pluteam pe deasupra orașului ca un zepelin abandonat.

În ce măsură te-a ajutat școala în formarea gustului literar?

În formarea gustului literar m-au ajutat doi profesori de română, Dumitru Pruteanu (care se autointitula singurul critic SF din România, titlatură fabuloasă pentru anii 1985-1986) și Ioan Costea, un fel de enciclopedie ambulantă, un „Funes el Memorioso“, care îi lua în răspăr pe mare parte dintre cei ce scriau la revista *Steaua*, pe care eu continuam să o citesc asiduu. A fost primul om pe care l-am auzit să condamne pe motive ideologice un scriitor. Nici unul dintre ei nu mi-a fost profesor, pe amîndoi i-am înfîlnit la un cenaclu, care, mai tîrziu, în 1992, avea să devină Cenaclul Camera, cu doi membri fascinanți: Dan Coman și Florin Partene.

Ce să faci cu posteritatea?!

Romanul tău de debut a apărut mai întîi la o editură minusculă, a fost apoi reeditat la cea mai mare, care ți-a publicat și a doua carte, al cărei prim tiraj pare să se fi epuizat, de vreme ce nu prea mai e prin librării. Ai putea stîrni invidie...

Dacă e așa, trebuie să le mulțumesc Mădălinei Ghiu, de la Cartea Românească, și Claudiei Fitcoschi, al cărei supranume fără îndoială că e Polirom, Claudia Fitcoschi-Polirom, pentru că a vinde ține de marketing, nu de literatură. Și mai trebuie să le mulțumesc cititorilor, desigur, generozității lor. Cît despre invidie, ce să zic... Îmi amintesc ce scria Cesare Pavese în *Meseria de a trăi*: „Va veni o vreme cînd obișnuita noastră credință în poezie va stîrni invidie“. Asta spunea Pavese pe la 1940. Sper să stînesc mai degrabă încredere în scriitorii foarte tineri, adică să caute un drum și să nu renunțe la el după primele o sută de dezamăgiri, ci să-și vadă de acel drum. Iar cititorii din România să înțeleagă în sfîrșit că există și scriitori români care merită citiți și că literatura nu stă numai în traduceri.

Îți pasă de cititori?

Aș fi ipocrit dacă aș spune că nu-mi pasă, dar aș fi la fel de ipocrit dacă aș spune că mă gîndesc foarte mult la cititori. Nu mă gîndesc niciodată la cititori atunci cînd scriu, abia pe urmă, cînd cartea e în librării, încep să mă preocupe reacțiile. Firește, unele reacții mă bucură, altele mă întristează, sufăr și mă bucur cu măsură, dar, fundamental, nu mă ajută cu nimic, vreau să zic în actul scrisului. Credeți că îl ajută cu ceva pe Mircea Ivănescu faptul că i-am citit cărțile, că mă gîndesc la el, că îi doresc sănătate? Sau pe Angela Marinescu? Cărțile lor mă ajută pe mine, mă ajută enorm. Oricare dintre cărțile bune pe care le-am citit mi-a spus, fiecare în felul ei, că nu e bine cum trăiesc, că trebuie să fac ceva, pe scurt, m-a pus pe gînduri. Ce poți cere mai mult de la o carte?

Am avut norocul să am reacții mai mult pozitive decît negative la toate cărțile mele de pînă acum. Mă bucură mult reacțiile oamenilor care nu au de a face direct cu industria literară, reacțiile de pe bloguri sau ale unor oameni care nici măcar nu au un blog, dar care mi-au citit cărțile și au simțit nevoia să spună cîte ceva despre ele. Reacțiile negative sînt obligatorii, nu cred într-o carte care stîrnește numai laude, înseamnă că e moartă, o carte trebuie să fie controversată, e o idee veche, dar actuală totodată.

Apropo de Angela Marinescu, este, probabil, singurul scriitor care declară că îi pasă mai mult de ceea ce cred criticii decît de ceea ce cred cititorii. Tu cum te-ai obișnuit cu recenziiile criticilor?

Da, cred că e așa, că îi pasă mai mult de critici decît de cititori. Dar mai cred și că Angela Marinescu a prins și o perioadă mult mai fastă pentru critica literară. Chiar în urmă cu 15-20 de ani critica literară încă avea putere, conta în jocul literaturii. Cred că în zilele noastre statutul criticului literar e la fel de depreciat ca al scriitorului. Nu discutăm acum cauzele, deși una dintre ele ar putea fi conformismul criticilor, apatia lor, despre care tot Angela Marinescu ne vorbește în *Jurnal scris în a treia parte a zilei*. E drept că se referă explicit doar la critica tineri.

Personal, am avut parte de tot felul de recenzii din partea criticilor. Cîteva m-au supărat pentru că erau scrise cu suficiență și impregnate de o ironie de doi bani. La *Cartea tuturor intențiilor*, ediția de la Cartea Românească, unii, în loc să spună clar de ce credeau ei că nu e o carte bine scrisă, s-au apucat să se lege de textul lui Mircea Cărtărescu de pe coperta a patra. Alții s-au legat de fotografia mea de pe acea carte, în fine, tot felul de mizerii (și bănuiesc că acesta e doar începutul). Știu foarte bine că mai am multe de învățat, sînt abia la

a treia carte și niciodată nu am fost un tip precoce, simt că învăț lucrînd la fiecare carte, așa că accept o critică negativă făcută pe text, fără resentimente, normal că mă doare pentru cîteva ore, dar strîng din dinți, iau aminte și încerc să merg mai departe. Dar vreau să simt că acel om care îmi „rade“ cartea a citit-o cu atenție, deschis și că nu a plecat de la începutul lecturii cu ideea de a mă *prinde*. Îmi cunosc limitele, dar asta mai înseamnă și că nu pot fi dus cu zăhărelul. Cam asta ar fi relația mea cu critica.

Crezi că scriitorii și criticii sînt două „specii“ diferite?

Părem două specii destul de diferite totuși. Așa și trebuie. Simt că doi-trei critici buni pot fi mană cerească pentru literatura unei țări.

În România nu e mare lucru să fii scriitor în sine, dar cum e să fii scriitor și într-un orașel de provincie precum Sîngeorz? Te ajută, te inspiră, te frustrează?

Tocmai că a fi scriitor în sine e mare lucru, indiferent în ce țară trăiești. E copleșitor oriunde te-ai afla. Chiar nu știu ce aș fi putut face cu viețișoara asta a mea dacă nu aș fi scris! Nu că ar trebui să facem neapărat ceva cu ea, dar orișicîtuși de puțin... Sîngeorz-Băi are într-adevăr un aer nefast de provincie. Noroc că pe lîngă locuitorii vizibili eu mă întîlnesc foarte des cu cei invizibili.. Și-apoi aici e prietenul meu Florin Partene, ne ținem din scurt, nu cumva să uităm ce avem de făcut.

Cînd ziceam că nu înseamnă mare lucru la noi meseria de scriitor, mă refeream la statut, la vizibilitate publică...

E drept că statutul scriitorului în România e nul. Decît să spui că ești poet, e preferabil să-ți înghiți limba. Românii cred că într-o lume în care contează marfa și banii nu mai e loc pentru literatură, că statutul de scriitor e perimat. Dar atunci de ce în Occident, unde regulile pieței sînt mult mai drastice, statutul scriitorului s-a păstrat? Chiar credeți că englezii de fraieri se duc la lecturi publice unde trebuie să-și plătească scump intrarea? Nu vreau să spun că scriitorii ar trebui să aibă cine știe ce drepturi, să fie privilegiați, nu, în nici un caz, dar nici să fie bătuți de mineri sau îndepărtați din funcții pe criterii politice. Nu mi se pare corect ca un prozator de talia lui Radu Aldulescu, de exemplu, să viețuiască la limită. Credeți că îl încălzește pe el cu ceva faptul că lumea îl bate pe spate și îi zice vai, ce scriitor mare-tare-bun ești? Apoi mai sînt și editorii care-și bat joc de scriitori și tot așa. Noroc că literaturii nu-i pasă de vremelnicie.

„Literaturii nu-i pasă de vremelnicie“... Se scrie cu gândul la posteritate? Îmi amintesc de niște fraze din Amos Oz, care zicea că pentru a cuceri lumea trebuie mai întâi să-ți cucerești cartierul, iar pentru a fi citit și mâine trebuie să scrii foarte bine despre azi...

Nu, nu, nici vorbă de posteritate. Ce să faci cu posteritatea?! Sînt un om viu, nu-mi pot imagina carnea de pe mine transformată în piatră de la brîu în sus. Nu am nici un fel de apetență pentru ce se va întîmpla după moartea mea. Spunînd că literaturii nu-i pasă de vremelnicie am vrut să zic doar că literatura merge oricum înainte, indiferentă la statutul scriitorului, iar scriitorul care se plînge că nu poate scrie decît în anumite condiții nu face corp comun cu literatura și va fi extirpat fără rezerve.

Nu știu dacă e așa cum spune Amos Oz, dar mă bucur că l-ai pomenit, e exemplul meu preferat, alături de Philip Roth, de scriitor care are cărți foarte bune și cărți foarte slabe. Îmi fac și eu curaj, ce să fac?!

Ce să scrii cînd ești fericit?!

Ai fost între 2002 și 2007 în Spania și ai locuit într-o rulotă, experiență care se regăsește ficționalizată în Apropierea, roman plin de personaje inspirate de prietenii tăi. Cît contează biografia în cărțile tale de ficțiune?

Contează ca punct de plecare, apoi mă gîndesc ce ar fi fost dacă, așa începe nebunia. Și încă: biografismul înseamnă trecut, iar trecutul e ficțiune, chiar dacă o ficțiune mai austeră. Cred că în prima mea carte, *Zborul femeii pe deasupra bărbatului*, spuneam că imaginația nu e altceva decît memoria în extaz. De ce nu ar fi și ficțiunea un extaz al biografismului?

Gide spunea că „orice tînăr scriitor care se poate abține de la scris ar trebui s-o facă fără ezitare“, în ideea că, în general, nu e nimic interesant de povestit din viața unui tînăr... Crezi că imaginația și instinctul pot compensa lipsa experienței de viață?

Cred că orice scriitor, nu numai unul tînăr, care se poate abține de la scris ar trebui să o facă, la ce bun să persecutăm la nesfîrșit editorii, criticii și (în multe cazuri) sponsorii?! Apoi, istoria literară îl cam contrazice pe Gide, nu sînt puțini scriitorii care au dat la tinerețe măsura valorii lor. Îmi place că ai spus și instinctul, nu numai imaginația. Pentru că instinctul trebuie să-l ai oricîta experiență de viață ai acumula. Și oricum nu cred că literatura se face (numai)

pe baza experienței de viață.

Ți-a fost lăudat și ți s-a reproșat în principal același lucru: cantitatea de poezie din proză. Cît de important crezi că este echilibrul în literatură? Crezi că literatura este și o formă de exces?

Merg pe dezechilibru și exces. Măcar cînd scriu să mă simt bine! Cumințenia e bună pentru saloane, dar în budoar și în literatură e nevoie de exces, de riscuri. Echilibrul trebuie să fie viu, adică în mișcare, în așa fel încît abia la finalul cărții să-l descoperi, pentru că abia atunci ai o privire de ansamblu a tot ceea ce s-a pus în balanță. Iar despre faptul că sînt lăudat/hulit pentru cantitatea de poezie din proză, ce să zic... așa o fi. Îmi plac la nebunie tocmai romanele care conțin poezie, atmosferă poetică, *Cvartetul din Alexandria* al lui Durrell, de exemplu, sau *Pale Fire* al lui Nabokov. Cînd spun atmosferă poetică nu mă refer la romantisme de duzină, ci la capacitatea autorului de a scrie într-o manieră justă și simplă, de a găsi alăturarea adecvată a cuvintelor pe care le folosește. Un stil bine strunit și precis e un stil poetic. E axa ce trece prin centrul de greutate și dă așa-numitul echilibru indiferent (ca să ne amintim nu de un fizician, ci de Iustin Panța).

Mă bucură această preocupare a ta pentru „alăturarea adecvată a cuvintelor“. Am impresia că limbajul și stilul nu-i mai preocupă atît pe scriitori. A scrie simplu, curat și corect pare suficient. Tu ce probleme de stil îți pui atunci cînd te apuci să scrii?

Chiar nu-mi pun nici o problemă de stil atunci cînd mă apuc de scris. Încep și dacă merge, merge, dacă nu, reiau iar și iar. Pînă cînd apele se limpezesc și apar stilul și vocea clară ale celui care spune povestea (întotdeauna e unul singur, de fapt, sau una singură, o singură voce). Întotdeauna știu cum nu vreau să scriu, cum nu trebuie să sune ceea ce scriu. Păcat că limbajul și stilul nu-i mai preocupă pe scriitori sau nu-i mai preocupă nu știu cît de mult. Limbajul și stilul fac totul sau fac diferența. În rest, poveștile sînt aceleași de cînd lumea, povești despre iubire, moarte, trădare, destin.

Spuneam în recenzie la Apropierea că proza ta are ceva din lentoarea și senzualitatea stilului cu care povestesc înțîlnirile dintre oameni un Almodóvar sau un Wong Kar Wai. Te inspiră în vreun fel filmele atunci cînd scrii?

Îți mulțumesc, ai fost foarte generos în acea cronică. Despre Wong Kar Wai și *Apropierea* a mai zis cineva, *cinesseur*, habar n-am cine e, ține un blog. Mărturisesc că Wong Kar Wai e unul dintre regizorii pe care îi prefer, creează

acea atmosferă la limita visului, extrem de fin, unde tot timpul ceva rămîne suspendat, ceva nu se spune și nu se întîmplă pînă la capăt. Probabil că mă inspiră, din moment ce sînt fascinat de-a dreptul de cîteva filme, cum ar fi Gerry sau *Léolo*, în fine, nu vreau să transform interviul într-o anexă la imdb.com. Însă știu sigur că mult mai mult mă inspiră cărțile.

„Cărțile se fac din cărți“ sau „viața mea e un roman“ – ce preferi?

Cărțile se fac din cărți. N-am nici cea mai mică îndoială. Viața ca un roman nu contează, dacă nu știi cum să o scrii. Cărțile m-au învățat să scriu (atît cît m-au învățat, ca să strecurăm o șmecherie borgesiană) pentru că mereu am tratat cărțile cu atenție maximă.

Spuneai într-un interviu din Dilema veche că „scrisul e autodistructiv, se anulează pe sine și îți anulează și viața personală, ba mai mult, îi vampirizează și pe cei din jurul tău“. Credeam că ăsta e un mare clișeu despre scris.

Da, e un mare clișeu, ai dreptate, dar clișeele sînt ca și proverbele: se potrivesc la fix dacă sînt spuse la momentul oportun.

Spuneai undeva și că „în viața și cariera unui scriitor exercițiile de umilință sînt obligatorii“. Ale tale care au fost?

Cele mai cumplite momente de umilință le-am trăit scriind *Cartea tuturor intențiilor...*

Te întreb asta pentru că, la rîndul meu, am fost întrebat de cineva care voia să scrie o carte ce sacrificii trebuie să facă pentru ca romanul să iasă bun și să aibă succes. Crezi că, în mod cu totul pervers și, firește, necuantificabil, puterea scrisului vine din privațiuni, umilințe și frustrări? Nu se poate scrie și la fericire?

Nu trebuie să faci alte sacrificii în afară de a-l scrie bine. „Ajunge zilei răutatea ei“, ni se spune în Biblie. Nevoia de a-l scrie îți va da suficiente privațiuni încît să nu mai fie nevoie și de altele, *exterioare*. De aceea nu se poate scrie la fericire. Ce să scrii cînd ești fericit?! Mi se pare monstruos să fii fericit și să încerci să scrii. Nu e destul că avem atît de puține momente fericite, și atunci să ne gîndim la scris? Mi se pare insuportabil, scîrbos de-a dreptul.

Asta pentru că, poate, vezi scrisul ca pe o caznă sau ca pe o necesitate a sufletului apăsător, dar crezi tu că toți scriitorii lumii sînt o armată de oameni nefericiți? De ce n-ar fi scrisul o bucurie crescută dintr-o bucurie mai adîncă?

N-am cunoscut în viața mea un scriitor fericit! N-am citit nici o carte scrisă de un scriitor fericit. Asta nu înseamnă că văd scrisul ca pe o caznă. Văd scrisul ca pe o soluție. Și apoi nici nu prea înțeleg ce e cu această obsesie pentru fericire. Nu cred să fi gândit vreodată „ce păcat că nu sînt fericit“ ori „cît aș vrea să fiu fericit“!

Te vei întoarce la poezie? Alta decît cea din proza ta...

Mereu îmi doresc să scriu poezie. Asta ca să le mai dau puțină apă la moară celor care afirmă că e prea multă poezie în proza mea. Mereu am știut că poezia e mult superioară prozei, poezia e cea mai precisă, cea mai exactă manieră de a face literatură. Și cea mai dificilă, bineînțeles. Așa că nu e de mirare că avem destui prozatori buni, dar foarte puțini poeți cu adevărat remarcabili. Sper să scot în primăvară o carte de poeme, dacă cineva va vrea să o editeze, dacă nu, asta e, să mai stea în sertar cum stă de mai bine de doi ani.

Aici te contrazic, cred că în general numărul poeziilor români de valoare europeană e mai mare decît cel al prozatorilor... Dar e interesant că faci diferențe valorice între genuri. Te-aș întreba totuși ce-are a face sau la ce se raportează exactitatea și precizia în literatură?

S-ar putea să ai dreptate, am citit recent două romane românești foarte bune și cred că asta m-a făcut să mă pripesc. Recunosc că nu am stat să cuantific. Doamne, dă să fie cum spui tu!

Exactitatea, precizia cred că sînt coordonatele instinctului de care pomeneai mai sus. Să știi ce să utilizezi din ceea ce îți vine în cap și să reușești cu minimum de instrumente să exprimi maximum posibil. Să nu bați apa în puiă. Să nu faci pe deșteptul, dar să faci pe nebunul.

Iau ca standard perioada interbelică, atunci cînd Bacovia, Barbu, Blaga, Argezi erau, în context european, perfect originali. În proză lucrurile nu stăteau chiar atît de bine. Și Camil, și Hortensia, și Holban datorau destul de mult... Mai puțin Blecher. La fel și acum: Ion Mureșan, Mircea Ivănescu, Angela Marinescu, dintr-un foc trei poeți absolut formidabili, cum realmente nu cred că există azi în lume. Cînd e vorba de proză ne gîndim ceva mai mult.

Cei trei poeți contemporani pe care i-ai pomenit sînt într-adevăr extraordinari. Toți trei sînt excentrici, adică ex-centrici, își creează propriile orbite și pentru a face așa ceva trebuie un efort atît de uriaș, o muncă atît de susținută, încît mă cuprind amețea și o gravă suspiciune în privința textelor mele. Sînt silit să recunosc că nu avem trei prozatori de talia celor trei poeți. M-

ai prins cu unicitatea lor. Dar nu trebuie să ne întristăm, ci să fim mai atenți la scris și să ne bucurăm de cei trei.

Trupul duce greul, nu-i așa?

Asculți și muzica religioasă și austeră a lui Arvo Pärt, dar și rockul progresiv, exuberant și eclectic. Spune asta ceva despre contrariile din tine?

Amîndouă le ascult cînd mă doare carnea de pe mine. Trupul duce greul, nu-i așa? Iar noi vrem cu tot dinadinsul să contrazicem trupul, care ține neapărat să contrazică sufletul și tot așa, din clișeu în clișeu. Contrariile din mine sînt averea mea, e tot ce am. Cu ele merg înainte.

Tu, pasionat de poezie și de literatura spaniolă, cum e posibil totuși să fii fan Manchester United?

Dar te rog frumos!... Sînt fan înrăit. Am învățat foarte multe de la Alex Ferguson. E antrenor la Manchester United din 1986, deci de 24 de ani, și are cîștigate 18 trofee. E fabulos cum se reinventează, cum ține pasul. Alex Ferguson în literatura română e Angela Marinescu.

Lucrezi la Muzeul de Artă Comparată de la Sîngeorz-Băi și pentru că acum ceva vreme am avut o anchetă în care întrebam scriitorii în ce tablou le-ar plăcea să trăiască, te întreb și pe tine.

Muzeul de Artă Comparată are cîteva tablouri în care mi-ar plăcea să trăiesc, dar n-am să aleg de acolo, pentru că e destul de aiurea să locuiești unde muncești.

Mi-ar plăcea să locuiesc în tabloul *Paisaje de Ciudad de México una hora antes del amanecer*. Nu am nici o explicație pentru această preferință. Poate ușoara dezolare care vine, dinspre cei cîțiva copaci, odată cu aerul ce pare deja fierbinte.

Dilemateca, nr. 54, noiembrie 2010

Se întunecă. A rămas tot mai puțin timp pentru a spune ceva despre interviul de acum doi ani și jumătate. Tot ce îmi vine să spun este că orice interviu e o corvoadă, pentru că mă obligă să mă gîndesc la mine. Și atunci, pentru a nu fi plictisitor, ar trebui să inventez, dar orice inventez mi se pare anost, iar să nu inventez, să nu strecor măcar un dram de neadevăr mi se pare jalnic. Am încercat să recitesc interviul și chiar am reușit, pe sărite. Cred în ceea ce spuneam atunci (tot mai mult în Ferguson, tot mai mult în Angela Marinescu), doar că acum poate că m-aș gîndi de două ori înainte de a răspunde fățiș ce cred; asta pentru că am văzut de curînd un film, *I'm Not There*, unde se spune: „niciodată să nu spui sau să nu faci ceva ce omul din fața ta nu poate să înțeleagă” și pentru că tăcerea rămîne, pînă la urmă, cea mai bună formă de exprimare a unui scriitor. Orice text literar contează în măsura în care ce se trece sub tăcere e mai important decît ce se spune. Apoi vine umplutura, adică o încercare disperată de a-ți fura singur căciula. Poate că ar fi cazul să mă folosesc de ironie. Ironia mă face să uit de mine.

Pare că nimic nu s-a schimbat din 2010: scriu într-o bucătărie, mă folosesc de un laptop, îmi doresc să mai scriu un roman, literatura mă entuziasmează, dar scriitorii mă plictisesc (cînd nu mă agasează de-a dreptul), visez să scriu un nou roman, mă gîndesc tot mai mult la deșertul Sonora. Și totuși e drept că scriu într-o bucătărie, dar e o altă bucătărie, e un alt laptop, scriu, dar nu știu dacă scriu la romanul pe care îmi doream să-l scriu, nu mai lucrez la Muzeul de Artă Comparată din Sîngeorz-Băi, aud trenurile şuierînd în gară, mă îngrijesc de un cactus pe nume Sonora (e și așa un început), scriitorii mă plictisesc, dar literatura continuă să mă entuziasmeze. Au trecut doi ani și jumătate și parcă abia am avut timp să-mi aprind o țigară, să scriu cîteva poeme, să citesc cîteva cărți. În tot acest timp nu am regretat nici o clipă că am dat interviul cu pricina. Un singur lucru mă intrigă: viața mea s-a schimbat întru totul. Prima parte a frazei e neconcludentă, a doua mă subminează.

Bonus

Ce muzici ai în iPod?

Spre rușinea mea, în iPod am aproape aceeași muzică pe care o aveam, în urmă cu 25 de ani, pe benzile de magnetofon ORWO și pe casetele BASF sau, în urmă cu 10 ani, pe CD-uri. Chiar dacă suportul tehnic s-a schimbat, atunci

cînd îmi pun căștile pe urechi gestul mă face să-mi concentrez în auz toată atenția de care sînt capabil. Așa se face că nu-mi place să ascult muzică pe stradă. Ascultatul muzicii e la mine la fel de important ca și cititul cărților. Ascult muzică în singurătate, foarte rar cînd scriu, niciodată cînd citesc. Însă cel mai mult și mai mult îmi place să ascult muzică în mașină, în singurătatea aceea specială a șoferului. Mi-am umplut iPod-ul cu albume, așa cum m-am obișnuit, și mai puțin cu piese disparate, cu selecții. Predomină rockul progresiv: Van der Graaf Generator, Gentle Giant, King Crimson, Pär Lindh Project, Änglagård, Legendary Pink Dots, Lagartija Nick. Mai e Portishead, Jack The Ripper, Tom Waits, iar în ultimul timp ascult foarte mult Arvo Pärt; cînd spun foarte mult nu mă refer la cantitate, ci la timpul pe care mi-l petrec ascultînd aceleași două, trei piese pentru pian. Curiozitatea mea acum e cît de repede și cu ce vor fi înlocuite definitiv iPod-urile, așa cum, pe rînd, au fost înlocuite magnetofonele, casetofonele, CD-player-ele. (*Dilemateca*, nr. 53, octombrie 2010)

Dan C. Mihăilescu

M-aș fi dus la Woodstock, dar fără iarbă

Demersul din Viața literară pare un survol deasupra câmpului cultural ca loc al unor conflicte deseori violente. De unde atâtea energii negative și, mai ales, pentru ce? E îngrijorător, e normal?

E normal. Și îngrijorător. E trist, dar explicabil. În tot cazul, e jalnic. Sărăcia generează ură, bogăția sârnește invidii. Dezvoltare în salturi, arderi succesive de etape, sincope, electroșocuri, prea multe amăgiri și prea puține desăvârșiri. Diagnosticul caragialian de acum un veac rămîne valabil: nu sîntem antinomici lumii, doar că România este o țară „netocmită încă“. Iar cînd totul e crud – adică necopt –, toate devin crude, adică se manifestă cu sălbăticie. Sîntem în plină etologie, cu o cultură înfometată, violentă, cu mize mici și instincte carnivore uriașe, unde totul e de prădat, unde Iulia Popovici, de pildă, întrebă exasperată în *Ziua* ce caută Gabriel Liiceanu și la Humanitas, și la AER, și-n nu mai știu care comisie, *board* etc., de parcă prestigiul ar trebui drămuțit farmaceutic, în virtutea acelei blestamate formule care făcea esența cozilor comuniste: „Dați cîte puțin, ca să ajungă la toată lumea!“.

Ca jurnalist cultural, am avut surpriza în ultimii ani să constat cît de puțini sînt totuși intelectualii care au cu adevărat ceva de spus. În orice anchetă revin, din păcate, aceleași nume.

Cred că e și un cerc vicios. Ziariștilor le e comod să facă apel la nume bine cotate la bursă, iar numelor nu le dă mîna să refuze, ca să nu-și piardă creditul, blazonul, capitalul de încredere, vizibilitatea ori ca să nu lase loc eventualilor substituți. Mai este și politica de grup, fiecare gazetă își alcătuiește și își cultivă un anume cerc de apropiați care-i definesc opțiunile, direcția, culoarea. De aici periculoasa supraexpunere a unor formatori de opinie, de aici impresia de sărăcie numerică pe piața personalităților, de aici omnisciența agasant-etalată a unora, care-și fac publice opiniile de la fotbal și filozofie, la politica planetară,

viața de cuplu etc. Totul va merge așa pînă la inițiativa curajoasă a unei redacții.

La noi încă se merge în turmă, încă nu avem curajul bruscării ierarhiilor, al spargerilor de ritm, de statut, prejudecăți și așteptări. Cei tineri și radicali au mania detabuizărilor, a relativizării cu orice preț (inclusiv... absolutist), provocînd contracurenți, dar încă nu construiesc, încă gîndesc apofatic, adică știu numai ce NU vor. Așa încît ar fi de ajuns ca o redacție să facă măcar o dată apel la figuri de specialiști din penumbra scenei mediatice, pentru ca aceasta să basculeze. Nu definitiv, dar semnificativ. Uitați-vă, bunăoară, cîte nume surprinzătoare a adus pe micul ecran Patapievici la emisiunea lui și gîndiți-vă în același context la oameni ca (înșir la întîmplare) Alexandru Beldiman, Ion Vartic, Tudorel Urian, Florin Faifer, Ioana Popescu, Anca Manolescu, Vintilă Mihăilescu, Aurelian Crăiuțu, Luca Pițu, Mircea Platon, Sorin Antohi, Augustin Ioan, Ion Simuț, Ștefan Borbély, Nicolae Mecu, Andrei Nestorescu, Șerban Sturdza, Al. Mușina, Ioan Moldovan, Șerban Angheliescu, Corin Braga, Mihai Sîrbulescu, Mircea A. Diaconu: cît și cînd îi vedem pe micile ecrane sau în anchetele jurnalistice? Dar pe Virgil Cîndea, Matei Cazacu, Mihai Dim. Sturdza, Nadia Angheliescu, Dora Mezdrea, Aurel Sasu? Este o lume întreagă de specialiști ai discreției robotitoare, de care mass-media nu vrea să știe sau, mai degrabă, nu are timp să le afle și să le cultive.

Deși deloc bătrîn, sînteți cel mai în vîrstă critic de întîmpinare. Acum, că v-a apărut volumul doi din Literatura română în postceașism, cum apreciați proza tînă?

Sînt fericit că am scăpat. Am încheiat și volumul trei, cu eseistica și piața de idei, sper să-l lansez la Bookfest în iunie. Am evadat din proză ca din praștie, cu poftă de recitat „*Tainele inimei*“ de Cristian Teodorescu, dar cu o și mai mare poftă de memoriile lui Raymund Netzhammer, Costică Beldie și Dumitru Cristian Amzăr, ca să nu mai zic de cheful de recitat Filocaliile, Montaigne, Pascal, sufism, franciscanism. Mă-ntorc încetișor la adolescență, în speranța că n-oi da de tot în mintea copiilor. Cu proza... m-am eliberat de urîtenie, de duhurile biografiilor pseudoficționate și hiperficționate, cu mintea-n chiloți și care, incapabile de vreo alchimie, rămîn de-a pururi captive în lumea lor de „bube, mucigaiuri și noroi“. Simt că nu mai am timp, sănătate și răbdare pentru must și tulpurel. Vreau vin vechi. Puțin, dar bun.

Ați scris o singură cronică la un volum de Ioan Es. Pop; de ce nu scrieți și despre poezie? Sînteți supărat, dezamăgit de poeți?

Apropo de Ioan Es. Pop, m-am angajat să-i fac la Corint – ideea a fost a lui

Daniel Cristea-Enache – o antologie cu tot cu prefață. Nu poetul și-o face, ci criticul, ca să vezi noutate scandaloașă! E bizar, dar excitant. Din vara trecută, de cînd cu noua inginerie editorială a lui Silviu Lupescu – cele cinci degete de la plăcuta palmă dată de Brumaru, Vlădăreanu, Țupa, Komartin și Sociu –, mi-a revenit dorința de a citi și de a recenza poezie, chit că lumea nouă susține că am rămas cu gustul pe la Blaga. Așa o fi, nu zic nu. Voi comenta, vasăzică, douămiismul cu gustul desuet-blagian. De altfel, e semnificativ că zilele astea am prezentat la „Omul care aduce cartea“ noul audio-book al lui Cărtărescu și noua carte a Doinei Ioanid, plus antologia cu 36 de poeți americani de la Cartea Românească (o poezie seacă, rece, tare ofilită, fie vorba între noi). Anul trecut am scris de Constanța Buzea. Mă revanșez, sper, față de poezie. Cîtă vreme nu mă sufocă, nu mă otrăvește cu miasme fetide, limbaj de piață, secreții vaginale și inscripții de pe pereții WC-urilor publice, sîntem pe pace. Ce naiba să fac dacă am fost educat în cultul efervescenței pur lirice, al trăirii patetic-poetice și în ideea fervorii culturale ca fervoare cvasireligioasă? Cînd ai „copilărit“ cu Rilke, Baudelaire, Hölderlin și, ei, da, Dylan Thomas, cam greu te descurci cu Marius Ianuș, să zicem.

Dumneavoastră ați scris vreodată poezie?

O, da, cum să nu, și încă zdravăn. Am și două volume în manuscris, de pe la 20-25 de ani (*Limpede prin lacrimă* și *Versuri dintr-un lemn*), unul dintre ele cu prefața lui Ioan Alexandru. Le las moștenire nepoților, dacă nu cumva îmi va îngădui Dumnezeu să apuc 60 de ani și să mă alint publicîndu-le atunci.

Celebru în sensul strîmt

Cum e cu revistele literare: sînt prea multe, sînt inadecvate, lipsește vreo direcție?

Niciodată nu-s prea multe, chiar dacă jumătate dintre ele sînt de prisos. Dacă polarizez iute, de la *România literară* și *Dilema veche* la *Suplimentul de cultură*, de la *Observator cultural* și *Bucureștiul cultural* la *Rost* și *Convorbiri literare*, de la *Idei în dialog*, *Vatra*, *Cuvîntul*, *Apostrof* și *Ziarul de duminică*, la *Luceafărul*, *Mozaicul*, *Tribuna*, y compris paginile culturale din *Cotidianul* și *Ziua*, nu lipsește nici o direcție literară sau culturală, în sens larg. Ce lipsește este o revistă ca *Lire* și ca străvechiul *Secol XX*, care să ne aducă acasă ultimele tendințe de pe mapamond. Nu pe computer, ci pe hîrtie.

Aveți frustrări când vă gândiți că rubrica de televiziune este cea care v-a făcut celebru în sensul larg?

Vrei să spui celebru în sensul strîmt. Nu. Îmi trăiesc sincer, dar sceptic micile momente de euforie. Cel puțin asta am învățat de la Ioan Alexandru: din cît ți se pare că urci, dintr-atîta să te smerești. Am citit la vremea potrivită Iov și Ecleeziastul, așa că știu bine că totu-i grabnic trecător. Trec prin bucurie cu intensitate și resemnare deopotrivă. Este o etapă. Eu mi-am privit întotdeauna cu perplexitate destinul. Mai tot ce mi se-ntîmplă m-a contrariat, fie plăcut, fie dureros. Dar dacă tot am fost îngăduit pînă aici și acum, asta înseamnă că inconștiența surfingului meu existențial a fost eficientă. Pe scurt, n-am deloc frustrări. Am uneori plăceri și foarte des mirări. Îmi privesc evoluția cu tandră îngăduință și cu aceeași maliție bonomă cu care-mi urmăresc (și bîrfesc) prietenii și dușmanii.

Am făcut parte amîndoi din juriul care a ales cele 20 de cărți pentru a fi traduse de ICR și propuse editurilor străine. Cum apreciați întregul demers și, evident, lista rezultată?

Mie totul mi s-a părut de un fair-play desăvîrșit. ICR s-a obiectivat la modul absolut, a lăsat în sarcina redacțiilor presei literare selecția membrilor juriului și a cărților propuse jurizării. Cei șapte jurați, la fel, unul mai diferit ca altul, au încercat să desfolieze un evantai cît mai larg, să dea o imagine de Românie cu certă varietate literară. Sigur că, oricînd, alți șapte oameni ar fi ales cu egală îndreptățire alte 20 de titluri de valoare certă. Sigur că se pot face selecții pe genuri literare, pe generații sau tematic. Eu, de exemplu, aș miza în mod egal pe literatură și eseu. Adică aș pune la paritate, să zicem, poezie nouăzecistă și eseistica unor Patapievici, Antohi, Alina Mungiu. Sau noua proză și noua gîndire teologală (Teodor Baconschi, Mircea Platon, Mihail Neamțu), ceea ce lumea occidentală nu prea acceptă. Toți vor exclusiv beletristică, exportul de idei fiind apanajul Vestului, nu-i așa? În sfîrșit, sigur că fiecare om din juriul cu pricina a rămas cu nostalgiile și amărăciunea lui: Mircea Martin că în selecția inițială nu figura Cristian Popescu, Luminița Marcu că n-au fost mai mulți tineri prozatori poliromici, Daniel Cristea-Enache că nu s-au ales Ileana Mălăncioiu și Buzura ș.a.m.d.

Andrei Pleșu mi-a spus cîndva

Ați anunțat că veți renunța la critica de întîmpinare. Vă place viața la țară?

Enorm. Andrei Pleșu mi-a spus cîndva că mă aflu în „pasa hesiodică“. Nu dau o oră petrecută sub mestecenii mei de pe deal (i-am botezat Ioachim, Ștefan și Matei) pe un concert la Scala din Milano. Pe de altă parte, simt că la capătul acestui an, după ce-mi termin (cu ajutorul rubricii din *Ziarul de duminică*) și volumul patru din *Postceauișism*, mă bate gîndul s-o răresc cu întîmpinarea săptămînală. Rămîn la rubrica din *Idei în dialog*, poate și la cea duminicală din *Jurnalul național*, după care visez la o *Cronică a paseistului*. N-o luați ca legămînt, e doar o autopropunere, o toană, dacă vreți. Între altele, de cînd cu oferta *Jurnalului național* de duminică, m-a cuprins pentru prima oară în viață o poftă ne bună să scriu despre carte străină. Pesemne că, îmbătrînind, te colindă ispitele trădării...

Ca de la un critic încercat de vremi la unul încă naiv, ce sfaturi mi-ați da?

1. Să cauți să debutezi editorial cu un volum unitar, rotund, de cercetare, nu de publicistică. Mie, cel puțin, mi-a prins tare bine debutul cu *Perspective eminesciene* din 1982. E o bună carte de vizită pentru o breaslă cîrcotașă, sadică, necruțătoare. 2. Să nu-ți faci nici o umbră de iluzie în ce privește respectul reciproc, spiritul de corp, cavalerismul, onestitatea, admirația, recunoștința, solidaritatea și fidelitatea scriitorimii, ale lumii artistice în general. 3. Să-ți respecti mentorii, dar nu să-i lași să te încalece, să te transforme în țuțar. 4. Să nu-ți fie teamă să te contrazici, să-ți revizuiești opțiunile, criteriile, verdictele, atitudinile. Normală e flexibilitatea, nu rigiditatea, deși asta dă mai bine la lume. 5. Să fii absolut natural în toate cele. Și direct, nu coticit, în luarea de poziții, fiindcă orice notă falsă se simte, publicul e infailibil. Mai am o droaie de sfaturi, dar le rezerv pentru o cărticică epistolară către tînărul literat, la care tot gîndesc de la o vreme.

Pentru că în cele cîteva discuții despre rock pe care le-am avut nu ați reușit, poate încercați acum, de față cu cititorii, să mă convingeți că Beatles sînt mai mari decît Rolling Stones.

N-avem spațiu pentru așa ceva. Scurt, pot să-ți spun că-i vorba de-o opțiune cît se poate de riguroasă: aristocrație vs golănism. Nu prea-i drept, fiindcă și John Lennon, cînd voia cu tot dinadinsul, știa la fel de bine să fie derbedeu antipatic ori simpatic precum Mick Jagger, după cum și Mick, la o adică, știe să fie pufos ca Paul McCartney...

Tocmai de aceea cred că de la Beatles vor rămîne doar compozițiile, pe

cînd de la Rolling Stones va rămîne și atitudinea.

Poate, dar miezul, substanța iradiantă rămîne apanajul Beatles-ilor. Sînt de admirat longevitatea, vitalitatea, vibrația Rollingilor, însă profunzimile rămîn definitiv, cred eu, în panoplia celor care ne-au dat *Something, I want you, Yesterday, Here comes the sun, Because*.

John sau Paul? Eric Clapton sau Jimi Hendrix? The Doors sau Led Zeppelin?

Paul, fără nici o îndoială. *I mean, Sir Paul...* Eric Clapton, fără dubiu. Hendrix este doar instinctul, genial în stare pură, în vreme ce Clapton e simfonia, e un sensorium fabulos. Ca și Led Zeppelin pe lîngă Jim Morrison. Și Creedence Clearwater Revival din *I put a spell on you*, 99,5 și *Long as I can see the light*. Și *I'm going home*, Alvin Lee cu *Ten Years After*, poftim.

În ce relații sînteți cu Pink Floyd?

De bună, dar din păcate tardivă vecinătate. Ca și cu Queen. I-am descoperit prea tîrziu, după ce mă vîndusem la Deep Purple, Who, Creedence Clearwater Revival, Free, Jethro Tull, Led Zeppelin. La rafinamentele lor am ajuns în ani, odată ce am înghițit în extaz *Dark side of the moon*. Și acum îmi sună-n cap „The lunatic is on the grass... and throwing out the key... there is someone in my head, but it's not me...”.

Știu că îi ascultați cu plăcere pe cei de la Coldplay. Mai aveți timp și chef pentru noi descoperiri?

Prea puțin. Numai după 5-6 ani de VH-1 i-am acceptat pe The Corrs (eu, care am copilărit cu Carpenters și *Which way you going Billy*, cu Fleetwood Mac sau acel neuitat *Atlantis* al lui Donovan), m-am împufoșat la primele piese marca Norah Jones (a căzut prea repede în manieră), am simțit un fior la Kurt Cobain și Nirvana (în special *unplugged*), dar pînă la urmă tot la Clapton fac apel în serile de lene dulce. Mă lichefiază astăzi *Wonderful tonight* exact ca *Since I've been loving you* la 20 de ani.

Vă înțeleg perfect, în liceu iubeam numai pe Since I've been loving you. În tinerețe ați purtat favoriți și blugi evazați? Dacă ați fi avut ocazia, v-ați fi dus la Woodstock și ați fi fumat iarbă?

Nici favoriți, că nu m-a lăsat maică-mea, nici blugi, adică „leviși originali, din pachet“, cum se spunea, că nu aveam bani sau rude-n afară. Doar tanganezi,

dacă mai știe vreun cititor ce-i aia. Dar m-aș fi dus la Woodstock și la Isle of Wight. Fără iarbă. Nu am citit niciodată LSD-ul în *Lucy in the Sky with Diamonds*, ci doar *marmalade sky and tangerine trees*.

La Paris, în 1968, ați fi scris pe ziduri?

Nu, n-aș fi scris pe ziduri – eram prea bine educat, prea modest și prea fricos pentru asta. Dar te asigur că aș fi strigat – cel puțin înăuntrul meu! – „C'est interdit d'interdire!“.

Dilemateca, nr. 1, mai 2006

Update

Observ cu plăcută mirare că nu am nimic de obiectat sau adnotat la cele spuse acum șapte ani. Ci doar de actualizat.

Dacă, între timp, peisajul cultural s-a deteriorat (epoca Patapievici a ICR a apus, ca și *Idei în dialog*, „Înapoi la argument“ și TVR Cultural ca atare; asta ca să mă rezum la un singur exemplu radiar), în schimb – să nu mîinii pe Dumnezeu – eu am mai publicat vreo zece cărți, am avut vreo doi ani rubrică în *Dilema veche* (dar am pus punct gazetăriei, mai precis risipitorismului rubricard, din iulie 2012), mi-am continuat emisiunea de la PRO TV, am făcut cîteva zeci de vizite conferențiere la licee și facultăți din București și din țară (care m-au vindecat în bună măsură de pesimismul indus de prejudecata inculturii și imoralității junimii noastre), am fost la Athos, Florența, Amsterdam, Delft, Siena, Bruges și am mai plantat patru mesteceni în grădina de la țară.

Iar dacă din cele trei bypass-uri croșetate în 2005 funcțional a rămas doar unul, sînt totuși semne că-n 2013 aș putea împlini 60 de ani, așa cum abia îndrăzneam să sper cînd am răspuns întrebărilor tale. Ocazie cu care am încheiat o carte de confesiuni provocate de Daniel Cristea-Enache, unde voi include și cîteva poezii scrise la 20 de ani.

Încolo: tărie și bucurie tuturor!

Ce cuvinte (nu) vă plac?

N-am ce face: mie mi s-a cerut imperios încă din fragedă copilărie „să nu vorbesc ca țigani” (locuiam la doi pași de Ferentari). Așa încît – cel puțin la nivel auditiv – și astăzi tot ce mă supără mai tare este invazia limbajului tuciuriu, inclusiv în cele mai pufos-pretențios-rafinat nișe (și vile) socioprofesionale. Cînd mi-e dat să aud și acolo de „baștani”, „merțane” și „gipane”, de „paranghelii”, „gineală”, „gabori”, „gagii”, „mucles”, „mecle”, „sanchi”, „mangleală” și „mangă”, de „parai”, „soilit”, „baragladină”, „mandea”, „frecat mangalul”, „spart în figuri” sau „cîți bani ai pă tine” – cu tot cu maniera specifică de pronunție și accentuare a cuvintelor – plus „manelele”, „friptanele” și „tradiționalul” îndemn „etic” național „Ciocu’ mic!” – apoi mă încredunț cu asupră de măsură. În general, de fapt, nu-mi place argoul. Repet: așa m-a învățat maică-mea: „Tu să vorbești ca la carte, nu cum auzi prin mahala”. Mă supără miștoul, vorbirea „la mega”, în doi peri, dublată de căutătura piezișă și scuipatul „meseriaș” al cojilor de semințe. Mă agresează apelativul „domnu’ mare” cu care mă tratează cerșetorii, ca și extinderea constantă în civilie a limbajului din pușcărie. (*Dilemateca*, nr. 17, octombrie 2007)

Ce scriitor(i) ați invita la un chef imaginar?

Cum ador cheful lung și taclaua bogată, la mine ziua de naștere se compune din trei: ziua cu pricina (cînd serbez cu soția, fiica și eventual un rînd de fini), sîmbăta (cu familia lărgită) și duminica (prieteni). Așa că-mi arog dreptul la trei distribuții și pentru contextul de față. Negreșit, prima seară ar fi cu un Eminescu sexagenar, bunic și parlamentar. Să tocăm politică și să povestim de Veronici. Sîmbătă aș convoca șapte magnifici cu scufie – pe Pascal, Epictet, Seneca, Montaigne, Chamfort, cu Marc Aureliu la un capăt al mesei și cu Schopenhauer la celălalt – să-i întreb: „cum devine *Chestia*” în cazul meu. Iar duminică aș încerca un *jam session* riscant, dar palpitant cu madame Yourcenar și Mircea Vulcănescu, Joseph de Maistre, Jünger și Cioran. Poate nu i-ar deranja prezența lui Ioan Alexandru, care vine la sindrofie cu Daniel Turcea. Sper să poată ajunge și Caragiale cu Mateiu, măcar la desert (oricum, ei sînt deja familiarizați cu atmosfera...). Cam eclectic, de acord, dar așa-i la *jam*-urile astea! Dintre scriitorii în viață care n-au fost niciodată în casa noastră i-aș invita pe Haruki Murakami, Amos Oz și Mircea Cărtărescu, să bîrfim juriul de la Nobel. Dar marea provocare abia de acum începe: care ar fi (fost) meniurile? Pentru cine

am fi rezervat vînatul, pentru cine peștele și fructele de mare, cui i-aș fi oferit la degustare Merlotul de Sîmburești ori de Recaș, Feteasca neagră de Valea Prahovei sau Negrul de Purcari? Și cînd (Doamne, iartă-mă!) s-ar fi adus baclavalele? (*Dilemateca*, nr. 34, martie 2009)

Aveți nostalgii?

Îi spun Taniei că, pentru mine, nostalgia are două sensuri: 1) ce-am avut și ce-am pierdut și 2) ce nu am avut niciodată și mi-aș fi dorit dintotdeauna să am. Nu, zice rezolut dumneaei: numai ăl dintîi e valabil! De ce, domnule?!? Iaca, mie-mi vine bine-acuma să suflu-n buciom de pe ambii versanți și să-mi amintesc nu doar de sublimul vîrstei de licean, cînd colindam cu Dan Arsenie prin cimitire, cîntînd înlăcrimat minunea marianică a Marceliei Saftiuc („Și nu lăsa, măicuță, să pierim pe cale, noi, ce sîntem fiii lacrimilor tale...”) și declamînd printre morminte inegalabilul distih rimbaldian „trîndavă junețe, roabă orișicui, din delicatețe viața mi-o pierdui“, ci și crunta *nostalgie* de-a nu fi avut un tată. Nostalgia *fiului risipit* se acceptă? Dorul nebun de-a te ațîrni, cu genunchii tremurînzi, de-o mîină de bărbat și de a-ți fixa privirea în ochii lui, în căutarea Marilor Răspunsuri, nu vi se pare o nostalgie cît se poate de firească? *Nostos*-ul. Întoarcerea, utopică, la ceva deținut cîndva. Dar, oare, nu te poți întoarce, pieziș, într-un tîrziu, și către ceea ce nu ți-a fost dat să traversezi vreodată? Mi-aș fi dorit să fiu doctor. Pediatru. Sau preot. Să vindec oameni, să salvez copii, să le fiu duhovnic. Fervoarea dăruirii, cultul slujirii. Am fost un altruist efervescent. Am ajuns un mizantrop sarcastic, un suflet încercănat, în care activismul și resemnarea se luptă, din zori în noapte, ca sihastrul cu dracii din Pateric. Noroc cu fibra hedonist-histrionică a scepticului care sînt... Nostalgii? Crestele Făgărașilor, Piatra Craiului, Retezatul, dar și dorul de-a colinda Toscana, Scoția, Irlanda și Țara Galilor. Serile de taină de la 20 de ani cu Ioan Alexandru vorbindu-ne despre Rembrandt, Vermeer și Cimabue, dar și (încă) visul de a păși prin Hagia Sophia și Alhambra. Nostalgia mai presus de toate? Ei bine, primăvara lui 1977, cînd îi puneam Taniei, cu galeșă sfială, palmele pe pîntec, să simt zbaterile Anei, cea încă nenăscută. Aveam amîndoi 24 de ani, stăteam în tăcere, cu orele-n amurg, în pridvorul Mănăstirii Antim, sub melcul sorbit întru înalt, și eram de-o amețitoare feciorie sufletească... Asemenea trăiri te luminează pînă dincolo de mormînt. (*Dilemateca*, nr. 65, octombrie 2011)

Ioana Nicolaie

Viața este mult mai ambiguă decât literatura

Provii dintr-o familie numeroasă din nordul țării, despre care ai scris trei cărți de poeme. Care a fost, de fapt, „cearta“ ta cu trecutul?

Nu a fost o ceartă, ci mai curînd nevoia de asumare și de înțelegere. Aveam 19 ani cînd mi-am părăsit furia adolescenței – cu păr mov și haine neconvenționale –, ca să vin în Bucureștiul unde urma să trăiesc. Aici, prin contrast, mi-am dat seama că duc cu mine o altă planetă. Imperios era s-o refac, s-o cartografiez, să-mi descopăr conturul din ea. Am scris *Nordul* nu numai pentru fetița care am fost, ci și pentru o lume pe care n-o voiam alunecînd în uitare. Mi-am adus aminte de copilul căruia i se dăduse drept temă un loc paradisiac doldora de nefericire. Chipurile din el erau mama și tata, mereu în conflict, frații, numeroși, între care se împărțea afecțiunea, primii prieteni cu niște cruzimi inexplicabile, copiii din școala comunistă, enoriașii minorității religioase din care făcea parte familia. Fundalul era o înțelegere aparte a vieții. Cu legende, ritualuri, întâmplări scufundate în mit. Cu o limbă, regională, care a început să mi se ia pe măsură ce învățam abecedarul. Era ca în Faulkner sau ca în prozatorii sud-americani, misterios, cu umbre care se cereau luminate.

Credința a venit mai târziu, cînd, după ce-l citisem pe Carl Sandburg, am vrut să scriu ceva despre prietenie. Mă aflu de data asta departe de țară, la Berlin, și-am văzut, uimită, cum iese la iveală a doua față a *Nordului*. Vocea de-acum se dovedea matură, știa mai mult, descoperise legăturile. Spunea totul cu blîndețe și dragoste. De parcă, esențial, ar fi vorbit doar despre iertare. Vertebrele tari ale acestor două cărți despre *acasă* sînt poemele despre *mama*. Fiindcă în ele nu este prinsă doar o mamă concretă, ci una arhetipală, care trăiește în fiecare, știrbind pe alocuri marea singurătate a lumii.

Azi se vorbește mult despre relația literaturii cu trecutul – iată, chiar scrisul tău recuperează, relevă și prezervă trecutul. Crezi că a făcut literatura o

obsesie din trecut?

Acum opt ani, cînd eram în Berlin, începuseră să aibă căutare în spațiul german cărțile cu amintiri despre comunism. Apăruse, legat de ele, și un cuvînt-umbrelă: *Östalgia*. Cele două surori înstrăinate care, prin unificare, sudaseră iarăși Germania voiau să știe cît mai mult una despre alta. Iar sora estropiată, prin experiențele ei șocante, avea mult mai multe de spus. În România, deși trecuseră ani buni de la Revoluție, nu exista încă tema. Îmi explicam „lipsa” aceasta prin imposibilitatea scriitorilor formați într-un regim opresiv de a se raporta detașat la propriul trecut. Lucrurile aveau să se schimbe odată cu apariția unei noi generații de autori. Care, în mod neașteptat, avea să vorbească nu despre ororile regimului comunist, ci despre copilărie. Despre copilăria într-un spațiu aproape concentraționar și, văzut cu ochii de acum, neverosimil. Despre ingenuitatea strălucind roșie pe un maidan. O carte foarte frumoasă cu acest subiect este *Iepurii nu mor* de Ștefan Baștovoi. O alta este *Tinerețile lui Daniel Abagiu* de Cezar Paul Bădescu. Mai sînt multe altele, atît de proză, cît și de poezie. Cred că tema, prea mult folosită, a început să se demonetizeze abia în ultima vreme. Dan Sociu, de pildă, își intitulează ironic un capitol din *Urbancolia* „capitolul obligatoriu cu amintiri din comunism”. Iar la Festivalul Internațional de Literatură, organizat la finele lunii octombrie de Editura Polirom, vocile din public se arătau nemulțumite de transformarea comunismului într-un ingredient din rețeta succesului. În străinătate – tocmai m-am întors de la Graz, unde am citit din *Nordul* – marele concurs al „comunismelor” – regimul cărei țări estice a fost cel mai original? – încă nu s-a încheiat.

În ceea ce mă privește, *obsesia* mea pentru trecut este de cu totul altă natură. Se leagă mai ales de sentimentul că am trăit la un moment dat într-un spațiu magic – care ține și de copilărie, dar și de fabulosul nordului meu transilvan – pe care trebuie să-l arăt în felul meu despodobit și mult sărăcit celorlalți. Și se mai leagă de împăcarea cu mine însămi și cu cerul înstelat pe care îl formam noi, doisprezece copii, împreună cu mama și cu tata.

Înțeleg, din ce spui, că poezia te-a împăcat cu trecutul; însă cu ce emoții și cu ce așteptări ai debutat în proză?

M-am aruncat în apă și-a trebuit să înot. Abia după aceea am simțit răcoarea, ca și teama că m-aș putea pomeni cu un cîrcel. Dar și una, și alta estompat, fiindcă am avut o perioadă mai grea, cu oameni apropiați în proximitatea bolii și-a spitalelor, cu considerații, deci, despre lucrurile care sînt

cu adevărat importante. În plus, am schimbat și locuința, iar în neașezarea asta abia am avut timp să ajung la lansare. Și acolo am avut emoții, fiindcă veniseră câțiva prieteni, pe care-i admiram, și unii dintre ei trebuiau să vorbească despre romanul meu. Le-am spus că *O pasăre pe sîrmă* este încă un sertar deschis din multe în care, de-a lungul timpului, am apucat să împăturesc sau să azvîrl în dezordine ceva.

Cît despre așteptări, nu sînt multe de zis. Mi-am dorit să scriu o carte de proză în care să încapă o poveste mare și-n ea, ca-n mulțimile incluse la matematică, încă un șir de povești. Am încercat ca fapăturile mele de hîrtie să însemne mai mult decît spun explicit în scurta lor viață. Am vrut ca ele să desfășoare panoramic anii confuzi de după Revoluție. Și-n același timp să fie cît mai vii și mai adevărate. Aidoma cititorilor care le vor desprinde din șirul de litere, străduindu-se să le vadă.

M-a captat în roman tema studenției de cămin, o interesantă perioadă de încercare și formare pentru orice tînr și, prin asta, cu potențial narativ. Nu prea avem romane de mediu studențesc. Care a fost, de fapt, impulsul de a scrie această carte?

Biografia. Faptul că am locuit câțiva ani într-un cămin. Unde am cunoscut mulți tineri, cu istoriile lor, unde a fost greu, și ușor, și ciudat. Eram un alergător pus să alerge, însă nu-mi doream cursa și nici podiumul, voiam doar să văd ce e în jur. Ca și personajul meu feminin, am trecut prin multe medii, am schimbat locuri de muncă, a trebuit să mă descurc. Uneori, făcînd un popas, încercam să mă uit pentru o clipă la mine. Știam că instantaneele acelea, puse unele lîngă altele, vor însemna cu timpul ceva. A fost nevoie de zece ani ca să le șterg de praf și să fac din ele o imagine. În centrul ei nu eram eu, ci Sabina.

Am lucrat doi ani la roman și partea care se petrece-n cămin mi s-a părut cea mai grea. Asta pentru că un astfel de loc, izolat, suficient sieși, dar în același timp într-o continuă vînzoleală este cadrul potrivit utopiilor – ca-n Dino Buzzati, de pildă –, al poveștilor stranii – ca-n Bruno Schulz –, al istoriilor suprarealiste. A trebuit să mă dezbar de aceste ispite, fiindcă îmi propusesem de la început să fac o carte directă, lineară, fără paliere mistice sau metafizice explicite. Nu mi-a fost ușor, dat fiind că în volumele mele de versuri am folosit mereu sugestiile, corespondențele, am încercat să construiesc pe mai multe planuri deodată. Oricum, căminul este o punere în abis a României neașezate, postrevoluționare. Iar pentru eroii mei este un loc al încercărilor din care nu poți ieși decît schimbat.

Literatura e un colaj

Ai fost întrebată în ce măsură îți seamănă personajul Sabina; eu te-aș întreba: ce anume te desparte definitiv de Sabina?

Biografia (îmi lipsește aici emoticonul cu zîmbet). Și variile convenții narative care stau între noi. Și faptul că artele, oricît ar aspira la mimesis, nu au de-a face prea mult cu lumea reală. Așa cum filmele sînt făcute din cadre lipite – artificialul extrem –, și literatura e tot un colaj; de situații – verosimile –, de eroi, de emoții, sentimente etc. Viața este, de fapt, mai complexă, mai ambiguă. Pe Sabina, deși îmi este foarte aproape, nu mi-am putut-o reprezenta niciodată ca pe imaginea mea din studenție. Eu, de pildă, n-am stat niciodată manechin viu într-o vitrină. Familia mea e complet diferită de cea a Sabinei – cei care au citit *Nordul* știu foarte bine asta. Personajul Eman este inventat aproape în întregime. Multe alte situații sînt pură ficțiune.

Cînd am început să scriu romanul a trebuit să aleg punctul de vedere. Aș fi putut foarte ușor să spun „eu“, însă atunci, din onestitate, mi-aș fi îngăduit imaginația. Or, narațiunea la persoana a treia și indirectul liber m-au ajutat să fiu și aproape, dar și să mă distanțez de Sabina. În cîteva scene, pare că aparținem aceluiași tablou, dar, de fapt, eu sînt în afară. Cu problemele mele, indezirabile într-o carte, cu visurile mele – în studenție nu mă interesa decît literatura –, cu prietenii mei din cenaclu care nu apar nici o clipă în lumea Sabinei.

Ai acordat deja o mulțime de interviuri, și se pare că ești luată mai în serios ca prozatoare decît ca poetă? A fost trecerea la roman motivată cumva și de faptul că proza oferă un statut mai solid și are o mai mare audiență?

Am început să dau interviuri după ce am scris *Aventurile lui Arik*, feeria mea pentru copii. Atunci am fost invitată la emisiuni de televiziune de mare audiență și am avut lansări ca niște spectacole: cu clovni, actori de teatru pentru copii, zeci de baloane și abțibilduri cu eroii din carte. Am dat numeroase autografe, ajunsesem brusc *autoare*. Editura Corint Junior se ocupase profesionist de promovare, însă știam că la mijloc mai este ceva. Publicînd pentru copii, sărisem, fără să-mi dau seama, în barca divertismentului, a comercialului. Or, în cazul cărților de versuri în care investisem atît, rareori m-a căutat vreun jurnalist. Tirajele au fost modeste – deși cu *Cerul din burtă* am fost printre autorii vînduți ai Paralelei 45 –, iar cititorii au ajuns mai greu la volume. Singura satisfacție au fost cronicile din presa de specialitate. Ceea ce o carte

pentru copii – fiind considerată *a priori* un gen inferior – de obicei nu are.

O pasăre pe sîrmă e un corp izolat între cărțile mele, dar nu e scrisă din calcul, deși proza chiar îți dă vizibilitate. Traseul picaresc al Sabinei se găsea de mult în mine, fără să se potrivească însă cu poezia. Era nevoie de proză, de roman. Trebuia să renunț la bagajul meu de poetă ca să-mi fac altul, de prozatoare. Oricît mi-ar fi plăcut hainele colorate din primul, am fost nevoită să aleg o haină cu forme incerte și mohorîte pentru al doilea. Iar cînd croiești și răscroiești o poveste poți greși cu ușurință tiparul.

Scriitoarele sînt o specie recentă

Cerul din burtă, o frumoasă carte de poezie despre experiența maternității, este subintitulată roman; de ce roman? A fost o carte înțeleasă, dat fiind că tema era mai specială, iar criticii, majoritatea, bărbați?

Pentru că trăim într-un timp de slăbire și aglutinare a genurilor, n-am să întreb retoric: dar ce e romanul? Atîta vreme cît Aglaja Veteranyi sau Herta Müller – ca să amintesc doar două nume – fac proză din concentrat de poezie, nu mai poate fi vorba de granițe în literatură. Am scris *Cerul din burtă* și pentru că în ultimele decenii au apărut la noi mai multe scrieri hibride, care au folosit atît ingredientele prozei, cît și ale poeziei. De la Mircea Ivănescu și al său Mopete, pînă la Ana Maria Sandu cu Chelbasan sau la T.O. Bobe cu Nea Gică Frizerul, trecînd prin rafinatele construcții tematice *Juventus* și *Xilofonul...* ale Simonei Popescu și ajungînd la *Floarea de menghină* a Svetlanei Cîrstean sau la *Epoca Lu* a lui Victor Nichifor, poezia și proza s-au amestecat dînd rezultate sofisticate, memorabile. Prin urmare, mi-am numit *Cerul din burtă* – ținînd seama și de unitatea lui narativă – programatic roman. Și el a fost comentat ca atare, iar fragmentele traduse în poloneză și în bulgară au fost publicate ca proză.

Cît despre temă – adică maternitatea cu straturile ei, de la cel biologic, medical, pînă la cel mistic și metafizic –, nu-mi venea să cred că este originală. Că fusese atinsă aluziv sau aproape deloc. Că intrasem în mileniul trei și unele felii de realitate pluteau încă în ceață. Am scris *Cerul din burtă* pentru că era imperios să descriu un miracol. După publicare, cartea a fost preluată în instrumentarul de gen. Nu pentru ideologie, ci pentru relevanța aproape didactică a materialului. Iar criticii, femeii sau bărbați, au văzut în carte literatura.

Crezi în diferența de gen a scriiturii?

Nu, nu cred în diferența de gen a scriiturii. Asta dacă ne gândim la naratori omniscienți și la romanele obiective. Da, cred în diferența de gen a scriiturii. Dacă ne gândim la eul subiectiv, postmodernitate, emancipări, autoficțiuni.

Spuneai undeva: „Mă interesează femeile, personajele femei, asta pentru că le cunosc cel mai bine, dar și pentru că am sentimentul că au fost nedreptățite. Scrisse mai ales de bărbați, au fost foarte mult distorsionate și îndepărtate de ceea ce sînt ele cu adevărat“. Cum ar trebui să fie femeile în literatură?

E o lungă discuție despre spațiul public și spațiul privat, despre educație – femeile, în țara noastră, abia în secolul XX au început să meargă la școală – , despre societăți patriarhale și discriminări îndulcite doar în vecinătatea noului mileniu. Sînt nenumărate explicații – istorice, sociologice etc. – pentru absența femeilor din variile discursuri artistice. E uimitor că, la scara istoriei mari, femeile încă se găsesc, de fapt, în perioada de pionierat a exprimării asumate. În literatură, dacă excludem excepțiile – de la Sapho la Sei Sănagon sau la prozatoarele englezoaice de acum două secole –, scriitoarele sînt o specie recentă. Din clipa în care spun „eu“ în cărțile lor – adică odată cu modificarea paradigmei literare în direcția subiectivității și-a abolirii tradiției restrictive – lumea feminină a cuvintelor capătă alt chip. Mai realist, mai eliberat de clișee. Budoarului i se dau, în sensul bun, perdelele la o parte. Frumusețea și misterul se găsesc și acolo. Personajele autoarelor – îmi vine în minte tînăra Sylviei Plath din *Clopotul de sticlă* – sînt mult mai complexe, mai precis decupate.

Sigur că există și extraordinare personaje feminine scrise de autori bărbați. Emma Bovary, cîteva dintre femeile romanelor rusești, Valentina din *Pupa russa* de Gheorghe Crăciun sau coafeza dintr-o proză scurtă, „Tapetul“, de Cristi Teodorescu – ca să dau aleatoriu niște exemple – sînt eroine absolut uimitoare. Dar regula – e de-ajuns să-i citim pe romancierii noștri moderniști – e alta.

Peste tot, zi de zi, e poezie

Sînteți cîteva scriitoare în generație foarte interesante și foarte diferite: tu, Ana Maria Sandu, Cecilia Ștefănescu, Doina Ioanid... Te raportezi în vreun fel la scrisul lor?

Admir scurtcircuitarea lingvistică din *Legături bolnăvicioase* și-mi place

foarte mult *Fata din casa vagon*. Sînt cărți asumate, puternice, mature, dar cred că e forțat să le apropie una de alta. Vocile sînt distincte, miza e alta. Iar asta e important, avînd în vedere că avem o istorie comună. Am fost colege de an la Literele bucureștene, ne-am întîlnit și împrietenit în Cenaclul moderat de Mircea Cărtărescu în facultate. Atunci eram niște fete, iar colegii noștri niște băieți. Nu ne gîndeam că am putea publica nici măcar în *România literară*. Ne întîlneam săptămînal ca să citim și să comentăm texte de proză și poezie. Aveam duritate și nonconformism, voiam să defrișăm drumuri noi. Ne războiam cu modernismul și descopeream postmodernismul. Am scris o vreme, ajutați de Ion Bogdan Lefter, *Litere nouă*, revista facultății. Am scos două antologii, *Tablou de familie* și *Ferestre '98*, iar apoi un volum experimental: *40 238 Tescani*.

Istoricii literari vor hotărî dacă-n toți acești ani ne-am contaminat sau nu de aceeași idee despre literatură. Cărțile, singurele, dau seama de asta. Fetele și băieții aceia s-au făcut între timp scriitori, iar numele lor încep să însemne ceva. Răzvan Rădulescu, T.O. Bobe, Doina Ioanid, Mihai Ignat, Sorin Gherguț, Cecilia Ștefănescu, Svetlana Cîrsteian, Victor Nichifor, Cezar Paul-Bădescu, Paul Cernat, Simona Sora, Ana Maria Sandu, Angelo Mitchievici, Iulian Băicuș, Marius Ianuș sînt cîțiva dintre ei.

Această generație, venită dinspre filologie, culturală, cu mize literare relativ înalte, a avut ea vreun avantaj formîndu-se în underground-ul cenaclist, departe de tentațiile publicării individuale, ale traducerii, ale burselor de creație etc.? Mă gîndesc la faptul că azi se publică, poate, mult prea ușor, iar tinerii, destul de ignorați, ajung să fie autori „la prima mînă“...

„Generația“ mea a trăit haosul instituțional și întreaga destructurare a anilor '90. Pe locul unde începea viitorul se găseau, atunci, ruinele. Dispăruseră editurile, criticii literari reputați renunțaseră la domeniul îngust al profesiei, atrași de bunul sau răul mers al cetății, interesul pentru cărțile originale fusese înlocuit de cel pentru traduceri, jurnale sau memorii. Colegii mei de cenaclu, deși trecuseră de bariera Revoluției, erau închiși încă în utopia foarte frumoasă a literaturii. Îi cultivau gratuitatea, încercau să-i surprindă nenumăratele nuanțe. Citeau mult – nu numai poezie sau proză, ci și teorie sau critică literară – și arătau asta. Cred că mulți dintre noi și-au scris prima carte în acea atmosferă.

În 1998, după ultima seară a Cenaclului Litere, aveam deja mai mult de jumătate din volumul meu de debut, *Poză retușată*. Ascultasem pînă atunci poeme din *Bucula* de T.O. Bobe, cîteva povestiri cu Dănuț scrise de Cezar Paul-Bădescu, un fragment din *Teodosie cel Mic*, mai multe poeme din *Amintirile*

unui *Chelbasan*, mai toate poeziile din *Manifestul anarhist* al lui Marius Ianuș și multe altele. Când cărțile au fost scrise, s-au cerut și publicate. Singura variantă erau puținele concursuri de debut ale editurilor. Cîteva dintre noi l-au cîștigat pe cel de la Cartea Românească, alții, pe cele de la Univers, Timpul sau Vinea. Am intrat timid și sîngaci în literatură. Nici măcar nu eram convinși că, pînă la urmă, cărțile aveau să vorbească. Nimeriserăm, doar, în plin relativism postmodern!

Prin urmare, nu cred ca e rău că azi se publică incomparabil mai ușor. Sînt printre cei care nu simt nevoia doar de cărți esențiale. După ce se cern lucrurile, rămîne valoarea. Iar eu sînt răbdătoare.

Poezia ta are o formulă biografistă apăsată; ai scris despre trecut, despre maternitate, te vei mai întoarce la poezie?

Dacă *Aventurile lui Arik* sînt tot poezie – chiar dacă scrisă pentru oameni mai mici, deci *neserioasă* –, atunci îmi doresc să revin pe baricade. Mă gîndesc să încep curînd o nouă carte pentru copii. Și-apoi mă așteaptă două romane. În rest, peste tot, zi de zi, e poezie. În frunzele portocalii, în felul în care mașinile nu intră într-o intersecție fiindcă în mijlocul ei e un cățel sau în cuvintele lui Gabriel, care-mi spune „azi te-ai îmbrăcat frumos ca un ghiozdan“.

Cît de greu este să fii mama unui băiețel și să te menții și în literatură?

Mă bucur să fiu mama unui băiețel și restul – efort concret, cotidian – nu contează. Cît despre scris, pentru că e egoist, cere devoțiune. Ca să nu intru-n sevrăj, mă întorc mereu la paginile albe. Sper să am timp să le acopăr pe-ale mele pînă la capăt.

Dilemateca, nr. 31, decembrie 2008

Update

De fiecare dată cînd recitesc texte mai vechi de-ale mele mi-e teamă că s-ar putea să nu-mi mai recunosc „vocea“, să nu-i mai pricep mesajul. Asta ar însemna nu doar că eu m-am schimbat, ceea ce, pînă la urmă, e inevitabil, ci că lumea în textura căreia mă aflu a devenit substanțial alta. Din fericire, aș fi putut scrie și ieri interviul acesta, e drept că mult mai temperat în ceea ce

privește încrederea în soliditatea instituțiilor culturale, a revistelor – majoritatea dispărute între timp –, a receptării creatoare de canon și a entuziasmului față de ideea de carte în general. Prestigiul poeziei e mai labil ca oricînd, iar volumele de proză, după o criză economică secondată de o tot mai vizibilă criză a valorilor, inclusiv culturale, nu mai sînt fîntîni în mare, ci picuri ce se evaporă la prima adiere. Faptul că mai există autori care continuă să-și scrie cărțile în acest „peisaj“ are de-a face cu eroismul și iresponsabilitatea din care se hrănesc, pînă la urmă, artele. În ce mă privește, catapultarea, în pofida voinței mele, din tinerețe în maturitate a adus cu sine tot felul de neajunsuri. Acum, de exemplu, timpul îmi provoacă cea mai mare strîngere de inimă. Mă sprijin greu pe el, fiindcă-l știu năzuos și gata oricînd să schimbe foaia. Scriu în continuare, sincopat, și numai dacă el, timpul, mă lasă. A publica nu mi se mai pare atît de necesar (deși în curînd îmi vor ieși o carte pentru copii și un volum de versuri). A exista e ca și cum un fragment de ață a fost de mult tăiat din papiotă. Nu va găsi nicicînd o cale de întoarcere, iar asta, da, e problematic. Poate de aceea m-am rotit iarăși spre poezie. Măcar cu jumătate de corp, știind bine că poeții, ca și cititorii lor, nu mai supraviețuiesc decît în rezervații. După aceea poate va urma și urcușul, adică acel volum de proză la care mă gîndesc de 15 ani și care mă așteaptă cu multă răbdare.

Bonus

Care-i partea favorită/detestată a corpului tău?

Acum cîteva nopți, în visul lung și complicat pe care-l aveam – numai interioare prost luminate și gălăgie –, m-am dus la baie să mă spăl pe față. În oglinda de deasupra chiuvetei m-am văzut uluită: eram un tînăr, cu o cicatrice clară pe frunte. Dimineața următoare, în timp ce-mi beam ceaiul, m-am gîndit din nou la mirarea – de cele mai multe ori agresivă – pe care mi-o dă realitatea. După atîția ani în care ar fi trebuit să mă obișnuiesc, încă mi se pare neverosimil că am un *corp*. Și că acest corp e condiția mea, specificitatea, sînt eu însămi, de neschimbat. Pînă la adolescență mi-a fost indiferent – deși îi știam fragilitatea, avusesem fractură dublă la un picior, hepatită virală și altele –, dar apoi a izbucnit micul război. M-au contrariat schimbările lui, mi-a fost rușine de el, nu-mi plăcea. M-am străduit să-l acopăr, să las cît mai puțin din el la vedere. Mi-am tăiat părul și-am fost la doctor să văd de ce am un ochi albastru

și unul căprui. Mi-am făcut fuste pînă-n pămînt. După un timp ne-am împăcat și-am ajuns să nu ne mai dăm importanță. Acum cîteva luni s-a pus iar de-a curmezișul. Sînt, de aceea, în gardă, mă aștept oricînd la o trădare. Știu cum, brusc, nu mai e de partea ta, se inflamează, doare, face boli ușoare sau grele. Nu-l poți ține în frîu, deși e al tău, nu ești tu. Dar oare ești – sau ai fost vreodată – cel din vis, cel din oglindă? (*Dilemateca*, nr. 44, ianuarie 2010)

Ioana Pârvulescu

Fără cărți, aş fi avut nevoie de sute de vieţi!

Aţi făcut şapte ani naveta, înainte de 1990, ca profesoară într-un sat aflat la 50 de kilometri de Bucureşti. Regretaţi ceva din acei ani?

Din navetă nimic, că nu sînt masochistă. Era frumos doar cînd, primăvara, veneau toţi copiii dintr-o clasă cu cîte un buchet de flori culese din pădure, toporaşi, şi ţi-i dădeau fericiţi că i-au cules ei pentru tine. Regret însă foarte tare că n-am putut face nimic pentru un băiat care era un scriitor înnăscut, un talent cum n-am mai întîlnit, un fel Marin Preda mic. I-am dat eu să citească, i-am făcut o listă de autori obligatorii, l-am încurajat să scrie. Dar avea, mi se pare, un frate fugit, era de origine ultramodestă, mama femeie de serviciu „la blocuri“, crescut, de altfel, de bunică şi în clasa a zecea i-am pierdut urma, a mers la o şcoală profesională şi nu mai ştiu nimic despre el. Nici eu n-aveam pe-atunci nici o posibilitate s-ajut, nu mă puteam ajuta nici pe mine, şi nici sistemul nu o permitea. Că în comunism cei „nefavorizaţi“, cei săraci, proletarii, aveau mai multe şanse e vorbă goală. Am avut cel mai clar exemplu că nu e aşa. Iată, băiatul ăsta, Stan Enache, nu i-am uitat numele, e una dintre victime. Dacă nu s-ar fi schimbat lumea, nici eu n-aş fi existat.

Aţi debutat cu poezie, mai întîi un volum colectiv – pe care mă mîndresc să-l fi cumpărat dintr-un anticariat de provincie înainte să vă fi cunoscut –, apoi cu un volum personal; ştiu că aveţi scrise şi nişte romane... De ce aţi renunţat la literatură? Chit că scriitorul din dumneavoastră îşi ia partea în eseurile pe care le scrieţi.

Ca tot românul, şi eu m-am născut poet. Poezia îmi era cel mai la îndemînă. Dar după un volumaş personal, nesemnificativ, de versuri scrise în anii '80 şi publicate abia în 1990, cînd a putut să înceapă, în fine, viaţa mea adevărată, m-am lăsat de meserie, rămînînd totuşi o mare iubitoare de poezie. Poezia românească se poate dispensa fără probleme de „serviciile“ mele. Romanele,

Oglinda venețiană și Aurul pisicii, am putut, adică aș fi putut să le public abia după ce trecuseră vreo 10 ani de la momentul cînd le scrisesem. E un exercițiu critic nemaipomenit să-ți citești o carte după 10 ani! Abia atunci vezi dacă, pentru tine, ține sau nu. Le-am recitat și nu m-au mai mulțumit, acum eram alta și le-aș fi scris altfel. Și ce rost are să public o carte care nu mă mulțumește pe mine, în primul rînd? Ar trebui, poate, să le rescriu, pentru că subiectele lor sînt importante pentru mine, dar deocamdată n-a venit momentul.

De ce nu mai scrieți cronică literară? Suferiți cumva de „complexul Vianu” sau critica de întîmpinare nu e tocmai o îndeletnicire pentru femei?

De cronica literară m-am lăsat după trei ani de rubrică săptămînală. Am considerat că e suficient să am o bună cunoaștere a tuturor tipurilor de cărți „din interior” și cred că pentru orice fel de literat o perioadă de critică literară e bine-venită, ca să nu spun obligatorie. Dacă o faci onest, ai ce învăța de aici. Dar un adevărat cronicar literar alege cărți de toată mîna, bune și rele, or, eu alegeam aproape numai cărți care-mi plăceau cît de cît. Pe cele proaste, care mă dezamăgeau de la început sau pe la jumătate, preferam să nu le citesc pînă la capăt, așadar n-aveam cum să scriu despre ele. Mi se părea și mi se pare și acum că viața e prea scurtă ca să-mi pierd timpul cu ce (și cu cine) nu-mi place. Asta nu merge în exercițiul critic, ești obligat să te sacrifici și să citești și cărți proaste, altfel cum să faci ordine!?

Dacă e o îndeletnicire pentru femei – e o formulare cam desuetă, nu? Femeile au mult spirit de sacrificiu. E adevărat că exercitarea meseriei de cronicar literar aduce după mai mulți ani putere, pe care și-o doresc mai mult bărbații. Pe mine asta nu mă interesează. De fapt, n-am abandonat cu totul critica: prin prezentările de coperta a IV-a pe care le fac la colecția „Cartea de pe noptieră” fac tot critică de întîmpinare, doar că întîmpin cărți din literatura universală. Dau acolo chiar *Sfatul criticului*.

Unde sînt cărți e viață...

Ați scris două minunate cărți de istorie literară, una despre interbelic, alta despre secolul al XIX-lea. În ce relații sîntem cu trecutul nostru literar? Îl idealizăm, îl cunoaștem superficial, îl ignorăm?

Fiecare, după posibilități. Toate cele trei variante sînt valabile. În ce mă privește, am avut întotdeauna o imensă bucuroasă curiozitate să-l *trăiesc*, să-l

cunosc dincolo de etichete, muzee, clișee și mumii.

Dar cei care se ocupă cu asta nu riscă oare să piardă aderența la realitate, să trăiască „livresc“? Trăiți înconjurată de cărți; nu v-a speriat niciodată?

Clișeul ăsta trebuie că e de pe vremea romanelor cavalierești sau, ceva mai recent, de pe vremea cînd copiii aveau voie să citească numai basme din colecția „Bibliothèque rose“, Contesa de Ségur, cărți care ocoleau anumite zone ale realității. Nu numai că n-am pierdut, prin cărți, aderența la realitate, dar s-a întîmplat exact pe dos: am învățat să înțeleg realitatea, de fapt, realitățile, pînă în cele mai neașteptate detalii, tocmai din cărți. Cărțile m-au pregătit pentru *toate fețele realității*, pentru toate fețele omului, cum n-ar fi putut s-o facă nimeni și nimic. A fost un antrenament deosebit de util, mai ales pentru momentele dure ale vieții mele. Crede-mă, e tot realitatea acolo, numai că, fără cărți, aș fi avut nevoie de sute de vieți ca s-o cunosc în atîtea variante.

De aceea oamenii care trăiesc între cărți sînt, în genere, mai toleranți decît ceilalți, mai înțelepți, mai greu de manipulat. Este partea care îmi place cel mai mult la literați. Nu au atîtea prejudecăți ca semenii lor mai puțin citiți și mi se par mai normali, dacă e vorba de normalitate. Eu n-am avut niciodată probleme să fac trecerea între ce e în cărți și ce e în viață, la mine cele două universuri sînt în simbioză. Or, asta în biologie înseamnă *ajutor reciproc*, folos reciproc.

Cît despre cărțile care mă înconjoară... păi, sînt, dimpotrivă, ca un scut cald. Mă sperie casele în care nu sînt cărți, biblioteci, le simt imediat răceala. Intru și, oricît de plăcută ar fi casa, am un sentiment inconfortabil. Cărțile înseamnă lume, sînt acolo toate dramele și bucuriile personajelor, în casele cu cărți nu te poți simți singur. Unde sînt cărți e viață... A venit odată un zugrav, s-a mirat de cîte cărți am și mi-a spus că el, toată viața, dacă pune și manualele, nu ajunge nici la un raft mic de cărți citite. Părea, într-adevăr, că nu prea trăise, că viața lui era puțină și cam seacă.

Bine, dar Don Quijote? Imaginația stîrnită de cărți nu comportă un risc?

Fără risc nu se poate, toate lucrurile frumoase din viață presupun un risc. Mă bucur să-mi confirmi că e la fel și cu cărțile.

...și din viață înveți să citești cărțile

Aveți aura unui scriitor și a unui cititor rafinat. Mai are literatura secrete față de noi, ne mai poate fermeca, ne mai pot păcăli cărțile? E ceva ce am pierdut

iremediabil în relația noastră cu literatura?

Norocul e că la fiecare vîrstă citești altfel. *Aceeași* carte e la fiecare vîrstă *alta*. Ți s-a întîmplat să reiei o carte subliniată și adnotată de tine mai demult și să constăți că altfel ți se dezvăluie, că altfel înțelege lumea din ea?

Firește, însă uneori am o reținere să recitesc: mi-e teamă că voi găsi mai puțin decît la prima lectură.

Spuneam adineauri că din cărți înveți viața. Ce e grozav este că și din viață înveți să citești cărțile. Au explicat-o alții înaintea mea, Ibrăileanu și, pe urmele lui, Manolescu, în eseu „Cum citim”: la 20 de ani îl condamni pe Vronski și te identifici cu suferințele Annei Karenina; la 40 înțelegei că mai mult decît el nu putea nimeni să facă și o înțelegei altfel și pe biata Anna... Vezi, dacă oamenii ar relua și aceeași dragoste „adnotată” după mai mulți ani de întrerupere, cred că ar trăi-o mai frumos. Poate așa se explică de ce unii oameni care au divorțat se recăsătoresc după un timp cu aceeași persoană, cum a făcut, între primele, fiica lui Alecsandri.

Ați scris de toate, ați și tradus, faceți publicistică culturală, predați la facultate și coordonați și o colecție de literatură universală... Ce sfaturi ați da unui tînăr poet, unui tînăr prozator, unui tînăr critic literar, unui student și unui tînăr cititor?

Sfaturile sînt făcute să nu fie urmate sau să descoperi răspunsul care există deja în tine. Unui poet, în orice caz, n-aș îndrăzni să-i dau sfaturi, poezii sînt prea egotiști și iritabili. Unui prozator i-aș spune că marele roman vine abia după 40 de ani, odată cu experiența de viață, care e, inevitabil, și cantitativă, nu numai calitativă. Dar că orice roman scris pînă atunci îl ajută „să-și facă mîna”, să se pregătească pentru marele moment. Unui tînăr critic i-aș spune să nu creadă, după un an-doi de cronică literară, că e deasupra celor pe care îi critică numai pentru că i se dă voie să facă judecăți de valoare și să înțeleagă că a scrie cronică e un fel de a te pune în slujba cărților, nu a te servi de ele ca să strălucești tu. Dacă faci asta, mai tîrziu vine și răsplata, strălucirea adevărată. Unui student la Litere i-aș spune să nu facă facultatea asta fără pasiune, că nu aduce bani. Iar unui tînăr cititor, ce altceva aș putea să-i spun decît să citească de la tinerețe pîn' la bătrînețe?

Dincolo de asta, unui tînăr i-aș spune să-și trăiască viața cu intensitate maximă, să nu-i pară rău de nimic – că oricum nu se poate fără suferință. Eu nu cred în cealaltă opțiune, în ratarea prin alegere de viață greșită. Sînt sigură că și

dacă ni s-ar permite să experimentăm zece opțiuni diferite, nerepetînd greșelile precedente, tot n-ar ieși cum vrem, ca în filmul *Ziua cîrțiței*. Dintre situațiile pe care le pedepseau zeii, *hamartia*, greșeala, nu poate fi, din păcate, ocolită. În schimb, *hybrisul*, provocarea, da. Așa că i-aș sfătui pe tineri să nu-i provoace inutil pe zei, că lucrul se plătește mai tîrziu, cît nu face.

Cînd citiți sau cînd scrieți obișnuiți să ascultați muzică? Ce tabieturi aveți?

Cînd citesc sau scriu am nevoie de liniște, ca să aud ce se întîmplă în pagină. Sînt destule voci acolo, e destul fond sonor. Iar muzica cere, la fel ca scrisul și cititul, o concentrare aparte. Pentru mine nu e un fundal sonor, e un lucru căruia trebuie să i te dăruiești, chiar muzica lejeră...

În afară de cafeaua de dimineață, tare și amară, n-am observat să am tabieturi. Chiar traseele pe drumurile zilnice îmi place să le schimb. Dar n-aș putea să spun nici măcar că-mi fac din schimbare un tabiet, căci și repetițiile au deliciile lor. Pur și simplu cuvîntul „tabiet“ mi-e întru cîtva străin, nu l-am experimentat.

Puțină melancolie bărbătească

Cînd ați fost mică ați fost îndrăgostită de vreun scriitor?

Pe la 20 de ani, cînd te îndrăgostești așa cum se lasă unii de fumat, aproape zilnic, am fost îndrăgostită de cîțiva scriitori. Însă cînd ești mic și citești te îndrăgostești mult mai serios, dar de personaje, nu de autorii lor. Așa că eu m-am îndrăgostit de Winnetou, nu de Karl May, care dinspre partea mea ar fi putut să nici nu existe, cîtă vreme îi aveam pe Winnetou și pe Old Shatterhand. Poate să ți se pară caraghios, dar cred că ce e mai bun în mine e din romanele acestea, care te formează într-un anumit fel: să nu faci pe nebunul, să nu ți se suie la cap, să nu disprețuiești alteritatea, să nu te supere decît răutatea, falsitatea și prostia îngîmfată, și „apa de foc“, apoi să lași de la tine, să fii gata să întinzi mîna primul. Sînt foarte bucuroasă că un copil de azi, Eugen Dediu, fiul familiei Valentina și Dan Dediu, îmi împărtășește pasiunea. Toți copiii de atunci, care ne jucam la Brașov de-a Winnetou și Old Shatterhand (eu trebuia să fiu sora lui Winnetou, rol care nu-mi convenea deloc), cei cîțiva pe care îi mai știu, au rămas cu un anume fel de a privi lucrurile care e de acolo și chiar cu un anume spirit de aventură. Mă rog, ce ne lipsește este pumnul lui Old Shatterhand, care, la o adică, îi pune la pămînt pe cei răi, fără să parlez

prea mult. Dar nu sîntem în Vestul sălbatic...

Ci în Estul sălbatic!

Exact. Și aici răul e mai greu de doborât cu un pumn.

Dar cu ce scriitor contemporan și din trecut ați pleca un weekend la munte?

Dintre scriitorii din trecut cei mai agreabili parteneri de voiaj, inclusiv voiaj sentimental, erau cei din secolul al XIX-lea. Cei din secolul XX erau mult mai egoiști, preocupați prea tare de dramele lor, de experiențele lor, ca să te faci să te simți bine și iubită. Chiar favoritul meu Sebastian era bîntuit de problemele lui, și-apoi, vezi bine, se îndrăgostea de actrițe, genul infidel, Leny Caler. Așa că doar veșnic tinerii scriitori ai secolului progresului, de la Russo la Maiorescu, la Pogor sau Alecsandri, cred că erau nemaipomenit de plăcuți ca parteneri de drum, și de drum al vieții, cu politețea lor, cu umorul lor, cu scrisorile lor, cu știința lor de a nu lua în seamă prea mult întîmplările dezagreabile și, nu în ultimul rînd, cu felul minunat în care se purtau cu femeile. Ei, nu întotdeauna, dar frecvent...

Mărturisesc că politețea, empatia, oricît de mari, chiar în exces, mă cuceresc imediat. Dimpotrivă, bădărănia, egoismul mă îndepărtează îndeobște definitiv. Acum nu-mi dau seama prea bine cu care dintre scriitorii de secol XIX m-aș fi plimbat prin viață sau de care m-aș fi îndrăgostit, ar trebui să-i aud cum vorbesc cu mine. Căci dragostea e oarbă, dar nu surdă. Dar, bănuiesc, nu de cel mai fericit dintre ei și nici de unul prea de tot nefericit, nu-mi plac extremele. Puțină melancolie bărbătească mi se pare o bună metodă de a atrage atenția unei femei.

Dilemateca, nr. 2, iunie 2006

Update

În genere, nu rețin mare lucru despre timpul și circumstanțele acordării unui interviu. Acesta a fost însă o excepție: cu el s-au încheiat „cei șapte ani grași“ ai vieții mele adulte, adică plini de încredere și de optimism, și au început șapte ani împovărători pînă la insuportabil, chiar dacă între timp am mai publicat cîteva cărți și, în 2009, am debutat ca romancieră. Să sperăm că publicarea în carte a interviului va fi tot un moment de cotitură: de data asta în bine. Cît

despre ce s-a schimbat: mă gîndesc că poate a venit timpul să mă apuc și eu să scriu.

Bonus

Unde și cînd v-ar plăcea să călătoriți în timp?

Sînt unele călătorii care-ți lasă în suflet, dar și în trup, un fel de vrajă. După o vreme de la întoarcerea acasă, nu imediat, vraja se transformă în nostalgie, iar nostalgia în gînd de întoarcere. Îți vine să te duci pe loc la agenția de voiaj și să-ți cumperi bilet pentru cea dintîi săptămîină de vacanță care se va ivi. Așa s-a petrecut și cu drumurile mele în timp, deja făcute, mai întîi în interbelic, apoi ceva mai departe, la mai mulți kilometri temporali, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea. M-aș întoarce oricînd acolo, în România aceea, dar nu definitiv, ci numai așa, în vilegiatură. Poate că acum n-aș rata să aterizez, într-o duminică după-amiaza, la 6 martie 1927, să zicem, la Cenuclul *Sburătorul*, unde m-aș așeza în apropiere de G. Călinescu (întîmplător prezent), Tudor Mușatescu și Felix Aderca și aș vorbi pe șoptite cu ei, în timp ce domnul Alinescu citește un mediocru act II dintr-o piesă oarecare. Cum Camil Petrescu nu e prezent, și nici Sebastian, după ce mi-aș lua un respectuos rămas-bun de la amfitrion, aș porni să-i caut, așa cum îți cauți prietenii cînd mergi în străinătate, chiar dacă nu ai timp pentru toți. Iar apoi, la 24 aprilie, în alt an, 1882, aș merge pe strada Mercur la nr. 1 (știu să găsesc adresa), după ce în ajun mi-am trimis cartea de vizită, plus o convingătoare scrisoare explicativă despre motivele intruziunii mele, și aș participa la o ședință a Junimii. Lîngă Maiorescu nu mă pot așeza, e vizavi de oaspeții lui, lîngă Eminescu n-aș îndrăzni din varii motive, în primul rînd pentru că nu sînt blondă, pe Prințul Știrbey nu-l cunosc îndeajuns, iar cu Carp ar trebui să discut politică. Așa că m-aș așeza mai în spate, cu „caracuda“, și aș sta pînă la 1 fără un sfert noaptea, cînd m-aș lăsa condusă la hotel cu un „2 chevaux“ hipomobil. Apoi aș reveni în timpul nostru, dar nu chiar în 2008, ci puțin mai înainte și, uneori, mai la vest, în „cei mai frumoși ani“ ai vieții mele, și aș retrăi, într-o ordine aleatorie, cîteva din zilele, săptămînile, lunile tandre care fac ca totul să merite. (*Dilemateca*, nr. 22, martie 2008)

În ce tablou v-ar plăcea să intrați?

Dacă aș avea inima grea, aș fi cifra 13 din careul magic (*Melancolia* de

Dürer) sau sunetul clopotului de deasupra ei. Dacă aş fi o impresie, aş vrea să fiu cea a unor raze moi şi proaspete de soare pe ape (*Impresie, răsărit de soare* de Monet). Dacă aş fi o umbră, aş vrea să mă aştern într-o grădină (*Leagănul de Renoir*). Dacă aş fi o fereastră, aş vrea să fiu una deschisă asemenea unei scrisori primite în taină (*Femeie în albastru citind o scrisoare* de Vermeer). Dacă m-aş numi albastru, aş fi, în eternitate, cel din Giotto, Cappella degli Scrovegni, Padova. Iar dacă aş fi o literă, aş fi X-işorul din bucla fetei lui Klee: fetiţa e tăcută, litera din părul ei e vorbărească (*X-chen* de Paul Klee). (*Dilemateca*, nr. 29, octombrie 2008)

Cînd aţi fost prima dată la cinematograf?

Toate cele cinci cinematografe ale copilăriei mele braşovene aveau nume proletare sau patriotice: Popular, Patria, Tineretului, Astra şi Arta. De data asta, filmul care ne interesa pe noi, nişte fînci „scunzi, peltici“, era cam departe de casă, la Tineretului, lîngă Uzina Hidromecanica. Cum am aflat de el? Probabil de pe panoul din strada pietonală, care afişa săptămînal „programul de azi“ şi „programul viitor“, cu cîte două poze alb-negru. În lipsă de altă distracţie, lumea se oprea întotdeauna să se uite la fotografii. La Tineretului rula *Stan şi Bran la război*. Printr-un telefon fără fir care funcţionează incredibil de bine în lumea celor mici, ştiam şi că trebuie să fim acolo cu mult timp înainte, că-i omor. Aşa că am pornit-o în expediţie, ca de aîtea ori, de capul nostru: vărul meu, cel mai mare, avea 11 ani, fratele meu opt, iar eu şase. Nu-mi amintesc cum am ajuns pînă acolo, bănuiesc că pe jos (crescînd, aveam să facem drumurile pe biciclete), dar ştiu că am găsit o îmbulzeală clasa-ntîi. „Stai aici!“, mi-au spus băieţii, lăsîndu-mă într-un loc mai ferit, în timp ce ei s-au dus să se bată pentru bilete în grămada care se formase la casă. S-au strecurat în ea ca la rugby. După un timp care mi s-a părut greu de suportat, au venit în fugă, ciufuliţi şi victorioşi. Harababura de la casă era încă la fel de mare. Filmul începuse deja, dar ce conta, aveam bilete! Femeia de la uşă le-a rupt, zorindu-ne, şi-am intrat, ţinîndu-ne în şir unii după alţii, ca bobocii de raţă, într-o sală cufundată în beznă, în care copii de toate mărimile şi cîtiva adulţi erau aşezaţi alandala. Era o atmosferă caldă, rumoare, bucurie, iar ecranul alb-negru avea toate privirile lipite de el. Am nimerit şi noi, pe orbecăite, trei scaune pe două rînduri, la margine de tot, şi-am început să urmărim aventurile bravilor soldaţi Stan şi Bran în Legiunea Străină. Şi mai ţin minte atît: la un moment dat hohotele şi chiotele din sală ajunseseră atît de puternice, încît ar fi putut să spargă tavanul. Cel mai tare rîdeam noi. Ştiu asta pentru că a trebuit, la un moment dat, să ne întoarcem cu spatele la ecran ca să nu ne plesnească burta de

atîta rîs. Un rîs pe viață și pe moarte. Doar era film de război! (*Dilemateca*, nr. 36, mai 2009)

Răzvan Petrescu

E vorba de un ridicol cu sfârșit garantat tragic

Pînă la 33 de ani ați scris pentru propria plăcere, dar spuneți undeva că „literatura este o relație cu moartea“ și că ceea ce vă sperie cu adevărat este moartea. Prin urmare, care e relația dintre plăcere și frică atunci cînd scrieți literatură?

Scrii ca să scapi. Așa crezi inițial. Asociezi ieșirea din turmă cu un fel de imortalitate bizară, mai ales dacă nu ești foarte convins că există Dumnezeu, și, astfel, semeni cu o oaie cu mintea rătăcită. E o imortalitate în doi timpi: în timpul unu, crezi că devii nemuritor în viață fiind, adică, printr-un fenomen misterios, moartea te va ocoli, mai ales cînd ești tînăr, în timpul doi, sperii că vei rămîne așa chiar dacă pînă la urmă vei fi obligat să te cureți, pentru că vei *dura* prin cărți. Volumele îți vor fi citite de mii și mii de omuleți, vei fi studiat, analizat, lumea va vorbi despre tine prin semne de admirație și după o sută de ani, vei apărea în toate dicționarele, vei fi lăudat la cursuri la Universitate, secția română-albaneză, vei fi tradus, planeta te va cunoaște și, printr-un efect spațiu-timp-rai, vei afla și tu despre toate astea acolo unde cîcă nu există bucurie și întristare, ba s-ar putea să existe bucurie. Afirmatia de pe poarta cimitirelor e prea negativă ca să fie adevărată ori să aibă vreo justificare, doar abia am învățat să gîndim pozitiv, lateral, în șapte trepte, cinci pași și două săptămîni ca să ajungem milionari cu un tranzit intestinal plăcut... Propun să se schimbe textul religios fiindcă dă depresie.

Revin la întrebare: cînd scriu, vorbesc de varianta inițială, brută, nu de cizelările ulterioare, care mă sufocă după ce trec de cifra trei, simt o mare bucurie, lumea din jur se estompează cu viteză și poți rula oricum, chiar și pe contrasens, nu vine nimeni din direcția opusă, nu mai există nimic cu excepția cuvintelor, care-s vii, însă nu intră-n coliziune frontală cu tine... Mă gîndesc la o metodă mixtă prin care să poți scrie în timp ce faci dragoste, numai așa încîntarea ar deveni fulminantă, iar frica de moarte s-ar anula pentru o vreme

ceva mai îndelungată, mai ales la corectură.

Foarte rar mă simt cuprins de teamă în toiul compunerilor, se întâmplă mai ales dacă găsesc o intrigă cu personaje pe care le cunosc, dar mi-e frică să desfășor subiectul, fiindcă, așa cum li s-a întâmplat și altora, există coincidențe sau premoniții ori pur și simplu cuvintele ți se pot transforma într-un soi de anunț implacabil, asmuțind realitatea. De pildă, când am scris o mică și foarte proastă proză despre cum mi-a murit motanul la un cutremur imaginar, peste câteva luni mi-a murit motanul la un cutremur adevărat. Pe urmă am scris o alta în care îmi omoram tatăl trăgându-i una-n creștet cu toporul (ceea ce s-ar putea ușor interpreta printr-un accident cerebral) și, peste aproximativ un an, avea să moară exact din pricina unui asemenea accident. Prin urmare, mă feresc de temele astea, nu sînt superstiții, dacă la început a fost cuvîntul, atunci cuvîntul poate influența orice, nu-i bine să te joci cu el, mai ales când există atîtea alte moduri, complet lipsite de riscuri, de-a te juca, vezi alimentația rațională, sexul oral *online*, apocalipsa, mersul la bulgari etc.

Pe urmă, după ce împlinești 50 de ani și ai depășit cu mult jumătatea vieții și furia și teribilismul de demult, textele-ți intră în contact permanent cu moartea, indiferent ce scrii, se raportează la ea, tocmai ai aflat că nu vei rămîne nicăieri, nici măcar în dicționarele de sinonime, n-ai fost genial și nu mai ai când să ajungi, constatarea îndoiaie fraza, o face mai rotundă, mai plină de înțelepciune pastorală.

Muncă necinstită, profituri ilegale

Ca și Bulgakov sau Emil Brumaru, de pildă, ați fost mai întîi medic; ajutați în vreun fel medicina literaturii?

Să nu-i uităm pe Cehov, Céline și Antunes. La rus găsești o ofertă *all inclusive*, unde te farmecă umorul melancolic și abisul abia întrezărit, aflat chiar sub pagină, cuprins în proze de numai câteva pagini. La francez, comicul atroce și atacul furibund asupra semenilor, cu alte cuvinte, lipsa definitivă de speranță, vizibilă în cîte-un paragraf de-o sfișietoare nostalgie, mă gîndesc la *Moarte pe credit...* Iar la portughez, tornada controlată a unei imaginații delirante, cu accente vesele atît cît să te subjuge doar prin formă, fondul ocupînd locul doi sau trei.

Nu-mi dau seama dacă medicina are sau nu vreo importanță în literatură, dacă ajutați ori ba. Tolstoi, Faulkner și Márquez n-au fost medici, iar scriitorii

despre care am pomenit noi doi cred c-ar fi ajuns nume la fel de mari și dac-ar fi fost scafandri. Pe de altă parte, cunosc o droaie de medici care scriu mai prost decât o domnișoară chiuretată, dar simt ei nevoia să descrie prin ce-au trecut, ce-au văzut, hemoroizii iubitei, dramă, de obicei e vorba de medici eșuați care eșuează și-n literatură. Să fie clar: medicii foarte buni nu au timp de literatură. De jocul cu mărgeluțele de sticlă, de *vanity fair*, de alpinism inutil, sînt devotați meseriei lor, trebuie să vindece milioane de agitați. Excepțiile, precum Cehov, care-a reușit performanța să practice excelent medicina și să și scrie enorm doar pînă la 44 de ani, nu înseamnă nimic. Antunes se pare că este un psihiatru merituos, dar intermitent, Céline a renunțat devreme, iar despre Bulgakov chiar nu știu dacă se remarca sau nu ca doctor. Cred că nu.

De fapt, ce ajută scrisului: melancolia, hedonismul, boala, întrebările/spaimile interioare?

În ultimă instanță e vorba de ceva foarte simplu, foarte enervant, și anume de talent. Care n-are nici o legătură cu medicina. Poate că profesia asta intensifică anumite stări, activează mai mult anumite zone cerebrale, cum ar fi pedunculul, boala și muribunzii pe care-i vezi ți-ar putea da un freamăt de coșciug și, prin el plus Kierkegaard, ajungi la senzația de inconsistență, de iluzie, de metaforă optică a vieții... Din care se ivește iar răspunsul la prima ta întrebare: da, există o relație a literaturii cu moartea. De fapt, cred că-n toate artele e la fel. Cu excepția feng-shui-ului.

Îmi vine-n minte *Recviemul* lui Verdi, dar mai ales cel al lui Mozart, care-i metamorfozează toată opera: începi să te gîndești dacă sonatele sau concertele lui pentru pian și orchestră nu sînt cumva camuflate izbucniri de panică sau revoltă ori răspunsuri suspect de cristaline, prin aparenta spumă de șampanie, la întrebarea permanentă pe care-o pune moartea, nu viața. Viața, chiar așa, enigmatică și turtită cum e, poate fi totuși descifrată chiar și de maimuțe: am primit prin e-mail niște fotografii edificatoare, în care urangutanii practicau magnifice perversiuni cu mai mult devotament decât oamenii, cred că le-au copiat de la homo sapiens, așadar noi sîntem strămoșii lor, teoria evoluționistă rămîne în picioare, doar rolurile se schimbă.

Conchid: medicina nu are nici un efect asupra scrisului dacă nu se așază pe o structură interioară ultrasensibilă. Medicii adevărați *nu* sînt prea sensibili, altfel n-ar mai practica în vecii vecilor, pentru c-ar plînge în fața fiecărui pacient cu o boală gravă. Apropo, eu am plîns cînd a murit un om pe care-l trimiseseră acasă toate spitalele, doctorii zicînd că nu mai are de trăit decât cel mult o lună, am reușit, prin înzestrarea mea neobișnuită, să-l fac să mai

supraviețuiesc nouă luni și, când m-au chemat rudele să vin că moare, am ajuns exact la timp ca să-și dea duhul în brațele mele, a fost groaznic, pentru că, în final, lupti împotriva morții, ai și seringă, și totuși nu o poți învinge prin nimic, or, tocmai asta ar trebui să fie rostul suprem al medicinei, e limpede că nu am fost programat să devin medic, mai ales dacă punem la socoteală în ce hal mă plictisesc bolnavii.

Spaime interioare și întrebări aveam și înainte de a intra la facultate, iar hedonismul nu mi s-a părut interesant decât pe masa din bucătărie, nu de disecție.

De ce ar fi literatura o „activitate rușinoasă“?

Afirmația lui Andrei Bitov e corectă. Ce poate fi mai degradant decât să scrii în loc să plantezi flori ori să faci bani? Încă nu s-a ajuns pînă acolo încît la întrebarea ce meserie ai să poți răspunde degajat „scriitor“. Pentru că, dacă răspunzi așa, ești imediat întrebare cu voce tare sau în gînd (de către oamenii civilizați), bine, am înțeles, dar ce meserie ai? Scrisul nu-i o profesie, asta este deocamdată percepția dominantă în România și-n alte țări la fel de culte. Literatura nu presupune muncă sau presupune o muncă necinstită, cu profituri ilegale chiar dacă extrem de mici, pentru că, în definitiv, ce fac scriitorii? Se amuză. Lucrează, chiar dacă (unii) pînă la epuizare (nu are nici o importanță), pentru propria bucurie, nu-și aduc contribuția la mersul înainte al societății, nu militează pentru o lume mai bună, un viitor sigur pentru copiii noștri, sînt niște căpușe care sug sîngele poporului cu carte de muncă și scot cetățenii din sărite scriind întruna despre lucruri lipsite de orice valoare practică (nu vorbesc aici despre cărțile „utilitare“ care subjugă mapamondul, fără urmă de preocupare pentru spirit, așa cum e și firesc). Poate lucrurile se vor schimba, parcă adie o boare de recunoaștere a literaturii, dar cînd vor deveni cu adevărat normale, pe mine mă va durea fix în cot, mă refer strict la osul lui cît și la celelalte, că atît va mai rămîne.

Este scriitorul un om normal?

Ce înțelegi prin normalitate? Că eu nu mai înțeleg nimic, de la o vreme observ că totul e normal, chiar și războaiele pentru menținerea păcii, România sau căsătoriile între ființe de același sex. N-a mai rămas nimic normal pe lumea asta, exceptînd handicapații. Prin urmare, sînt normal.

În tot ceea ce scrieți, finalul frazei te aruncă în plin absurd, chiar și în acest interviu. Sînteți un scriitor serios?

Unul dintre cele mai tari complimente care mi s-au făcut a luat forma frazei: „Bă, tu scrii așa cum ești!“. Deci, în măsura în care sînt un om serios, sînt la fel și ca scriitor. Mă întreb totuși dacă nu mă dedublez, pentru că scriitorii nu prea pot să fie serioși (excluzîndu-l pe Thomas Mann, care-i serios ca un strabism). Pentru exemplificare, iată un extras din corespondența lui Flaubert, uite ce scria pe ilustratele pe care le-a trimis din Italia – avea 30 de ani. Din Veneția: „Nici un futai“. Din Roma: „Sînt cast“. Din Napoli: „Aici m-am futut binișor“.

În ce privește finalul unora dintre frazele mele, cade în absurd pentru că totul e absurd. Ăsta ar fi sensul vieții. Gîndește-te cît de absurd este să ne încheiem șireturile. Sau să nu le încheiem. Dacă nu cumva lucrurile, în totalitate, sînt doar ridicele. E vorba de un ridicol c-un sfîrșit garantat tragic.

Expansiunea cititorilor mici

Cum vă împăcați cu relativa dumneavoastră marginalitate: aveți frustrări, neîmpliniri, îndoieli?

Cînd am început să public am avut succes de critică, așadar am plonjat în extaz. Și am continuat s-o țin tot într-o fericire pînă prin '97-'98. Nu se punea problema să fii în centrul atenției, promovarea, atragerea marelui public nu interesau mai pe nimeni. Pe urmă am început să mă enervez. Am văzut că se poate crea imagine, iar eu nu aveam nici în oglindă. E drept că nici alții, mai buni decît mine, dar n-am plîns niciodată de mila altora în privința asta, altfel plîng întruna, ți-am dat și un exemplu.

Nu cred că există vreun scriitor care și-ar incendia ultima operă ca Gauguin, toți vrem să ne cunoască lumea, *toată* lumea, dacă e posibil. Însă, după ceva vreme, am realizat că nu-s în stare să-mi fac singur portretul pentru mase, nu mă pricep, e prea mare efortul și, în definitiv, prea mic și efemer rezultatul – am devenit înțelept ca un ornitorinc –, problema trebuie să fie a agenților literari. Or, cumăștia încă n-au apărut, m-am împăcat cu ideea că exist numai pentru un număr mic de cititori și pentru critică.

Marea mea frustrare este una comună: nu am bani. Și depind de un serviciu. Și, din cauza serviciului, oricît de elegant ar fi (și este, unde lucrez acum), îmi lipsește spațiul temporal, atît de fragil, pentru a scrie.

Neîmpliniri: 1. pînă acum ar fi trebuit să arunc prin subsolurile bibliotecilor cel puțin zece cărți, nu doar patru. Și nu întrevăd nici o soluție, nici un om bogat nu m-ar finanța pînă la sfîrșitul vieții. Poate Statul; 2. îmi pare extrem de

rău că n-am plecat în Belgia, când s-ar fi putut, în 1990. Că n-am plecat *oriunde*.

Îndoieli: mă îndoiesc permanent de proza pe care o fac sau ce fac eu acolo. După atîta vreme, vreo 25 de ani, nu sînt convins că scriu bine, găsesc mereu alte fraze pentru a spune ce trebuia să spun, de aceea nici nu-mi mai plac volumele mele, foarte rar le răsfoiesc, mai mult le șterg de praf. Chiar cele mai entuziaste recenzii, după ce-mi produc o uriașă satisfacție, nu reușesc să mă convingă c-am izbutit. De multe ori am senzația că nu-i vorba despre mine.

Care ar fi ambițiile dumneavoastră literare?

Ambiții literare nu mai am. Din moment ce aud voci care spun că-s un maestru al prozei scurte, ce pot să-mi mai doresc? Cel mult să nu-mi cadă părul.

De ce scrieți atît de greu? Chiar vă lipsește timpul?

Da, n-am timp. N-AM TIMP. Trebuie să plătesc întreținerea, lumina, apa, fetele, chiar și pe alea nepretențioase, toate vor bani, chiar dacă nu le fac nimic. Și pune la socoteală că, în privința banilor, nu-i vorba de mine, am o familie. Pe care n-o pot lăsa să moară de foame îmbrăcată-n zdrențe.

Și mai e ceva: rescriu de nepermis de multe ori cel mai mic text, acțiune supercronofagă. Așa că, pînă la urmă, la timp se reduce totul. De-acum încolo n-ar trebui să mai fac absolut nimic altceva decît să scriu. Uite că nu se poate. Și nici nu mai am forța de-a rămîne scriitor de weekend, asta a mers o vreme, acum e vremea pompelor funebre.

Datorită acestor rescrieri sînteți unul dintre puținii scriitori stilști pe care-i avem. Cum de s-a compromis stilul, de ce credeți că e atît de subevaluat?

Mi-am dorit de cînd mă știu cu pana pe hîrtie să trăiesc clipa cînd un glas autorizat îmi va spune că sînt un stilist, pentru că asta m-am străduit să ajung. Și mă bucur ca un măgar.

Stilul s-a compromis, bănuiesc, din pricina dorinței, tot mai mari și imposibil de stăvilit, de superficialitate. S-ar putea să greșesc, dar mi se pare că imaginea (la televizor, la computer, la mobil) i-a dat lovitura de grație. Nu mai are nevoie de prelucrare, e înghițită fix așa cum este, nu solicită centrul gîndirii (pe care-l face tot mai mic, mai liniștit, mai negru). Și, în ce privește filmele, de exemplu, nici gînd de stilistică, se pune accentul pe simplitate maximă (echivalent al stupidității), să înțeleagă populația planetei ce se petrece. Ce să mai zic de telenovele, proliferarea și succesul lor sînt mortale la propriu.

Iar asta se răsfrînge și asupra literaturii, care, pentru a supraviețui, trebuie să fie la fel de înfiorător de infantilă și vulgară, în orice caz *fără stil*, care-i depășit

fiindcă n-are absolut nici un sens într-o lume frivolă, nu mai deranjează cuvintele imprecise, repetițiile, tautologiile, sintaxa de balamuc, tempoul fracturat, fraza cu barbă, scrisul ca la traforaj... Uită-te pe oricare listă de bestselleruri și, cu puține excepții, vei găsi doar cărți pentru cretini. Și, da, majoritatea cititorilor sînt cretini. Și, cum toate editurile din lume vor public, vor tipări miliarde de volume pe măsura inteligenței lui. Sînt prea mulți indivizi pe pămînt, de-aia-i stilul atît de subevaluat.

Ați mai afirmat undeva că autorii mari sînt pe cale de dispariție din cauza cititorilor „mici“...

Sigur. Aș adăuga două lucruri: unu, se nasc din ce în ce mai puțini autori mari pentru că, de cînd sînt mici, văd și învață că lucrul cel mai important în viață e reușita financiară, iahtul, poate că și-n aia de apoi e la fel, poate te lasă și-acolo să te dai cu barca, dacă ai, așa că dacă-i apucă mai tîrziu cheful să scrie, copilașii rămași în stadiul de copilași o vor face cît mai elementar cu putință, direct, fără mofturi, mai ales că, dintre toate artele, literatura pare la îndemînă pentru oricine are o poveste, și toți au, vezi blogurile. Doi, cititorii „mici“ sînt în plină expansiune, se înmulțesc neîncetat, ca amibele, sînt de neoprit, vor să citească, și să citească numai lucruri sălbatic de primitive, dacă se poate, chiar nule, care să nu le tulbure resturile de gîndire pe care le posedă dintr-o inerție tot mai modestă. Sigur, vor continua să existe și cititori profesioniști, dar într-un număr ce se va reduce constant, pînă la sărbătoarea finală. Fenomenul invers, prin care ultima categorie va ajunge să dețină supremația, e la fel de greu de suportat.

Ce înseamnă pentru dumneavoastră munca de redactor de carte?

O grozăvie. O exersez din '93 și, dacă timp de cîțiva ani mi-a plăcut, mi se părea că este interesantă și surescitantă, mai ales că puteai să tai fraze întregi, încetul cu încetul a devenit tot mai apăsătoare, mai deprimantă, mai dăunătoare pentru libertatea mea de cititor, pentru scris; motivul e clar, am fost nevoit să lucrez de prea multe ori cărți pe care nu le-aș fi citit în mod normal nici amenințat cu sărutul Andreei Marin. E o muncă de grăjdar (cu deosebire la traducerile proaste, și sînt cu nemiluita), care nici nu a fost vreodată recunoscută, nimeni nu dă doi bani pe redactor, cu excepția unor scriitori, bine măcar că te învață să fii umil. Am ajuns umil. Și tot n-am bani.

Salinger, Bach, Miles Davis

Citiți sau recitiți?

Citesc constant, e una dintre marile plăceri, bine că nu-i vinovată. Bine că nu afectează sănătatea celor din jur. Bine că n-a ajuns să fie stigmatizată, ca fumatul, dar nici mult nu mai e. Ca să fac un racord la o întrebare precedentă, văd venind vremea când pe cărțile bune se vor lipi poze de tipul celor de pe pachetele de țigări, cu chipuri desfigurate, gingii cangrenate, bube oribile, oameni horcăind, pe moarte, cu masca de gaze pe față, „cititul acestei cărți provoacă impotență“ etc.

Recitesc mai rar, în special proză scurtă, în special nord-americanii anilor '80, precum și J.D. Salinger, ca să văd cât de mult m-am îndepărtat de modele. În ce privește romanele, de Dostoievski nu mă mai ating, pentru c-am făcut imprudența să citesc *Frații Karamazov* în urmă cu vreo opt ani și m-am dilatat. Cele peste 800 de pagini puteau fi scrise în maximum o sută. Și vreau să-l las la locul lui, în vîrf, acolo unde l-am plasat în urmă cu 30 de ani.

Sînteți un mare meloman. Cum ați început?

Muzica a-nceput să-mi placă pe la prepubertate. Mai întîi a fost rockul, erau anii '70. Am înaintat pe mai multe canale, pe la 15 ani am descoperit preclasicii și, în paralel cu Led Zeppelin, am început să fiu atras de Chopin, iar ceva mai tîrziu, în armată, am ascultat un LP cu Modern Jazz Quartet. Așa că m-am hotărît să învăț să cînt temeinic la chitară – o făcusem și pînă atunci, dar la nivel de amator –, mi-am luat profesor și stativ, am cîntat la petreceri, prin cluburile facultății, prin restaurante, la Costinești, mai ales folk-blues și piese clasice. Eram destul de bun, din păcate n-am mai exersat.

V-ați visat star rock?

Sigur că m-am visat star rock. Dacă aș fi trăit în altă țară, în America, să zicem, sînt aproape sigur că asta aș fi devenit. Dar aș fi cîntat și jazz. Am mai spus-o și-n alte ocazii, nimic nu egalează ceea ce simți cînd te ascultă și te place publicul, senzația e-n direct și clară, nu cețoasă, cum se întîmplă în literatură.

Cîte discuri aveți în rafturile astea?

Inițial număram discurile, acum nu mai știu exact cîte am, oricum, sînt peste trei mii. Viniluri, casete, CD-uri, mp3-uri. Magnetofonul și benzile le păstrez ca amintire a unor vremuri minunate, cînd la radio se cînta *Macarale rîd în soare*, unde-or fi dispărut ele, cu soarele lor cu tot.

Ce compozitori ați lua pe o insulă pustie?

I-aș lua pe Bach și Miles Davis. Integral. Pentru că nu am voie cu prea mulți în locul ăla, altfel aș umple vreo patru pagini doar cu nume. Dar nu înțeleg de ce insula e musai să fie pustie. De ce n-ar trăi acolo tinere intelectuale, printre palmieri? Când ar auzi *Ofranda muzicală* sau *Bitches Brew* ar sări toate pe mine, m-ar legăna cu hamacu', mi-ar da nuci de cocos, alge.

Sînteți și un mare cinefil; nu v-ar tenta, de pildă, să scrieți scenarii pentru tinerii regizori?

Mă interesează în aceeași măsură-n care-i interesează și pe ei. Am citit scenarii – nu mă atrage ideea de a scrie vreunul. Scenariul e o pupă, nu știi în ce se va transforma. Să fac un film pe un scenariu propriu ar fi mult mai interesant. Dar nu l-aș termina niciodată: din cauza nenorocitului de perfecționism, nu aș reuși să aleg nici măcar coloana sonoră, din nenumărate variante, ce să mai vorbesc de distribuție, lumini, unghiuri de filmare etc. În plus, într-un film e nevoie de un fir epic, or, mie-mi place fiorul, nu firul.

În Foxtrot XX e un fragment emoționant despre fericirea de a fi părinte; ce aveți în comun cu băiețelul dumneavoastră?

Imensa admirație pentru femei. Umorel. Vulnerabilitatea. Spiritul critic. Scîrba față de școală.

Ce pasiuni „vinovate“ de tot aveți?

Nu pot să-ți spun decît care este cea mai *nevinovată* pasiune: imensa admirație pentru femei. Interval de vîrstă: 14-50 de ani. Și nici nu mă pot abține să le momesc, încă din clasa a cincea mi-am dat seama că nu seamănă una cu alta, îmi plac și vegetarienele. Cu ochii verzi. De-aia mă irită cărțile pornografice și o și arăt în rubrica pe care mi-ai oferit-o, generos, în *Dilemateca*: nu se scrie despre sex, *se practică*. Cu entuziasm, pasiune, abnegație, politețe, eroism, uneori. Că nu-i ca mersul pe bicicletă, numai autorii de proze porcoase cred așa ceva. Trebuie să te perfecționezi, altfel uiți și-ncepi să scrii ca să-ți aduci aminte, dar nu-ți aduci.

Din răspunsurile de pînă acum reiese că sînteți un tip pesimist, cam tăcănit, care se văicărește că n-are bani, obsedat de femei... Nu e prea flatant.

Cum să nu fie flatant? Dac-aș fi fost optimist, normal, misogin și bogat ar fi fost mai bine? Noroc că nu ești psihiatru. Am folosit un cod metaforic bipolar, de tip bielă-manivelă, ca să derutez, să atrag prin încercuire. În realitate sînt exact cum zic acum, la sfîrșit, cu semnul întrebării. Doar că nu-s inteligent. Așa

că e flatant.

A, și nu mai spune că „mă văicăresc“ din cauza lipsei banilor. Nu-i așa, a fost doar o constatare ironică, mi-am bătut joc de mine cu tristețe, nimic nu știi. Doar bogații se vaită că n-au bani, lua-i-ar dracu'. Amin!

Dilemateca, nr. 28, septembrie 2008

Update

Mi-a plăcut interviul, să zicem că e drăgălaș și fals. Dar au trecut ani de-atunci și nu cred că eu sînt cel care-a dat răspunsurile, nici Marius Chivu n-a fost cel cu întrebările, la mijloc e o confuzie, uzată, se crede că rămîi același chiar dacă înaintezi în ani sau în ce înaintezi. Nu, te schimbi, devii de nerecunoscut, ți se face un nou buletin, altă poză, e altcineva, și-acum ce să fac, să comentez ce-a spus altul? Voi asculta Schubert și sigur nu-mi va veni nici o idee, nu pricep noema de-a vizita poteci vechi, pe-acolo au apărut ciuperci, viermi, bufnița, ca s-o scurtez, nu sînt de acord cu nimic din ce-a afirmat interviuatul, confesiunea pare o farsă, nu-i vorba de inexactități, pentru că totul este cît se poate de precis, ci de faptul că sînt păreri exacte, dar imaginare. Scriitorul din urmă cu cinci ani e cu doi centimetri mai înalt, deci mai real, deci mai puțin fictiv decît cel de-acum, care aproape s-a volatilizat din cauza presiunii atmosferice, așa că nu știu ce-ar putea spune o ficțiune mai mare despre una mai mică. Deci mi-a plăcut interviul, să zicem că e drăgălaș și fals. Tot ce-i scris acolo e perfect adevărat și acum. Sau nu mi-a plăcut interviul, să zicem că nu-i nici măcar drăgălaș, nici măcar fals. Nimic din replici nu-i autentic, totul e inventat, doar făcut să sune ritmic, se văd fraze cu diezi, glumele cusute, și ce-i cu problemele cu timpul? Cu serviciul? Uite că s-au rezolvat, asta înseamnă că nici n-au existat. Și în aceeași măsură este valabil că *nu* s-au rezolvat, însă, fragilizându-se, s-au transformat, adică au devenit altele. La fel de grele, la fel de inutile, dar soluționate. Sau nu.

Bonus

Credeți în astre, zodii, amulete?

Înainte să-mi ia Dumnezeu mințile și să mă apuc de scris sau ce-o fi asta ce tot încerc să traduc, am fost medic. Și singurul lucru în care credeam cu sinceritate erau cadavrele din sala de disecție. Nu doar că atât rămîne din noi, dar asta sîntem încă de la bun început. Înainte de ovul. Ca să crezi că astrele au vreo legătură cu ceva atît de lipsit de strălucire și mișcare precum un mort, trebuie să fii un mic mutilat. Și nu pot aspira spre un asemenea statut, sînt nervos. În plus, singura dată cînd am purtat prezervativ a fost într-o zi în care am fost asigurat de astrologie că va fi minunată din punctul de vedere al dragostei. Și, cînd mi-am tras obiectul pe toată enorma lui întindere, am văzut că pe el scria mare, cu negru, MADE IN USA. Aia din pat s-a prăpădit de rîs ca proasta și totul a fost un dezastru. Zodiile par statistici făcute inițial de chinezi. Chinezii sînt pericolul galben. Prin urmare, zodia proprie îmi creează senzația de apartenență la un grup de semenii cvasiidentici, mă dezumanizează, mă onorează, îmi micșorează ochii. Mai ales că-i una plină de contabili, singurul individ exuberant de-aici fiind Dante. Cît despre amulete, nu știu, n-am purtat, n-am găsit, deși am căutat, nimeni nu mi-a dăruit vreuna. Amuletele mă împing să mă gîndesc la doamne dezbrăcate, la sentimente, la poziții, la astre. (*Dilemateca*, nr. 20, ianuarie 2008)

Andrei Pleșu

Umorul este, în cazul meu, o strictă formă de politețe

Cărțile dumneavoastră devin rapid bestselleruri, la târgurile de carte sînteți vînat pentru autografe și vă numărați printre foarte pușinii intelectuali care fac rating la televizor... Cum vă raportați la succesul dumneavoastră: vă flatează, vă stînjenește, vă sperie, vă motivează?

Neipocrit vorbind, orice om care iese în public așteaptă un efect de acest tip; nu poate fi dezamăgit, lezat sau încurcat de această situație. Inevitabil, îți face plăcere. Mai întîi, pentru că ai provocat un act de comunicare, iar cînd interlocutorul e multiplu și cordial, acest fapt este încurajator. Apoi, pentru că succesul este un combustibil util, te motivează, îți reduce din nesiguranță, din incertitudini, din dubiul de sine pe care orice om normal trebuie să-l aibă.

Pe de altă parte, acest tip de succes – care nu e o garanție de calitate, cum nici insuccesul nu e, în sine, o garanție de calitate – îmi produce, în proporție de 80%, imense dezavantaje. Se declanșează, ca rezultat al acestei forme de notorietate, un tir continuu, din toate direcțiile, asupra unui biet om care nu are întotdeauna disponibilitate, timp, energie și, uneori, nici competență să răspundă la orice solicitare. (Am promis că o să public odată în *Dilema veche* agenda unei săptămîni, să se vadă că e o agendă nebunească, toxică. Nimeni nu poate face față pe termen lung unei astfel de împrăștieri.) În primul rînd se fac confuzii de competență: sînt întrebat despre lucruri care nu mă privesc și la care nu mă pricep; apoi există un asalt de manuscrise, de cereri, de invitații pentru dezbateri, conferințe, emisiuni TV, emisiuni radio ș.a.m.d., care sînt istovitoare și îți mai creează și imaginea cuiva care călărește în mod voluntar toate mediile ca să se autopromoveze. Prin urmare, din abuzul de utilizare a mea ca rezultat a unei anumite notorietăți, rezultă, în mod neașteptat, ideea că *eu* sînt cel care abuzez de un monopol. Am deseori momente în care doresc să ies din acest carusel și sper – fără speranță – ca odată și odată o să reușesc.

Admirându-vă stilul din cărți și din publicistică, m-am întrebat deseori dacă nu ați fost ispitit să scrieți literatură.

Întrebarea e fierbinte. Tocmai am citit în *Idei în dialog* un schimb de replici între Dan C. Mihăilescu și Florin Iaru, acesta din urmă susținând că eseistii, criticii literari și filozofii nu fac parte din literatură. Prin literatură, Florin Iaru înțelege, de fapt, proză de ficțiune și poezie. Acest lucru merită în sine discutat și cred că, dacă și-ar fi pus mai multe întrebări, Florin Iaru ar fi putut să-și apere cauza mai bine. Ce loc îi rezervăm, de pildă, în cultura noastră generală lui Ion Ghica? Dar Cioran? Este scriitor sau nu? S-a spus despre el că e cel mai mare stilist al Franței contemporane. Noica e scriitor mai mult decât Mircea Florian? Nietzsche e scriitor? Eu cred că e un mare scriitor. Dar Montaigne?

Confuzia vine, cred, din faptul că există două feluri de a defini literatura: fie plecând de la *rezultatul* ei, și atunci nu e literatură decât ceea ce e ficțiune și invenție lingvistică, fie pornind de la *înzestrarea* autorului. Pentru mine, ceea ce decide asupra calității de scriitor a cuiva este *talentul literar*. Poți avea talent indiferent despre ce anume scrii. Prin urmare, pentru mine Montaigne și Platon scriu literatură de mare calitate, chiar dacă nu ficțiune. Dar nu e cultura, în întregul ei, o nobilă ficțiune? Definiția lui Florin Iaru mi se pare așadar nelămuritoare: ea recurge la discriminări candidе în spiritul jovialului poet care este el însuși: „Ca dovadă, nici unul din cei patru [Manolescu, Patapievici, Liiceanu și cu mine] n-a folosit cuvintele *cur*, *căcat*, *ștoarfă*, nu a inversat topica, nu s-a lansat în anacoluturi cu valoare reprezentativă, n-a lăsat pagini goale, n-a inventat un limbaj poetic. În mod firesc, vorbind despre cărțile în chestiune, recunosc că sînt și bune, și plăcute, dar le neg valoarea literară“. Nu e cam simplu? Pînă și Uniunea Scriitorilor include pe esești, critici și filozofi, ca să nu mai vorbim de traducători, în administrația ei. Pe de altă parte, trăim o epocă în care granițele dintre domenii se șterg. Vorbim de transdisciplinaritate, fizicienii fac filozofie, geneticienii au probleme de etică etc. E curios ce conservator e un artist care, altfel, pare să fi pariat pe modernitate și postmodernitate.

Revenind, eu cred că ce scriu nu e străin de literatură, dar, dacă Iaru are dreptate, atunci înseamnă că rămîn pe dinafară. E-adevărat, nu sînt în stare de ficțiune, nu am destulă imaginație și nu trăiesc în aspirația unei inventivități de acest tip. Fac și eu atîta literatură cît pot și, în definitiv, mi-e egal unde mă clasează iubitorii de definiții stricte.

Ficțiune nu scrieți, dar o citiți?

Relația mea cu cititul este neconvențională. Nu citesc foarte mult. Nu semăn deloc cu prietenul Sorel Vieru, de pildă, care pleacă de la bucătărie spre baie și, dacă întâlnește o carte la mijlocul drumului, se oprește și citește acolo, între bucătărie și baie. Nu am acest tip de apetit, această înșurubare promptă în lectură. Citesc relativ puțin și citesc ținut pe întrebările mele, iar asta poate fi o dovadă că am o proastă raportare la literatură: nu citesc cu o voluptate pur estetică, motivația mea constantă de a citi vine din interogativitate, mai mult decât din nevoia de plăcere. Citesc însă mult la provocarea unor prieteni sau a unor oameni în care am încredere. În acest an am citit cărți recomandate de Simona Sora, de Radu Cosașu, de Liiceanu sau de Alex Leo Șerban. Mă las sfătuit pentru că nu mai am timp să risc singur. În rest, sînt, mai degrabă, un recititor de literatură.

Într-o anchetă de acum cîțiva ani a suplimentului Deci, ați pus Pelerinul rus pe lista celor zece cărți esențiale. Pare o alegere insolită.

Aveam atunci în minte exact acel cititor care nu citește din pură voluptate. Cartea *Pelerinului rus* este cartea unui căutător, o carte care satisface alte necesități decât cărțile obișnuite: e o carte de înțelepciune. Eu cred că tipul acesta de lectură nu e bine servit astăzi (sau e uzurpat de Paulo Coelho) și mi-am îngăduit să o pun pe acea listă în speranța de a readuce în discuție literatura edificatoare, literatura pe care o abordezi ca să anticipezi soluții, mai mult decât să ai o bucurie imediată.

Prietenul meu Horia Bernea, pictor pursînge, întrebat de cineva dacă pictura e miza lui absolută, a răspuns că pictura e un lucru de care e foarte legat, dar o viață în care nu ar picta nu i s-ar părea exclusă. Cred că orice atașament devenit birocratic față de o meserie este perdant. Or, *Pelerinul rus* este exact acea carte pe care o poți păstra pe o listă de cărți, chiar dacă acestea nu sînt – cum spui tu însuși într-un interviu recent din *Apostrof* – esențiale pentru formația ta.

Nevoia de contemplativitate a naturilor simple...

Este solicitant/riscant/nerecomandabil să faci parte din elită în România de azi?

Dacă ar fi să mă iau după semnele pe care le dă uneori mass-media, este, într-adevăr, nerecomandabil: devii antipatic. Constat o anumită ofensivă, uneori

mocnită, alteori dezlănțuită, împotriva ideii de elită. Nu-mi place nici mie când cineva își declară singur apartenența la elită. Dar sînt categoric împotriva acelor care, de frica „elitismului“, vor să compromită ideea de elită. Cred sincer că e nevoie de elită așa cum cred că pînă și cei care bombăne elitele o fac resentimentar și ipocrit, în speranța că vor fi consfințiți ei înșiși drept oameni de elită.

Așa cum vrei să fii operat de cel mai bun chirurg, să bei un vin foarte bun, să ai cel mai bun profesor, la fel de natural e să vrei să beneficiezi de avantajele de a fi slujit de o elită. Elita e esențialmente *slujitoare*, are mai mult de dat decît de primit. Cine se supără pe elite își decapitează prin asta modelele, exigențele, superlativele. Căci există un superlativ al oricărei înzestrări: există o elită a cizmarilor, o elită a agricultorilor ș.a.m.d. România merge prost tocmai pentru că nu avem o elită politică adevărată sau pentru că n-avem o elită în învățămînt, ci doar profesori mediocri. De fapt, noi n-avem elite în multe domenii. Într-un asemenea context, să vezi în elite un comando periculos care subminează libertățile și democrația este o revoltă a tenișilor împotriva pantofilor. E nevoie și de teniși, și de pantofi.

Diabolizarea elitelor se bizuie pe o judecată divagatorie și mă tulbură să văd cum în această discuție se preia ceva din ecurile ideologiei de învățămînt politic din anii '50. Oare din ce duh suspect preiau oameni foarte tineri această ideologie din vremuri pe care nu le-au apucat, o ideologie care le cere să se uzeze lăuntric veștejind ideea de elită?! E bizar cum se poate crede că un fel de mediocritate generalizată ar fi mai prețioasă moralmente decît emulația provocată de elite. Cu atît mai mult cu cît elitele sînt numeroase și întotdeauna e loc pentru toată lumea. Nu e vorba de un turn de fildeș, deși Wolf Lepenies, în discursul său ținut la decernarea Premiului Păcii de la Frankfurt, spunea, pe bună dreptate, că din turnul de fildeș se vede, uneori, foarte departe.

În splendida conferință „Ideologiile între ridicol și subversiune“ vorbiți despre tendința naturală a ideologiilor de a se multiplica, despre felul în care ele se generează unele pe altele într-un cerc vicios care duce la o adevărată inflație ideologică. Este omul predispus la ideologii?

Credința mea este că nu sîntem naturalmente înclinați spre ideologii. Acesta e un fenomen modern – cuvîntul însuși a apărut tîrziu –, un fenomen post-Revoluția franceză. În lumea tradițională, premodernă, existau, în mare, două feluri de oameni: cei activi, *lucrătorii*, producătorii, care nu-și prea puneau probleme metafizice, și *contemplativii*, naturile reflexive și creatoare, ale căror probleme se situau în afara celor de interes public. Or, ideologul este fie cineva

din tagma lucrătorilor care este brusc iluminat de o misiune, fie dintre contemplativii frustrați, pofticioși de faptă publică și de putere. Altfel spus, ideologiile sînt rezultatul nevoii de contemplativitate a naturilor simple sau al nevoii de acțiune a naturilor sofisticate. La mijloc apare acest personaj: ideologul, care nu are un statut limpede, dar care vrea în numele unor idei sumare să manipuleze viața curentă. Ideologia este o formă de filozofie rudimentară, schematică și artificială, care nu e interesată să priceapă lucrurile, ci doar să le schimbe, să le înregimenteze anumitor nevoi și criterii particulare.

Însă, acum că am scăpat de ideologiile criminale ale veacului trecut, constat că a apărut – și aici întrebarea dumneavoastră începe să fie legitimă – un fel de nevoie de ideologie *soft*, care încet, încet devine un soi de a doua natură. Am impresia că a apărut un tip uman care nu mai poate trăi fără un atașament ideologic, fără o înregimentare. Cum toate celelalte tipuri de înregimentare din lumea tradițională – cum ar fi religia, de pildă – nu mai par să fie suficiente, se dezvoltă o sumedenie de erzațuri, de misionarisme secunde, de un dogmatism îngrijorător. Așa se naște puzderia de oameni „angajați“ care ne înconjoară. Problema este că, obligînd la acțiune, ideologiile nu lasă loc reflecției, ele nu sînt, de fapt, forme de gîndire, ci doar reducții ale gîndirii la un strict necesar, funcțional în plan imediat. Pe măsură ce ideologiile se multiplică, se gîndește mai puțin.

Dar ideologul nu este un om cu convingeri? Spuneți undeva că admirați oamenii cu convingeri.

Omul de convingere este un om care-și construiește *singur* convingerile, care a reflectat asupra lucrurilor și abia pe urmă își asumă o anumită formă de gîndire și un anumit comportament. Ideologiile sînt gregare, ideologiile au ceva gata făcut în ele. Omul ideologiilor nu este, de fapt, un căutător adevărat și nici un gînditor adevărat, pe cont propriu; el este doar un entuziast „tovarăș de drum“.

Cît de liberă mai poate fi arta pe un asemenea cîmp populat cu oameni înregimentați în diverse ideologii?

Dacă ia drept reper acest tip de exigență, arta nu mai poate fi liberă deloc. Cine nu se așază în fața uneltelor de lucru într-o stare de totală libertate interioară va produce manifeste în loc de artă. E greu, probabil, pentru artistul de azi să păstreze distanța față de stringentele exigențe ale corectitudinii politice, dar, dacă nu o face, va fi doar carnea de tun a unor gherile de conjunctură.

Referindu-ne la un exemplu concret, cum e cel al caricaturilor Profetului, cred că există lucruri cu care nu se glumește. În primul rînd, din rațiuni pragmatice: nu te joci cu o masă de oameni care poate produce evenimente dramatice la scară uriașă; nu te joci cu un asemenea pericol ca și cum ar fi vorba de a lua peste picior trei punkeri într-o bodegă. În al doilea rînd, nu te joci cu simbolurile colective. Este, în fond, o formă de impolitețe față de un simbol al cărui statut este consolidat de timp. În vremea ateismului militant se publicase și la noi, după model rusesc, o carte intitulată *Biblia hazlie*. Era acolo un nivel de deriziune și de derizoriu care nu exprima o formă de libertate interioară reală, ci exprima doar înregimentarea într-o comandă politică clar definită.

N-aș merge însă pînă acolo încît să impun interdicții. N-aș face imposibilă viața unor oameni care țin neapărat să facă un anumit lucru cu arta lor, dar m-aș asigura că știu ce fac și că sînt în stare să-și asume riscuri.

...în orizontul unei bucurii fără iluzii

Spuneți într-unul dintre eseurile recent publicate în Despre bucurie... că „o foarte consistentă sursă de toleranță, insuficient însă luată în seamă, este umorul“. Este umorul un dat natural sau poate fi educat?

Mă tem că, într-o foarte mare parte, umorul ține de natură, de firea omului. Unii, pur și simplu, nu au umor. În măsura în care se poate spune despre mine că am umor, cred că acesta este o trăsătură a naturii mele. Dar exercitarea umorului este, în cazul meu cel puțin, o strictă formă de politețe. Îmi place să binedispun oamenii și mi se pare esențială pentru dialog și bună conviețuire o anumită formă de bună dispoziție. Într-o atmosferă de bună dispoziție – nu de veselie isterică sau de chicoteală infantilă – omul este și tolerant, și creativ. De aceea cred că umorul este una dintre cele mai prețioase stări lăuntrice pe care poți să le ai. Din păcate, nu reușesc asta tocmai cu cei apropiați. Cînd ies din lume tind să devin morocănos. Fie din epuizare, fie dintr-o insuficiență interioară... Regret asta. E una din înfrîngerile vieții mele private.

Altfel, sînt sigur că, dacă umorul ar deveni o virtute obligatorie pentru a deține o funcție publică, lucrurile ar merge mult mai bine în România. Lumea noastră politică are umor doar cînd *nu* vrea.

Afirmați undeva că e important „să știi să-ți pierzi timpul“, că momentele de destindere au produs multă cultură în istoria omenirii. Se poate învăța cum

să-ți pierzi timpul?

Da, se poate învăța. Noi pierdem timpul, dar într-un fel foarte „dinamic“. Felul modern de a pierde timpul e de a nu avea timp de pierdut. Omul recent e un om ocupat, stăpînit de lăcomia de a valorifica, de un fel de delir al productivității, al livrării continue. Însă ocupațiile noastre obișnuite sînt o uriașă pierdere de timp dacă le raportăm la axele esențiale ale unui destin.

M-am întîlnit de curînd cu un mare călugăr din vechea generație – un om de peste 90 de ani –, care mi-a spus două lucruri esențiale. Privite rapid, ele pot părea locuri comune, dar autoritatea celui care le rostea le dă nimbul adevărului trăit, asumat, polisemic: să ai mereu conștiința că timpul e foarte prețios și să încerci să obții o stare de veghe continuă, un fel de a fi treaz, de a suprima momentele în care ești absent din tine însuși. A percepe cu maximă acuitate fiecare detaliu, fiecare moment, fiecare om din preajma ta înseamnă a nu avea *blackout*-uri. A nu lăsa nici o secundă să treacă fără chip, a fi integral prezent în fiecare gest pe care îl faci, a nu trăi somnambulic. Nu e vorba să ajungi la un fel de insomnie nevrotică, ci să absorbi în permanență infinitatea, bogăția enormă a clipei.

Dumneavoastră, cînd pierdeți timpul, ce faceți?

Îmi place să stau. Nu-mi iese chiar statul de tip *zen*, dar îmi iese zăcutul: să mă destind complet, să nu mi se ceară nimic, să las corpul și toate anexele lui în orizontul unei bucurii fără iluzii. Și îmi place să stau de vorbă. Taclaua este o bucurie privată care mă face să mă simt foarte bine.

Mai mult chiar decît muzica?

Ascult cu plăcere muzică, toate tipurile de muzică, după împrejurare. De curînd am găsit într-un magazin de muzică din Berlin un cîntăreț care îmi plăcuse foarte mult cu 40 de ani în urmă și de care uitasem. Avea o orchestră plină de haz la Napoli, îl chema Renato Carosone. Mi-a făcut mare plăcere să-l ascult o după-amiază întreagă fără să am impresia că am pierdut timpul.

Gurmandul este și meloman?

Nu, marii mîncăcioși nu aud lăutarul care cîntă alături de ei. Am cunoscut mîncăi fabuloși care erau surzi, precum și anemici care dovedeau o anume înțelegere muzicală. Muzica de acompaniament a gurmandului nu e decît un fel de lubrefiant care încurajează o digestie mai eficace.

Numărul dilemelor este invers proporțional cu numărul anilor?

Da. E foarte greu să îmbătrânești cumsecade. Am să par pășunist, dar nu am văzut oameni îmbătrânind bine decît la țară. Orașul e un mediu care îți arată minut de minut că îmbătrânești. Există o eroziune temporală extraordinară în structura citadină. La țară – eu am apucat și un sat ceva mai caracteristic –, îmbătrînirea e organică, are o notă de împlinire. Orășenii bătrîni sînt cam plicticoși și mă tem că n-o să-mi iasă bătrînețea rurală pe care mi-o doresc.

Cum v-ar plăcea să rămîneți în memoria culturală colectivă: scriitor, filozof, profesor, politician, fondatorul Dilemei?

Nu m-am gîndit niciodată la posteritate în varianta asta. Îmi amintesc de Petre Țuțea, care, la un moment dat, i-a spus lui Sorin Dumitrescu, pozîndu-i pentru un portret: „Domnu’ Sorin, vă rog să mă faceți frumos! Pentru că, în fond, ce-o să rămînă din mine!? Doar acest portret pe care o să-l pună nepoții pe perete. Aș vrea să poată spune și ei măcar atît: «Domnule, da’ frumos era bunicul!»“. Aș ține foarte mult să las în urmă o amintire de om fundamental cumsecade. Chiar dacă uneori sînt sarcastic sau am un aer iritat ori ofensiv, aș prefera să rămîn cu un portret de cetățean agreabil.

Dilemateca, nr. 8, ianuarie 2007

Update

Confirm, prin prezenta, că cel interviuat sînt, într-adevăr, chiar eu, mai exact una dintre ipostazele mele mai mult sau mai puțin întîmplătoare. Nu retractez nimic din ce-am spus, chiar dacă, ici-colo, aș face, azi, mici retușuri (mai curînd stilistice). În general, sînt mulțumit de felul în care arată textul (e meritul interviewerului), dar, ca întotdeauna, regret că n-am fost mult mai inteligent, mai spiritual, mai subtil. Regret și că, în poze, nu semăn mai mult cu Sean Connery. Asta e! Chiar și cel mai frumos locotenent nu poate da decît ce are!

Bonus

Ce aveți în comun cu tatăl/fiul dumneavoastră?

Matei Pleșu: Mărturisesc că această întrebare îmi evocă disconfortul resimțit în copilărie, atunci cînd felurite doamne în vîrstă mă răsfățau, întrebîndu-mă, în timp ce mă ciupeau de obraji, pe cine iubesc mai tare, pe mama sau pe tata, și cu care dintre ei semăn mai mult. Acum, cel puțin, întrebarea mă scutește de cazna unei astfel de alegeri, fapt pentru care sînt recunoscător. Cred că ne e proprie amîndurora o anumită combinație de histrionism, ușurătaie, bonomie, pe de o parte, și franchețe, gravitate, melancolie, pe de alta, amestec care poate descumpăni pe cineva pregătit să perceapă o natură omogenă. Ar mai fi de făcut o observație puerilă, poate, asemenea perioadei în care mă proiectează întrebarea, dar greu de trecut cu vederea: mai toți bărbații, pe linia tatălui – eu, fratele meu, fiul său –, și chiar unele dintre femei avem, cu diferite nuanțe și intensități, sprîncenele unite.

Andrei Pleșu: Confirm, amuzat, declarațiile fiului meu. Adaug trei note suplimentare, la capitolul deosebiri. 1. Primele texte ale lui Matei erau scrise mai bine decît primele mele texte. (Poate și fiindcă a debutat la o vîrstă mai matură.) 2. Pentru cineva cu îndemînare scriitoricească, Matei are o inexplicabilă și iritantă dexteritate tehnică (moștenită, probabil, pe linia bunicilor). E un bricoleur remarcabil, ceea ce îl face receptiv la lumi și valori, pentru mine, inaccesibile. 3. O deosebire în avantajul meu: sînt mai harnic! În final, o asemănare: și Racul (el), și Fecioara (eu) (mai ales combinată cu Scorpionul) manevrează abuziv spiritul critic și autocritic. (*Dilemateca*, nr. 23, aprilie 2008)

Ce scriitor ați invita la un chef imaginar?

Cu cîțiva ani în urmă aș fi fost tentat să o invit la un chef (imaginar?) pe Anaïs Nin. Acum, dacă mă gîndesc mai bine, îl prefer pe Caragiale. (*Dilemateca*, nr. 34, martie, 2009)

Ioan Es. Pop

Poezia este permanenta actualizare a originalului

Cît de mult v-a schimbat perspectivele venirea din Maramureș în București? Ați venit aici chitit să faceți poezie sau aveți și alte gânduri?

Am venit la București din disperarea că acolo unde eram, la Ieud adică, poezia și poetul trăiau într-o izolare absolută, deși tot acolo au avut loc cîteva dintre cele mai fermecătoare și puternice recitaluri de poezie, cu autori veniți nu numai de pe cuprinsul Maramureșului, ci din toată România. În șase ani am participat la trei asemenea evenimente, dar în rest lumea își vedea de rosturile ei, nu mai avea treabă cu așa ceva. Eram un om care nu știa decît să scrie – evident, imaginîndu-și că scrie poezie – și care nu avea cui să se destăinuie, nu avea cu cine împărtăși cantitatea de invizibil, de „nimic“, pe care o producea. Sau avea și pur și simplu nu-și dădea seama de asta. Oricum, acolo nu contam. Nu aveam identitate. Am venit la București în căutarea unor oameni cărora să le semăn, care să-mi semene și să-mi confirme faptul că poezia există și funcționează în lume, nu în afara ei.

Vă amintiți ziua în care ați conștientizat relația cu poezia?

Da. Revelația s-a petrecut prin clasa a zecea. Pînă atunci scrisesem, ca să zic așa, proză. În clasa a zecea l-am citit, l-am descoperit, de fapt, pe Lucian Blaga. El a fost cel mai important motor al începuturilor mele întru poezie. Și Eminescu, bineînțeles. Dar Blaga mi-a dat dintr-odată sensul modernității poeziei, al faptului că, după Eminescu, poezia continuase să evolueze și o făcuse la înălțime. Cam acesta este, după amintirea mea, momentul în care mi-am dat seama că vreau să scriu poezie. Sigur, au venit ulterior și alte revelații. În clasa a douăsprezecea, revelația s-a numit Nichita Stănescu.

Pentru fiecare dintre aceste revelații am plătit din plin, imitînd. Cel mai adesea am imitat din dragoste, de cîteva ori din ambiția de a parcurge mai repede drumul de la coajă la gălbenuș, uneori din invidie. Am scris așadar în

ton eminescian, apoi blagian, apoi nichitastănescian... Mai târziu a venit vremea descoperirii lui T.S. Eliot, de literatura căruia am rămas pînă astăzi extrem de legat. Și așa, interiorizîndu-mi poezia altora, am descoperit, deși nu foarte repede, că încep să îmi aud propria voce. Asta se întîmpla pe la 25 de ani, dar abia pe la 27 am avut sentimentul că o stăpînesc cît de cît. Or, cîștigarea vocii este un lucru formidabil. Atunci cînd începi să te auzi și știi că ești *tu*, faptul îți produce aproape o iluminare – un amestec de greu și ușor, de spaimă și fericire, de abis și înalt. Cîștigarea vocii proprii nu înseamnă și faptul că acelea în care ai vorbit pînă atunci s-au resorbit și au dispărut. Dimpotrivă, ele au fost asimilate, s-au topit într-un nou aliaj, așa încît această voce a mea este, de fapt, vocea tuturor celor pe care i-am citit cu pasiune, i-am admirat, i-am pizmuit și i-am „rumegat“ atîta, pînă mi-au permis să-mi cîștig glasul propriu, să mă eliberez de ei.

La vremea respectivă nu vă speria puțin perspectiva de a pleca de lîngă familie, din locurile natale, pentru poezie, care era totuși o himeră, nu!?

Eu funcționez în himeră de foarte mic, de la naștere, aș zice. În copilărie și în tinerețe nu făceam altceva decît să visez pe marginea cărților. Citeam la întîmplare, nu în chip ordonat. Nici acum nu citesc ordonat și programatic. Citeam așadar tot ce îmi cădea în mînă, iar lumea de afară nu exista pentru mine decît ca un imens prigonitor pe care trebuia să-l birui evitînd cît mai des contactul cu exteriorul și luînd-o pe dinăuntru-mi. Exorcizam citind, iar mai târziu scriind eu însumi. Am trecut de la un citit pătimaș, căruia îi eram total înrobît, la un scris împătimit, de care am fost adesea subjugat total.

Am trecut deci din himeră în himeră, iar adaptarea la real a fost foarte dureroasă. Venirea la București și întîlnirea cu actuala identitate, de bucureștean pe jumătate, n-a reprezentat un pas foarte asumat. Tot ce-am făcut am făcut cu frică, o frică îngrozitoare. Himera continuă, numai că acum s-a mai împăcat puțin cu realul. Am început să mă uit mai limpede în jur, am început să-mi dau seama că pînă acum n-am văzut decît o parte din lume, că partea aceea era mai degrabă lăuntrică, ținînd de visurile și revelațiile proprii, că n-am parcurs așadar un segment foarte important din ceea ce acum mă umple și îmi dă putere. Pînă mai ieri n-am privit realitatea cu ochii deschiși...

A fost autobiograficul acel impuls de a vă apuca de poezie sau ați ascultat mai degrabă de o rațiune intelectuală?

La un moment dat, am avut revelația faptului că poezia ar trebui să povestească. De unde venea oare acest imperativ pe care-l simțeam necesar

poeziei? Poate tocmai din nevoia de a dezvălui. Acum, că ea este aubiografică sau că simulează biografismul, asta e o altă chestiune! Deghizez poezia în poveste, îi caut pretexte narrative, convins că omul care mă citește mă simte astfel mai bine, că prin poveste se pot produce mari revelații poetice. Poezia este de găsit la fiecare pas.

Cît de sumbră e poezia dumneavoastră, care vorbește, în fond, despre ratare, degradare, dizgrație, angoase?

Dacă n-ar fi una trăită, dacă n-ar fi expresia unor experiențe de natura celor pe care le consemnează, atunci ar trebui să dau un răspuns care s-o justifice altfel decît prin ea însăși. În cazul meu, întrebarea dumneavoastră își conține răspunsul. Poezia mea există prin ceea ce mărturisește, chit că acolo sînt și multe simulări de autobiografie, cum spuneam înainte.

Afacerea vieții mele

Știi că dumneavoastră credeți în reușita terapeutică a scrisului. Ce determină variațiile acestui impuls de la un scriitor la altul? Nu toți văd scrisul ca pe o eliberare, unii îl practică senin, firesc și regulat ca pe o profesie oarecare.

V-aș răspunde prin relatarea unei întâmplări. Am ieșit anul trecut din România împreună cu alți doi poeți: Nora Iuga și Robert Șerban, invitați să performăm un experiment în Elveția. Experimentul s-a numit *Renshi româno-elvețian* și a constatat dintr-o poezie în lanț scrisă de trei români și doi autori din Țara Cantoanelor. La un moment dat, în zilele de după încheierea acestei aventuri, am participat la un important festival de la ei, intitulat Zilele Literaturii de la Solothurn, unde am citit renshi-ul pe scenă, toți cinci, în variantă română și germană, în fața unei săli de 350 de spectatori plători. A fost și prima oară cînd am primit bani pentru ceea ce făcusem. Mi s-a părut uluitor.

Am înțeles acolo ce înseamnă să fii scriitor profesionist și cum poate deveni literatura (și) o afacere. Pentru mine – pînă atunci, dar și de atunci înapoi – treaba stă cumva invers: marea afacere a vieții mele este într-adevăr scrisul, dar scrisul pentru mine nu este o afacere. Cînd am obținut niște premii care au constatat și în bani, acest lucru m-a făcut fericit în primul rînd grație semnificației interioare pe care a avut-o premiul respectiv. Din acest punct de vedere, eu nu sînt un scriitor profesionist. Un scriitor profesionist trebuie să scrie în așa fel

încît să se poată întreține din scris. Să scrie, să zicem, trei cărți pe an. Asta presupune multă inginerie – trebuie să-ți programezi cartea, s-o duci la bun sfîrșit, s-o predai editorului, s-o negociezi și, pînă la urmă, s-o susții, pentru ca ea să aibă audiență maximă... Or, eu nu am aceste calități și poate de asta socotesc că a fi poet e un fapt de vocație și nu presupune obligatoriu o finalitate pecuniară.

Este fiecare carte a dumneavoastră altceva? Cînd știți că aveți o nouă carte, pe care trebuie neapărat s-o scrieți?

La *Ieudul fără ieșire* și *Porcec* am știut că titlurile vor reprezenta două cărți distincte. Mai tîrziu mi-am dat seama și că una decurge din cealaltă, deci pot deveni o singură carte, cum s-a întîmplat de altfel în antologii, dar și că pot trăi foarte bine separat. În schimb, între mine și *Pantelimon 113 bis* s-a interpus încă de la apariție o răceală care încă nu s-a stins, dar asta nu pentru că *Pantelimon*... ar fi semănat prea mult cu primele două, ci fiindcă, vreme de un an, pînă a intrat în tipar, n-am reușit să-i găsesc titlul potrivit, cel care s-o fi recomandat altfel decît pe suratele ei anterioare, de care este atît de diferită. Dacă aș fi găsit acel titlu, toată lumea, inclusiv critica, ar fi sesizat diferența. Ciclul intitulat *Colateralul*, de exemplu, nu mai are mai nimic de-a face cu latura autobiografică din volumele precedente; la fel ciclul *Lumile livide* sau poemul „Podul“.

Vedeți poezia ca pe un destin sau vă bate gîndul să (re)veniți la proză? La noi funcționează prejudecata scriitorului care nu poate scrie și nu poate reuși decît într-un singur gen...

La 12-15 ani visam să scriu romane; am reușit să duc la bun sfîrșit doar cîteva povestioare fără destin. Această pasiune pentru narațiune nu a dispărut însă odată cu descoperirea poeziei. Ceea ce am scris ulterior s-ar putea numi pînă la urmă „poezie povestită“, motiv pentru care, după ce m-am „specializat“ pe aceasta, nu mi-a fost greu să scriu ceea ce seamănă mai degrabă a proză decît a poezie. Cîteva dintre aceste narațiuni („Micul Porcec“, „Orașul“, „Muzeul lăuntric“ ș.a.) sînt prezente în antologia *Podul*. Așadar, dacă va fi să scriu odată mai mult proză, nu voi trece de la un gen la altul, ci voi continua o experiență care mi-a confirmat că, pînă la urmă, poezia și proza sînt consubstanțiale, vin din același bulgăre original, s-au despărțit, se vor reîntîlni, se vor retopi una în cealaltă.

Un act de intimitate

Cît de mult contează pentru dumneavoastră să fiți asimilat sau să vă situați într-o generație de creație? Aveți orgoliul alergătorului de unul singur?

Întrebarea îmi aduce aminte de faptul că, pînă mai ieri, mă socoteam nouăzecist. Acum aș putea să spun: „Da, am fost nouăzecist, dar nu mai sînt“. Așa cum nici unul dintre ceilalți congeneri nu mai este nouăzecist, însă este altceva. Horia Gârbea nu mai este nouăzecist, ci este Horia Gârbea. Cătălin Țîrlea nu mai este nouăzecist, este Cătălin Țîrlea. Lucian Vasilescu nu mai e nouăzecist, e Lucian Vasilescu... Sigur, enumerarea este întîmplătoare, nu ține de vreo ierarhie. Nimeni, în clipa în care a devenit o voce și a depășit granițele grupului, nu mai trebuie să-și bizuie traseul pe ideea că e mai ușor de înaintat în formație. Generația '90 a fost un lucru foarte bun la începuturi: o breșă se face cu atît mai repede cu cît pornesc la asalt mai mulți indivizi. Dar poezia este un act de intimitate, nu unul colectiv. În acest sens, sînt un om care înaintează de unul singur, aidoma tuturor celor care au nimerit pe un drum al lor.

Spuneți undeva că meseria te așază în rînd cu lumea, iar arta te separă de ea. Ce sfat i-ați da unui tînăr care se pregătește să devină poet? În fond, cine mai are nevoie de poetul maudit, azi, într-o societate foarte pragmatică?

Cei care au nevoie astăzi de poet și poezie sînt însuși poetul și însăși poezia. Dar poezia nu e seducție, ci amenințare. Cînd produce maximum de sens, pur și simplu își suprimă autorul. Cine crede că poezia face bine, e călduță și îi adoarme pe inocenți se înșală. Poezia e armă și, ca orice unealtă fără conștiință, ucide.

Cum vedeți dumneavoastră, ca poet încă tînăr, dar nu foarte, poezia de azi?

Am făcut cunoștință cu o sumedenie de diagnostice puse poeziei. După părerea mea, pentru că actualizează originarul, poezia este la fel de necesară și la fel de prezentă și astăzi în lume ca și în alte dăți. S-ar putea însă ca retoricile de pînă acum să n-o mai încapă, să fie nevoie de un alt limbaj care s-o exprime, de noi sinteze pentru a ieși cu putere la iveală. Astăzi însă socotesc că poezia românească e puternică. Vă spun acest lucru tot cu gîndul la întîmplarea din Elveția, unde am fost aplaudați la scenă deschisă și bisați mai ceva ca la teatru. Reveniți în România și recitind acel poem la Tîrgul de Carte Bookarest din 2002, în fața unui public mult mai puțin numeros, mi-am dat seama că aici textele noastre nu mai produceau entuziasmul de acolo, pentru că, în granițele

poeziei românești, ele nu erau excepții, ci fapte de expresie relativ comune, departe de ceea ce sîntem noi obișnuiți să calificăm drept performanță. Cred că poezia românească este la ora actuală foarte puternică și că, dacă ar fi mai bine promovată în afară, și-ar căpăta onorurile pe care le merită. Prin urmare, n-aș da vina pe poezie și nici pe poet pentru faptul că ziua de astăzi pare a se putea lipsi și de ea, și de el.

Sînteți perceput ca un spirit echilibrat într-o lume literară măcinată de invidie, interese meschine și partizanate de tot soiul. Cum rezistați?

Vreau să vă spun că eu nu sînt un om echilibrat, doar că mi-am autoimpus ani de zile să simulez adaptarea, știind foarte bine că altfel nu voi supraviețui. Acest aparent echilibru este rezultatul unor ani lungi de exerciții de supraviețuire și adaptare. Așadar știu să-mi controlez pornirile. Este uman să invidiezi, este uman să reacționezi pătimaș și nedrept la succesul altuia, dar și mai uman este să poți controla aceste impulsuri primare, să le domesticești și apoi să le pozitivezi. Pînă la urmă, corectîndu-te pe tine, corectezi și imaginea pe care o aveai despre „adversarul“ tău.

Am să vă dau un exemplu. Cînd l-am citit prima oară pe Cristian Popescu mi-am spus: „Nu pot să nu fiu invidios pe el. Scrie grozav. N-am mai auzit așa ceva în ultima vreme!“. Ulterior, sentimentul de rivalitate s-a topit într-o alergare alături foarte fertilă. Din provocarea pe care am resimțit-o citind poezia lui Popescu, din acea cîtimă de venin, am reușit să scot destulă miere.

Acum, judecînd în general și, evident, uniformizînd fără intenție, credeți că s-ar putea spune despre scriitorul român că are o problemă de imagine?

Unii consideră că imaginea este esențială în circulația unei cărți și a unui autor. Și chiar este, în măsura în care nu se transformă într-un exercițiu în sine. Un periculos exercițiu în sine este să mediatizezi o carte a cărei valoare e inferioară imaginii pe care i-o construiești. Pe urmă, faptul că o carte ajunge mai tîrziu la cititor poate fi mai profitabil – artistic și moral – decît împlîntarea ei cu forța, prin campanii mediatice acerbe, în sufletul și mintea cititorului.

Publicul românesc ar trebui să învețe să nu mai înghită tot ce vede și tot ce aude, să-și formeze un sistem de discernămint mai sceptic și mult mai just.

Repet: mediatizarea e bună, cu condiția de a se pune în slujba unui obiect de valoare. Onest este ca în faptul promovat să regăsim ceea ce ne promite imaginea despre el.

Lucru sublim, dar care...

Sigur că e foarte greu. Exemplul cel mai bun de mediatizare a lucrurilor subțiri, neconsistente, chiar a nonvalorilor este dat de televiziune. E foarte greu să concurezi cu acest colos mediatic.

Cum e în presa pe care o faceți? N-aveți senzația rutinei și a derizoriului?

Eu nu sînt un om de presă. Am mai spus-o și în altă parte: nu sînt un veritabil jurnalist. Ceea ce fac eu este un exercițiu de dragoste. Am pornit și continui să merg îndrăgostit de publicația la care lucrez, *Ziarul de duminică*, dar și de alte proiecte ale mele. Am fost îndrăgostit și de *Luceafărul* pe vremea cînd am lucrat acolo. Pe urmă, timpul acordat jurnalisticii nu se suprapune peste timpul poeziei. Îmi place s-o repet: jurnalismul se practică în durată, pe cînd poezia ține de *subsecundă*. Dacă se produce vreodată, ea este întîi de toate fulger; numai apoi, prin transcriere, cade în timp.

Revista 22, nr. 691, 2003

Update

Recitind interviul pe care l-am făcut împreună în urmă cu mulți ani, m-am convins că timpul n-a trecut peste el deloc, pentru că, dacă aș mai avea inspirația de atunci, aș răspunde la întrebări în același fel, fără a clinti vreun cuvînt de la locul lui. El, ca și alte interviuri pe care le-am acordat pînă acum, acompaniază poezia mea și n-o trădează niciodată. O acompaniază și încearcă s-o identifice fără a o explica. Identificarea este o perpetuă conturare de granițe în expansiune sau contracție și privește domeniul ca pe un organism viu; explicitarea tratează lucrurile ca și cum acestea ar fi pietrificate, reci, pretabile la a fi întemnițate în formule rigide.

Pe alocuri, interviul este un soi de poezie a poeziei. Am fost inspirat cînd am spus: „Poezia este perpetua actualizare a originarului“. În alte părți am încercat alte aproximări ale ei: „Poezia este matematică prenumerică și a măsurat lumea oamenilor pînă la apariția cifrelor“; „Rugăciunea și poezia au pornit din același izvor și multă vreme au fost nedespărțite; ele s-au separat abia atunci cînd poezia a simțit nevoia să tăgăduiască, să se mînie, să blesteme și să-njure“; „Poezia este calea intuiției și reprezintă drumul cel mai scurt dintre

vizibil și invizibil, dintre trecutul îndepărtat și viitorul îndepărtat, dintre aici și oriunde“ sau, în sfârșit, în volumul *unelte de dormit*, „istoria este poezia învingătorilor/ iar poezia – istoria celor învinși“.

Precum se vede, eu nu impun nimic, eu doar sugerez. Așa face și poezia și din cauza asta poate fi ea universală, vie, diversă și liberă chiar și la oamenii neliberi.

Bonus

Care este versul/poemul eminescian favorit?

„Iar timpul crește-n urma mea... mă-ntunec!“ („Trecut-au anii...“). Aveam 17-18 ani când am rămas fulgerat de acest vers. Mi s-a potrivit de atunci în aproape fiecare clipă a vieții mele. Iar astăzi cu atât mai mult. Doar că întunecarea, din cauza ascuțirii văzului, nu mai e un pachet compact de beznă. Negrul absolut, după ce îl privești îndelung și stăruitor, e ca fonta care, din opacă atunci când e rece, devine roșie când e trecută prin foc. (*Dilemateca*, nr. 32, ianuarie 2009)

Ce vers/frază v-ați tatua pe corp?

Am oroare de tatuaje, pentru că, prin clasa a cincea, cămașa mea a luat foc și spatele meu a supurat ani la rînd pînă să se închege la loc. Urmele pe care le am și acum sînt ele însele versuri, pe care însă nu mai vreau să le descifrez pentru că au durut prea tare. Dar pe suflet mi-aș tatua două versuri de Lucian Blaga: „Mai ușoară ca viața/ e cenușa, e cenușa.“ (*Dilemateca*, nr. 81, februarie 2013)

Ana Maria Sandu

Literatura nu a promis niciodată că are efectele unui spa

Ai debutat în 2003 cu volumul de poezie Din amintirile unui Chelbasan, iar în 2006 ți-a apărut romanul Fata din casa vagon; cum a fost trecerea de la poezie la proză?

Trecerea am făcut-o firesc. *Din amintirile unui Chelbasan* nu e chiar un volum de poezie, e un poem în proză, cu un fir epic, niște personaje... Despre *Fata din casa vagon* s-a zis că ar fi un roman destul de poetic. Îmi place să cred că forma textelor mele e mobilă, felul în care văd și simt lumea rămîne același, indiferent că e vorba despre „proză“ sau despre „poezie“. În mintea mea, *Fata din casa vagon* începe acolo unde se termină *Chelbasan*... De aceea, poate, în primele pagini ale romanului se simte ceva din lumea/vocea din prima mea carte. Cam la fel se întâmplă și în cazul romanului *Omoară-mă!* Sînt sigură însă că n-aș fi putut să-mi scriu cărțile în altă ordine. În nici un caz.

Cărțile unui autor formează o istorie personală care nu putea să se îndeplinească altfel. Toate lucrurile se leagă, de fapt. „Desenul din covor“ e încă o metaforă foarte potrivită.

Ai întâmpinat reacții confuze din partea criticilor/cititorilor tăi din cauza acestei treceri de la un gen literar la altul?

Din amintirile unui Chelbasan a circulat puțin. În 2003, vremurile erau grele pentru literatura română contemporană în general, iar pentru poezie în special. Distribuția cărților era proastă, librăriile refuzau să le primească. Mă miram și mă bucuram de fiecare dată cînd cineva îmi spunea că o citise. Că o găsisese. Și asta e valabil și în cazul criticilor care au descoperit-o și au recenzat-o.

În privința *Fetei din casa vagon* pot să zic că am fost răsfățată. S-a scris despre cărțile mele în presa culturală. Pe bloguri. Și nu mi s-a părut că ar fi fost vreo reticență că veneam dinspre poezie. Din contră, unii au aflat de *Chelbasan*

abia după ce am publicat primul roman. În continuare mi-e foarte drag volumul de debut, pentru că știu că acolo sînt, cumva, toate cărțile pe care le-am scris sau pe care le voi scrie vreodată.

Chelbasanul tocmai a fost tradus în franceză, de ce nu-l încarci pe un blog să-l citească lumea, dacă tot nu se mai găsește, iar editurile sînt oricum prea lașe pentru a (re)publica volume de poezie?! Poate că e timpul ca scriitorii români să nu mai conteze atît pe edituri; te-ai îmbogățit publicînd două romane?

Nu m-am îmbogățit, evident. Nici măcar nu pot să trăiesc din asta. Dar tot nu-mi vine să public în variantă electronică. Cred că sînt de modă veche, am nevoie să văd hîrtie și să urlu, este! Pot să citesc texte pe ecranul computerului, dar nu texte literare. Ceea ce e o ciudățenie, pentru că de scris nu-mi imaginez că le-aș putea scrie decît pe laptopul meu.

Care crezi că sînt „pericolele“ trecerii de la poezie la proză?

Nu știu să enumăr pericolele, dar știu care au fost spaimile mele. Și mi le-am păstrat și la cel de-al doilea roman. Nu mă apuc de scris pînă nu am povestea clară în cap. Nu subiectul, atmosfera etc. Ci cum începe și cu ce se termină. Altfel sînt nesigură, am senzația că-mi fuge pămîntul de sub picioare. Că o să mă pierd pe drum și n-o să mai duc niciodată la capăt acel text. Pentru proză îți trebuie mai multă răbdare. Țeși pînza niște ani și n-ai voie să te plictisești că s-a dus totul pe apa sîmbetei. Cred că s-a schimbat în acești ani și felul în care mă raportează la literatură. Cînd am scris *Din amintirile unui Chelbasan* terminam facultatea, era o joacă serioasă, dar aveam tot timpul din lume. Nimeni nu mă grăbea. Nu știam ce va urma, dacă voi publica vreodată. Nu mă interesa. Eram o fată care scria un text foarte așumat. Atît. Acum lucrurile s-au mai schimbat...

Cînd începi să publici ești pe cont propriu

Te-a influențat în vreun fel meseria de jurnalist pe care ai practicat-o în toți acești ani? S-a contaminat limbajul jurnalistului de literatură și viceversa?

Am făcut doar jurnalism cultural. Asta m-a făcut să nu scriu doar despre mine, ceea ce, trebuie să recunosc, poate deveni plictisitor. Deci am putut să scriu despre tot felul de lucruri care mă interesau la un moment anume: TV,

filme, cărți etc. Și am avut șansa să lucrez în redacții mișto. Locuri în care mă simțeam bine. Deci făceam și literatură, și jurnalism cultural în paralel, ca și când aș fi avut mai multe vieți în una singură. Fiind destul de bransată la viața culturală, cred că m-am relaxat cumva și în ceea ce privește textele mele literare. Nu m-am considerat niciodată buricul pământului și nici nu mi-am imaginat că lumea începe și se termină cu ceea ce fac eu. Unora le poate plăcea, altora, nu. Și e cel mai bine așa.

Cît de important crezi că e pentru un scriitor să fie, dacă nu „bransat la viața culturală“, atunci cît mai culturalizat?

Nu cred în ingenuitate. Poate fi productivă la început, dar nu durează, din păcate. Scriitorii sînt în primul rînd niște cititori „ideali“ și abia apoi se transformă în autori. Fascinația mea supremă rămîne „omul universal“ al Renașterii. Pare incredibil să fi existat cu adevărat.

Înainte de debut ai frecventat Cenaclul Litere condus de Mircea Cărtărescu. Cît te-a ajutat acel cenaclu?

Am fost la Cenaclul Litere încă din primul an de facultate, cînd întîlnirile se țineau în serile de luni. Stăteam, ascultam, cînd plecam de acolo îmi vîjîia capul, iar cele mai bune cărți cred că le-am scris în minte pe drumul de întoarcere. Dar mă simțeam mică și nesigură și nu reușeam să deschid gura. Îmi imaginez că energiile de atunci s-au dus undeva. Și mi-au pus în mișcare niște motorașe pe care nici nu știam că le port cu mine. Mi-a luat mult pînă să mă hotărăsc să citesc la cenaclu. Deci m-a ajutat să-mi înfrîng timiditatea. Îmi amintesc felul în care mă urmăreau, după ședințe, privirile aprinse ale unor oameni îndrăgostiți de literatură. Și cuvintele lor. Și cărțile la care am ajuns pentru că i-am auzit pomenind de ele. Din partea lui Mircea Cărtărescu a fost un gest extrem de generos să-și petreacă acel timp cu noi. De la serile de cenaclu am înțeles că poți să fii scriitor și să-ți vezi de „meseria“ ta fără să fie nevoie pentru asta de focuri de artificii suplimentare. „Modelul normalității“ dat de Cărtărescu a însemnat mult pentru toți scriitorii care au trecut prin acel cenaclu.

Ai mai trece pe la vreun cenaclu?

Cred că cenaclurile își au rolul lor doar la anumite vîrste. Și pentru mine aceea a fost perioada studenției. Nu m-am mai dus la nici o manifestare de genul ăsta apoi. Consumasem etapa. Cînd începi să publici ești pe cont propriu.

Cît de pe cont propriu mai este astăzi un scriitor conștient că romanul lui trebuie să se și vîndă, să și placă cititorilor, să fie și provocator, și suficient de bun pentru critici?

Cînd scriu nu mă gîndesc nici la cîte exemplare o să vînd, nici cît de provocator sau de lăudat ar putea fi textul meu. De fapt, nici n-aș putea. Pe de o parte, pentru că sînt atît de „în interior“, încît nu mă pot detașa/obiectivă. Pe de altă parte, mă gîndesc că un autor poate să-și facă toate calculele din lume (dacă îl preocupă asta!), dar să nu poată controla nimic. Nu e suficient să vrei să vinzi sau să scrii o carte extraordinară. Trebuie să și poți. Pentru mine e important să fiu cinstită cu mine și cu cărțile mele. Cel mai mare și neiertător inchiizitor tot conștiința rămîne. Nu o cronică negativă.

Astăzi blogurile colective fac rolul cenaclurilor de altădată, care crezi că sînt avantajele/dezavantajele blogurilor literare în formarea celor care vor să scrie? Tu de ce n-ai blog?

Pentru un blog „personal“ nu aș avea nici energie și nici stofă. Și mă gîndesc acum la blogurile adevărate, pentru care trebuie să ai chef să te expui pe bune... Fără mînuși puse unele peste altele. Mi se pare că democratizarea „scrisului“ e mișto. Pentru mine spectacolul e cu atît mai interesant cînd găsesc lucruri scrise de ne-scriitori, de oameni care fac cu totul altceva în viața lor decît să pescuiască cuvinte...

Blogurile de breaslă au luat de multe ori din nișa revistelor culturale, și așa puține și de multe ori inadecvate, ca să nu mai vorbim de distribuția lor precară... Poate că lumea se schimbă și primul pas în a deveni scriitor e să ai blog și cititori care să-ți dea un feedback instant. Să-ți spună ce le place și ce nu. Nu se ajunge, oare, la paradoxul de a te pulveriza cu totul? De a deveni un personaj într-un text virtual tu însuși? Nu știi ce să zic, mi se înîmplă însă să am o problemă de adecvare. De multe ori citesc comentarii risipite pe bloguri semnate de oameni pe care-i cunosc și care-mi sînt foarte dragi. Dar nu-i recunosc în acele comentarii și nu mi se suprapun imaginile. Grea treabă cu ubicuitatea blogosferică! Și atunci mi se pare mai sănătos să iau totul ca pe un joc de măști.

Am vrut să mă sondez pe mine

Există vreo reminiscență autobiografică în ultimul tău roman?

Cu siguranță există. Și spun asta gîndindu-mă la toate prietenii pe care le-am dezvoltat de-a lungul timpului. Unele au ținut foarte mulți ani, altele s-au consumat repede. Am suferit de fiecare dată cînd mă îndepărtam de un om care îmi fusese apropiat, chiar dacă știam că nu avuseserăm neapărat o relație ideală. Am încercat să înțeleg mecanismul care ne face să renunțăm uneori la noi de dragul altcuiva. Cît de mult sîntem dispuși să cedăm?! Ce înseamnă, de fapt, loialitatea, șantajul sentimental, afecțiunea, admirația?!

Omoară-mă! a pornit de la un lucru foarte simplu. Am realizat că ne apropiem foarte tare de niște oameni și nu ne mai putem imagina viața fără ei. După aceea, dintr-un motiv sau altul, lucrurile nu mai merg, se destramă. Atunci nu facem altceva decît să omorîm niște relații și să ne îndepărtăm de niște oameni care nu vor mai fi niciodată la fel de vii pentru noi. Chiar dacă ei continuă să trăiască, au o adresă, un număr de telefon etc.

De aceea am scris o poveste despre un gen de intimitate foarte crudă, despre frica de bătrînețe, de singurătate. În primul rînd am vrut să mă sondez pe mine... La asta mă ajută textele mele. Am colecționat tot felul de stări, unele îndreptățite, altele nu. Trebuia să le revizitez ca să încerc să înțeleg mai mult, în fond.

Ca în orice relație, și în cazul personajelor mele se amestecă tot felul de lucruri: slăbiciuni, fascinația pentru o persoană, manipulări, ficțiuni, gelozii. E amor propriu și disperare în cazul doamnei Manea și o disponibilitate de a intra în joc din partea celei tinere. Și, evident, un raport de forțe între cele două femei, care se tot schimbă.

Cum îți dai seama, după scrierea unei cărți, că ai atins miza propusă sau că ai depășit-o?

Singurul lucru care contează atunci cînd termini o carte e să-ți placă. Să fii sigur că n-o puteai scrie altfel. Că ai făcut tot ce a ținut de tine în acei ani pe care i-ai petrecut acolo, în acea casă care e textul. Ce ai reușit și ce nu, știi prea bine că o să măsoare fiecare dintre cititori. Atît timp cît cu tine ești împăcat, cred că pariul e cîștigat.

O să povestesc o întîmplare. Îmi apăruse romanul *Fata din casa vagon* de puțin timp. O prietenă-cititoare, care locuiește la Paris, știam că-l așteaptă, așa că m-am grăbit să ajung la poștă să i-l trimit. Zilele treceau, noi tot comunicam prin e-mail, dar cartea nu mai ajungea la destinație. Am verificat adresa de mai multe ori, nu se strecurase nici o greșeală, nu exista nici o explicație pentru care cartea să se fi pierdut pe drum. A trecut o lună și jumătate. Prietena mea a bătut de mai multe ori drumul pînă la oficiul poștal unde își primește corespondența

și s-a interesat dacă acolo lucra vreun român.

După ce pierduserăm orice speranță, a apărut și plicul cu cartea. Părea citită pe îndelete, mi-a zis că paginile păstrau semnele unei lecturi atente. Un om din lumea asta largă violase corespondența și „subtilizase“ pentru o vreme cartea mea. A citit-o și-a dat-o mai departe. Mi-aș fi dorit din suflet să fi scris două rînduri și să zică dacă i-a plăcut sau nu.

M-am gîndit de nenumărate ori la exemplarul acela rătăcit într-un oficiu poștal sau, poate, într-un depozit ticsit de colete. La cititorul necunoscut care m-a făcut să visez la „puterea“ acestei meserii, așa cum n-au făcut-o niciodată criticii, de exemplu. Cînd mă îndoiesc de ce scriu, pe cititorul acela îl invoc. Gestul lui ilicit mă ajută.

Dat fiind că în Omoară-mă! ai o scenă la limita gerontofiliei, iar în Iubire 13 scrii despre o pasiune gay, în ce măsură crezi că scriitorul și/sau criticul român au depășit prejudecățile tematicii erotice? Dan C. Mihăilescu a scris că nu ți-a terminat de citit cartea dintr-un motiv pur tematic...

Habar n-am. Și, crede-mă, sensibilitățile cititorului „român“ sînt ultimul lucru la care să mă gîndesc. Dacă e ignorant, nevricos, pudibond sau provincial, nu e problema mea. Literatura nu a promis niciodată că are efectele unui spa. Și nici n-o va face. Ce poate ea să facă însă, dacă e literatură adevărată, indiferent de prejudecățile de tot felul, e să aducă la suprafață lucruri intime din viața cititorului. Să-l facă să viseze sau să-l pună pe gînduri.

Articolul lui Dan C. Mihăilescu, în care înșira niște cărți, nu era o cronică literară, era un jurnal de senzații. Omul nu spunea că *Omoară-mă!* i-ar fi displăcut pentru că e o carte proastă, ci pentru că subiectul nu era luminos, solar, iar peste el veniseră tot felul de texte ca niște nori groși de furtună. Toți avem perioade mai bune și mai rele, asta e viața. Iar sensibilitatea lezată/ultragiată a unui om e o chestie serioasă pe care o pot înțelege.

Abia finalizat un roman, la ce te mai poți gîndi acum?

Niciodată nu mă apuc de scris imediat după ce termin un text. Nu pot, mi-e imposibil. Am nevoie de un timp să plec de acolo. Să mă eliberez. Să respir. Nu mi-am luat vacanțe, deși mintea mea se bucură de una binemeritată, dar asta nu înseamnă că plec pe o insulă și sînt complet zen. Din contră, încerc să fac cît mai multe lucruri, cu gîndul că o să-mi prindă bine și o să țină departe senzația aceea de sfîrșit de lume care mă apucă atunci cînd am pus cu adevărat punct unei cărți. Sper să-mi reușească.

Acum, cînd răspund la aceste întrebări, sînt în redacția ziarului de la TIFF,

la Cluj, care apare zilnic. Sînt 10 zile nebune, de stat zi-noapte în redacție. E multă oboseală, dar mă amuză.

Apropo de TIFF, astăzi destinul cărților de succes pare a fi ecranizarea. Ți-ar plăcea să fii ecranizată? Te-ar tenta să scrii un scenariu, original sau după una dintre cărțile tale?

Am fost trei ani și jumătate în redacția revistei de film și muzică *Republik*. În tot timpul ăsta am văzut filme românești, am scris despre ele, am făcut interviuri cu regizorii „noului val”. Știu ce-i preocupă. În afară de Cristi Puiu nu cred ca vreunul să fi știut, de exemplu, că scriu și altceva decît materiale pentru revistă. Filmul e o artă care circulă mult mai mult, expunerea lui la marile festivaluri e imensă. Literatura ține de o zonă a intimității, nu e deloc mondenă, nu poți să citești, să te amuzi sau să te întristezi decît de unul singur. Ca trend, obsesii, iarăși, cele două arte se despart.

N-o să mint, de fiecare dată cînd mă duc să văd o ecranizare după o carte care mi-a plăcut foarte tare am un mare nod în stomac. Mi-e atît de teamă că n-o mai recunosc, încît de multe ori am preferat să nu văd anumite filme. Ține de noroc ca din cărți frumoase să iasă filme bune. Ca un regizor să pice pe aceeași idee, lume, atmosferă cu un scriitor/o poveste. N-am scris încă un scenariu pentru că n-am avut o idee care să mi se pară bună pentru asta. Dar am citit multe scenarii în ultimii trei ani, de cînd sînt în juriul HBO. Și, încă o dată spun, sînt meserii diferite. O ecranizare poate să ajute o carte, dar poate să-i facă și rău. Cititorii nu ți-i poți alege, dar poți să-i spui da sau nu unui regizor. Nu cred că aș scrie un scenariu după cărțile mele.

Cu somnul pisicesc nu te pui

În Bookătăria de texte și imagini ai scris o povestire pentru copii. Acum există mult mai puține cărți pentru copii ai căror autori sînt scriitori de literatură pentru adulți. Ce-a fost cel mai greu la scrierea povestirii tale?

Bookătăria de texte și imagini e un proiect la care țin foarte mult. Eram atît de legată de cărțile mele din copilărie, încît simțeam nevoia să mi le personalizez, să le desenez în manieră foarte abstractă (n-am avut niciodată talent), și încă îmi amintesc o carte cu copertă albastră, cartonată și de albina galbenă pe care i-o atașasem.

Mi-e teamă că textul meu de acolo, „Samir și marea”, nu e chiar pentru

copii. Dar măcar am încercat, și asta e important pentru mine. N-a fost ușor, copiii îmi imaginez că sînt niște cititori greu de împlînzit. N-au timp de pierdut și nici prea multă răbdare. Pe ei trebuie să-i cucerești din prima și definitiv ca să vină după tine. Altfel vor găsi imediat ceva mai interesant de făcut. O să urmeze și volumul doi al *Bookătăriei*, iar acolo textele sînt pentru copii și mai mici... Deci m-am mai străduit o dată să-l fac cît mai simpatic pe Piran, cel mai tare bucătar de la restaurantul pisicesc care se află în subsolul unei librării.

Știm că îți place să călătorești; citești, scrii sau stai departe de cărți în călătorii?

Locurile care mi se lipsesc de suflet devin de multe ori „locuri“ în textele pe care le scriu. Și mă simt ca și cînd le-aș revizita. E foarte tonic să trăiești, de exemplu, aproape un an (în timp ce scrii o parte din carte) pe L’Île Saint-Louis din Paris, așa cum mi s-a întîmplat cu *Omoară-mă!* Nu plec niciodată fără cărți în bagaj. Întotdeauna îmi iau cu mine mai mult decît pot să citesc. De scris n-am scris niciodată. De obicei, micile mele vacanțe sînt doar de cîteva zile.

Ai o pisică, ce relație are ea cu literatura pe care o scrii?

Vadú e o adorabilă pisică „de mare“, nu de bibliotecă. Am luat-o de la o cherhana de lîngă Năvodari pentru că s-a băgat la mine în geantă. Are culoarea ceții și pe lăbuțele din față are cea mai moale blăniță din lume. O enervează foarte tare cînd n-o bag în seamă și atunci vine și se așază pe computer și tot cum vrea ea iese. Iar cu literatura, ce să zic, i se întîmplă să doarmă pe cîte o carte. Cu somnul pisicesc nu te pui. Cînd vine și o prinde sînt bune și textele mele printate. Dacă pentru ea sînt confortabile, mă declar mulțumită.

Dilemateca, nr. 50, iulie 2010

Update

În primul rînd, Vadú e bine, sanătoasă. E adevărat, ceva mai grasă și mai pufoasă decît în urmă cu trei ani. Cu literatura nu s-au schimbat prea mult lucrurile. Am tot croșetat la un text despre maturitate, *Aleargă*, aflat într-un *no man’s land* între proză și poezie, și acum mi se pare că am ajuns cu el la un liman. Și m-am apucat să scriu un volum de proză scurtă, ceea ce nu credeam

că o să mi se întâmple.

Sînt redactor la *Dilema veche* și încă încerc să fac slalom între scrisul de reviste și cel de acasă. Îmi zic mereu că, dacă mi-a ieșit pînă acum, poate o să-mi iasă și de acum înainte. Am călătorit la New York cu literatura și în Mexic la un festival de film și m-au bucurat enorm ambele călătorii. Deocamdată „locurile“ astea n-au ajuns să intre în textele mele, dar cine știe cînd le va veni rîndul. Am mai primit semne de la cititori „ideali“ pentru cărțile mele și mă emoționează enorm vorbele lor. *Omoară-mă!* a apărut în traducere italiană și încă mai visez că voi reedita prima mea carte, *Din amintirile unui Chelbasan*. Anul ăsta se fac 10 ani de cînd am publicat-o... Nici nu-mi vine să cred.

Bonus

Care-i partea favorită/detestată a corpului tău?

Cea mai mare angoasă mi-au dat-o, cînd au început să se vadă, sîinii mei. Pe ei am încercat să-i ascund sub mai multe straturi de maieuri, să-i șterg de pe fața pămîntului. Nu eram pregătită sufletește pentru o asemenea schimbare. La 12-13 ani nu voiam să fiu diferită. Cum de se rătăciseră pe pieptul meu? Cine le dăduse voie să apară acolo și să mai și crească de la o lună la alta? Adolescența e o stare atît de tulbură, de amestecată, încît bătălia mea cu aceste „însemne ale feminității“ e doar una dintr-un șir lung și dureros. Împăcarea cu propriul corp a venit treptat. Poate după ce am întîlnit niște priviri îndrăgostite, aprobatoare. După ce mi-am demonstrat, cînd eram foarte tînără, că nuditatea nu ține de perfecțiune și am reușit, cu foarte multe goluri în stomac, să mă dezbrac pînă la urmă pe o plajă de nudiști. Acum, cel mai mult îmi plac ochii mei. E o descoperire de dată recentă. Cred că eram mult prea preocupată de alte defecte ca să-i văd: nasul prea voluntar, sprîncenele nu prea drepte, buzele cam subțiri... Au un verde capricios. De măslină aruncată în mare. (*Dilemateca*, nr. 44, ianuarie 2010)

Robert Șerban

Poeții sînt ca aruncătorii de grenade defensive

Mergi la festivaluri, primești burse de creație, susții lecturi, publici și ești tradus... Ce mai înseamnă azi să fii poet? Poezia pare o meserie în sine.

La cadența cu care enumeri tu acțiunile, îmi creezi și mie impresia că a fi poet e o meserie ce te ține în chingi mai mult de opt ceasuri pe zi. Ba chiar că te obligă să faci și ore suplimentare ca să exiști pe ramura lirică a literaturii.

Să fii poet e un paradox. Pe de o parte, îți trebuie – vorbesc doar în numele meu, dar folosesc persoana a II-a singular dintr-un instinct de... apărare – distanță față de cotidianul în care trăiești, singurătate, puterea de a te imersa în propria conștiință, de a te duce cît mai adînc în ea, de a călători prin amintiri, prin împlinirile importante sau mai puțin importante ale vieții tale de pînă atunci, forța de a transcrie în puține cuvinte, dar încărcate de o mare energie, ceea ce ai văzut, auzit și simțit în aceste „drumuri“. Ar mai fi necesare o curiozitate în permanentă alertă și o imaginație care să transgreseze cu ușurință planurile existenței și lumile interioare. Mai ai nevoie de minutele sau de orele în care scrii ca și cînd n-ai fi tu, ca și cînd mîna-ți pare condusă de o altă mînă invizibilă și inexplicabilă (oare ce poet, recitindu-și poeziile, n-a avut senzația că nu le-a scris el, că nu-i aparțin?).

Ei bine, după toate aceste „evenimente“ – la care nu te obligă nimeni să participi și pe care nu te constrînge nimeni să le provoci, dar care te fragilizează – urmează spectacolul poetic. Ești invitat pe scenă să citești cît mai „bine“ (sînt unii care mizează pe lectura banală, egală, chiar mormăită, ca un contrapunct la cea patetică sau bombastică a altora), ești chemat la festivaluri să te „bați“ cu confrăți în texte memorabile și aplaudabile, ciocănești în termopanele și/sau e-mail-urile editurilor, ale revistelor (asta cînd nu-ți dau ele cîte-un semn, cînd nu te sună ele) cu manuscrisele-n dosar ori pe stick, mai aplici, la plesneală, pentru o bursă prin străinătate și te trezești că ai cîștigat-o, răspunzi la interviuri, te înfilnești cu elevii și le povestești ce fain e să fii scriitor, iar ei îți pun întrebări

fierbinți, de genul „ce ați simțit prima dată când ați scris o poezie?” sau „de unde vă trageți inspirația?”...

Or, toate aceste „activități” sînt la antipodul scrisului. Al actului scrisului. E necesar ca poetul să fie o ființă socială, iar arta-i să fie propagată – el devenind chiar instrumentul principal de propagare? Răspunsul e diferit de la scriitor la scriitor, dar majoritatea celor care fac literatură acceptă să se expună, să-și „tragă” după ei cărțile, textele. Unora le place foarte, au dezinvoltură, își confecționează și fețe pentru public, de la cele triste, melancolice, gînditoare, absente, sictirite, tragice, pînă la cele ce sar din ramă. De aici paradoxul: poetul e înnebunit după solitaritate și, în același timp, după succes. Ar da orice pentru fi singur cu hîrțiile sale, dar, apoi, aproape orice să se umple sala la lectură. Dar cum sîntem ființe duale (cel puțin duale!), se poate trăi și așa, în paradox.

Radu Vancu, Dan Coman, Cosmin Perța (or mai fi și alții), mulți poeți tineri sînt acum tătici și scot cărți de poezie inspirate de noua ipostază domestică. Inclusiv tu. Cum se împacă paternitatea cu poeticitatea?

Paternitatea e o temă „bonus” pentru cei care o cunosc din propria experiență, nu doar tangențial sau din poveștile altora. Și gîndindu-mă și eu la cei trei poeți numiți de tine, îmi dau seama că e una majoră, căci cărțile lor „paternale” sînt foarte bune.

Nașterea copiilor mei, a Crinei și, apoi, a lui Tudor, mi-a modificat ierarhia vieții, mi-a schimbat prioritățile, mi-a „umblat” la calendarul activităților. Nu mai dețin eu locul 1 în topurile personale. Când iau o decizie care mă vizează direct, mă gîndesc întîi la ei, la familia mea. Sună cam banal, dar asta e. Păi, se cade să răspund pozitiv la toate invitațiile pe care le primesc dinspre lumea literară, invitații care mă onorează și care sînt importante, căci e lumea în care mă simt foarte bine? Se cuvine să fiu azi în Iași și poimîine-n Constanța? Nu. Și nu doar pentru că nu se cade să fugi din fața obligațiilor pe care le ai ca tată, ci pentru că sînt cu adevărat topit după Crina și după Tudor. Îmi place să mă joc cu ei, să-i fac să rîdă, să-i învăț ce e bine să știe la vîrsta lor (mă rog, ăsta micu' abia gîngurește, dar o face cu frenezie și cu zîmbetul pe buze, iar eu îl susțin, fac ca el!), să-i mîngîi, să-i privesc, să le spun că-i iubesc. Sînt doldora de poezie clipele pe care le petrec alături de cei doi pitici. Sper să am răgazul și priceperea să le transpun în cuvinte. Am scris, în urmă cu vreo patru ani, vreo douăzeci de „poezii pentru Crina”, dar am avut răgaz pentru asta, am fost pentru o lună într-o rezidență literară în Elveția.

Aici intervine iarăși dihania dihotomiei: pe de o parte, mi-aș petrece toată vremea cu Tudor și Crina, pe de altă parte, simt nevoia acut să am timpul meu,

să am răgazul să reflectez la toate minunile care se întâmplă de jur împrejurul meu, să găsesc orele – nu multe! – să pun pe hîrtie un poem, două, trei. Eu scriu greu, foarte greu. Îmi trebuie o perioadă de încălzire, o alta de aruncat la coș și abia apoi îmi intru în mînă. Dacă dă Domnul! Dacă nu, e bine și așa, măcar am încercat, data viitoare va fi, poate, mai cu noroc. Nu mă raportează la literatură cu îndîrjire și vanitate, ci cu seninătate. Seninătate pe care o am și cînd stau în preajma copiilor.

Îmi place să moșesc cărțile altora

Cum e să fii și editor de cărți de poezie, nu e un job falimentar?

Editura Brumar, la care lucrez din 2005, nu e proprietatea mea, eu sînt (doar) angajat. Că n-a falimentat pînă acum, ba dimpotrivă, s-a înzdrăvenit – printre altele, și-a mutat sediul: stăm în centrul Timișoarei, la vilă, într-un cartier rezidențial –, e dovada că nu-i o întreprindere chiar atît de păguboasă. De cînd muncesc aici, numărul titlurilor a crescut exponențial, de la 10-20 cîte apăreau anual înainte de a veni eu, la 80-90 cîte apar acum. Nu toate sînt de poezie, nu toate sînt bibliofile, nu toate sînt capodopere, fir-ar!, dar Brumar e o editură cu o identitate bine conturată, căutată de autori, de cititori și – mulțumesc și pe această cale – de media culturală.

De ce-o faci totuși?

Îmi place să moșesc cărțile altora. Eu scriu puțin și public rar, dar faptul că sînt editor îmi dă șansa să trăiesc bucuria apariției fiecărei cărți alături de autor. Știi cum e să-l vezi pe poetul debutant că-i dau lacrimile cînd își ține cartea în mîini? Știi ce tonifiant este să fii sunat de cîte un autor care îți mulțumește pentru grija pe care ai avut-o față de cartea lui? De cînd eram mic am trăit printre cărți și am vrut să fiu scriitor. M-am molipsit de la tata, de la mediul în care el trăia: cenacluri, lansări de cărți, lecturi, întâlniri pe corso sau la o bere cu cîte-un scriitor. Și cărți, foarte multe cărți, pe care le cumpăra aproape zilnic! Bunul Dumnezeu mi-a dat norocul să nu mă îndepărtez de lumea în care am copilărit și am crescut și m-a ajutat să mă păstrez în ea. Ca om care am făcut și fac presă – asta însemnînd că interacționez constant și des cu alte lumi (a artiștilor vizuali, a politicienilor, juriștilor, oamenilor de afaceri, medicilor, sportivilor, actorilor etc.) –, spun cu mîna pe inimă că, dincolo de toate vanitățile, orgoliile și mizeriile ei, lumea literară e, pentru mine, cea mai

frumoasă dintre lumile posibile.

Ce crezi tu, ca poet, cititor și editor de poezie, că-i lipsește/prisosește poeziei române actuale ca să frîngă cercul ei strîmt?

Din cîte citesc și știu, poezia românească are calitate și poate concura cu succes lirica oricărui meridian (să nu-mi spui de nu-știu-ce insulă!). Se scrie foarte mult și bine. Prin urmare, avem ce să „vindem“. Dar nu prea avem cui. Părinții nu mai citesc, iar copiii n-au de unde să știe că există și această activitate. Ei îi imită pe cei mari. Cînd ajung la școală, învățătorii și, mai apoi, profesorii îi îndeamnă din tot sufletul sau din vîrfurile buzelor să citească, dar fără să știe prea bine cum să le „împacheteze“ cartea, cum să le inoculeze plăcerea cititului. E bine să nu uite că între copii funcționează, ca motor, competitivitatea. Din perspectiva asta ar putea să organizeze concursuri de citit, de povestit, de scris. Tehnica permite astăzi să aduci aproape – prin proiecții, prin audiții – scriitori care îi pot vrăji pe copii. Sau, pur și simplu, profesorii pot chema la ore scriitori care să intre în dialog cu elevii. În Timișoara poți număra pe degetele de la o singură mînă profesorii de literatură care vin la lansări de carte sau la mitinguri literare, și noi ne întrebăm de ce nu se citește poezie?

Despre asta e vorba, despre lipsa de educație literară a oamenilor tineri și foarte tineri. Startul e rău. Publicul se formează în timp, etapizat și cu program. Așa cum s-au pus camere de luat vederi ca să se sîrpească fraudă în masă de la bacalaureat, la fel ar trebui să existe o metodă de coerciție pentru cei care sînt la catedră. Poate că lecțiile ar trebui filmate. Și postate, apoi, pe YouTube, de exemplu. Cred că în clipa în care știi că te vede (și te rîde!) o țară întreagă, îți ieși seama. Sau pleci din învățămînt. Sînt cozi enorme de suplinitori care abia așteaptă un post. Cînd a ajuns titular, cînd știe că de acolo va ieși la pensie, profesorul se blazează repejor și lasă garda jos. N-ar trebui lăsat să o facă, ar trebui ținut constant în corzi, căci de prestația lui depinde destinul unor oameni, destin pe care, pentru o durată de timp, îl are în mîini. Învățămîntul e un serviciu public, plătit – prost, dar asta e altă poveste – din bani publici, prin urmare, ce spun eu are acoperire și în logică, și în lege. Or, dacă legea îți permite astăzi să asști la nașterea copilului tău, de ce să nu-ți permită să fii martor și la formarea lui? Și nu doar martor – că nenorocirea vine și din lipsa de implicare a familiei în educație.

Scurtături nu există?

Ba da, pînă la urmă trăim într-o lume a spectacolului vizual. *It's show time!* Și atunci nu ai decît să aduci lumea literară sub reflectoare, sub camerele filmat, în

fața microfoanelor. Aria de adresabilitate crește, impactul se mărește și el. Vorbesc ca jurnalist care lucrează în televiziune de 13 ani, dar și ca poet care a luat parte la câteva astfel de evenimente literaro-mediatice. Unul dintre ele – cel mai recent și cel mai amplu – organizat de Florian Lungu, Mike Godoroja și Dan Mircea Cipariu, „Noaptea de blues, poezie și jazz“, în vara acestui an, pe TVR 2. De altfel, D.M. Cipariu, care s-a ocupat de „secțiunea poezie“ a transmisiunii în direct, este unul dintre cei mai buni „regizori“ de evenimente publice în care sînt implicați poeții. Mai sînt și alții, dar el a reușit să atragă, să implice televiziunile și radiourile. Știe că „vocea poetului“ trebuie amplificată cît se poate de mult ca să conteze, ca să aibă efect. Iar cînd spun efect, mă gîndesc la zona de lirism pe care orice om normal o are, doar că la foarte puțini e activată. E posibil ca poezia să se strecoare – nebănuite sînt căile ei! – prin undele electromagnetice și să-l atingă pe un telespectator cînd nici nu bănuiește, cînd tocmai se pregătea să schimbe postul. Poeții sînt ca aruncătorii de grenade defensive: niciodată nu știu cîte victime fac și dacă fac. Dar și cînd o nimeresc, e prăpăd!

Poezia ta din Moartea parafină e ceva mai gravă. Ce s-a întîmplat cu tine, ca poet, de-a lungul anilor?

E în logica lucrurilor ca pe parcursul vieții să te schimbi. Nu poți să fii același la 20, la 40 ori la 60 de ani. La un moment dat te interesează ceva, la un alt moment ai alte căutări, alte întrebări, obsesii. Nu există teme ce se potrivesc doar anumitor vîrste. Literatura este un teritoriu al libertății totale, în care poți alege și face tot ce vrei, și ea nu trebuie judecată prin grila convențiilor de zi cu zi. Moartea e o temă veșnică în poezie, e la îndemîna oricui. Fiind într-o rezidență în Elveția, în 2009, am constatat că mai tot ce scriam se învîrtea în jurul morții. Pur și simplu așa îmi ieșeau poeziile. Îți spuneam de cufundarea în mine care se produce atunci cînd sînt singur și cînd scriu. Probabil că imersiunea a fost pînă... jos, iar cînd m-am întors la suprafață am adus „povești“ de-mbătrînit copiii.

Cărți cu rază mică de acțiune

Există poeți „impostori“, care-și maschează lipsa de talent personal prin trucuri?

Impostori sînt peste tot. Unii sînt deconspirați repede, alții se deconspiră

singuri, iar cîțiva – cei norocoși – rămîn pe seama istoriei. Care lucrează mai la relanti, dar cred că și-a făcut treaba întotdeauna, n-a dat greș, n-a iertat pe nimeni. Impostorii sînt ca parfumurile false: inițial au același miros cu originalul, dar în cîteva minute fie și-l pierd, fie începe să trăsnească a te-miri-ce buruiană. Dacă ai nas, te prinzi, dacă nu, te-ai făcut cu un parfum nou! Poezia unui „impostor“ (e cam tare cuvîntul, zău!) te lasă la fel cum te-a găsit înainte de a o citi. Nu-ți face nimic, doar că ți-a furat timpul. Trucurile sînt fie avalanșe de cuvinte, care te iau cu ele și te tîrăsc vreo cîteva pagini, fie versuri stranii, bizare, ciudate, care au sonoritatea unor muzici nemaiauzite, fără melodie, încît poți să ai impresia că ești defazat față de poezia ultimelor 24 de ore. După ce citești și citești, începe să-ți vină pe limbă, ca o scamă, întrebarea: *Și? Și? Și nimic. N-ai „pățit“ nimic.*

Ce „pățești“ citind un poet bun?

Un poet bun te trage în lumea lui, pe care fie o recunoști ca fiind și a ta, fie o privești ca pe ceva cu totul nou, cu mirare și interes. Dar cred că orice poet bun are puterea să-și emoționeze cititorul, să îi ridice pulsul, să îl facă să-și țină, măcar patru secunde, respirația, să-i coboare creierul în inimă. Un poet bun e cel care îți hrănește eul cu ceea ce scrie.

Care crezi că ar fi cel mai rău lucru care i se poate întîmpla unui poet? Ți-e frică de faptul că într-o zi vei începe să scrii poemele pe care le-ai mai scris? Mari poeți au afirmat că inspirația este limitată.

Cînd ești mare poet îți dă mîna să faci o astfel de afirmație... Eu cred doar că inspirația nu are cum să fie limitată, ci omul e limitat, săracul. Și mai cred că nenorocirea cea mai mare care se poate abate asupra unui poet este să vrea să scrie, dar să nu o poată face. Să constate că tot ceea ce pune pe hîrtie sînt niște banalități, niște fleacuri, niște zemuri. E mai rău decît să te repeți, pentru că și dacă te autopastezi, nu o faci *ad litteram*, ci în trena a ceea ce ai scris. Și, chiar dacă sînt variațiuni pe aceleași teme, totuși au sensul lor și te țin în fața colii. Eu nu mă gîndesc la public și la judecățile lui, la ce crede și așteaptă el, ci la cel care, ca un vulcan, din cînd în cînd erupe. Lavă, cenușă sau doar aburi. Întotdeauna există riscul ca din vulcanul ce arunca tone de lavă, la sute de metri înălțime, să te transformi într-un vulcan noroios. Sau, și mai tragic, să te stingi definitiv. Scrisul, o știm prea bine, este, în primul rînd, un instrument de cercetare interioară. Uneori, un instrument inconștient. Oamenii se schimbă permanent. Prin urmare, „sonda“ ce coboară în cei care scriu ar trebui să vadă, în permanență, alte tărîmuri. Și în mod sigur ea asta vede, dar se întîmplă să nu

știi tu cum să le cartografiezi, cum să transcrii ceea ce vezi, să folosești același instrument, vechi, pentru lucruri noi. Nu mi-e frică de repetiție. Mai degrabă mi-e teamă că o să mă copleșească viața, obligațiile, iar eu n-o să am puterea să spun „nu“, „stop“, „nu pot“, „nu vreau“, „scriu, n-am timp!“, sînt un tip hiperkinetic, nu pot să stau locului, am energie care trebuie consumată – și pe care o pun, de foarte multe ori, la dispoziția cui mi-o cere –, dar, uneori, vreau să reflectez la ce e în jurul meu. Să expir ceea ce am inspirat, trăindu-mi viața alături de oamenii pe care îi iubesc și făcînd ce-mi place.

Mulți poeți au trecut la proză, dar sînt foarte rare cazurile cînd un prozator a trecut la poezie. De ce?

Scriitorii sînt povestitori (chiar ieri-seară, fiică-mea, care are 4 ani și 8 luni, îmi spune: „Tata, pentru că ești scriitor, trebuie să-mi spui o poveste!“). Eu cred, chiar și acum, cînd am sărit din postmodernitate în hipermodernitate, că povestea va rămîne axul în jurul căruia va gravita literatura. Chiar și cînd se va sări în... hiperspațiu. Și apropo de călătorie, trebuie să-ți spun o chestie profundă: poezia este cel mai bun și cel mai scurt drum posibil de la primul vers pînă la ultimul vers. Doar că nu întotdeauna găsești acest drum, nu poți tot timpul să concentrezi *story*-ul într-o poezie ori într-un poem fără să o descentrezi. Și atunci ai varianta prozei. Pentru un scriitor de poezie, proza e destindere. În cîteva versuri – cît are, de regulă, o poezie – orice cuvînt în plus se vede, orice vers nefinisat e zgomotos. Dincolo, în proză, lucrurile stau puțin altfel. Parcimonia față de fiecare cuvînt dispăre. Mai mult, ai nevoie de propoziții și fraze întregi ca să împingi povestea înainte. De asta nu prea dau prozatorii cocostîrcul din mîină pe colibriul de pe gard.

Tu o să „trădezi“ poezia?

Eu am scris și scriu în continuare proză. O proză... autobiografică, ce vine dinspre jurnal sau se duce spre jurnal, depinde cum te uiți. Am o serie de astfel de texte publicate prin cîteva antologii din colecția „Prima dată“ a Editurii ART, dar și în *Răcani, pișani și veterani*, apărută la Editura Humanitas sub îngrijirea lui Radu Paraschivescu. Recent, o proză scurtă, „Lili“, îngroașă paginile antologiei *Alertă de grad zero în proza scurtă românească*, întocmită de Igor Ursenco. Trădător cum deja m-am arătat, am început – în rezidența elvețiană din 2009 – un roman. Dimineața scriam la el, după-masa și seara scriam poezie. Doar că a trebuit să aleg între munca în paralel, care nu putea dura decît două luni, cît stăteam acolo, și concentrarea pe una dintre cărți. Am ales poezia și a ieșit *Moartea parafină*. Dar cît de curînd voi relua scrisul la roman, căci îi știu

povestea, îi știi personajele și, foarte important pentru mine, știi finalul. Dacă ăștia micii se vor culca mai devreme decît o fac acum, e posibil ca anul viitor să-l termin. Dacă nu, voi fi nevoit să-l scriu cu... voce tare. Îi va fura somnul rapid, înseamnă că musai mai trebuie lucrat la frază!

Sînt mulți cititori de literatură care evită cărțile și autorii gravi, întunecați, care scriu despre moarte... E aici o formă de a se proteja și e o atitudine personală justificată. Așa că, în numele lor, îți pun această întrebare: ce-i îndreptățește pe scriitori să multiplice teama și interogațiile asupra unor teme grele și grave față de care oricum nu devenim mai înțelepți?

Eu nu scriu gîndindu-mă la ce ar plăcea sau nu cititorului, la ce i-ar conveni ori nu lui să citească. Nu mă interesează deloc să fac terapie prin literatură, nici să vînd mai mult, nici să-mi branduiesc numele. Totodată, îi înțeleg pe cei care se feresc să citească o carte a cărei temă este moartea, dar ținta scrisului meu sînt eu, în primul rînd eu. Dacă editura a decis că, de fapt, ținta poate fi totuși multiplă și că o carte care se intitulează *Moartea parafină* poate „atinge“ mai mulți cititori, e deja o problemă de marketing. Și de noroc. Moartea e inevitabilă, ai dreptate, dar e important cum o privești (dacă o privești) în ochi și cum te raportezi la ea. Într-un fel mă gîndeam la moarte cînd nu aveam copii, în alt fel mă gîndesc acum la ea, cînd am doi. Jocul propriei vieți se schimbă, nu mai sînt doar eu în el, ci și omuleții ăștia care depind foarte mult de cum știu eu să mă joc. Într-un fel mă inspira moartea la 20 de ani (fără griji și fără bani), altcumva astăzi.

Pe de altă parte, noi, ceilalți cititori, de ce căutăm tocmai cărțile care ne destabilizează, care ne întorc pe dos?

Lectura e, pînă la un punct, o experiență inofensivă. Recent, am citit al doilea roman al lui Khaled Hosseini, *Splendida cetate a celor o mie de sori*. O carte despre condiția femeii din Afghanistan și despre ororile războaielor prin care a trecut această țară în ultimii 30 de ani. Nu-ți ascund că mi-au dat lacrimile de cîteva ori (nu atît de des ca la *Vînătorii de zmee*, care, ca să te citez, m-a întors pe dos), m-a emoționat puternic, dar totuși n-am fost pînă acolo ca să văd cum e și nici n-am trăit nemijlocit nenorocirile despre care Hosseini povestește. M-am destabilizat la mine în sufragerie. Și în dormitor m-am stabilizat. Cărțile, pentru oameni echilibrați și obișnuiți cu literatura, au rază mică de acțiune. După două-trei zile îți revii, chiar dacă ai citit o carte devastatoare. Și căutăm astfel de opuri tocmai pentru că ne oferă experiențe puternice, dar sigure.

Ce poate face poezia și nu poate face nici un alt gen literar?

Poezia te poate ajuta să te vindeci, e o cale de a-ți cere iertare și aduce aproape, foarte aproape morții. Uneori chiar și pe cei vii.

Trăgînd o concluzie: ești editor, jurnalist, realizator TV, ce-ți mai trebuie poezie?

Poezia e pentru mine cam ce sînt potcoavele pentru un cal. Degeaba îi dai calului mîncare, apă și adăpost, degeaba îl șeseli și îl îngrijești, dacă nu-i bați potcoavele-n copite. Fără potcoave nu e sigur pe el, nu poate trage cum trebuie, nu poate galopa. Chiar dacă nechează, nu e cal!

Dilemateca, nr. 65, octombrie 2011

Update

Viața ce a urmat acestui interviu mi-a cam bătut literatura. Obligațiunile (sună aiurea, dar n-am altceva la schimb) – cele de familie, de servicii (fiindcă-s mai multe) – mi-au șinut pe loc scrisul. La romanul pe care l-am început în 2009 și la care fac referire în dialogul nostru n-am adăugat dec t –  ntr-un folder – unele idei, am pus două-trei „faze” ca să nu le uit... Cam atât. Și poezie am scris prea pușin: pe tren, pe colșul vreunui birou, pe furate. Mă încearcă un sentiment de tristeșe, recunosc...

Pe de altă parte, în răstimpul scurs de la discușia noastră mi-au crescut copiii, sînt frumoși și veseli, îmi bubuie inima de bucurie c nd  i văd și  i aud cum strigă „tataaa!” c nd intru, seara, pe ușă. Oare se poate și cu, și cu? Și cu draga de literatură, și cu m ndra de familie? Se poate să scrii noaptea, iar dimineașa să-și duci fata la gr diniș  și să pornești, apoi, spre treburi, să te întorci c nd te întorci, să te joci cu piticii, iar după ce ei adorm, să-și cauși cuvintele, să te cauși printre ele, să le așezi pe hîrtie, să te așezi în tine? Și iarăși, a doua zi din nou? Nu știu, s-o putea, or putea...  n rest, rămîne exact cum am stabilit!

Bonus

Care-i partea favorită/detestată a corpului tău?

Mîna dreaptă mi-e foarte antipatică uneori. Ba chiar se întîmplă să mă scoată din sărite, să mă facă să mă uit la ea descumpănit, de parcă n-aș recunoaște-o, de parcă ar fi mîna unui adversar. O întorc pe o parte și pe alta, răsfir degetele palmei, apoi le strîng în pumn, îl mai deschid o dată. Tot nu o înțeleg. O masez rapid și puternic de sus pînă jos cu stînga, o scutur de cîteva ori din umăr, o rotesc, o mișc din cot, rotesc palma de cîteva ori ca să-mi încălzesc mai bine încheietura, o scutur de parcă aș avea ulei fierbinte pe degete. Hai, hai, fir-ar, şuier printre dinți. Dar dacă a prins o zi proastă, degeaba, n-am ce-i face. Decît să dau vina pe ea. Și dau. Fiindcă e bleagă, se ține, nu simte, e decalibrată! Nu-i intră și basta. Dar tot dreapta mi-e și foarte dragă. Și am atîtea amintiri frumoase cu ea. Cea mai pregnantă e de acum 20 de ani, cînd eram elev în clasa a douăsprezecea, la Turnu Severin. Jucam finala campionatului județean de baschet. Adversari ne erau cei de la Liceul „Traian“, care, de ani buni – ba chiar de cînd exista acel campionat între licee –, cîștigau continuu. Mîna mea dreaptă a fost incredibilă și a marcat de cinci ori din spatele liniei de trei puncte. Plus vreo trei-patru coșuri de două puncte. Cert e că echipa de baschet a Liceului Industrial Energetic nr. 6 a cîștigat, la un punct diferență, partida. Deci campionatul. Toată echipa a jucat grozav, dar dreapta mea – cum zic comentatorii de la TV – a scris atunci istorie. Și tot ea mi-a șters lacrimile adolescente de bucurie care-mi șiroiau la finalul meciului. (*Dilemateca*, nr. 47, aprilie 2010)

Tia Șerbănescu

O carte cere timp, dar, mai ales, curaj

Jurnalul dumneavoastră, Femeia din fotografie, a fost unul dintre succesele editoriale ale anului trecut: a avut numeroase cronică favorabile și în mai toate revistele culturale a fost nominalizat la Cartea Anului... Are de suferit scriitorul de ficțiune Tia Șerbănescu?

Nu, chiar deloc. E o revanșă prin care se dovedește că realitatea văzută cu sentimentul ficțiunii, când depășește anumite limite și devine absurdă, poate concura foarte bine cu imaginația cea mai prolifică. Nu simt nici un fel de concurență între cele două registre și, în definitiv, în literatură, ca și în orice alt domeniu, de altfel, ceea ce contează pînă la urmă este rezultatul. Dacă o carte e bună, nu contează din ce se inspiră, ce reflectă, ce mijloace folosește, iar dacă e proastă, poate fi oricît de imaginativă.

Mario Vargas Llosa spunea de curînd că o carte bună spune adevărul, iar o carte proastă minte. Cred că e adevărat în bună măsură. Dacă am cîteva accente de rezervă, e pentru că s-a dovedit în timp că nu toate cărțile bune au spus adevărul, iar dintre cele care au mințit, nu toate au fost total lipsite de talent literar. Avem dovada atîtor cărți de memorii apărute după '89 ale oamenilor care au suferit în comunism, oameni care au făcut închisoare, care au avut domiciliu forțat etc. și care n-au rămas în memoria literaturii tocmai pentru că erau rudimentare. Din nefericire, exigența talentului literar a făcut ca aceste mărturii să nu rămîină în reperele literare ale acestor ani. Cu toate acestea, ele au ajuns la public și au schimbat ceva din privirea asupra acelei perioade care trebuia neapărat cunoscută. E-adevărat că nu toate s-au ridicat la nivelul cărții, de pildă, a lui Ioan Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, sau al atîtor altora, prea multe pentru a le enumera aici.

Cu alte cuvinte, nu are rost ca nimeni să se simtă frustrat dacă încercarea sa literară de succes se referă la realitate, și nu la ficțiune, pentru că, în esență, nu contează unde și cu ce izbîndești, ci contează pur și simplu să izbîndești. Măcar

o dată.

Poate fi corectată viața prin scrisul zilnic? Vă întreb pentru că, cel puțin atunci, caietele dumneavoastră de însemnări păreau un eșec, părea că nu ajută la nimic, iar scrisul în sine nu putea fi altfel decît searbăd.

Nu știu dacă viața poate fi *corectată*, dar poate fi îmblînzită, înțeleasă, poate fi suportată mai bine prin scrisul zilnic dacă, bineînțeles, scrisul înseamnă ceva pentru persoana respectivă. Atunci cînd scrisul e unul dintre lucrurile prin care te exprimi și chiar trăiești o parte din viață sau o anumită dimensiune a ei, atunci da, el te ajută s-o suporti mai bine și, la urma urmei, chiar s-o reformulezi în termenii pe care ți i-ai dori. În fond, cred că de-asta scrie toată lumea. Să aibă iluzia că-și stăpînește viața. Prin urmare, scriind zilnic – mă rog, ca figură de stil, ca idee, pentru că nu e nevoie să scrii neapărat, ci să te gîndești la asta măcar, să înregistrezi replici, împliniri, senzații, în ideea că ele vor intra odată în scrisul tău –, în aceste condiții, scrisul poate fi un exercițiu de supraviețuire, de împăcare cu tine însuși, cu lumea în care viețuiești, în fine, de a te simți chiar bine, de a-ți trăi efectiv viața.

Statutul de scriitor trebuie cîștigat cu fiecare carte

Are ficțiunea un rol terapeutic mai puternic sau dezintoxicarea vine tot din biografism și din impulsurile autenticității?

Nu-mi dau seama cu precizie și nu pot măsura exact dacă ficțiunea sau realitatea dezintoxică mai bine. Cred că e în funcție de fiecare persoană, de compoziția ei sufletească, de formula ei existențială... Unii apelează la imaginație, alții înregistrează fidel realitatea, iar alții le fac pe amîndouă la fel de bine și cu aceeași vigoare.

Îl dau din nou ca exemplu pe Llosa (un mare nedreptățit al Premiului Nobel), care are romane mari de ficțiune, cum e *Orașul și cîinii* sau recentul *Sărbătoarea țapului*, dar și cărți inspirate din aventura sa politică reală, *Peștele în apă*, sau un eseu ca *Orgia perpetuă*, eseu despre Madame Bovary... Ambele genuri putem spune că l-au *dezintoxicat* de realitate, pentru că toate cărțile lui sînt foarte bune. Și, la rîndul lor, ne dezintoxică și pe noi, ca cititori, la fel de bine și unele, și celelalte. Aș putea spune totuși că le prefer pe cele inspirate direct din experiența lui, dar le sînt recunoscătoare ambelor pentru modul în care m-au salvat de toxinele unei lumi agresive, m-au împăcat cu această lume

și m-au făcut să înțeleg că, dacă știi să citești lumea ca pe o carte, devii mult mai înțelept și mai corect în relația cu lumea în care trăiești.

Dar dumneavoastră, ca scriitor, vă simțiți mai atrasă de biografic?

Mi-e greu să vorbesc despre mine în această postură, de scriitor, pentru că n-am reușit niciodată să mi-o apropii foarte tare. Calitatea în care m-am văzut în raporturile cu literatura a fost aceea de cititor pasionat și recunoscător când am avut norocul unor cărți care m-au modelat și care, în fond, m-au schimbat. Pînă la postura de scriitor a fost întotdeauna o distanță destul de mare și n-am fost sigură că am reușit s-o parcurg și să mă văd vreodată așa pe de-a-ntregul.

Nu mă văd, prin urmare, scriitor, nu reușesc încă și cred în continuare cu tărie că acest statut e greu de cucerit, dacă ești un om care își măsoară bine limitele și posibilitățile, și chiar foarte greu de păstrat, pînă la urmă. Cel puțin în concepția mea, el trebuie cucerit cu fiecare carte, și acesta e marele pariu și marea provocare a meseriei scrisului. În mod normal nu ești un scriitor bun pe vecie dacă ai scris o singură carte bună, deși, de cele mai multe ori, ajungi să scrii tot una singură bună. Dacă după aceea scrii orice și lucrurile acelea ți se par grozave doar pentru că le-ai scris tu și ai fost declarat cîndva un mare scriitor, te înșeli, se produce o mistificare ce face rău literaturii și, în definitiv, o înșală. Iată de ce nu mă recunosc în postura de scriitor și prefer să mă văd în continuare ca un cititor pasionat care încearcă să și scrie uneori pentru că, pur și simplu, nu poate altfel.

În jurnal nu vă asumați propriu-zis cele două acte de curaj pentru care ați fost și sancționată. Încercarea de a scoate din țară caietul cu însemnări și solidaritatea cu actul lui Petre Mihai Băcanu sînt puse pe seama neglijenței și a hazardului. Nu v-a tentat niciodată gîndul de a face disidență cu adevărat?

Mi-am asumat aceste întîmplări, chiar dacă nu le-am provocat cu bună știință, chiar dacă nu am ieșit propriu-zis în întîmpinarea lor. S-au întîmplat fără intenție, e-adevărat, dar odată întîmplate mi le-am asumat fără nici o reținere pînă la capăt. Și așa voi face mereu, indiferent de ceea ce mi se întîmplă, fie că e opțiunea mea, fie că intră în joc hazardul. La urma urmei, poate că și întîmplările ne aleg. Dacă hazardul a decis așa, probabil că acel lucru mi se potrivea cel mai bine la momentul respectiv.

Nu le-am considerat însă niciodată disidență, pentru simplul motiv că disidență, din cîte știu, înseamnă să ieși în public și să protestezi față de o anume realitate. În plus, disidența mai înseamnă și o revoltă în cadrul aceluiași sistem. Nici una dintre aceste două, să le zicem, definiții nu mi se potrivește.

Nu mi-a trecut prin cap să protestez în public, pentru că n-aveam nici cel mai mic chef să ajung la închisoare, iar, pe de altă parte, n-aveam deloc atunci încredere în buna receptare a acestor gesturi din partea contemporanilor și a celor din jur. Nu aveam pe cineva care să mă sprijine și, după cum vedeți, viața mi-a dat dreptate! Uitați-vă ce soartă au disidenții noștri astăzi, puțini cîți au fost, batjocoriți și suspectați ca vai de ei!...

Dar nu numai la noi s-a întîmplat așa, vezi cazul Soljenițin!

El și-a cam făcut-o și cu mîna lui, dar uitați-vă în celelalte țări! Havel a făcut tot ce era mai bun pentru țara lui. Dacă noi l-am fi avut pe Havel, că tot ne-am plîns că nu avem și noi un Havel, ei bine, el n-ar fi ieșit președinte, nu l-ar fi votat nimeni și l-ar fi batjocorit crunt. Nici nu vreau să mă gîndesc cum ar fi scris presa noastră despre el, despre cum s-a repezit să-și ia proprietățile înapoi, despre cum a împărțit țărișoara în două, despre cum e bolnav ș.a.m.d. Regretele erau sincere, dar nerealiste!

Prin urmare, nu consideram aceste gesturi disidență și n-aveam de ce să-mi arog ceva ce nu era adevărat. Pe de altă parte, și dacă aș fi fost disident adevărat, tot n-aș fi putut face caz de asta, pentru că, dacă alegeam disidența, o făceam doar pentru că așa voiam și așa credeam. A pretinde pe urmă merite sau recunoașteri nu mi s-ar fi părut moral. Așa cum e cazul revoluționarilor care pretind acum diverse privilegii, deși nici nu e sigur că toți ar fi fost la revoluție. Avem serioase îndoieli! Să pretinzi bani, credite, pămînturi și mai știu eu ce pentru, poate, cel mai frumos gest din viața ta e ca și cum l-ai vinde, ca și cum l-ai negocia. Așa ceva nu intră în regulile mele interioare.

Înainte de '89, refugiul dumneavoastră erau cărțile, familia, prietenii (puțini) și un soi de cinism și chiar blazare în a aborda realitatea zinică a acelor ani cenușii. A rămas acea femeie doar în fotografie? Vă simțeați atunci un om învins?

Da, însă te poți simți învins și în alte împrejurări. Nenumărați oameni se simt azi învinși, deși trăim în deplină libertate. Poți fi învins în orice societate, chiar și în cea mai prosperă, nu neapărat într-una dictatorială, totalitară. Asta nu ține neapărat de un regim social. Sigur că el se poate agrava și poate face nefericiți oamenii care cred în libertate, dar poate face și învingători din niște oameni terminați. Mistificarea reacțiilor într-o dictatură se face într-un mod de nerecunoscut și chiar greu de înțeles. Nu înseamnă însă neapărat că libertatea pune automat valorile la locul lor și, din păcate, sîntem martori la asemenea contorsiuni. Nu înseamnă că, dacă ai toate datele necesare, libertatea îți restituie

meritele sau îți conferă automat și statutul de învingător. Din nefericire!

Și în viață, și în profesie, ca și în multe altele, și victoriile trebuie consolidate zi de zi sau, în orice caz, cu regularitate pentru a avea consistență. Pentru cineva care lucrează în presă sau care scrie, în general, sigur că libertatea cucerită în '89 este esențială și cea care poate schimba singură destinul. Pentru cei mai puțin preocupați de libertatea de exprimare sau care nu au nevoie de ea, pentru că s-au obișnuit să n-o mai folosească, altele sînt mai importante: un serviciu bun, o casă, o mașină, mîncarea... Dacă nu le au, libertatea de expresie nu le compensează cu nimic aceste pierderi.

Pentru mine însă, această libertate dăruită de revoluție și de sacrificiile de atunci a însemnat, într-adevăr, o schimbare extraordinară și este lucrul pentru care niciodată, orice s-ar întîmpla, n-o să regret regimul dictatorial și n-o să fiu de partea celor care îl regretă acum din varii motive. Chiar dacă îi înțeleg. Pentru noi toți, dincolo de aceste mici sau esențiale deosebiri, cred că libertatea de exprimare înseamnă foarte mult, chiar dacă sîntem frustrați de atîtea, și asta zi de zi. Ea ne oferă și încrederea că putem accelera puțin drumul pentru a obține și celelalte lucruri la care visăm și de a ne feri de amenințări de care nu am scăpat pe de-a-ntregul.

Datoria mea e să scriu în continuare, orice-ar fi

Ce rol mai joacă astăzi politicul în viața dumneavoastră?

Mult mai mult decît mi-aș fi imaginat eu vreodată. Nu credeam asta, sincer vorbind, înainte de '89. Atunci politica nu mă interesa deloc – de fapt, nici nu cred că se făcea politică atunci, toată lumea îngîna de bine, de rău cele cîteva teze dictate de sus – și o rezervam atunci celor care nu erau capabili de alte performanțe sau de alte meserii mai serioase. Lucrurile s-au schimbat cînd, după revoluție, am intrat în gazetăria preocupată de politic și m-am trezit aproape dependentă de ea, urmărind-o tot timpul și încercînd să înțeleg ce (ni) se întîmplă.

Iată, sînt 13 ani de cînd nu cred că a trecut o zi măcar în care să nu fi urmărit cu atenție tot ce se întîmplă în acest domeniu.

Ați avut vreodată sentimentul că scrieți Brev-ul în van sau că v-ar fi mai bine dacă ați renunța să mai faceți presă?

Da, de foarte multe ori. E imposibil să nu te gîndești la asta. Și sentimentul

acesta a devenit tot mai apăsător și mult mai concret pe măsură ce au trecut anii. De la an la an, sentimentul acesta s-a insinuat din ce în ce mai mult, așa încât mi-ar fi imposibil să-l neg. Dar, în același timp, n-am putut și nici nu pot face altfel. Am considerat că e de datoria mea, odată ce am câștigat această libertate, să scriu despre ceea ce se întâmplă în jurul nostru, așa cum cred eu, în speranța că, spunînd lucrurilor pe nume și privind realitatea foarte atent, acest lucru va folosi totuși cuiva. Datorez această încăpăținare darului primit în decembrie '89 și mă consider încă datoare. Nu-mi dau seama cît va mai dura acest lucru, pentru că am sentimentul că libertatea scrisului e, pe măsură ce trece timpul, din ce în ce mai neglijată. Acum, în mod ciudat, mulți ziariști renunță de bunăvoie la această libertate făcînd ceea ce înainte de '89 era obligație, și anume de a sluji un anumit partid, făcînd reverențe puterii. Cred că asistăm la numeroase asemenea abandonuri. Nu-mi dau seama ce va urma, dar, fără să insist prea mult, am senzația că terenul independenței presei s-a îngustat de la an la an și continuă.

Credeți că ziaristul are astăzi statutul la care se visa înainte de '89? Umiliința de a-ți fi frică oricum a dispărut.

Fiecare ziarist are statutul pe care și-l dorește. Dacă vrea să fie independent, este, cu riscurile de rigoare: de a scrie în van, de a câștiga mai puțin, de a rămîne mai repede sau mai des fără slujbă ș.a.m.d. Dacă a visat să fie în preajma noii burghezii a României, să cîștige influență, bani, poate să o facă. Depinde ce vrea! Orice cîștig într-o parte are o pierdere în cealaltă.

Revenind la literatură, se poate spune că jurnalistul e un romancier ratat?

Depinde de jurnalist, căci ar fi exagerat să pretindem că orice gazetar e un romancier ratat. Sînt și în jurnalism, ca și în alte meserii, mulți nechemati și mulți veniți din întîmplare, veniți pentru căpătuială rapidă, pentru relații, care practică această meserie ca pe o negustorie: vînd subiecte, cumpără, șantajează pe cineva, în fine, se descurcă într-un mod care are mai puțină legătură cu presa. Atunci e cam greu să consideri că e un romancier ratat, poate un personaj de roman. Depinde și de ce ascunde sau nu acel jurnalist din aspirațiile sale secrete. Dacă s-a visat vreodată romancier, dacă chiar a fost și a renunțat atras de presă, atunci da, putem considera că a ratat o carieră pentru care era dăruit sau în care probase strălucit. Altfel, ar fi mult prea flatant să vorbim în acești termeni. În cazul multora dintre ei poți vorbi despre o libertate ratată, despre aceia care renunță în favoarea unor cîștiguri imediate și mai ușor accesibile.

În jurnal vorbeai despre absența literaturii, tot mai acută pe fundalul unei realități foarte dure. Cît de prezentă vi se pare literatura astăzi, în general, și nu numai în viața dumneavoastră?

Cred că realitatea de azi a început să concureze serios orice ficțiune, încît s-ar putea și ca din acest motiv romancierii să se simtă puțin dezamăgiți și tot mai puțin motivați să scrie. De aceea, cred, și asistăm în ultima vreme la faptul că apar din ce în ce mai multe cărți inspirate de realitate, din jurnale și care au un mai mare succes. Tocmai din cauza faptului că ficțiunea pare să fi pălit în concurență cu extraordinara mobilitate a evenimentelor de azi. Lucrurile se schimbă atît de spectaculos de la o zi la alta, de la o oră la alta, astăzi apar lucruri la care ieri nu te-ai gîndit, iar mîine vor fi concurate și întrecute de altele. Nici o ficțiune nu poate sta alături multor realități. Îți trebuie mare curaj să încerci acum o operă de ficțiune despre realitatea zilelor de azi. Mă tem că asemenea ficțiune ar fi de-a dreptul ridiculizată, atît de prolifică a devenit realitatea în a imagina cele mai ciudate și mai spectaculoase scenarii.

Ultimul dumneavoastră roman, Cumpărătorii, a apărut în 1985. Mai simțiți astăzi nevoia să scrieți roman? Sau prin ce diferă această dorință de cea de acum 10-15 ani?

Nu simt nevoia să scriu roman acum, deși recunosc că mă gîndesc foarte des la o carte. Ce fel de carte însă nu știu să vă spun! M-am gîndit și la ficțiune, dar, cînd mi-am dat seama că pînă scriu eu un capitol, realitatea termină vreo 15, parcă nu mă mai văd în stare să egalez o asemenea temă. Prin urmare, mă gîndeam, la un moment dat, la un soi de roman realist în care personajele să fie persoane reale din societatea noastră postdecembristă, cu întîmplări reale etc. Dar lucrul acesta e foarte greu și timpul îmi lipsește cu desăvîrșire. Ca să te ocupi de literatură trebuie să o faci serios și să-i dedici tot ce ai mai bun. N-am mai avut timp, lucrez aproape de dimineată pînă seara... Asta nu înseamnă că nu m-am gîndit la ea, că nu mă gîndesc încă tot timpul la o carte. Am început-o în gînd de nu știu cîte ori, dar, de fiecare dată, ceea ce gîndeam cu o zi înainte mă enerva a doua zi și, cum nimic nu mă mulțumea, am convenit cu mine însămi să scriu, din cînd în cînd, doar în gînd și să-mi las această plăcere, revanșă, izbăvire pentru atunci cînd nu voi mai avea alte bucurii.

Nu știu însă dacă atunci voi mai avea puterea necesară. Există o uzură, o epuizare în jurnalism, care lasă urme serioase, nu știi niciodată cît din tine arunci și cît a mai rămas ceva proaspăt. E greu să realizezi asta. Abia cînd te așezi la masa de scris vezi ce mai e în tine neatins. Pînă acum mi-a fost frică să

Update

Am recitit interviul cu oarecare nostalgie și invidie: e mai tânăr decît mine cu zece ani. Dar, ca să zic așa, îmi mențin declarația, chiar dacă aş renunța la cîțiva paraziți verbali („în fond“, „în definitiv“) de care mi se pare acum că am abuzat.

La prima confruntare cu textul, am constatat că totuși lucrurile nu s-au schimbat prea mult. În ciuda tuturor zvîrcolirilor și a repoziționărilor politice, sociale și culturale, există cîteva nemulțumiri fundamentale care rămîn constante. Probabil că le vom constata periodic și tot periodic ne vom scădea singuri ratingul de țară în mai toate domeniile unde contraperformața și antivaloarea dictează condițiile.

În zece ani am pierdut cîteva iluzii, am mai pierdut timpul cu altele, într-un cuvînt, am supraviețuit. Ce-a fost bun s-a mai rărit, ce-a fost rău s-a înmulțit – rămîne doar uimirea că un prieten te ascultă din cînd în cînd și te salvează de propria uitare, făcîndu-te să-ți reprivești pașii pe nisip.

Cristian Teodorescu

Scriu dintr-un fel de vinovată dependență, dar și din plăcere

Radu G. Țeposu, Mariana Marin, Ion Stratan, Ioan Flora, Mircea Nedelciu, Ioan Lăcustă, Gheorghe Crăciun, toți au plecat foarte devreme... V-ați gândit vreodată ce destin tragic a avut generația '80? Ce-a mai rămas, socialmente vobind, din generația dumneavoastră?

Toți, dar absolut toți cei care au plecat au lăsat cărți care sînt convins că vor conta oricînd în literatura română. Nu e o consolare. E o părere de rău mai mult că n-au mai avut timp să scrie. Au dispărut la maturitate, atunci cînd opera unui scriitor începe să se rotunjească. Crăciun și Lăcustă au apucat să lase cărți prin care anunțau sclipitor începutul acestei rotunjiri. Nedelciu n-a avut această șansă. Am rămas cîțiva prieteni, supraviețuitori ai generației '80.

Socialmente, cum spui, toți cei care la un moment dat se plîngeau proteste că n-au loc de optzeciști pot răsufila ușurați. Dar dacă e nevoie, le pot cere scuze nemulțumiților că n-am dispărut toți, să eliberăm de noi nerăbdătoarea antumitate a literaturii române.

Mai țineți legătura?

Cu unii da, cu alții nu. Cu Florin Iaru și cu Dan Stanciu mă văd la *Cațavencu*. Iar cu ceilalți din partea cu *da* vorbesc la telefon. Ne sunăm fie din motive curente, fie ca să ne mai auzim. Ca semn de recunoaștere întrebuițăm și azi formula: „Ce mai faci, dom' – urmează numele mic, rostit cu aceeași intonație ca pe vremuri?“. De obicei ne dăm telefoane „de bine“, dar cînd aflăm că i s-a întîmplat ceva rău vreunuia dintre noi, ne căutăm imediat unii pe alții, la fel ca pe vremuri. Pot trece luni de zile între două conversații, dar eu cred că și ceilalți simt că între noi există aceeași așteptare ca pe vremea cînd eram studenți și reluam într-un azi de atunci o conversație începută ieri. Dar chiar și cînd e vorba de cei pe care îi evit dintr-un motiv sau altul, între noi a rămas prietenia de odinioară pe care nici un incident, oricît de neplăcut, n-o va putea

face să dispară.

Din Desant 83, doar dumneavoastră și Cărtărescu ce mai scrieți constant proză. Se poate spune că optzeciștii au fost o generație de risipitori?

Mai scriu dintre desanțiști și Nicolae Iliescu și George Cușnarencu. Lui Bedros Horasangian i-a apărut anul trecut un volum de proză scurtă. Iar dintre ceilalți optzeciști știu că Florin Iaru pregătește un volum de proză, iar Romulus Bucur lucrează la un roman. Însă e cu siguranță ceva adevărat în întrebarea ta, după 1990 toți ne-am risipit și în alte proiecte. Mai ales în gazetărie. Și cred că e explicabil de ce am făcut-o. Ni se părea că începe o lume și credeam toți că avem datoria să luăm parte la facerea ei. Atunci au apărut răceli între noi – unii cu FSN-ul, alții cu partidele istorice, unii cu Piața Universității, alții cu Iliescu. Iaru polemiza cu Nedelciu, deși erau prieteni apropiați din anii când au lucrat împreună la Editura Cartea Românească. Mai târziu, când Mircea era în Franța, la tratament, mi-a trimis o scrisoare politică acuzatoare care m-a enervat. Nu i-am răspuns. De fapt, nu i-am trimis răspunsul și, când am vorbit cu el la telefon, era într-o rezervă de spital la Marsilia. Am convenit ca după ce se întoarce să stăm de vorbă la un pahar din vinul lui de la Fundulea și să punem lumea la cale. Când s-a întors, Nedelciu avea mai multe proiecte literare pe care nu le-a putut duce la bun sfârșit din cauza bolii.

Chiar și un scriitor adevărat se poate risipi? De pildă, Sorin Preda n-a mai publicat de mult nimic...

Sorin Preda a publicat câteva manuale de jurnalistică și atunci când îl întreb ce mai scrie nu-mi spune că a renunțat la ficțiune. Și chiar dacă mi-ar spune, nu l-aș crede. Un scriitor nu renunță la scris nici când se jură că a făcut-o. Sorin, care e extraordinar de talentat, e un tip care depinde și de inspirație și de un simț critic aproape dizolvant. El nu scrie romane fiindcă e romancier, ci fiindcă, la un moment dat, are de scris un roman. Sorin Preda e cel mai artist, cu bune și cu rele, din generația noastră.

De ce încetează un scriitor să mai scrie?

Un caz dramatic mi s-a părut Ștefan Bănuțescu. Mi-a spus de mai multe ori, când îl vizitam la el acasă, că are gata continuarea la *Cartea Milionarului*. Cred că spunea asta ca să se țină în priză, nu din mitomanie. După ce a murit am așteptat ca urmașii săi să publice următoarele volume din *Cartea de la Metopolis*, anunțatul ciclu din care făcea parte *Cartea Milionarului*, însă aceste volume despre care Bănuțescu îmi spunea că vrea să le revadă, după operația de

cataractă prin care trecuse, n-au apărut. Poate că n-au fost scrise, dar cred în mirajul prozatorului care își poartă cărțile în cap ca și cum ele ar exista și pe hîrtie.

Cînd, la receptarea Desantului, ați fost etichetat drept cel mai tradiționalist dintre prozatori, v-ați simțit nedreptățit? Cum de nu v-a luat valul textualist/experimental? Ca scriitor de proză scurtă, de la cine vă revendicați?

Nu mi se părea că sînt tradiționalist, dar prin comparație cu textualiștii din *Desant* nu puteam părea altfel. Prozatorii și teoreticienii Noului Roman Francez din care s-a tras textualismul mă plictiseau. Nedelciu mi s-a părut mult mai talentat și avea un umor care făcea textualismul său digerabil. Poveștile lui Gheorghe Iova despre atitudinea textuantă mi se păreau indigeste. Pînă să mă întîlnesc cu textualiștii la cenaclu, citisem cu program ruși, americani, români interbelici și de vreo trei ori *Odissea*, în traducerea lui Lovinescu. Mulți ani s-a spus despre mine că aș fi cehovian, deși scriitorii ruși la care mă gîndeam anume în adolescență erau Gogol și Dostoievski, iar dintre americani, Salinger, Melville și Poe. S-a mai spus că aș fi continuatorul lui Marin Preda, ceea ce nu mă simt, dar ce-aș fi putut face? Să cer drepturi la replică la cronici literare? Ar fi fost ridicol.

De unde credința asta, pînă la urmă cîștigătoare, în realism?

Imediat după 1989, dacă îți mai amintești, cuvîntul „realism“ devenise una dintre oile negre din lumea literară. Începuse perioada postmodernismului, care după părerea mea e un concept care în literatură nu funcționează. Mi se pare o umbrelă care n-are decît spițe, nu și acoperiș. Ieși cu ea pe stradă, te plouă prin ea, dar în loc să dai vina pe umbrelă, te plîngi de nerușinarea ploii. În privința realismului meu, nu e unul cu program. E ceea ce sînt și cred că atitudinea realistă mi se trage de la combinația dintre plăcerea de a povesti și timiditatea de a vorbi despre mine însumi.

Majoritatea prozatorilor generației au fost interesați de proza scurtă a mediilor marginale, cotidian și banal, comun și mărunț etc. Era asta cu adevărat o formulă literară subversivă sau doar căutați zone noi de explorat?

Tot aud chestia asta cu mediile marginale. Adică dacă noi nu voiam să scriem romane cu activiști de partid, cu intelectuali care se întreabă 200 de pagini dacă să intre în PCR, ca pînă la urmă să intre, scriam despre mediile marginale? Am scris toți despre acea lume normală din România, pe care alții se făceau că nu o observă și despre care critica vremii a decretat că e marginală

pentru a face o plecăciune regimului. Cu cîteva excepții, pe care nu vreau să le numesc, optzeciștii au fost critici și subversivi în ceea ce au scris și au adus în literatura română o întreagă realitate pînă la noi nebăgată în seamă.

De ce n-a fost băgată în seamă? Ce îi lipsea, ce îi prisosea?

Fiindcă nu corespundea canoanelor literare și ideologice ale vremii. După romanele realismului socialist din anii '50 s-au scris la noi romane în care era vorba despre aceleași teme, dar tratate invers, pînă la un punct. Or, România, de fapt, nu era asta. Apăruse o altă Romînie, literar vorbind subterană, dar de care te loveai la tot pasul în viața de zi cu zi. Optzeciștii au scos la iveală această Romînie pentru care nu existau documente de partid, cu îndeletniciri neincluse în nomenclatorul meseriilor și cu un limbaj care multora li se părea o miștocăreală subversivă. Acesta era, de fapt, limbajul adevărat al străzii, pe care optzeciștii l-au adus în literatură, și aceea era România reală, care se săturase și de realismul socialist, și de realismul obsedantist și nu mai avea chef de ideologia oficială. Ce îi lipsea? Ceea ce nu putea obține – susținerea oficială, chiar dacă unii dintre noi au mai făcut cu ochiul puterii, sperînd că ar putea s-o dribleze pentru a-și publica romanele. Ce îi prisosea? După mine, armătura teoretică explicită a textualismului, așa-numita autoreferențialitate a autorului scriind despre scriitura sa, care pe mine mă plictisea.

Am simțit că mă topesc

Îngerul de la benzinărie *a apărut la șapte ani după* Povestiri din lumea nouă, iar Medgidia, *la șase ani după* Înger; *astfel că, la fiecare nouă carte a dumneavoastră, lumea vorbește de come back. E o strategie? Scrieți greu? Vă convine să „redebutați“ la fiecare deceniu?*

Am în sertar și în computer două romane, cel din computer a trecut de primele două treimi. Sper că anul viitor va fi gata. Dar dacă ai pomenit de anii care separă o carte a mea de alta, între ele am avut și treburi care mi-au mîncat foarte mult timp. Am fost șeful Biroului Europei Libere din București timp de vreo șapte ani. O perioadă epuizantă, în care stăteam peste 12 ore la birou. Ulterior, cît am condus revista *Cultura*, și apoi, cît am fost șef de secție la Cultură, la *Cotidianul*, am tras de mine ca jurnalist mai mult decît puteam acoperi în timpul meu liber pentru a-mi scrie cărțile. Încît din acest motiv am spus, tot într-un interviu, că pentru mine scrisul a ajuns un hobby, ca pescuitul.

La pescuit n-am mai fost de cîțiva ani, ca să-mi văd de scris. Nu-mi regret experiențele anterioare, chiar dacă asta m-a obligat să „redebutez“ periodic, cum spui.

Dacă ar fi să compar stilul din fiecare volum de povestiri, aș zice că Povestirile sînt ușor moralizatoare, Îngerul e mai descriptiv și mai analitic, pentru ca în Medgidia realismul să atingă economia maximă de mijloace. În ce măsură sînteți conștient de această evoluție? Eu cred că Medgidia este cea mai bine scrisă carte a dumneavoastră.

Medgidia a devenit, la mine în cap cel puțin, un roman după primele povestiri pe care le-am scris. Era și preistoria romanului *Tainele inimei* (cu care are în comun personaje și locul faptei), încît fiecare povestire trebuia să-și fie suficientă, dar și să funcționeze ca un posibil capitol al întregului. De aici și tensiunile suplimentare din fiecare povestire și impresia de rotunjime pe care o provoacă întregul alcătuit din povestiri-capitole. Altfel însă cred că, stilistic, toate cărțile mele își fac bine treaba, fiecare în felul ei. *Medgidia*, trebuie să-ți dau dreptate, are ceva în plus față de celelalte, dar asta deoarece e o carte specială, și de povestiri, și roman.

Am tot scris că literaturii noastre îi lipsesc scriitorii martori, care se documentează și ficționalizează în egală măsură istoria, așa cum fac anglo-saxonii sau nord-americanii, noi avînd un model mult prea puternic în formula biografist-analitică a literaturii franceze. Ați simțit cumva și ca o responsabilitate morală recuperarea Medgidiei anilor '40?

Cartea asta exista în mine de vreo 20 de ani. Am început s-o scriu de-abia cînd mi s-a făcut teamă că lumea din ea ar putea să dispară din memoria colectivă. Sau că, mai rău, ar putea fi falsificată de cei care nu i-au cunoscut istoria orală. Nenorocirea orașelor mici din România anilor '40, printre care și Medgidia și Slobozia sau Feteștiul, dar și multe altele din țară, a fost că li s-a mutilat memoria și li s-au omorît sau tras pe linie moartă personalitățile, încît azi au aerul că au început să existe de-abia din anii '50 înapoi, ceea ce mi se pare oribil.

Data fiind tema legionar-comunistă din povestirile Medgidiei, în ce măsură este și o carte politică?

A devenit un roman și cu politică, pentru că n-aveam încotro, nu fiindcă mi-aș fi dorit asta. În deceniul despre care e vorba în carte patru dictaturi s-au alungat de la putere în România. Carol al II-lea a fost izgonit de legionari,

legionarii au fost dați jos de Antonescu, iar lui Antonescu i-au luat locul comuniștii împinși în față de ruși. Toate astea n-aveau cum să nu apară în carte. Dar fără ca politicul să devină tema dominantă a cărții.

Într-una dintre povestiri apare un personaj care poate fi identificat drept Mihail Sebastian. Ați citit cartea Martei Petreu?

Am citit-o, dar după polemicile pe care le-a stîrnit. Adică după ce am scris cartea despre care vorbim. Cînd a apărut *Jurnalul* lui Sebastian am simțit că Sebastian va deveni unul dintre personajele mele din *Orașul de apoi*. Încă nu știam unde îl voi folosi, dar știam că o voi face. Tatăl meu adoptiv, Aristide Kleckner, a curățat zăpada, în copilărie, prin București, la muncă forțată pentru comunitate. Asta după ce cîntase în corul bisericii, la Silvestru, alături de copiii ortodocși. A avut experiențe amestecate din acea perioadă. Adică și umilit, și persecutat, dar și simpatizat și ocrotit de bucureșteni. Despre Sebastian am aflat și altele, în afară de jurnalul său, nu la prima mîna, dar din surse credibile. A fost umilit ca evreu în anii războiului chiar și de foștii lui prieteni de la *Cuvîntul*. Unii dintre intelectualii bucureșteni ai vremii au fost mai răuvoitori chiar decît autoritățile cu evreii cu care fuseseră prieteni, în vreme ce mai jos și prin țară vechile prietenii au supraviețuit, chiar dacă prietenii evreilor erau priviți chiorîș.

S-a spus că ați pus Medgidia pe harta literară, ați făcut și o lansare acolo, cum v-au primit și receptat medgidinenii?

Concitudinii mei m-au primit neașteptat de bine. Cu atît mai mult cu cît nu mai cunosc lumea din oraș. Așa că nu m-am întors în Medgidia ca fiu al orașului, ci ca un scriitor de la București care a scris o carte despre Medgidia. Dar cînd m-am întîlnit cu medgidioții mei am simțit că mă topesc. Și cînd ei m-au luat la rîndul lor în brațe, de unde mă dusesem destul de îndoit să-mi lansez cartea acolo, m-am ales cu noi prieteni la o vîrstă cînd nu ți se mai întîmplă asta. A fost la lansare și primarul orașului, ceea ce m-a onorat, dar și stingherit, din cauza reacției mele retractile față de oficialități.

O să primiți cheia orașului?

Să fim serioși. Eu nu mai am nici măcar cheia casei în care m-am născut în Medgidia.

Îi fac curte soției mele

Sînteți un prozator care n-a făcut din propria biografie tema predilectă a literaturii sale; nu credeți că din generația de tineri scriitori lipsesc cei old school, realiștii docu-ficționari? Cum vă raportați la ce se scrie azi la noi?

Nu mă raportează în nici un fel. Mi se pare că n-ar fi corect. Dacă o parte dintre noii prozatori scriu despre ei înșiși, asta nu e nici bine, nici rău. Ceea ce contează e textul final. Și ca fapt cîtuși de puțin divers, unele dintre textele de această factură, autoreferențială, mi se par foarte convingătoare artistic. Și ar mai fi ceva – să nu cerem nici unui prozator să scrie cum vrem noi, ci să-l evaluăm după ceea ce scrie el.

La lectura de la Teatrul Odeon a lui Salman Rushdie au venit doar trei scriitori. De ce credeți că n-au venit mai mulți: din vanitate, din autosuficiență?

Cred că exagerezi. Lecturile publice sînt pentru cititori, nu pentru scriitori. Așa că nu sînt sigur că scriitorul din mine a fost curios să-l audă și să-l vadă pe Rushdie. Dar cum în fiecare scriitor se ascunde, teoretic măcar, și un cititor, recunosc că mă așteptam să mă întîlnesc la Odeon cu mai mulți dintre confrății noștri. Aici cred însă că funcționează și ceva din psihologia noastră pe care Petre Carp a comprimat-o într-o formulă de un cinism fără egal. Întrebat la moartea fostului său prieten Titu Maiorescu dacă se va duce la înmormîntare, Carp spune: „De ce i-aș face lui Titu o politețe la care nu mi-ar putea răspunde?”. Cam așa mi se pare că e și cu absența scriitorilor români de la întîlnirea cu Rushdie.

Sînteți probabil cel mai longeviv comentator politic dintre toți scriitorii români. Jurnalismul pe care l-ați făcut încontinuu după '89, și concomitent în mai multe publicații, a ajutat prozatorului? Sau a fost doar un job?

Mai sînt cîțiva, unul dintre ei e poetul Nicolae Prelipceanu, și să nu uităm de C.T. Popescu, care a început ca autor de SF. Dar cel mai longeviv dintre noi e cu certitudine poetul Emil Hurezeanu, care a început la Europa Liberă, înainte de 1989, ceea ce cred că îl așază într-o categorie specială. Altfel mi se pare normal să scriu comentarii politice. Ca prozator, asta m-a ajutat să-mi limpezesc ideile, dar în nici un caz să-mi scriu cărțile. Mai curînd mi le-a întîrziat. Prieteni editori mi-au sugerat să public în volum, mai exact în volume, textele astea publicistice. Nu m-a încîntat ideea, fiindcă ar fi făcut din mine doi scriitori în loc de unul, spre paguba ficționarului din mine.

În Medgidia sînteți un povestitor în serie, capabil să creeze zeci de personaje. Cum ar suna statement-ul dumneavoastră de prozator, de ce și

pentru ce scrieți?

Cred că scriu din viciu. Asta înseamnă și un fel de vinovată dependență, dar și plăcerea de a o face. N-am scris niciodată din „datorie“ și nici cu gândul că am „de predat“ o carte. Nu mai vreau să dovedesc nimic, cum încercam la început, când mă gîndeam la destinul meu de scriitor, cu majuscule. Chiar dacă am decis încă din adolescență că voi fi scriitor, asta nu m-a făcut să văd în scris o îndeletnicire lucrativă, de dragul căreia trebuia să aplic principiul economic, „Anul și mîrtanul“. Formula îi aparține, dacă nu mă înșel, răposatului Mircea Sîntimbreanu, de pe vremea cînd era director de editură și își îmboldea scriitorii din grajd, cum se zice, să fie productivi, contra unei cote-părți și pentru el, care îi publica.

Nu mai scriu nici cu gândul la prieteni, fiindcă mulți dintre cei cu care mă întîlneam în studenție la cenacluri nu mai sînt. Scriu pentru cititorul din mine, care nu mai așteaptă din partea mea decît cărțile pe care i-ar plăcea să le citească, dar care s-a plictisit să le aștepte cu anii, de unde și încercarea mea de a i le oferi mai repede. Chiar dacă nu mă simt bîntuit, prea tare, de criza bărbatului trecut de 50 de ani și chiar dacă în mintea mea am rămas undeva între 35 și 40, a început să filfîie pe lîngă mine ceva care mă face să mă grăbesc.

Ce faceți cînd nu scrieți publicistică sau ficțiune; cu ce vă umpleți weekendurile?

Citesc cărți de hîrtie, îmi scot cîinii la aer pe străduțele din cartierul Militari și le dau telefoane de pe stradă prietenilor. Asta dacă n-am vreo treabă prin centru, ceea ce-mi amintește de cuvintele unuia dintre băieții mei cînd de-abia ne mutaserăm aici, la patru camere, și el se ducea duminica la biserică, așa cum făcea în Drumul Taberei, la Răzoare, înainte de a se duce la fotbal. „Voi știți unde ne-am mutat?“, ne întreabă alarmat piticul, acum vreo zece ani, cînd el avea vreo 12. „În comuna Militari“, ne lămurește tot el, opărit. Citise asta în pisania de la intrarea în biserică, unde scria că această biserică a fost ridicată în anul cutare, în comuna Militari, prin grija mahalagiilor cutare și cutare. Pe unul dintre epitropi îl chema Nicolae Manolescu, ceea ce pe Matei al meu l-a băgat la mari îndoieli. Știa din casă de unul, Nicolae Manolescu, persoană contemporană, încît a tras concluzia că și pisania era contemporană, adică ne mutaserăm din București într-o comună nenorocită. Cînd îmi scot cîinii din casă explorez după ceea ce a mai rămas din comuna Militari, pe străduțele dintre blocuri, și de vreo cîteva ori, poate din cauza întoarcerii în alt timp, mi s-a părut

că m-am răătăcit.

Dacă n-am de scris și în weekend, îi fac curte soției mele, fiindcă în timpul săptămânii ne vedem prin casă, dar nu ne prea întâlnim. Acelea sînt momentele în care redescopăr că sînt un om fericit – căruia, adică, i s-a dăruit fericirea de a avea o jumătate care îi compensează defectele și care îl ajută să se suporte. Așa că ieșim la plimbare, ne ducem la teatru, iar sîmbăta dimineată lenevim împreună în pat în fața televizorului, înainte de a merge la piață sau de a face o excursie la vreunul dintre hipermarketurile din cartier, și vorbim despre o vacanță, în doi, la Paris.

Care e povestea cîinilor?

Nu mai am decît doi cîini, corcitură de șoricar cu pekinez. De la Hanibal Stănciulescu mi se trage toată povestea. El și soția lui Delia mi l-au dat pe primul. Apoi am găsit căței abandonăți sau pierduți, pe care i-am luat în casă. Trei dintre ei mi-au fost furați. Sper că o duc bine la noii lor stăpîni, dar mă uit și acum lung după cei care le seamănă. N-am avut niciodată în casă mai mult de trei cîini simultan. Nu pun la socoteală cei șapte pui pe care i-a fătat cățeaua odată și căroră le-am găsit stăpîni după ce le-am pus pozele pe net. Dacă vrei o viață fără surprize în apartament, nu-ți lua cîine! Îți poate roade cartea de pe noptieră, pantofii pe care nu i-ai încălțat decît o singură dată sau nasturii de la haină. Dar dacă vrei ca în viața ta la bloc să existe cineva special care să-ți amintească de copilărie și să te îmblînzească, atunci trebuie să-ți iei un cîine.

Dacă ați putea petrece Valentine's Day cu o eroină literară, cine v-ar atrage?

Frumoasa grecoaică din *Medgidia*, personaj alcătuit din cîteva femei „de o frumusețe răpitoare“, care existau în orașul copilăriei mele în anii '40 și pe care nu le-am văzut nici măcar în fotografii, astfel că mi-am construit personajul cu gîndul la adolescența soției mele, cînd era cea mai frumoasă femeie din lume.

Dilemateca, nr. 45, februarie 2010

Update

Între timp, *Medgidia* a apărut într-o nouă ediție, de astă dată la Polirom, într-o

colecție populară. Unul dintre cele două romane despre care îți spuneam că așteaptă în sertar să mă reapuc de ele e aproape gata. Sper să apară în acest an. Poate că l-aș fi terminat mai repede, dar am intrat de vreo zece luni în clubul diabeticilor care nu depind de insulină, încât a trebuit să mă reacomodez fizic cu mine însumi. Ceea ce mi-a luat aproape o jumătate de an. Am continuat să fac, în scris și oral, comentarii politice, de pe urma cărora m-am ales și cu amiciții, și cu adversități. Mai ales cu adversități. În privința asta m-am resemnat. Când e vorba de politică, oamenii nu vor să afle ce crezi tu, ci să le spui ce vor ei să creadă. O asemenea constatare te poate acri sau îți poate da un sentiment dizolvant de zădărnicie, dacă îți consumi prea multă energie făcând comentarii politice, fără să ai stofă de cinic. Mi se pare mai serios să mă ocup de lupta pentru putere a personajelor din ficțiunile mele decât să analizez ficțiunile, ca să nu zic minciunile politicianilor. În afară de asta, am ținut de curînd un curs de *creative writing* care mi-a adus aminte de adolescența mea literară, cu discuțiile de cenaclu și cu atmosfera aceea specială, aproape miraculoasă, pe care credeam că n-o voi mai regăsi vreodată și care mi-a întărit convingerea că soția mea e și acum cea mai frumoasă femeie din lume.

Bonus

Unde și cînd ați făcut prima călătorie în străinătate?

În noiembrie 1987, seara, mă sui la București într-un tren care avea să mă ducă la Budapesta, în rol de scriitor la schimb. (În urma unei convenții între Uniunile Scriitorilor din România și din Ungaria, care avea vreo cîțiva ani vechime, scriitorii lor veneau la noi să vadă cum merge România, iar ai noștri se duceau în Ungaria în același scop.) Ungaria lui Kádár producea și digera gulaș-comunismul. Țigani de-ai noștri urmăreau cu atenție acest proces. Militarii armatei sovietice se bucurau de efectele sale, în zilele lor de permisie. Scriitorii maghiari erau unii cu Uniunea Scriitorilor, alții împotriva ei și a regimului Kádár, dar se înfîlneau unii cu alții fără teamă. Budapesta se pregătea de Crăciun. La McDonald's era înghesuială – veniseră americanii! Acesta era mesajul de dragul căruia ungurii se duceau să mănînce acolo hamburgeri și cartofi prăjiți, în timp ce în restaurantele lor tradiționale n-aveai loc de turiști americani. Cu o zi înainte de a mă întoarce în România am stat la o coadă în Budapesta. Se aduseseră banane! Orașul își aprinsese luminile de sărbători, în

timp ce în țară, la Brașov, avea loc o răzmeriță. Mă întorc la București într-o dimineață de iarnă geroasă. La Brașov? A fost o alarmă falsă, nu s-a întâmplat mai nimic. Ajung acasă. Și măcar cu bananele dau să mă simt altfel. Băiatul meu cel mic desface una, o gustă, apoi îmi spune: „Sînt bune! Pentru maimuțe“.

(Dilemateca, nr. 18, noiembrie 2007)

Lucian Dan Teodorovici

În fața bunicii nu am curajul să mărturisesc că aș fi scriitor

Cînd ai știut cu adevărat că vei fi scriitor?

E greu să-ți spun momentul exact. A fost o serie întreagă de momente care m-au condus către ideea de a fi scriitor. Am fost mai întîi un cititor frustrat – am o imagine din copilăria mea în care stăteam pe un pat din casa bunicilor și plîngeam după lectura *Prințului fericit* al lui Oscar Wilde. Și-mi spuneam, printre lacrimi, că o să mă fac scriitor, o să rescriu povestea asta, iar prințul, în varianta mea, va avea parte de un happy-end adevărat. Cred că eram prin clasa a doua. Apoi a fost o chestie care m-a umplut de mîndrie: învățătoarea ne-a întrebat dacă scriem poezii. M-am trezit cu mîna pe sus, habar n-am de ce, pentru că pînă atunci nu scrisesem decît niște biete versuri disperate. Apoi, în seara ce a urmat, de rușine, am muncit de mi-au ieșit ochii din cap pentru a termina o poezie. Se numea *Eroii* și spunea, printre altele, că: „Eroii nu mor niciodată/ Ei sînt și vor fi pururea vii/ Doar știți, frumoasa noastră cravată/ E sîngele lor vărsat pe glee”. Nu mă judeca prea aspru, cravata de pionier îmi atîrna de puțin timp la gît, eram încă impresionat de ea. Ei, mîndria a fost că, dintre toate încercările de versificare din clasă, a mea a fost aleasă pentru gazeta de perete a școlii. Cred că atunci m-am simțit un pic de scriitor. Mi-a trecut însă repede, imediat ce au început ironiile colegilor...

Primii tăi cititori... Chiar așa, spuneai undeva că îți dorești să ai cît mai mulți cititori. Cu orice preț?

Cred că orice scriitor își dorește să aibă cît mai mulți cititori. Dar nu cu orice preț, normal. La ce bun să ai mulți cititori dacă nu le comunicî prin scris ceea ce îți dorești tu, ci ceea ce ți se cere? Îmi doresc să mă citească, într-adevăr, cît mai mulți oameni, dar să le placă literatura mea, aia în care nu fac compromisuri, cel puțin nu conștiente. Nu mă apuc să scriu în vreun fel doar pentru că știu că e la modă. Și, de fapt, mai e ceva de spus aici, iar în privința

asta mă ajută experiența de editor: e atît de riscant să mergi pe „modă“, încît mi-aș permite să-l sfătuiesc pe orice scriitor să nu încerce. În România sîntem încă la nivelul la care se merge pe dibuite, e cam greu pentru un scriitor să descopere cu adevărat ce așteaptă cititorii. Cred că deocamdată oamenii gustă literatura în care se simte pasiunea reală pentru scris.

Dacă n-ar fi fost pasiunea pentru scris, ce altceva ai fi putut face?

M-am mai visat și fotbalist uneori, în adolescența mea, dar asta nu cred că se pune, pentru că mai toți ne-am visat și așa ceva. Cam atît. A, ba nu, era să uit: o vreme mi-am închipuit că voi face o carieră de... ciupercar. Prin 2000 am făcut o ciupercărie împreună cu poetul O. Nimigean. După numai cîteva luni, mînați de entuziasm, am stropit prea mult ciupercile și, săracele, au putrezit înainte de-a crește. S-a dus naibii investiția noastră. N-a fost un final grandios, ca în *Alexis Zorba*, dar nici noi n-am primit „catastrofa“ cu disperare. Am glumit și mai glumim încă pe seama ei. Oricum, a fost plăcută perioada aia în care, ca să zic așa, ne ocupam de cultură și agricultură în același timp.

Plictisitor de meticulos

Îmi spuneai, mai în glumă, mai în serios, că, oricîte succese ai avea, familia ta, în special bunica, nu te ia cu nici un chip în serios ca scriitor. Băieții tăi ce părere au?

Pentru bunica mea, la care vreau totuși să fac precizarea că țin enorm, a fi scriitor înseamnă a fi Eminescu sau Creangă. Cum cele două locuri sînt ocupate, atît în mintea bunicii, cît și în istoria literară, sigur că în fața ei nu am curajul să mărturisesc că aș fi scriitor. De obicei, cînd în preajma bunicii îmi pune cineva întrebarea: „Și tu cu ce te ocupi?“, plec privirea, dau din umeri, apoi mă declar ziarist, pentru că, am observat, cuvîntul ăsta produce un efect mai bun.

Pentru băieții mei, Alexandru și Alin, care încă n-au împlinit 11 ani, înseamnă mult mai puțin faptul că am scris niște cărți decît acela că scriu scenarii, împreună cu Florin Lăzărescu, pentru show-ul TV *Animat Planet*. Cu serialul se pot lăuda și pot fi invidiați la școală, normal. Totuși, au început să aprecieze ideea de literatură, iar unul dintre ei face eforturi, deocamdată secrete, dar descoperite de mine, de a „compune povești“. Ceea ce mă bucură. Nu am orgoliul ăla, specific multor tați, de a fi urmați de copiii lor – mă bucură însă,

pentru că-l descopăr plin de imaginație, căutînd să învețe diverse lucruri. Iar asta nu poate fi decît de bine.

Este familia sacrificată în viața unui scriitor?

Eu am impresia că nu-mi sacrific în nici un fel familia. Nu cred că e într-adevăr o problemă, atît timp cît și eu, și soția mea lucrăm, fiecare în felul lui – iar pauzele de lucru ni le petrecem împreună. Nu sînt genul de scriitor care caută să se izoleze total pentru a putea scrie, nu mă rup de lume în perioadele mele de lucru. Dimpotrivă, aș spune mai degrabă că sînt, uneori, plictisitor de meticulos și am reușit astfel să-mi organizez un program echilibrat, care nu îmi lasă familiei multe motive de frustrare. Cel puțin așa cred.

Faptul că scrii și scenarii de televiziune îți aduce invidie sau, mai degrabă, dezaprobare?

Invidie o fi existînd, dar nu una, să-i spunem, profesională. Mai degrabă simt uneori un fel de invidie, nu foarte motivată, legată de sumele „astronomice“ pe care le-aș cîștiga ca scenarist. Or, lucrurile nu stau chiar așa. E și asta o muncă, uneori foarte obositoare, care este, la nivelul României, răsplătită financiar ceva mai bine decît alte munci, poate la fel de obositoare. Dar nu într-atît încît să stîrnească invidii exagerate.

Nici dezaprobare fățișă nu am simțit. Acum, o să spun cum văd eu lucrurile: nu mi-e deloc rușine să-mi asum și condiția de scriitor profesionist. Cît timp nu fac lucruri imorale prin scrisul meu, iar a fi scenarist nu poate fi considerat imoral, nu văd de ce să nu mă implic în altfel de proiecte decît literatura propriu-zisă. Pentru cărțile pe care le scriu am un tip de abordare, în privința scenariilor, un alt tip. Nu cred că se poate vorbi în termenii ăștia, de invidie sau dezaprobare. Sau, cel puțin, nu cred c-ar trebui să se vorbească.

Colecția „Ego. Proză“ ți se datorează în mare parte; cum ai evalua acum, după trei ani, această inițiativă, ce satisfacții ți-a adus, ce necazuri?

E o exagerare aici și nu fac vreo paradă de modestie: nu se poate spune că „Ego. Proză“ mi se datorează. Că am contribuit și eu la ea, sigur. Dar i se datorează în mare măsură directorului Polirom, Silviu Lupescu, care în 2004 a avut nebunia – crede-mă că așa poate fi numită, dacă ne gîndim la momentul respectiv – de a investi mult într-un proiect foarte riscant. I se datorează și lui Florin Lăzărescu, de exemplu, care a contribuit și la lansarea ei în forță, la promovarea ei – conceputul „Votează literatura fînă“, cu tot ce a însemnat el, îi aparține. Li se datorează apoi multor oameni – mă tem că acum poate părea

un fel de gonflare a realității, dar atunci, la început, a fost o perioadă de muncă intensă din partea multora din editură. În fine, important e că există colecția asta și că în ea apar în continuare autori buni, autori foarte buni chiar, care au reușit să sîrnească și atenția editurilor din străinătate.

Dacă mă gîndesc, spre exemplu, că deja, în trei ani, avem la momentul vorbirii nu mai puțin de 19 copyrighturi vîndute în străinătate, asta deja spune multe în orice evaluare sau autoevaluare. Dar și pentru a ajunge aici s-au făcut o groază de eforturi – campanii externe, participări la diverse tîrguri internaționale, lecturi etc. Și astea vor continua. Mai e de adăugat, fără doar și poate, și contribuția altor instituții, fie ele particulare, cum e agenția literară a doamnei Simona Kessler, sau de stat, cum e ICR-ul, ale cărui deschidere și interes ne-au ajutat foarte mult.

Astea și multe altele, care nu se văd, sînt satisfacțiile. Necazurile? Păi, nu neapărat un necaz, dar un fel de ciudă: încă și azi, dar mult mai intens la început, numeroși critici vorbesc despre așa-zisa literatură „pornografică” promovată de „Ego. Proză”. Asta e, îmi permit s-o spun, o mare aberație. Mai întîi, eu nu cred că poate fi vorba de o literatură „pornografică”, e un concept evident forțat. În al doilea rînd, cel mai important, i-aș ruga pe criticii care se avîntă în asemenea considerații generalizatoare să facă un calcul pur aritmetic: să numere în cîte cărți din cele peste 50 apărute deja în colecție mesajul erotic, însoțit de imaginea literară aferentă, impune o cheie de lectură. Îți și spun, asumîndu-mi provocarea: în maximum cinci. Iar dacă unii vor ține cu tot dinadinsul să-și argumenteze teza, aducînd în aceeași zonă cărți care au un cu totul alt mesaj, dar care conțin sugestii erotice, vor putea ajunge, hai să spunem, la zece. Atît. De-aici încolo, chiar încep să mă gîndesc că sînt oameni care scriu fără a citi de fapt.

Și eu am repetat că nu e vorba de pornografie, nici măcar de sexualitate în exces. Explicația mea e că respectivul capitol din romanul Ioanei Baetica a șocat destul de mult, iar colecția a fost, apoi, forțat identificată cu această carte, și a mai fost imaginea poeziei tinerilor, mult mai dezinhibată sexual, care s-a suprapus cumva prozei... Cum se împacă prozatorul din tine cu editorul care hotărăște ce va fi publicat și ce nu?

Aș vrea să lămuresc, tot la capitolul „mici necazuri”, și această relație pe care o am eu, ca prozator, cu coordonarea colecției: unii îmi reproșează că nu sînt publicați pentru că au „alt stil” decît mine, deci gustul meu ar fi pervertit de unica perspectivă prin care sînt capabil să văd literatura. Lucrurile stau așa: din cele, să zicem, aproximativ 300 de manuscrise pe an care vin la redacție (fie

sînt trimise, fie sînt solicitate de mine), eu fac doar o primă triere: le elimin pe cele care, în mod evident, nu au legătură cu literatura. Asta o poate face oricine, fără a fi influențat de propriul gust ș.a.m.d. Apoi, celelalte cărți ajung la doi sau, dacă e cazul, chiar la trei referenți, critici literari de vârste diferite și cu gusturi diferite. După această etapă, eu prezint în fața consiliului editorial cărțile care au primit referate pozitive. Dacă reușesc să conving și consiliul că respectiva carte merită publicată, ea apare în colecție. Deci perspectiva mea, aia blamată, e destul de neimportantă în tot procesul ăsta de selecție.

Între talent și noroc...

Pentru că faci și publicistică politică, cum privești reacțiile dure ale celor care îi blamează pe scriitori de implicare în dezbaterile actuale?

Sincer, am o părere destul de vagă în această privință. Știu că așteptai să-ți spun mai multe pe subiectul ăsta, dar ar trebui să fiu puțin ipocrit susținînd că scriitorul trebuie să fie activ, trebuie „să vegheze“ etc. Sînt atîtea argumente pro și atîtea contra, încît nici eu nu sînt convins că e bine să fii, precum zice clișeul, „om al cetății“ într-un mod activ și foarte vizibil, ca publicist. Personal, am o pasiune pentru politică, dar ca observație colaterală cumva, observație, aș spune, de scriitor. Mi-e jenă să vorbesc despre mine altfel decît așa: fac și comentarii despre lumea politică, pentru că îmi place să speculez pe marginea lucrurilor din afara scenei, cele pe care le pot observa. Dar nu încerc vreo carieră în sensul ăsta. Și în comentariile mele îmi place să cred că rămîn doar scriitor. Greșesc de multe ori, revin asupra unor păreri etc. M-am gîndit să și renunț, în repetate rînduri, dar de fiecare dată, o spun ca amuzament, coincidența a făcut să fiu felicitat pentru comentariile mele de vreun analist real sau de o personalitate pe care o apreciez în mod deosebit. Iar asta m-a făcut de fiecare dată să-mi schimb decizia de a renunța.

Ai renunțat de curînd să-ți mai ții blogul anunțînd că vrei să scrii la romanul tău. T.O. Bobe spunea undeva că scriitorul scrie cărți, nu bloguri. În ce măsură scrisul pe blog dăunează scrisului?

Blogul „dăunează“ doar prin faptul că îți ocupă o anume perioadă de timp. Atît. ăsta e principalul motiv care m-a făcut să renunț la blog. Pe de altă parte, obiectiv vorbind, blogul poate fi și o formă de literatură, una specială, pentru că îți oferă o reacție directă, imediată din partea cititorului. Îl contrazic deci, la

modul general, pe Teo: scriitorul poate scrie și bloguri, depinde de concepția lui. Dar, recunosc, nici eu nu sînt acel tip de scriitor. Mi-am dat seama de asta însă abia după ce am apucat să-mi deschid acel blog. Nu sînt pentru că am, la fel ca T.O. Bobe probabil, ideea asta, ce poate fi considerată oarecum vetustă, că scriitorul se definește, în primul rînd, în relație cu cărțile pe care le scrie.

Am tot fost întrebat în ultimii ani care cred eu că ar fi cei mai buni cinci prozatori tineri. Îți pasez și ție întrebarea asta, ca editor și prozator.

Tu ești într-o postură convenabilă: îi e ușor criticului să facă un top, intră în „atribuțiile“ lui. Pentru mine, ca prozator, dar mai ales ca editor, e foarte dificil. Așa că o să trec peste top, cu permisiunea ta, spunînd doar că mie, personal, în calitate de cititor, îmi plac în mod deosebit mai mulți prozatori tineri: Filip și Matei Florian, Florin Lăzărescu, Dan Lungu, Radu Pavel Gheo, T.O. Bobe, Bogdan Suceavă, Ionuț Chiva, Dumitru Ungureanu, Sorin Stoica, Răzvan Rădulescu, Petre Barbu – și tocmai observ că sînt pe punctul de a-ți înșira măcar jumătate din colecția pe care o coordonez. Acum, din cauza masculinului gramatical din întrebare, tocmai era să le uit pe Ioana Bradea, Cecilia Ștefănescu, Doina Ruști sau Ana Maria Sandu, de exemplu. Aș avea însă mai mulți scriitori și mai multe scriitoare despre care aș putea vorbi, sincer.

Atunci te întreb, cu oareșce cinism: cît la sută din succesul unei cărți se datorează exclusiv talentului scriitorului?

Nu știu cît la sută se datorează talentului și cît promovării, cît norocului, cît altor amănunte colaterale. Cu siguranță însă pot spune că numai cu noroc și cu o promovare bună poți atinge doar un anumit punct, de relativ succes. Talentul e cel care te impune, în ultimă instanță. Cred, de exemplu, că unii dintre scriitorii traduși afară au avut parte și de o doză de noroc – dar sînt convins că fiecare dintre cei traduși își merită succesul pentru că are talent. Și același lucru se poate spune și despre succesul intern.

Apropo de scriitori și critici, care sînt frustrările pe care un critic le poate induce scriitorului?

Am, în ceea ce-i privește pe unii critici, două tipuri de frustrări. Mai întîi, sînt unii care scriu, chiar foarte pozitiv, despre o carte, dar se vede pe parcursul recenziei că doar au frunzărit-o, nu au citit-o. Apoi, topurile pe care le fac (uite că revin la chestiune). Se întîmplă să citesc părerea de-a dreptul sentențioasă a cîte unui critic, care vede „numai cinci scriitori buni“. Și îi înșiră cu toată siguranța pe singurii cinci pe care i-a citit. Hai să nu fiu rău: pe cinci din cei

zece pe care i-a citit. Asta nu e o interpretare a mea, crede-mă că mi s-a întâmplat să discut cu câte un critic care, am observat în timpul discuției, avea doar lecturile celor pe care-i înșirase în topul lui personal. Dar enervant e faptul că, uneori, respectivul critic îi dă pe cei cinci ca și cum pe lângă ei n-ar mai exista alții. Ceva de genul: „Eu am zis! Dincolo de ăștia, e tăcere“. Bun, nu vreau să se înțeleagă că generalizez. Sînt mulți critici pe care îi apreciez foarte mult. Am avut chiar parte de o cronică negativă la o carte de-a mea care a reușit să mă bucure: era bine argumentată, era evident că respectivul critic citise cu atenție romanul, așa că n-am avut nici cea mai mică frustrare. Sigur că nu mi-a căzut bine, dar a fost o cronică foarte onestă.

Dinamo va lua titlul, firește

Ce faci în timpul liber, cînd nu te uiți la videoclipuri cu Gwen Stefani sau la competițiile de curling?

M-ai surprins uitîndu-mă la un clip cu Gwen Stefani, dar eu, de fapt, nici nu-i știam prea bine numele. Mi-a plăcut pe moment. În fine... În timpul liber visez să merg la pescuit, iar uneori asta chiar se și întîmplă, citesc chick-lit (uite o mărturisire care sigur o să-mi atragă niște comentarii), descopăr scriitori excelenți de care nu auzisem (de exemplu, în ultima săptămînă, am citit aproape fascinat o carte a lui Alexander McCall Smith despre lucruri simple și naivități africane încîntătoare), dar, în special, mă uit la fotbal. Uneori mai și joc, deși o serie de kilograme în plus mă împiedică să dau ce-i mai bun din mine în activitatea mea sportivă.

Nu doar că joci fotbal, dar – rapidistul din mine te deconspiră – ești dinamovist, și încă unul înfocat. Mergi des pe stadion?

Dacă-mi puneai întrebarea asta la început, mă tem că interviul se axa numai pe pasiunea mea pentru fotbal. Pe stadion merg cît îmi permite timpul. Din păcate, nu pot merge pe stadionul Dinamo decît în vizitele mele prin București. Dar merg pe stadion în Iași, unde mă străduiesc să susțin echipa Poli.

Ce le spui celor care văd în acest sport huliganismul și mercantilismul?

Sportul ăsta are o groază de detractori, care mi-au împuiat capul cu aceleași clișee: ce să văd? 22 de netoți care aleargă în jurul unei mingi? O gașcă de derbedei care se bat în tribune prostește? ș.a.m.d. Pentru mine însă, fotbalul e

știința de a-ți folosi călcâiul (apropo: spune-mi în ce alt domeniu e folositoare partea asta a corpului), e estetica mișcării scurte din gleznă, e priceperea de a desena cu mingea pe un tablou de aproximativ 100 de metri lungime și 50 lățime. Asta, patetic spus. Dincolo de patetism, e prilej de lungi discuții în contradictoriu cu diferiți prieteni ai mei, printre care se evidențiază Florin Lăzărescu – care e prozator de mare talent, un prieten grozav, dar pe lângă asta are un mare defect: e stelist.

Spui pe blog că ai fi mulțumit să trăiești 84 de ani; cum ți-ai petrece sfârșitul lumii dacă ar veni mai repede?

Alergînd, cu disperare, să scap, chiar dacă n-am nici o șansă. Ăsta-i răspunsul firesc. Îți spun însă la ce m-am gîndit în primul moment cînd mi-ai pus întrebarea: aș vrea să mi-l pot petrece rîzînd. Îmi dau seama cum sună, dar chiar așa am gîndit. Rîzînd de visurile noastre de-a intra în istorie, de pasiunile pe care le punem pentru asta, de lupta pe care am dus-o pentru a prinde un loc mai în față, de ideile în numele cărora ne-am bătut, de senzația pe care o avem deseori că sîntem veșnici, de credința oarbă că toată puterea e în noi. Nu știu dacă voi avea șansa asta, dar cu puțin timp înainte de sfîrșitul lumii proprii aș vrea să am puterea să rîd, măcar așa, scurt, pe seama tuturor frămîntărilor mele. Chiar dacă și acum, în momentul ăsta, le recunosc inutilitatea finală, nu pot să mă schimb, să fac altceva. Însă un hohot de rîs atunci cred că ar fi un soi de răzbunare personală. Și un strop de mîntuire totodată.

Dilemateca, nr. 16, septembrie 2007

Update

E un exercițiu rar ăsta – în cazul meu, extrem de rar. Nu-mi amintesc să-mi fi recitat vreodată un interviu, deși acum, la cinci minute după ce l-am recitat pe acesta, aș zice că e o lectură obligatorie pentru un scriitor. Și nu numai pentru un scriitor.

Încă nevenindu-mi a mă crede pe alocuri, descopăr acum, la vreo șase ani de cînd am purtat discuția de mai sus, că nu-mi sînt într-atît de fidel mie însumi pe cît credeam. „Dacă n-ar fi pasiunea pentru scris, ce altceva ai fi putut face?“, ai întrebat. Fotbalist, am răspuns. Fotbalist?! Nu, nici vorbă. Azi aș răspunde că

ar fi trebuit să mă visez, de multă vreme, regizor. N-am făcut-o, o fac abia de vreo patru-cinci ani. M-ai întreb: „Este sacrificată familia în viața unui scriitor?“. Iar eu nu scrisesem încă nici *Celelalte povești de dragoste*, nici *Matei Brunul* – și-am spus un „nu“ atât de credibil, încât parcă-parcă mi s-ar potrivi și-acum. Dar, cinstit vorbind, azi spun nu acelui nu. Căci, în fond, când te izolezi ore, multe ore într-o zi (și eu, care spuneam pe-atunci că nu sînt genul!), iar zilele alea se fac an, e un fel de sacrificare a familiei, nu? Din fericire, observ o constantă: am aceeași familie înțelegătoare. Doar vârsta copiilor s-a schimbat, acum „încă n-au împlinit 17 ani“, ca să mă opresc la o formulare relativă, precum cea de-atunci. Despre vârsta soției n-are rost să vorbesc, evident că a rămas aceeași.

Am spus apoi că „am o pasiune pentru politică“. „Pasiune“ a fost un cuvînt aruncat la repezeală probabil, dar un interes față de „domeniu“ am avut. De cîteva luni bune, de prin vara trecută, s-a surpat brusc și interesul ăsta. Credeam că-i ceva trecător, însă din fericire nu e. Am uitat de politică, am uitat cum e să scrii pe teme politice. Și mă simt atât de bine c-am făcut-o...

S-au schimbat destule în șase ani. A rămas Dinamo – dar numai pentru mine, căci din Dinamo cel real pare să nu mai fi rămas nimic. Mi-au rămas o mulțime de prieteni. Și a rămas dialogul ăsta dintre noi. Care și-a consumat o mulțime de alte etape, de-atunci încoace. Dar momentul de-atunci are, iată, valoare de fotografie. Iar ăsta e un lucru pentru care trebuie să mulțumesc.

Bonus

Cu ce personaj literar ai petrece Valentine's Day?

Holly Golightly. O spun de la bun început, fără alte introduceri, pentru că nu am ezitări. În plus, din fericire fiind doar un personaj literar, sînt convins că soția mea mi-ar permite un mic dejun cu Holly, fie el de Valentine's Day sau oricînd altcîndva. Iar asta măcar pentru faptul că știe și ea, la fel ca mine, că Holly Golightly e o iluzie nu numai prin faptul că există doar ca personaj literar – dar chiar și acolo, în lumea ei, cea virtuală, trăiește tot doar ca tentăție, una de neatins, o trecere prin viața naratorului, o fantasmă. Holly nu este nicidecum femeia ideală, iar a spune asta e deja un truism. Dar, în mod cert, e iluzia ideală. Or, ce poate fi mai frumos, măcar de Valentine's Day, să iei un mic dejun cu o iluzie, să te lași cuprins de ea, să o crezi reală?... Altfel, nu mi-ar plăcea să fiu

întrebat ce anume aş vorbi cu Holly Golightly, ce anume aş întreba-o, ce anume aş aştepta să-mi răspundă. Pentru că unicitatea ei, atracția ei finală, tocmai asta e: niciodată n-ai de unde să știi ce spune. Singura mea dorință ar fi însă aceea de a nu o prinde într-o perioadă în care are „draci roșii“. Nu pentru că n-aș fi tentat s-o văd inclusiv în postura asta, dar, pentru că voi îmi oferiți prin această întrebare doar un moment scurt de reverie, aş prefera-o pe acea Holly care l-a fascinat pe Truman Capote în întregul ei, nu doar în momentele în care se retrăgea în ea însăși. Cred însă că deja am scris suficient încât să-mi schimb una dintre frazele de început în felul următor: „Sînt *aproape* convins că soția mea mi-ar permite un mic dejun cu Holly“. (*Dilemateca*, nr. 45, februarie 2010)

Radu Vancu

Poezia, draga de ea, e de o cruzime feroce!

Două dintre cărțile tale vorbesc despre sinuciderea tatălui tău; este aceasta trauma originară din care s-a dezvoltat toată poezia ta? Este literatura ta consecința acestui accident biografic?

Această întrebare de început îmi aduce aminte de fandările scurte, pe viață și pe moarte, ale unuia dintre spadasiinii preferați ai copilăriei mele – Pan Wołodyjowski din *Potopul* lui Henryk Sienkiewicz. Nu știu dacă mai ții minte cum înțelegea el să se lupte: nu cu dantelării baroce ale gesturilor, nici cu furor romantic și viforos, precum junele-prim al romanului, Kmiecic – ci, dimpotrivă, litotic și cumva aticist, cu maximă ergonomie de mișcări, recurgînd aproape exclusiv la fandări decisive (ca ale tale), încît, cum repetă Sienkiewicz, „îi stingea pe dușmani ca pe niște lumînări“.

Prin urmare, cum singurul răspuns la o astfel de fandare e o contrafandare, am să-ți răspund la fel de abrupt: am început să scriu despre sinuciderea tatălui meu la șapte ani după ce ea s-a întîmplat – mai exact, primele poeme din *Biographia litteraria* (2006) au fost scrise prin 2004. Bizar e că în prima mea carte, *Epistole pentru Camelia* (2002), nu se pomeniște despre asta decît într-un singur loc, în începutul unui poem care constată că în '97 s-au produs trei evenimente majore: moartea tatălui meu, începutul iubirii cu Cami și întîlnirea cu Mircea Ivănescu.

Uite, acum îmi dau seama că am scris cel puțin o carte despre fiecare dintre evenimentele astea. Toate trei sînt, într-un fel, „traumele originare“ ale poeziei mele; însă, strict statistic, sinuciderea tatălui meu e trauma prevalentă. Despre ea, e adevărat, am scris cel mai mult. Poate pentru că zecile de minute în care am stat năuc lîngă cadavrul lui, în vreme ce paramedicii încercau în zadar să-l resusciteze, zecile de minute ale morții lui, adică, au fost cele mai intense zeci de minute ale vieții mele.

De câte cărți e nevoie pentru a te împăca cu o astfel de moarte? Te vezi captiv sau loial acestei teme?

Uneori mă gândesc că un scriitor foarte bun ar fi avut nevoie de o singură carte. Ar fi tranșat totul printr-un singur text definitiv, prin care s-ar fi împăcat, cum spui, cu o astfel de moarte. Cam ca Ileana Mălăncioiu în *Sora mea de dincolo*, să spunem. Sau ca John Berryman în dialogurile contondente despre sinuciderea tatălui său din *Dream Songs* – deși cele 385 de *Cîntece vis* sînt totuși ceva mai mult decît o culegere uzuală de poeme (sînt, de fapt, cam cît cele șase cărți ale mele la un loc). Însă îmi aduc apoi aminte de Mircea Ivănescu, pe care sinuciderea fratelui său mai mare l-a bîntuit de la textele scrise pe la sfîrșitul anilor '50 pînă la textele finale de prin anii '90 – 40 de ani a rătăcit, precum Moise, prin deșertul unei astfel de traume. Aș zice că se poate vorbi cu egală îndreptățire și despre captivitate, și despre loialitate – e un fel de sindrom Stockholm mai complicat, în care scrisul tău (și viața ta, căci tot aia e) acceptă captivitatea în traumă ca pe o formă de loialitate față de mortul drag.

Domestic vs nevrotic

Preluînd sugestia lui Cristi Popescu, în ultima ta carte de poezie teoretizezi „poezia ca artă de familie“; către ce ideal tinde această artă?

Uite cam cum îmi reprezintă eu situația unui poet de familie: imaginează-ți-l pe Gregor Samsa, ajuns deja gîndac, scriind disperat poeme în care să demonstreze dragilor și iubiților lui asasini că sub carapacea cheratinoasă e el, Gregor, dragul și iubitul lor frate și fiu. Imaginează-ți eforturile deprimante și comice pe care le fac gheruțele lui ca să mîzgălească pe foi cuvinte cît de cît plauzibile, în care să fie prinse, așa cum e el prins în blestemata de carapace, tot sufletul lor comun, toată memoria lor geminată. Ceea ce face și mai ridicol un asemenea personaj e că nu cere de la arta lui numai să-i asigure supraviețuirea pură și complicată. Nu – el vrea, impur și simplu, să fie fericit. Nici mai puțin, dar nici mai mult. Bref, imaginează-ți-l pe Gregor Samsa fericit – cam ăsta e idealul unui poet de familie.

Așadar, tu scrii ca să obții fericire?

La o întrebare așa de definitivă o să-ți dau un răspuns pe măsură de definitiv: sigur că da! Cu singurul *distinguo* că efectiv fericit ești doar atunci cînd scrii. În rest, adică în afara scrisului propriu-zis, terapeutica poeziei derivă

din aceea că poezia e o disciplină. Mai exact, una dintre disciplinele fundamentale ale propriei umanități. O formă de individuație, la fel de îmbietoare și de riscantă ca oricare alta. Și, așa cum se întâmplă deseori cu cei care intră în acest proces de sinteză a sinelui, destui clachează. Cauze imponderabile fac ca individuația să stagneze, iar sărmanul individ se alege cu un sine plasat undeva pe scara intermediară a devenirii. Cu caricatura sinelui propriu, adică.

De asta se poate constata că, deși literatura e o questă a fericirii, comunitățile de scriitori sînt cel mai adesea ghetouri ale melancoliei și nefericirii. Sau, ca să exemplific cu mine însumi – din februarie, de cînd am terminat *Frînghia înflorită*, n-am mai putut scrie nici măcar un capăt de vers. Ei bine, de atunci încoace sînt un tip insuportabil, un ursuz și un arici alături de care e exasperant să trăiești (întreab-o pe Camelia, dacă nu mă crezi). Ia-mi scrisul și m-ai transformat într-un nevrotic! Or, dacă mă întreb pe mine, prefer să fiu un biet poet domestic decît un nevrotic.

Sintagma „poet domestic“ pare totuși inofensivă și nevinovată; poate exista creație cu astfel de attribute?

În măsura în care e imaginabil un Gregor Samsa fericit în sînul familiei, e imaginabilă și o poezie inofensivă și nevinovată. Am avut acum cîțiva ani un mic șoc cînd Mircea Ivănescu mi-a destăinuit că poezia lui, atît de decontextualizată politic, avea și o miză politică secretă: marea lui revanșă față de răutatea istoriei, spunea poetul, ar fi fost ca poemele lui să pară scrise într-o țară liberă, în care comunismul n-ar fi existat niciodată. Așadar, pînă și poezia inofensivă politic a lui Mircea Ivănescu ascunde, în fapt, o grenadă ofensivă sub aparența ei nevinovată. Or, în exact același sens, ne putem aminti ce spune Kundera despre Hrabal în *Une rencontre*: umorul enorm din proza lui neutră politic era mai destabilizator pentru comunism decît zeci de manifeste. Oricît de inofensivă și nevinovată, literatura e așadar întotdeauna ofensivă și vinovată.

Cît despre sintagma „poet domestic“, e într-adevăr cam păcălicioasă, de vreme ce-și propune scopuri atît de maximaliste precum ducerea la bun sfîrșit a individuației, chestiune la fel de grea precum citirea din scoarță-n scoarță a *Cărții roșii* a lui Jung (ori a lui Breban, bunăoară).

Cum rămîne atunci cu natura imorală a publicării unei literaturi atît de personale; care sînt limitele discreției într-o astfel de poezie? Este tipărirea o formă de penitență? Este scrisul o formă de vindecare, dar cu condiția să aibă public? După cum vezi, nu te întreb de ce scrii, ci de ce anume publici...

Încercînd să păstrez metafora medicală din întrebarea ta, aş zice așa: pentru poet, publicul e cam ca psihianalistul – nefăcînd nimic, face, de fapt, totul. Tu stai întins pe canapea, povesteşti toate ale tale, el nu spune nimic, mai tuşeşte doar din cînd în cînd, mai scoate cîte un „hmm, interesant!“ rarissim şi, la sfîrşit, te trezeşti nitam-nisam vindecăt. Fără îndoială că ți-ai putea spune toate poveştile alea singur, exact la fel; de asemenea neîndoielnic e că ele nu te-ar mai vindeca.

Şi mai e ceva: poezia, draga de ea, e de o cruzime feroce. Vine aproape întotdeauna numai la cei care-s dispuşi să se jupoaie de vii cu zîmbetul pe buze. (Eu, mă grăbesc să spun, nu-s!) Marele strămoş al poezilor domestici spunea, într-o traducere literală, cam așa: „O, Doamne, dă-mi puterea şi curajul/ să-mi contemplan inima şi corpul fără dezgust“. Micul meu amendament la versurile astea, pe care mi le recit adesea ca pe o mantră, prevede că amintita contemplaţie trebuie să fie publică: dacă-i show, atunci show să fie! Afiţa doar că n-am ajuns niciodată în stare să-mi privesc inima fără dezgust. (Despre corp, ce să mai vorbesc...)

Asta presupune că vindecarea interioară aduce cu sine sfîrşitul poeziei? Poţi fi „externat“ din poezie?

Nu ştiu dacă poezia încetează atunci cînd dispare boala, însă ştiu sigur că poezia poate să te părăsească definitiv nu numai atunci cînd eşti nepoetic de sănătos, dar chiar şi atunci cînd eşti mai bolnav. Am văzut asta la Mircea Ivănescu, pentru care dispariţia doamnei Stela în 1999 n-a mai însemnat şi revenirea terapeutică a poeziei. De data aceea, trauma n-a mai fost locvace. Or, să ne gîndim la Rimbaud: n-aş zice că „sfîrşitul poeziei“ a venit la el ca urmare a unei vindecări interioare. Dimpotrivă, poate că la el sinteza sinelui sau individuaţia, cum vrem s-o numim, a avut nevoie de suma altor experienţe şi i-a cerut să exemplifice pe viu suferinţa şi nebunia fantasmate în poeme. I-a cerut ca viaţa să devină corelativul obiectiv al propriei poezii. Ceea ce el a şi făcut, la fel de radical ca şi în poezie – dar n-aş îndrăzni să numesc asta „vindecare interioară“. Ca să nu mai bat atît apa-n piuă: da, cred că cei vindecaţi bine-mersi nu mai au nevoie de poezie – decît eventual în calitate de cititori.

Cum îţi primeşte/priveşte poezia propria ta familie?

Slavă Domnului, cu indiferenţă! Sau, ca să fiu mai exact, cu un fel de îngăduinţă amuzată. Şi sper din toată inima că așa vor rămîne lucrurile şi pe mai departe; mi-e complet nesuferit genul scriitorului venerat de familie, poetul domestic din mine se revoltă cumplit cînd vede pe cineva subordonînd familia

poeziei – ele trebuie să fie exact ca puterile în stat, nu pot conlucra eficient decât cînd sînt reciproc independente. Sau, mai precis, nu pot fi cu adevărat împreună decât atunci cînd sînt etanș separate. Nu fac deloc paradoxuri, orice poet domestic știe exact ce vreau să spun.

Poetul domestic își trădează familia scriind despre ea?

Chiar despre trădare n-aș vorbi, dar scrisul cere un timp pe care-l furi din viața familiei – în loc să trăiești secundă de secundă alături de cei dragi, cauți mereu un colț în care să-ți vezi de fantezmele și bovarismele tale. Asta nu poate fi decât enervant pentru ei, bănuiesc.

Dacă înțeleg însă bine, întrebarea ta bate însă altundeva, anume înspre zona indiscreției comise de o poezie excesiv de biografică, cum e prin însăși natura ei orice poezie domestică. Din punctul ăsta de vedere, așa e, poezia e un soi de trădare – și toți poeții biografiști și domestici serioși îți dau deseori senzația că tu, ca cititor, comiți o indiscreție, tragi cumva cu ochiul pe gaura cheii la istorii de familie care nu te prea privesc. Bizar (și cumva miraculos) e că, în cele din urmă, atunci cînd citești poeți biografiști cu adevărat mari, precum Berryman ori Snodgrass (sau Mircea Ivănescu, firește), înțelegi că toate lucrurile acelea extrem de personale *te privesc și pe tine*, sînt la fel de aproape de tine ca și cele mai intime probleme personale ale tale.

Și, dacă tot am folosit cuvîntul „intim“, profit să fac aici o mică paranteză – m-a iritat folosirea lui peiorativă în critica română, practic orice poet catalogat drept intimist e imediat declasat. Or, intim vine din superlativul lui „intus“ și desemnează tot ce e mai dinlăuntru al ființei noastre, ceea ce se află în Sfînta Sfințelor sinelui nostru. (Iartă tonul prea exaltat, vine ca reacție emoțională la bemolii despre care vorbeam.) A fi poet intimist ține așadar de registrul superlativului, nu al peiorativului. Am ținut neapărat la paranteza asta pentru că mi-a ieșit pe nas de cîte ori l-am văzut pe Mircea Ivănescu decretat din vîrfurile buzelor de anumiți critici drept poet „intimist“, *ergo minor*.

Mitologia poeziei-ca-suferință

Tocmai pentru că ești deopotrivă un mare cititor și un bun comentator de poezie, te-aș întreba dacă nu ai și tu impresia în ultimii ani a unei inflații de debuturi premature...

Debuturile sînt aproape întotdeauna premature, pînă și Nina Berberova,

debutînd la 84 de ani, ar mai fi putut aștepta puțin. Cît despre debutanții noștri, nu cred că-s neapărat mai grăbiți decît noi, cei care debutam cu zece ani în urmă; pur și simplu pentru ei vremurile sînt mai favorabile, au vreo patru-cinci edituri la care pot să publice poezie în condiții onorabile, respectivele edituri îi caută și-i antamează de la primele pagini notabile publicate sau de la primele premii cîștigate la concursurile pentru liceeni – în a căror proliferare (a concursurilor, iar nu a liceenilor!) e de căutat de asemenea un motiv pentru efervescența asta reală a debuturilor în ultimii doi-trei ani.

Cum ți se pare recentul top al revistei Corpul T dedicat celor mai bune volume de poezie din ultimii 22 de ani? Rezistă sau se va reconfigura în viitor?

Nu prea mi se pare OK să vorbesc despre topul *Corpului T*, fiind eu unul dintre cei amintiți acolo. Adică nu mi se pare cușer să fiu și jucător, și arbitru, dar o să spun două vorbe, nu mai mult...

Mai ales că volumul tău cel mai votat este Biographia, care nu mi se pare cel mai bun, dacă-mi permiți... Preciez enorm la literatura ta faptul că volumele tale (cel puțin ultimele trei) nu sînt doar niște colecții de poezii, sînt suite, fiecare carte este un lung poem care explorează respectiva temă în toate profunzimile ei...

Așa e, am încercat să scriu cîte un poem amplu care să poată funcționa atît de sine stătător, cît și în silogism cu cele anterioare. Însă nu despre mine-i vorba aici, ci despre topul respectiv – așadar, revenind, găsesc aproape revoltătoare absența dintre nouăzeciști a lui Iustin Panța, ale cărui cărți sînt încă vii și nevătămate, destule pagini se fac vibratile la lectură; ignorarea lui după 10-11 ani de la dispariția fizică mi-a adus aminte acea anecdotă cu Nichita Stănescu în care, întrebă de ce nu pleacă din țară, de vreme ce e celebru, poetul ar fi răspuns: „Cum să plec? Aștia în două-trei săptămîni te uită!“. Tare mă tem că avea dreptate – deși a murit la 36 de ani, Panța a lăsat în urmă o operă substanțială, sînt cîteva cărți peste care nu se poate trece. Și uite că s-a trecut. În fine...

Apoi, douămiiștii sînt totuși subreprezențați, și numeric, și ca poziție în top. Însă e cumva normal, firește că vîrsta devine un criteriu axiologic într-o astfel de întreprindere; vreau să spun că, dacă ar avea de ales între *Ieudul fără ieșire*, *Arta Popescu*, *Jucăria mortului* și *Ghinga*, cărți, după mine, absolut la fel de puternice, oricine le-ar transcrie în ordinea cronologică a nașterii autorului, poate cu o mică ezitare între Es. Pop și Popescu, în funcție de gustul fiecăruia. Firește că se va reconfigura, ca orice canon și ca orice top, însă nu prea mai e

loc de surprize fundamentale. Va fi mai degrabă vorba despre renegocierea locului în top, decît despre *new entry*-uri eclatante.

Eu cred că cei de dinaintea douămiiștilor sînt, de fapt, subreprezențați: lipsesc cărți foarte bune, precum Bucla lui T.O. Bobe sau Din amintirile unui Chelbasan de Ana Maria Sandu ori Floarea de menghină a Svetlanei Cîrstean. Apoi, am observat că voturile au mers mai degrabă înspre partea hard și dark a poeziei (deși cîștigătorul absolut e Levantul)... Este aici o prejudecată tematică și stilistică a valorii?

O, da, despre asta sînt sigur, există o întreagă mitologie a poeziei-ca-suferință! Nu că eu n-aș crede că poezia și trauma sînt inextricabil legate, dovadă stă ce am spus mai sus; însă poezia nu e numai suferință, e în egală măsură și fericire, ba chiar e mai greu să scrii poezie despre fericire decît poezie despre traumă. A spus-o Houellebecq însuși, l-am văzut într-o emisiune pe TV5 în care mărturisea că visul lui e să ajungă un scriitor suficient de bun ca să scrie o carte de poeme despre fericire (el a și debutat ca poet, de altfel), întrucît literatura traumei e prea ușor de scris, se pune singură în pagină, suferința se îmbină în celuloză precum sîngele în tifon (comparația asta finală îmi aparține, nu-i a lui Houellebecq, nici măcar el n-ar fi putut spune ceva atît de patetic).

Am simțit, de altfel, pe pielea mea efectele acestei prejudecăți atunci cînd a apărut *Sebastian în vis*. Nu că n-ar fi fost o carte norocoasă – a avut aproape 30 de cronici, ceea ce cred că-i foarte mult pentru ecosistemul nostru literar, a primit cîteva premii, mă rog, a avut micul ei destin. Dar unii dintre prietenii mei, foarte buni cititori de poezie și excelenți poeți, n-au putut digera cartea asta, mi-au spus-o deschis și prietenește și cu asta basta. A pățit-o și Dan Coman, cu *Dicționarul Mara*, o carte foarte frumoasă, dar la care prejudecata temei a funcționat de asemenea. Și atunci cum să nu-l admiri o dată în plus pe Emil Brumaru, care, la decernarea premiului Opera Omnia al revistei *Observator cultural*, dar și în epistolarul recent apărut (*Opere* 3, adică), mărturisește franc că, într-o literatură de nefericiți, așa cum e literatura română, el nu poate scrie decît „pe fericire“?

Poeții vor să fie iubiți și corcoliți

Unii poeți și-au exprimat, în ultimii ani, mai nuanțat sau mai dur, nemulțumirea față de criticii literari. Dincolo de reproșuri și uneori chiar înjurături, criticilor (care, apropo, după ce că abia mai au unde scrie și oricum o fac aproape

gratis, mai sînt și suspecți de rea-credință și oportunism) nu li s-a recunoscut niciodată meritul de a fi popularizat și promovat în toate felurile posibile poezia română, fie prin eseuri și conferințe ținute în străinătate, fie prin propuneri, nominalizări și recomandări pentru burse, traduceri, workshop-uri, cataloage și prezențe la tîrguri de carte... Cum au ajuns criticii să fie atît de disprețuiți?

Ei, n-o lua atît de în serios. Face parte din fișa postului unui critic să fie cînd adulat, cînd înjurat, deseori de aceeași limbă – adu-ți aminte de Ion Barbu și Eugen Lovinescu, de pildă. Acum, sincer să fiu, orice critic, oricît de bun ar fi, e uneori enervant cînd intră la o idee și o ține langa cu ea – că tot l-am pomenit pe Lovinescu, citind *Criticele* nu poți să nu te iriți văzînd cît îl tot exaltă pe Baltazar, pe care-l pune laolaltă cu Eminescu și autorul *Mioriței* (literal!), contrapunîndu-l *expressis verbis* lui Bacovia și, implicit, lui Barbu. Te enervezi acum, la 80-90 de ani după textul cu pricina, dar mite bieții contemporani, cît vor fi bombănit printre dinți! Însă cine nu ține la înjurătură nu face de critic, așa zice.

Poeții vor toți să fie iubiți și corcoliți; cum nici un suflet de critic nu-i atît de plin de iubire și corcoleală, iaca pozna. Mai e însă ceva care cred că explică lamentațiile poeților: cu generația noastră s-a cam întrerupt o filiație a criticilor genuini de poezie, empatici și voluptuoși, scriind despre poezie discursuri îndrăgostite și calofile, cu pagina inflamată de un soi special de lirism (există așadar și o variantă de lirism critic, nu doar poetic) care-o face recitibilă nu doar *qua* critică, cum ar spune H.-R. Patapievici, ci și *qua* poezie. Mă refer la filiația Lovinescu – Negoîtescu – Matei Călinescu – Raicu – Valeriu Cristea – Grigurcu – Cistelean – Soviany, firește. Paginile criticilor douămiiști nu mai au *vibrato*-ul acela. Poate doar la Doris Mironescu sau la Antonio Patraș, însă cam atît. Iar poeții, cum spuneam, vor să fie corcoliți, cer criticului să fie prietenul lor ideal. Recunosc, sînt de asemenea foarte puțini poeții care să merite din partea criticului tot efortul ăsta. Al scrisului empatic și epifanic și al prieteniei, adică.

Te-aș contrazice, căci de fiecare dată cînd criticii scriu cald și personal sînt taxați drept impresioniști, fără metode critice etc. Și-apoi nu știam că poeții așteaptă iubire de la critici. Sau poate că poezia ultimului deceniu e mai greu de iubit...

Da, cred că-i greu de iubit, la cît e de neagră-n cerul gurii... Dar, de fapt, poezia a fost întotdeauna hachișoasă și belalie, ca toate damele fatale. Spui că,

atunci cînd scriu cald și personal, criticii sînt taxați de impresionisti lipsiți de metodă. Așa e – dar bagă de seamă că cei care-i taxează nu-s nicidecum poeții, ci ceilalți critici. Poeții vor cu disperare ca oficiul critic să nu fie făcut de un tată aspru și drept, ci de o mamă iubitoare și dorlotantă, pe care s-o poți îndupleca cu mici șantaje afective. Chiar și cei mari simt așa sau poate mai ales cei mari – să ne aducem aminte de Baudelaire, care încerca disperat să-i intre-n grații lui Sainte-Beuve, trimițîndu-i flori și turtă dulce. Cum știm, marele critic nu s-a lăsat, a făcut pe tatăl aspru și neînduplecat – și rău a făcut! Așa că, ce să spun, fiți și voi ceva mai mămoși, gîndiți-vă că poeții ăștia care scriu cu sînge au sertarele pline de turtă dulce pe care abia așteaptă să aibă cui o trimite.

În cazul meu, aceștia pot folosi cu încredere adresa revistei.

Dilemateca, nr. 76, septembrie 2012

Update

Recitînd acum, după aproape un an, interviul ăsta, senzația mea e că cel mai abitir m-am fofilat la întrebarea despre „poetul domestic“, care, scriînd, își trădează familia. Așa c-o să încerc să mai spun două-trei cuvinte despre această trădare în *coda* de față.

Trădarea e, firește, un cuvînt grav – în fapt, unul dintre cele mai grave care există; așa încît folosirea lui în contextul unei chestiuni atît de frivole cum e poezia (mai ales cea domestică!) mi s-a părut prima dată un pic cam inadecvată. Dar, gîndindu-mă mai bine, mi-am dat seama că nu-i chiar atît de deplasată; iată de ce: scrisul se face în singurătate (cărțile sînt copii ai singurătății, spune Proust), așa încît, scriînd despre și pentru cei dragi, poetul domestic se izolează taman de cei despre și pentru care scrie. Scrisul aduce cu sine singurătatea lui esențială printre cei pentru care singurătatea n-ar mai trebui să existe. Mult mai pe scurt: scrisul e calul troian al singurătății. Instrumentul cu care aceasta se strecoară între zidurile Troiei iubirii.

Însă (și e un însă fundamental!): scrisul te izolează de cei dragi numai pe durata scrierii efective, fizice. Altfel, el lucrează în cel ce scrie, făcîndu-l ceva mai OK pentru cei dragi. Ca și cum poezia ar avea remușcări că l-a ținut o vreme departe de ei. Iar acum li-l scoate din burta calului troian de două ori mai curat decît înainte (la fel cum pajura, după ce-l înghite pe Făt-Frumos, îl scuipă

afară de două ori mai minunat).

Ori poate așa spun ca să salvez inima mea de trădător.

Bonus

Care e primul tău disc cumpărat?

Am fost de la bun început adept al pirateriei – copiam casetele în loc să le cumpăr. Din rațiuni economice, nu ideologice. Iar astăzi sînt pirat din comoditate, epoca e atît de avansată, încît e aproape imposibil să nu fii. Oricum, nu-mi aduc aminte să fi intrat vreodată într-un magazin chitit să cumpăr o casetă ori vreun CD. Se prea poate ca primele produse de genul ăsta cumpărate de mine să fie DVD-urile cu Scooby Doo și Kemi Curiosul, luate luna asta pentru fiul meu. Cît privește baza de date a copilăriei mele rock, mi-o construiam înregistrînd împreună cu un frate și o soră de-ai mei piesele beton din topurile vremii. Aveam un casetofon mono Osaka, cu multe leduri pe unica boxă, probabil cel mai ieftin casetofon din România anilor '92-'93; apăsam butonul REC cînd începea la radio sau la TV piesa aleasă și trebuia apoi trei-patru-cinci minute să tăcem, pentru că scula era atît de primitivă, încît nu înregistra prin cablu, ci prin microfonul (vorba vine) încorporat. Mama sau tata intrau în cameră exact cînd era feelingul mai încins și, cum nu puteam să-i oprim (ne-am fi auzit pe înregistrare), vorbeau cît apucau înainte să se prindă care era faza, încît rockul copilăriei noastre era impregnat cu vocile lor, ca o hologramă sonoră pe care nici o casetă și nici un CD, oricît de originale, n-ar putea să o concureze. (*Dilemateca*, nr. 57, februarie 2011)